శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

శ్రీవేంకటనాథ వరప్రసాద ప్రసాదిత కవితావిలాసుఁడును

లక్షణకవివర్యుఁడును

గణపవరాన్వయాంబునిధికైరవబాంధవుఁడును

అగు

వేంకటకవిచే రచియింపఁబడిన

శ్రీ

ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము

అను

లక్ష్యగ్రంథము.

ఇయ్యది

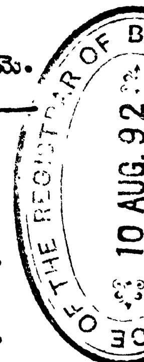
"శ్రీమదముద్రితగ్రంథచింతామణి" పత్రికాధిపతిచేఁ

బరిష్కరింపఁబడి

శ్రీమత్సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితమై

పత్రికాధిపతిచేఁ బ్రకటింపఁబడియె.

నెల్లూరు.

1—8—92

క్రయంబు, రూప్యద్వయంబు.

ప్రకటన.

మహారాజరాజశ్రీ శ్రీగవర్నరుజనరల్‌గారు కౌన్సిలులో నేర్పఱచిన 1867 సంవత్సరము నె 25 రు ఆక్టుప్రకారము యీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమును మేమురిజిష్టరుచేయించితిమి గాన దీని మఱియెవ్వరును ముద్రింపఁగూడదు.

1—8—92
నెల్లూరు.

వూండ్ల-రామకృష్ణయ్య,
శ్రీ "అముద్రితగ్రంథచింతామణి"
పత్రికాధిపతి.

ఈ ప్రబంధరాజమునపై నితరుల యభిప్రాయంబులు.

మహారాజరాజశ్రీ "శ్రీమదముద్రితగ్రంథచింతామణి" పత్రికాధిపతిగారైన పూండ్ల-రామకృష్ణయ్యాగారికి.

ఆర్యా!

ఈనడుమ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయినపుడస్మద్గురువులగు మహారాజశ్రీ బ్రహ్మశ్రీ - శ్రీమద్వడ్డాది సుబ్బరాయనింగారితోఁదమపత్రికా ప్రతికవిషయమై ముచ్చటించుటలో వారిదిగువ నుదహరించిన విషయమును దమకు విశదపఱచమని నన్ను నియమించిరి. ఏమియనిన. ఇప్పుడు తమ పత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న "శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసము" అను అపూర్వప్రబంధ ప్రకటనమువలన నాంధ్రవధూటికిఁ గ్రొత్తయాభరణము నలంకరించుచున్నట్లుండెననియు నందు ముద్రింపఁబడిన 808 సీసపద్యమునందలి బంధములను బ్రతిమలతో ముద్రింపించిన మెఱుఁగుపెట్టునట్లుండుననియును సెలవిచ్చిరి గాన విన్నవించితి. చిత్తగించుఁడు.

22—1—92
ఏలూరు.

ఇట్లు,
సత్తిరాజు- సీతారామయ్య,
వకీలు.

శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసపీఠిక.

(1.) ఈప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసమును గణపవర వేంకటకవి రచియించెను. ఇక్కవితల్లజునితల్లి మంగమాంబ. తండ్రి అప్పయార్యుండు. నందవరీకి. అమాత్యశిఖామణి, అనఁగానియోగి. వసిష్ఠగోత్రుండు. ఆశ్వలాయనసూత్రుండు. శ్రీవేంకటనాథ వరప్రసాద ప్రసాదితకవితావిలాసుండు. కాకెపలీమజరా గ్రామమగు గణపవరగ్రామనివాసుండు. ఈకవిగ్రామణి తనపదిరెండవయేటఁ దారావళులు, మునిముని మీసము మొనయునేట యమకశతకము, యిరువదవయేట శృంగారరసమంజరి, యిరువదియేనవయేటఁ గృష్ణమల్లకథ, యౌవనమునందు బాలరామాయణ ద్విపదము, చాటుపద్యములు, పాణినిలింగానుశాసనము, రామలింగకవి నిర్ణయమును జేర్చి యొకగ్రంథము, తెలుఁగుప్రతాపరుద్రీయము, తెలుఁగురసమంజరి, అభినవాంధ్రనిఘంటువు, (యిదే వేంకటేశ్వరనిఘంటువు), ఆంధ్రకౌముది, గణయతిప్రాసలక్షణసీసమాలిక, ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము, రేఫఱకార నిర్ణయపద్ధతి, షట్ప్రత్యయములప్రస్తారసరణి, యిర్వదాఱుఛందములవచనము, అలంకారసారము, పరమభాగవతచరిత్రము, ఆంధ్రద్విరూపకోశము, కల్పితకల్పలత, తెలుఁగువసంత తిలకభాణము, కఠినప్రాసశతకరాజము, ఆంధ్రప్రక్రియాకౌముది, జాంబవతీ విలాసమను చిత్రకావ్యము, చండవిద్యావతీదండకరాజము, చక్రవాళతారావళి, పురాణసారమను పేర్లంబరఁగు (25) యిరువదియైదు గ్రంథములరచియించినట్టును, యిట్టిగ్రంథ రచనవలనఁదనజిహ్వాంచలంబుతనివినొంద దనుకారణముచేఁగులదేవతావంతసమగు వేంకటేశ్వర చరణారవిందమహిమనవనవోన్మేషలేశ వర్ణనలచేనొప్పునీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసమును రచియించినట్టుగా నవతారికా పద్యములయందు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇక్కవి కృతకృతులలోనొక్క వేంకటేశ్వర నిఘంటువుతప్పఁ దక్కినగ్రంథములు నామావశిష్టము

లైయున్నయవి- ఈకవిచే రచియింపఁబడిన గ్రంథజాలమునకై ప్రయత్నించఁగా వేంకటేశ్వర నిఘంటువుమాత్రములభించినదిగాని తక్కినప్రబంధములు "ప్రాచ్యభాషాలిఖితగ్రంథ సరస్వతీభండారము"(ఓరియంటల్ లైబ్రెరీ) లోఁగూడా నేత్రములకగోచరములైయున్నవి- నేత్రగోచరమైనవేంకటేశ్వర నిఘంటువునుజూడఁగా నీప్రబంధరాజముననవతారికయందలి 49 వ పద్యమునఁజెప్పియుండురీతి "బిరుదుగద్య" అనిఘంటు కడపట నివ్విధముగా వ్రాయఁబడియున్నది.

"ఇది శ్రీమత్పెరుంబుదూరి యతిరాజాచార్యవర్య కరుణాకటాక్ష సంప్రాప్తాంధ్రకవితా సామ్రాజ్య ధురంధర, నీతియుగంధర; నందవరకుల కలశజలధిపూర్ణిమాచంద్ర, సత్యహరిశ్చంద్ర ; వాసిష్ఠగోత్ర పవిత్ర, ప్రశస్తాశ్వలాయనసూత్ర; కార్యఖడ్గప్రవీణ, కామినీజనపంచబాణ, కర్ణాటకుండీర పాండ్యమండలాధీశప్రముఖాఖిల మహీమండలాఖండల దత్తమత్తసింధురసైంధవాందోళికా చిరత్నరత్నాంబరాదివస్తు ప్రశస్తమందిర, నిరంతరవసంతేందిందిర; సకలకలావిచక్షణ, నిఖిలశుభలక్షణ; లక్ష్మణకవి వేంకటపత్యమాత్య వరవిరచితమ్మును, మంగమాంబాసమేతగణపవరాప్పయమంత్రిమణివిఖ్యాతవజ్జపకరూపాల్మేల్మంగాసనాథ తిరువేంగళనాథాంకితంబును, నగువేంకటేశ్వరనిఘంటువు'

(2.) ఈగ్రంథకర్త అధునాతనకవి వర్గములోనివాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయల సభాసదులగుముక్కుతిమ్మనాదులఁదానవతారికయందలి 34వ పద్యమున నుదహరించిన కారణముచే నితను శ్రీకృష్ణరాయలకు-నీవలివాఁడగుటకు సందియములేదు. అనేకగ్రంథ శోధకుండగు కాకునూర్యప్పకవి వర్యుండు తనలక్షణగ్రంథమగు "అప్పకవీయమున" నిట్టిగ్రంథమునుగూర్చి యెచ్చటనుదహరించనందున నితను అప్పకవికిని యీవలివాఁడని యూహకట్ట నవకాశమిచ్చుచున్నది. తనకుముందే వ్రాయఁబడియున్న "హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమును" నప్పకవి తనగ్రంథమున నుదహరించలేదని యొకకళంకమును నప్పకవీందునియందుఁ జూపుదురేమో,

దానికేదేని మఱియొందు కారణముండుఁగాని, యిట్టిగొప్ప లక్షణగ్రంథ మొకటితనకుముందే యుండియుండిన నప్పకవి దానిఁదాకకమానఁడు గదా. ఇంతియగాదు. అప్పకవి తనగ్రంథమునందు ననేకలక్ష్యలక్షణాంశములఁబ్రశంసించుటచే నిదితనకుఁ బ్రాచీనగ్రంథ మేమైయుండిన దీనిను దహరించియుండునని మఱియొక యూహకట్టుచున్నది. అప్పకవికి నీవలి లాక్షణికులగు కూచిమంచితిమ్మనాదులు వ్రాసిన లక్షణగ్రంథములయందు దీనింబేర్కొనిరో లేదోనిర్ణయించి వ్రాయుటకు మాకాగ్రంథములులభించనందున మాయభిప్రాయముఁ బ్రస్తుతమువ్రాయ విరమించి మామిత్రసమితికిదీనిఁదీర్మానించుటకుఁగా విడిచిపెట్టుచున్నాము. శ్రీమాన్ - బ. పీ తారామాచార్యులవారు తమనిఘంటువున " అప్పయ వేంకటపతి- ఇతండు ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసమను నొకపెద్ద లక్షణగ్రంథమునువ్రాసినాఁడు- "అనివ్రాసియున్నారు. ఇదిలక్ష్యగ్రంథముగాని యాచార్యులవారు వ్రాసినరీతిలక్షణగ్రంథము గాదు.

(3.) నన్నయ. పెద్దన- యెఱ్ఱన- తిక్కన- వీరన- తిమ్మన- పెద్దనాదులవలె నిక్కవిరాజా శ్రయుండై తనగ్రంథముల నరాంకితములు సేయక నారాయణాంకితములుగాఁజేసి మనినధన్యుండు.

౧."ఉ॥ ఇమ్మను జేశ్వరాధములకిచ్చి, పురంబులువాహనంబులున్
సొమ్ములుగొన్నిపుచ్చుకొని, సొక్కి, శరీరమువాసి, కాలుచే
సమ్మెటవేటులంబడక, సమ్మతిశ్రీహరికిచ్చిచెప్పెనీ
బమ్మెరపోతరాజొకఁడు, భాగవతంబుజగద్ధితంబుగన్"॥

౨."ఉ॥ బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకన్
గూళలకిచ్చియప్పడుపుగూడుభుజించుటకన్న, సత్కవుల్
హాలికులైననేమి, గహనాంతరసీమలఁగందమూలగౌ
ద్దాలికులైననేమి, నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై"॥

అనిశాసించినబమ్మెరపోతనయు నొకానొక కారణముచే శ్రీవేంకటగిరిప్రభువులలో నొక్కరగు సర్వజ్ఞచినసింగమనాయఁడుంచుకొన్నవేశ్యనుగుఱించి " భోగినీదండకము " వ్రాసితద్రాజాంకితముజేసినట్లెనగను

పడుచున్నదిగాని, యిక్కవి తనగ్రంథములనన్నిటిని వేంకటేశ్వరస్వామికినర్పించినమహాపురుషుండు. లక్ష్మీసరస్వతులొక్కచోనుండరనునానుడియిక్కవిపట్టునదబ్బఱయైనది - ఎట్లనఁగానీగ్రంథమందలియవతారికయందు వ్రాయఁబడిన 27వది యగువచనమందుఁజూడ "అనితలంపుచునొక్కనాఁడు...సత్యవాక్య ప్రతిష్ఠాగరిష్ఠుండును, కాశీసేతుమధ్యస్థలప్రసిద్ధనిజచరిత్రుండును, కృతసుధీజన స్తోత్రుండనగు నేనునిత్యకృత్యంబులుదీర్చి... బహువిధభోజనానంతర మూల్య జాంబూనదాంబరసారగంధసార రుచిరవిచికిల ఘనసార తాంబూల ప్రియకామినీసంగీతగోష్ఠీ సుమశయ్యావ్యాప్తభోగాభోగ సంగతుండనై హంసతూలికా తల్పంబున వేకువఁ దేకువసుఖసుప్తినున్న సమయంబున." అనివ్రాసియుండుటఁబట్టి యిక్కవి మహీమండలాఖండలుండని చెప్పనొప్పుచున్నది. మనమువిన్నంతకన్నంతఁ దనుకకవులని పేరఁ బెట్టుకొన్నవారందఱు నశనవసనములకు దూరస్థులైయుండు కారణముచేత నిక్కవి తనవిషయమైవ్రాసుకొన్న విషయమునుగూర్చి కొందఱికి సందియంబుగలుఁగునేమో అట్లుసందియముపడబనిలేదు ప్రస్తుతముక్కవివృత్తాంతము మనకు కర్ణగోచరముగానుండినను బ్రత్యక్షముగ నేత్రగోచరముగనుండున క్కాలపు పండితపామరులయెదుటనిట్టిబద్ధులగు సుద్దులువ్రాసి తానులోకము ముఖమెట్లుఁజూచుచుండును. ఇట్టిబొంకులొకవేళఁ దాఁ దెంపరితనముతోవ్రాసినను నూటికొక్కఁడైన దీని నిజమును బయలుపరచియుండఁడా? ఎటులదానినిజము బయలుపఱిచియుందురందురేమో, భోజ చరిత్రమును, కృష్ణరాయలచరిత్రమును, వారివారి యాస్థానకవుల చారిత్రములను, వారువారుచేసినచాటువులను జాటువులకు సంబంధించినకథలనుమనమిప్పుడెటుల "గతానుగతికోలోకః." అనుసామెతరీతి వంశపారంపర్యముగాఁదెలిసికొనుచున్నామో యటులనే యిక్కవి వ్రాసినది నిజముగానిపక్షమున్న నితనికింతప్రసిద్ధి రానేరదు. అట్టిచాటువులుగాని కథలుగాని యితనిసంబంధమైనవి మనము వినియుండలేదు. కాఁబట్టి యితనువ్రాసినదంతయు నిజమనినమ్మవలసియు

న్నది. ఇతనియైశ్వర్యమేనిజమని యొకవేళనొప్పుకొన్నపక్షమున నిట్టిభోగాభోగమదాంధునకు విద్వత్తెటుల సంభవించినదందురేమొ, యింతకన్నమిన్నగ సుఖమనుభవించు రాజ్యపరిపాలకులగు వేంకటనాథుఁడు శ్రీభోజరాజు రేచెర్లమాధవరాజు, శూద్రకుఁడు, శ్రీకృష్ణరాయలు, శ్రీబొబ్బిలిశ్వేతాచలపతి రంగారాయఁడులోనగువారు తాముపండితులుగాఁ గవులుగానుండుటమనకు దెలిసినవిషయమేకదా. కాఁబట్టి యిక్కవియు నట్టివారిలో నొక్కఁడని నిస్సంశయముగఁజెప్పనొప్పు. ఇంతియగాక నితఁడు ద్వాదశీవ్రతనిష్ఠాగరిష్ఠుండు. శ్రీదర్వికరేంద్రాద్రిరాయనికింబ్రీతిగ బ్రాహ్మణసమారాధనము జేయువాఁడు. ఇట్టిశుభలక్షణలక్షితునకుఁగాక నితరులకిట్టి కవిత్వం బబ్బునన్న నబ్బురంబుగదా.

3. "చ॥ నిరుపహతిస్థలంబు, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చుక
ప్పురవిడెమాత్మకిం పయినభోజనముయ్యెలమంచమొప్పుత
ప్పరయురసజ్ఞులూహఁదెలియంగలపాఠకలేఖకోత్తముల్
దొరకినఁగాకయూరక, కృతులొచియించుమటన్నశక్యమే"॥

అని యల్లసానిపెద్దకవి నుడివినరీతి నీకవి యిట్టియైశ్వర్యవంతుఁడు గనుకనే యిట్టిప్రబంధలలామము నొనరించికీర్తిచే మించియున్నవాఁడు.

(4.) ఇక్కవి తనగ్రంథమునందుఁదననివాసగ్రామముతప్ప నితరవృత్తాంతమును వ్రాయనందున నితనిదేశమెద్దియైనదియు నేసంవత్సరమున నీప్రబంధమును వ్రాసినదియుఁజెప్పుటకుఁ గించిత్తైనను నాస్పదముగనుపడలేదు. గ్రంథమున నవతారికలో 41 వ, పద్యసీసపాదమందు "కాటెపలీ ముఖ్య గణపవర గ్రామశేఖర శిష్టవసిష్ఠగోత్ర" మనిమాత్రము వ్రాయఁబడియున్నందునఁ గాటెపలీమజరాగ్రామమగు గణపవరమితనిస్వ గ్రామమని యేర్పడుచున్నది. ఈగణపవరమెచ్చటనున్నదని విచారించఁగా నీమండలములో నుదయగిరి తాలూకాలోనున్నట్టునచ్చటఁబూర్వము కవులెవ్వరో నుండినట్టు కొందఱుబటాజులు చెప్పెదరేగాని, యిక్కవి యచ్చటజీవించియున్నట్టు వారుచెప్పటఁగానము. ఇంతియగాక

కొన్నితాళప్రతులయందు "గామెపలీముఖ్యగణపవరగ్రామ" మనివ్రాసియున్నది. ఆపక్షమునఁ గామెపలియను గ్రామము అప్పకవి నివాసగ్రామమైయున్నది. ఇదిమానుండలములోని కందుకూరు తాలూకాలోనిది. ఇంతైనను నిక్కవి వృత్తాంతముఁ జెప్పువారులేరు. వెండియు గోదావరిజిల్లా తణుకువీరవాసమునందు గణపవరమని యొకగ్రామమున్నది గాని యచ్చటను నీవృత్తాంతమేమియుఁ జిక్కినదికాదు. బట్టురామరాజభూషణకవి వసుచరిత్రమునందుఁ దనవృత్తాంతమును వ్రాయక హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమున వ్రాసినట్టుగా నిక్కవియుఁ దక్కిన తనగ్రంథములయందుఁ దనయుదంతమేమైన వ్రాసియుండునో విచారించుఁడు.

(5.) ఈగ్రంథముయొక్క అవతారిక, 13 వ పుటయందలి "వక్ష్యమాణలక్ష్యవిశేషోద్దేశవచనము" నందుదహరించినగ్రంథములను లోకమునకుఁదనగ్రంథోపయోగమును జూచినప్రతిహతముగా నిట్లువ్రాయఁ దొరకొన్నవాఁ గేమి నగుపడలేదు. ఇంతయేల. వచనాంతమునందు "ఇదానీంతనసత్కవి నికాయంబునకుసహాయంబును, భవితవ్యకవికలాపంబునకు నాచార్యరూపంబును, సకలభాషావిశేషంబుల కున్మేషణంబును, మూఢజాతులకు బోధహేతువును, ప్రౌఢతతికి సమ్మతియును, సర్వజనకరంబునకాశ్చర్యకరంబును" అనులోనగు సమాసకలాపమ్ములచేఁ దనకవితాకన్యనలంకరించి యున్నాఁడు. కావ్యరత్నమని పేర్కొంచిన వసుచరిత్రయందు రామభూషణుఁడు "సనాతనాధునాతనాఖిలమహాకవిజనానుగ్రహంబునఁ బురాతనపుణ్యశ్లోకరాజర్షివర్ణనాకర్ణనోత్కంఠిత సకలజనసేవ్యంబగు నొక్కమహాకావ్యంబు రసోచిత చమత్క్రియాకల్పనాకల్పభవ్యంబుగా నొనరింపఁబూని" అనియు, నరసభూపాలీయమునందు మూర్తిగారు "ఉదంచితవిరించి సంచితప్రపంచ చరదభంగబుధపుంగవహృదయంగమంబు, గంభీరరససముజ్జృంభిత కవితాంభోధితరణకరణప్రగుణోపకరణపరిణత తరణిప్రకాండంబు నశేషగుణదోషవిశేషమరాళరనీరక్షీరవివేచనోచిత ప్రశంసితహంసాయమానప్రతిభాను

బంధంబగు నొక్క ప్రబంధంబు నిర్మింపంబూనియున్న సమయంబున" నని యువ్రాసి యున్నారుగాని, యీప్రబంధరాజములోని వచనమువలె నె వ్వరును శాసించియుండలేదు. ఈగ్రంథద్వయమిప్పుడు మీకరహస్తామల కముగాన నిందలి గుణాగుణములను మీరే గ్రహించునది.

(6.) ఈగ్రంథముయొక్క అవతారికయందలి 28వ, పద్యము నందు నిక్కవి సుఖసుప్తినున్నసమయంబున వేకువజామువేళ చాలవేంట శౌరి ప్రత్యక్షమై నీవొనరింపబూనిన ప్రబంధరాజమును దనకంకితముఁ జేయుమనినట్టునందునకిక్కవి సమ్మతించి శ్రీవేంకటేశ్వరునికి గ్రంథం బంకితంబిడినట్టు వ్రాయఁబడియున్నది- ఇట్లుసుషుప్తిసమయములఁ దమ తమ యుపాసనాదైవములు ప్రత్యక్షమైనట్లనేకగ్రంథకర్తలు వ్రాసియు న్నారు-విరాటపర్వమునందుఁదిక్కనయజ్వయు, విష్ణుచిత్తీయమునందుశ్రీ కృష్ణరాయలు, మొదలగువారు వ్రాసియున్నారు- ఇదంతయునిక్కాలపు వారికి హాస్యాస్పదముగానున్నందుకు మిగులఁజింతిల్లుచున్నాము- ఇది యొకరినిజూచియొకరు వ్రాసెదరేకాని నిక్కపుభక్తి తాత్పర్యముగా దని కొందఱిదివఱకేవ్రాసి యచ్చొత్తించియున్నారు- అదిచూచినప్పు డెల్లను మామన మెఱియుచున్నది- ఎంతటిభక్తి పరత్వములేనిదే, యెం తటి దైవోపాసనలేనిదే, కేవలవిద్య కవితాంభోధిఁ దరింపలేదనియుఁ గించిత్తైనను దైవోపబలమవశ్యకమని మాయభిప్రాయము. ప్రశస్తులైన కవులందొఱు తమకొకయుపాసనాదైవమున్నట్టు వ్రాసియేయున్నారు- ఇట్లువ్రాసినవారివ్రాఁత యంతయునసృతవ్రాతమని వ్రాసినవారికెట్లుచే యూడెనో తెలియదు. ఇంతయేల- ఇఁకసముఖమునరాయబారమెందుకు, శ్రీమాన్ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు తమనిఘంటువగు "శ బ్దరత్నాకరమున" భాషావిషయమై ప్రశంసించుచు "అయినను వీరు కవిత్వంబుజెప్పఁబ్రారంభించినచో గతానుగతికోలోకః అన్నట్లందఱు నొక్కమార్గమవలంబించియున్నారు- అయ్యదిహాస్యాస్పదంబుగనున్నది. అదియనఁగా స్వప్నంబుగాంచుటలోనగునది- వారిభక్తితాత్పర్యమెట్టి

చో అదియటుండనిందు " అనివ్రాసియున్నారు. ఆరయుఁడు.

(7.) ఆంధ్ర ప్రబంధములలో నాశ్వాసములనియుఁ నుచ్ఛ్వాసములనియు నుల్లాసములనియుఁ దరంగములనియు నంశములనియు ననేకవిధములుగాఁ బ్రతికృతియు విభజింపఁబడియున్నది గాని యీప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసమువలె గ్రంథమునంతయు నేకాశ్వాసముగా విరచింపఁబడినది యిదివరకు దృష్టిగోచరముగాలేదు- అనేకవ్రాఁత ప్రతులఁజూచితిమి గాని యెన్ని ప్రతులుజూచినను నేకాశ్వాసమనివ్రాసియేయున్నది. ఈ గ్రంథమునందు 882 పద్యములున్నయవి. ఇన్నిపద్దియములను నొకయాశ్వాసమని చెప్పుటకంటే వీనివిభజించి వ్రాసియుండినఁ జదువువారలకుఁ గొంతగుర్తెఱింగిప్పుటకు వసతిగలిఁగియుండును. అట్టివసతి నిసుమంతైన నిక్కవి కల్పించినవాఁడుకాఁడు- కారణమెయ్యేదియో విచారించుకొనుఁడు-

(8.) తెలుఁగుఁ గబ్బములలో నాశ్వాసాంతములయందుఁ దమతమ వృత్తాంతమును దెలుపు గద్యములను గవులు వ్రాసియున్నారు. అట్టిమార్గ మవలంబించక యిక్కవి యేకాశ్వాసమగు నీగ్రంథాంతమందు- 883 పద్యముగు " చ॥ గణపవరాన్వయాంబునిధికైరవబాంధవుఁడు " అనిపద్యమువ్రాసి గద్యమును వ్రాయనందున నితనికి నిట్లువ్రాయుటకుకారణమెయ్యదియని విచారించఁగా శ్రీకృష్ణరాయవిరచితమగు " ఆముక్తమాల్యద లేక విష్ణుచిత్తీయమను " కావ్యలలామమునందును, నాశ్వాసాంతములయందుఁ బద్యములే వ్రాయఁబడియున్నందున గణపవర వేంకటకవిగ్రామణికి నాధారమగుపడినది- ఇట్లువ్రాయుటకు వీరికేమియాధారమో విచారించునది- ఈవల మామండలములోని శ్రీవేంకటగిరి సంస్థానమునందు నూతనముగ వెలువడిన " శ్రీరాధా కృష్ణసంవాదమను " నొకప్రౌఢకావ్యమందు బ్రహ్మశ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రులవారు, వారిగ్రంథమునందు గద్యమునువ్రాయుట విరమించియీక్రిందవ్రాసినవిధముగఁ బద్యమునేవ్రాసియున్నారు-

౮. "మ॥ ఇదిశ్రీబొబ్బిలిరంగరాయవసుధాధీశోత్తమాకారశౌ
రిదయామండిత మండపాకకులజ శ్రీపార్వతీశాఖ్యమ
ద్వదనావిష్కృతగద్యపద్యమయరాధాకృష్ణసంవాదసం
జ్ఞదిద్యుత్సుప్రియకృత్కృతిందనరునాశ్వాసంబుదానాద్యమై"॥

(9.) ఇక్కవి యొకగొప్ప లాక్షణికుఁడు - తానునేర్చినలక్షణములకన్నింటికి లక్ష్యముల నీగ్రంథమునం దుదహరించియున్నాఁడు. ఆంధ్రభాషలో లక్ష్యలక్షణములను దెలుపుగ్రంథములాంపు రెండుగానివిశేషములులేవు - అవియనఁగా "కావ్యాలంకార చూడామణియు, నరసభూపాలీయము" అనునవి. ఇందుమొదటిగ్రంథమును విశ్వేశ్వరుఁడను ప్రభువుపై విన్నకోటపెద్దనయను మహాకవి యంకితంబిచ్చియున్నాఁడు- ఇద్ది బహుపురాతనగ్రంథము-ఇయ్యది పోతన శ్రీనాథాదుల కాలమునకు శ్రీకృష్ణరాయలవారి కాలమునకుఁ బూర్వమునవ్రాయఁబడినది - ఇందు వ్యాకరణవిషయము, అలంకారవిషయము, ఛందశ్శాస్త్రవిషయము, కావ్యలక్షణము, నాయక నాయికాది గుణములు, బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వచిత్రకవిత్వాదివిషయము వ్రాయఁబడియున్నది - ఇఁక రెండవగ్రంథమున రసభూపాలీయ మిప్పుడు ముద్రితమైయున్నదిగాన దీనినిగుఱించి మేము విశేషముగ వ్రాయఁబనిలేదు - ఈరెండులక్షణగ్రంథములును నరాంకితములగుటచే నిక్కవి తానొక లక్షణగ్రంథమును వ్రాయఁదలపెట్టియు నిదివఱకే యిద్దఱులాక్షణికులు లక్ష్యలక్షణములు వ్రాసియున్నను లక్ష్యములగు పద్యములు నరస్తుతులనియెంచి వానిని నోరగుశ్చమన సురాక. తాను మరలఁగ్రొత్తలక్ష్యములగు పద్యములనుమాత్రమువ్రాసి, వానిని శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామికి నంకితంబిచ్చి యీగ్రంథమునువ్రాసియున్నాఁడు - ఇదికవియభిప్రాయముగానినాడు తాఁదిరుగ లక్షణమును గ్రంథమునందు వ్రాసియేయుండును - కాఁబట్టి యీగ్రంథమందుండులక్ష్యములగు పద్యములకన్నిటికి లక్షణమిదియని కవియేవ్రాసియున్నాఁడు గాని, యాలక్షణమును వివరించియుండలేదు - కానమఱియొక గ్రంథమునుంచి లక్షణమునుదెలసికొని యిందలిలక్ష్యమును గ్రహింపవలయును-

(10.) ఈగ్రంథమునందు గర్భకవిత్వము బంధకవిత్వము చిత్రకవిత్వము - విశేషముగ వ్రాయఁబడియున్నది - ఆంధ్రగ్రంథములలో నీకవిత్వసంబంధమగు పద్యములనేకములు వ్రాయఁబడి యున్నవిగాని వానికన్నింటికి లక్షణమెచ్చటను గానఁబడదు - కావ్యాలంకార చూడామణియందుఁ గొన్నిబంధములకు లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నది- ఈగ్రంథమిప్పటికి నముద్రితమగుటచే దీనియందలి విషయములు లోకమునకందని మ్రాని పండ్లైయున్నయవి - ఇఁకముద్రింపఁబడియుండు నరసభూపాలీయమునందైనను నాలవ యాశ్వాసమునందు "అష్టదళపద్మబంధచక్రబంధములకుఁ" దప్పఁదక్కిన బంధములకు లక్షణమెచ్చటను గనుపడదు.-ఈప్రబంధరాజమునందు బంధములన్నియు నఱువదికి (60) మించియున్నయవి - ఈబంధముల నన్నిటిని యీకవి వానివాని స్వస్వరూపములతో లిఖించియున్నాఁడు. అయ్యవిముందు ముందుఁ బ్రకటింపఁబడు. ఈకవిత్వలక్షణము పండితులకే తెలిసికొనుట కసాధ్యమగు పనియైనందున "బంధములు" అని పేర్కొనినపుడెల్లఁ బామరులు "రతిబంధములు" అనివాని నన్వయించుకొనుచున్నారు . మనుచరిత్రయందు నల్లసాని పెద్దన్నగారు గద్యమునందు "చతుర్విధకవితా మతల్లికాల్లసాని చొక్కయామాత్యపుత్ర పెద్దనార్యప్రణీతము" అనియు, వసుచరిత్రమునందు రామరాజభూషణకవి "సంస్కృతాంధ్రభాషా సామ్రాజ్యసర్వంకషచతుర్విధకవితా నిర్వాహకసాహిత్య రసపోషణ రామభూషణప్రణీతము" అనియు వ్రాసుకొనియున్నారేగాని వారు వారివారి గ్రంథములందొక్కటైనను బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వములను గూర్చి యొకపద్యమైనను వ్రాసియుండరైరి. ఇందుకుఁగారణము విచారించుకొనునది.

(11.) ఈగ్రంథము కథాప్రారంభము మొదలుకొని వెంకటాచల పట్టణవర్ణనము, నలిబిలిగోపురాదివర్ణనము, స్వామిపుష్కరిణివర్ణనము, బయకానికోనపాండు తీర్థాకాశగంగాదుల వర్ణనమును, వేంకటశైలవర్ణనమును, శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామివర్ణనమును, శ్రీవారివాహ్యాళి

వర్ణనమును, తిరునాళ్లమహోత్సవాదివర్ణనమును, మొదటి 58 పద్యములవరకు వ్రాయఁబడియున్నది -అదిమొదులుసాయంతనవర్ణనాదులు, జాతివార్తలు, స్వామివారియెదుట జరుగుసంగీతము మేళములవర్ణనములు, లోనగువృత్తాంతములు 112 పద్యములువరకు వ్రాయఁబడియున్నది- తర్వాత ప్రభాతవర్ణనాదులు చెంచునాయకులతో శ్రీవారివేటసన్నాహవర్ణనాదులు 240 పద్యములవఱకు వ్రాయఁబడియున్నవి - అవ్వలశ్రీవారి కేలిడేగ యాకాశరాజచంద్రుని సుతయగు నాంచారుదేవియుపవనమునవ్రాలుటయుఁ దోడ్తోనశ్రీవారచ్చటికి మంత్రిసహితుఁడైవిచ్చేసియవ్వేలంది యుదంతమరయుటకు మత్రిఁబంపఁగా నతనివలనఁ దానామెవృత్తాంతమువిని యవ్వేలఁదినిజూచి వర్ణించుటయుఁ దర్వాత నాకాశరాజు మంత్రివలన వేంకటేశ్వరస్వామివారి యభిప్రాయమెఱింగి తనసుతనిచ్చి వివాహంబొనర్చి స్వగృహమునకునగతనయయగు దనతనయునఃబంపునపుడు తోవలోస్వామివారికిని నాగదత్తుఁడను చోరునకునుయుద్ధము సంప్రాప్తమగుటయుఁజోరవ్రజంబు స్వామిపుష్కరిణింబడి సారూప్యంబందుటయు నష్టదిక్పాలకులు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామిని స్తుతించుటలోనగుపద్యములచేఁ దక్కినగ్రంథంబంతయునొప్పుచున్నయది- ఈగ్రంథమునందుఁగథవిశేషముగవ్రాయఁబడియుండలేదు - అయినను తననేర్పఱితనమును లోకమునకుఁదెలుపుటకై కవి యిదియొకవ్యాజముగల్పించుకొని యిట్టిలక్ష్యగ్రంథమును వ్రాసియున్నాఁడు.

(12.) ఈగ్రంథమునందు దచ్చటచ్చట రేఫ శకటరేఫములకుయతిప్రాసములయందు మైత్రిచెప్పఁబడియున్నది. ఇక్కవి "నిఖిలరేఫఱకారనిర్ణయపద్ధతి" అనుగ్రంథమును దావ్రాసి నట్లవతారికయందలి 37 వ పద్యమందు వ్రాసియున్నాఁడు. నిఖిలరేఫఱకార నిర్ణయపద్ధతియనుగ్రంథము మాకుఁజిక్కనందునఁ గవియభిప్రాయమిదియని నిర్ణయించి వ్రాయుటకుననువుపడలేదు. అయిననునీగ్రంథమాద్యంతమునుబరిశీలింపఁగా నచ్చటచ్చట రేఫ శకటరేఫములకు యతిప్రాసములయందు మైత్రిసిగలుఁ

గఁజేసి యుండుటఁబట్టి వీనిసాంకర్యమున కిష్టపడినవారిలో నీయనయునొక్కండనితోఁచుచున్నది. ఈవిషయమై మనమితని నిందింపఁబనిలేదు. గజకచ్ఛపపోరుంబోలిన దీనిపోరు మొదటినుంచి మించియేయున్నది - "రయోస్తునిత్యంస్యాత్" అనినన్నయసూత్రము వ్రాసినది మొదలుగ వేములవాడ భీమకవి దానికి మొదటిశత్రువుగ నేర్పడె - అదిమొదలుకొని యిప్పటివఱకును రెండువిధంబులుగఁ గవులువ్రాయనవలంబించిరి . భీమమార్గావలంబకులు దీనిసాంకర్యమునకిష్టపడిరి. తదితరులునన్నయత్రోవం ద్రొక్కిరి - కొందఱులాక్షణికులు వీని నియమమవలంబించుట కష్టతరంబగుటఁబట్టి భారతమునందు

“ క॥ తెంపును జెంపును గదురని । లింపులువెఱగందిజూడరిపుసైన్యములున్
గంపింపఁదమబలంబులు । ఱంపిలిబిట్టార్చిసింధురాజుండాఁకెన్ ॥”

యీపద్యమున్నదనియుఁగూడావ్రాసియున్నారు - ఈపద్యముభారతమునందేపర్వమునను న్నదియోవారుస్పష్టముగవ్రాయరైరి - మేమెన్నిపర్యాయములు భారతము వెతకినను వ్రాఁత యందిదిగనుపడలేదు-ఒకవేళనున్నదనుకొన్ననుసూత్రమువ్రాసిననన్నయవ్రాసినపద్యము కాదుఇదితిక్కనవ్రాసినభాగములోనిదైయున్నది. సూత్రవిరోధముగ నన్నయరేఫసాంకర్యముచేసెననుమాట లోకులునమ్మరనిక కవిత్రయ మతమునం దెందున్నది యాదరణీయమ్ముగనుక యీపద్యము నితరులెవ్వరో వ్రాసి భారతమునఁ జేర్చి యుందురు. అట్లుగానిచో ఱలలకు యతులయందొకపద్యమునందే సాంకర్యమగుపడుట మాకుమిగుల నబ్బురముగనున్నది - కొన్ని తెలుఁగు ప్రబంధములయందువీనిసాంకర్య మగుపడు కతన నిట్టివివాదసమయమున వానినుదహరించి వ్రాయుట యొక పాండిత్యాతిశయముగాదు - సూత్రవిరోధముగనుండు ప్రయోగములమిగులనూర్జితపరుచుటకన్నసూత్రానుసారముగనుండు ప్రయోగముల నూర్జితపరుచుట మేలు. ఇక్కడియును 442 వ పద్యమునందు వ్రాసిన యసంయుతయతినిగుఱించి చింతించి యింతదూరము వ్రాయవలసివచ్చినది. ఇక్కాలపు పండితులలో నొకరిద్దఱు దీనింగూర్చి యివ్విధముగవ్రాసియున్నారు - ఎట్లనిన.—

౪" తే.గీ॥ అరసములశబ్దచిత్రంబులనియతద్వి । రేఫవృత్తులుదుష్కవికృతకృతితతు
లెండినకొలంకులంబులెనింపుఁగనమి। సుకవివారంబువానిఁ గాంచునెయొకింత॥"

౬." క॥ అయ్యుద్విరేఫశిరోజులు । చయ్యనవిగతద్విరేఫచర్చలగుదుర
య్యయ్యలుససులోచనలై । యెయ్యనముద్విరేఫనిష్ఠనొందుదురిందున్ ॥"

(13.) ఇక్కవి శబ్దములు ప్రయోగించుటయందు సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁడైనందునఁ గొన్నియప్రశస్తప్రయోగములు గ్రంథమునందగుపడుచున్నవి. 511 వ సీసపద్యమునందు "బుధులును గురులును పుణ్యులు మునులును నుతులుంచు మురువుకు శ్రితులుగుటుతు" అను పాదమున "మురువుకు" అని షష్ఠీవిభక్తియందు నక్ను విడిచిపెట్టి వ్రాయఁబడియున్నది. "మురువునకు" అనియుండవలెను - అట్లయినచో మాత్రాధికమవ్వేడి - ఇది విచార్యము - వెండియు 493 పద్యమున "పెలుచగుశ్రీలువీలు" అని ప్రయోగింపఁబడియున్నది. "కుత్రచిన్నలోపశ్చ" యనుసూత్రవిధికేఁదప్పియున్నది. వీనులని యుండవలెను - ఇదియు విచార్యము - వెండియు నిట్టియప్రశస్తప్రయోగము లచటచటఁ గనుబడుచున్నను పీఠికావిస్తరభీతిచేసింన వివరించలేదు.

(14.) రెండవకలమునందుదహరించిన విధముగా శ్రీకృష్ణరాయలవారి యాస్థానకవులకు నిక్కవి యీవలివాఁడుగనుక నక్కాలపు కవిచక్రవర్తియగు బట్టుమూర్తిగారివిరచితమగు "నరసభూపాలీయము" అను కావ్యాలంకారసంగ్రహమును నిక్కవి పూర్ణముగఁజదివి యందలి లక్ష్యములగుపద్యములంబోలిన పద్యములిందనేకములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంతయేల. కొన్నికొన్ని పద్యములంబోల్చి యంకితాంకములువిడిచి చూచినచో నించుకయైనను భేదములేకయున్నవి. ఇదిచూచునప్పుడిక్కవికి సామర్థ్యములేక వానిని స్వీకరించినాఁడని యనవలసివచ్చుచున్నది. అట్లనుటకు మాకించుకయైనను ధైర్యముచాలదు- గుణగ్రహణపారీణులకుఁ దెలియుటకుగా నాయాయిపద్యముల సంఖ్యను నిందుఁబోల్చిచూపుచున్నాము గాన నయ్యాయిపద్యములను బోల్చిచదువుకొనుఁడు.

(నరసభూపాలీయము.)		(ప్రబంధరాజము.)	*	(నరసభూపాలీయము.)		(ప్రబంధరాజము.)
౪౪	ప౭౮	ప౧౩౯	*	౪౨	ప౧౫౫	ప౧౪౦
౫	౫౧	౧౪౧	*	౨	౯౨	౧౪౬
౫	౭౬	౧౪౭	*	౫	౨౨	౧౪౯
౨	౮౯	౧౫౨	*	౨	౬౩	౧౯౨
౫	౨౨౪-౯	౨౧౨	*	౩	౨౪	౨౧౫
౫	౧౮౧	౨౯౮	*	౩	౩౧	౩౦౬
౫	౮౩	౩౫౧	*	౪	౭౭	౩౫౨
౨	౧౩౧	౩౫౩	*	౫	౧౦౨	౩౫౬
౫	౨౩౨	౩౫౭	*	౫	౧౬౫	౩౫౯
౫	౫౯	౩౬౨	*	౫	౪౯	౩౬౩
౫	౯౮	౩౬౮	*	౫	౧౬౦	౩౬౯
౫	౨౩౪	౩౭౦	*	౫	౫౯	౩౭౧
౨	౧౨౯	౩౮౮	*	౨	౮౨	౪౨౩

పైపద్యముల సంఖ్యలనుమాత్రము పోల్చికొన్నింటిజూపితిమి. తక్కినవాని నిమీరేపోల్చిచూచుకొనుఁడు. మఱియొకచిత్రము. కొన్నినరసరాజీయము లోని పద్యములవలె యతిప్రాసములువిడువకనే యిందును వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఎట్లనఁగాఁజూడుఁడు. నరసరాజీయము చతుర్థాశ్వాసమునం దలి 89 వ, వృత్త, కంద, గర్భ, సీసము

౭. సీ॥“ మహితవిద్వజ్జనమండలీవినుత సాహిత్యప్రియంభావుకాత్యుదార
వితతభీమాహవవిక్రమక్రమసముద్యద్వైరినిర్భేదనాభిరామ
వినుతవిశ్రాణనవిభ్రమాపహసితానూనామరక్ష్మారుహానృపేంద్ర
వినతభూపాలకవిస్ఫురన్మకుటరత్నద్యోతితాంచత్పదామహాత్మ
నిరుపమదయాపయోనిధినిరతభరిత । చారుచరితనిర్మలతరసత్యరుచిర
తరణికులమణినరసింహధరణిరమణ । ఘనతరగుణనిధీమనుజనులువొగడ”॥

ఇఁకయీప్రబంధరాజములోనిపైపద్యమునుంబోలినపద్యమునజూడుఁడు!

౮. సీ॥“ మహితనానామునిమండలీ విరచితాహీనాతిశేల్లత్స్వనానుషంగ
వితతజన్యాంగణవిక్రమక్రమ లసత్క్రవ్యాదసంహారకానుభావ
వినతబర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మకుటరత్నశ్రేణి రాజత్పదాభిరామ

విగతవిశ్రాణనవిస్మయస్మయ దివౌకశ్శాఖిజైవాతృకాదిదాన
నిరుపమకృపాపయోంబుధినిరతశుభద । ధీరచరితనిర్మలతరదేహరుచిజి
తసజలజలదాయురగేంద్రధరణిధరవ । రయురుసుగుణనిధీపతీరాజవాహ"॥

ఈపైపద్యములోని "మహిత, వితత, వినత" అనుమూడుప దంబులు నరసరాజీమునందు సీసపద్యములో 1, 2, 4 సీసపాదాదుల యందుఁగూర్పఁబడియున్నవి. నరసభూపాలీయమునందలి సీసపద్యములోని "విద్వజ్జనమండలీ" అను సమాసమును "నానామునిమండలీ" అనుసమాసముగాను "భీమాహవవిక్రమక్రమ" అను సమాసమును "జన్యాంగణవిక్రమక్రమ" అనుసమాసముగాను "భూపాలకవిస్ఫురన్మకుటరత్న" అనుసమాసమును "బర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మకుటరత్న" అనుసమాసముగా నిందు మార్పఁబడియున్నవి. ఇంతియకాదు. నరసరాజీయములోనిసీస తేటగీతియందలి "నిరుపమదయాపయోనిధినిరతభరిత" అనువాక్యమును "నిరుపమకృపాపయోంబుధినిరతశుభద" అనువాక్యముగాను "ఘనతరగుణనిధీ" అనుపదమును "ఉరుసుగుణనిధీ" అనుపదముగాను మార్పఁబడియున్నవి. ఇంకపైసీసములలోని గర్భితములను వ్రాసి పోల్చి చూపినమిగులస్పష్టంబగునని యిందువ్రాయుచున్నాము.

౯.మ॥"హితవిద్వజ్జనమండలీ వినుతసాహిత్యప్రియంభావుకా
తతభీమాహవవిక్రమక్రమసముద్యద్వైరినిర్భేదనా
నుతవిశ్రాణనవిభ్రమాపహసితానూనామరక్ష్మారుహా
నతభూపాలకవిస్ఫురన్మకుటరత్నద్యోతితాంచత్పదా" ॥ (నరసరాజీయము)

౧౦.మ॥హితనానామునిమండలీ విరచితాశీర్నాతివేల్లత్స్వవా
తతజన్యాంగణవిక్రమక్రమలసత్క్రవ్యాదసంహారకా
నతబర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మకుటరత్నశ్రేణిరాజత్పదా
గతవిశ్రాణనవిస్మయస్మయదివౌకశ్శాఖిజైవాతృకా"॥ (ప్రబంధరాజము)

౧౧.క॥"నిరుపమదయాపయోనిధి । నిరతభరితచారుచరితనిర్మలతరస
త్యరుచిరతరణికులమణీ । నరసింహధరణిరమణఘనతరగుణనిధీ॥" (నరస)

౧౨.క॥"నిరుపమకృపాపయోంబుధి । నిరతశుభదధీరచరితనిర్మలతరదే
హరుచిజితసజలజలదా । యురగేంద్రధరణిధరవరయురుసుగుణనిధీ"॥(ప్ర)

రెండిగయు నరసభూపాలీయము నాలవయాశ్వాసములోని పాదయ

ముకమగు 81 వ, పద్యమునందలి 2-4 పాదములగు "మారామనుమదన సమరమాధుర్యోఁడవై" అనుపాదములే యీగ్రంథముయొక్క 730 వ, పద్యమునందు 2-4 పాదములు గాఁ జేకొనఁబడియున్నవి. మఱియును నరసభూపాలీయమున నాలవ యాశ్వాసములోని 86 వ పద్యమగు అష్టదళపద్మబంధస్రగ్ధరఁగనుఁడు.

౧౩॥" రామాకశ్రీసమగాత్రణకృతభయముదాసనక్తారమారా
రామారక్తాసనదాప్రిభరణపటిమాతాసకుస్త్రీకుమారా
రామాకుస్త్రీకుసతాప్రకటతరవిచితాపవిత్రాసమారా
రామాసత్రాపవిత్రాశ్రయనరసరుచిగాప్రమసశ్రీకమారా"॥

ఇఁక ప్రబంధరాజములోనిఅష్టదళపద్మబంధమగు 870వ, స్రగ్ధరావృత్తముగనుఁడు.

౧౪॥" రామారక్షోదలపాగ్ర్యదరకజననతాసపథ్యారమారా
రామారథ్యాపసతాప్రకటగుణసముదాప్రవిత్రాసమారా
రామాసత్రావిపదారవినిభకరచకాశ్రరణ్యాగమారా
రామాగణ్యారశకారథితఖగవరాపాలదక్షోరమారా"॥

ఈపైవృత్తమును నరసభూపాలీయమందలి వృత్తముయొక్క యతిప్రాసములరీతిగా నిందుఁబొందుపరచియున్నాఁడు. వెండియు "పవిత్రాసమారా" అను నరసరాజీయములోని సమాసమే యిందును వ్రాయఁబడియున్నది. అరయఁగా నరసభూపాలీయమును ముందిడుకొని యీగ్రంథమునందు కొన్నిపద్యములు వ్రాసినట్టెంచవలసియున్నది.

(15) ఈగ్రంథమునందు బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వచిత్రకవిత్వములు విశేషముగ వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇందుదహరింపఁబడిన గర్భకవిత్వ చిత్రకవిత్వ బంధకవిత్వములలో 808 వ, సీసపద్యమును బోలినపద్యమిది వఱకు నాంధ్రగ్రంథములలో నెచ్చటను వ్రాయఁబడియుండలేదు. ఈపద్యమునందు గర్భితములన్నియు నలువదికిఁబయిగానున్నయవి. ఈయలువదిగర్భితములును రకారప్రాసఘటితములై యున్నయవి. ఇందుఁగందములు, తేటగీతులు, ఆటవెలఁదులు, శోభానమంగళారతులు, శ్లోకములు, చౌపదములు, వృత్తములు, అష్టకములు, ధవళములు, అర్ధచంద్రికలు,

ఉత్కళికలు, రగడలు, దరువులు, ఉభయభాషాకందములులోనగు గర్భి తనులు వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇంతియగాక యీసీసతేటగీతియంతయు సర్వలఘువులతోఁ గూర్పఁబడియున్నది. మెండియు నీసీసములోనుంచి విం శతిబంధకందముకూడా వ్రాయఁబడియున్నది. ముంజేతికడియమునకద్ద మేల! ఇప్పుడీపద్యము ముద్రింపంబడి మీమెదటఁబెట్టఁబడి యున్నదిగాన మేమువిశేషము దీనింగుఱించి వ్రాయఁబనిలేమ.

ఇట్టిపద్యమిదివఱకుఁ దెలుఁగుఁగబ్బములలో నెవ్వరును వ్రాసి యుండలేదు. గర్భకవిత్వముచే నలంకరింపఁబడియున్నపద్యమిది యొక్క టియగాదు, 807 - 809 - 810 - 817 - 818 - 821 - 822 - 825- 826 - 827 - 831 - 832 - 847- 850 - 863 - 870 లోనగుపద్యము లు గర్భితములచే వెలయుటచూడఁగా నిక్కవిని జతుర్విధకవితా నిర్వా హకుండనిచెప్పుటకు నించుకయైనను సందియములేదు. బంధకవిత్వ చిత్రక విత్వాదులకుఁ గొన్నిలక్షణములగుపడుచున్నవిగాని గర్భకవిత్వాదులకు లక్షణము బొత్తుగఁగనిపింపదు. అప్పకవి గర్భకవిత్వమునకు లక్షణమును వ్రాయకనే తానుకొన్ని గర్భితవృత్తములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఒక్క చతుర్విధకందమునకుఁ దప్ప మఱిదేనికిని నప్పకవీయమునందు లక్షణము గుపడదు. గర్భకవిత్వ చిత్రకవిత్వములు కవియొక్కపాండిత్యాతిశయ ముపై నెక్కొనినట్లున్నయవి. అట్లుగానిచో పైనుదహరించిన సంఖ్యగ ల యీగ్రంథములోని గర్భితపద్యములు వ్రాయుటకీకవికి లక్షణమెట్లుం డునని యూహఁజేయగలము. అటువదినాల్గుగర్భితములుమాత్రము వ్రా యవలసినట్టు లక్షణముండునా! ఉండదు. కాబట్టివారివారి పాండిత్యప్ర గల్భతననుసరించి గర్భకవిత్వమును వ్రాయవచ్చునని యూహజేయు చున్నారము. ఇఁక చతుర్విధకంద లక్షణమునకుఁగావ్యాలంకార చూడా మణియందు వ్రాయఁబడినవిధమును జూడుఁడు:—

౧౫. తే॥ "ప్రథమకందంబురెండవపాదయుగము। నందురెండవగణవర్ణమాదిగాఁగఁ
గడయుమొదలునువరుసతోఁగలిపిచదువ । నగుఁజతుర్విధకందమైయార్యసభల"॥

ఇఁక అప్పకవీయములోని పద్యమునుగనుఁడు.—

౧౬.క॥ రెండవచరణంబునకును । రెండవగణమాదిగాఁగనిర్మించినచో
దండిచతుర్విధకందము । పాండవపక్షా మెలంగుఁబ్రాజ్ఞులసభలన్"॥

ఈగ్రంథమునందలి 220 వ పద్యమగు గూఢచతుర్థపాదిపద్యము నకు లక్షణము కావ్యాలంకారచూడామణియందు నీక్రిందివిధముగ వ్రాయఁబడియున్నది.

౧౭.క॥ "మొదలిచరణత్రయములోఁ । బదిలముగాఁగవితనంత్యపాదాక్షరముల్
గదియఁగ్రమమునసల్పిన । నదిగూఢచతుర్థమనఁగనద్భుతమయ్యెన్"॥

(16.) ఇఁక చిత్రకవిత్వవిధమెట్టిదనఁగా ననులోమవిలోమము, ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యము, తలకట్టులు, గుడులు, శృంగములు, అక్షరవిలోమము, పదభ్రమకము, పద్యభ్రమకము, ఏకపది, ద్విపది, త్రిపది, యేకాక్షరి, ద్వ్యక్షరి, త్ర్యక్షరి, నిష్ఠాలవ్యము, నిష్కంఠ్యము, నిర్దంత్యము, నిరూర్ధన్యము, నిరంశోష్ఠము, నిరూష్మకాదులచేఁబద్యములువ్రాసిగేని యదిచిత్రకవిత్వ మనుపించుకొనును. ఈచిత్రకవిత్వమును నిక్కమియు నీగ్రంథమునందు 75-214 - 221 - 222 - 223 - 230- 366- 392 - 807 - 808-(832లో 1—2) 849 - 877 - 878, యీపద్యములలో వ్రాసియున్నాఁడు- వీనికిలక్షణములు అప్పకవీయాది తెలుఁగుగ్రంథములయందును సాహిత్యరత్నాకరములోనగు సంస్కృతగ్రంథములయందునువ్రాయఁబడియున్నవి.

(17.) ఈగ్రంథమునందు గోమూత్రికాబంధము, ఛత్రబంధము, నాగబంధము, ఖడ్గబంధము, చక్రబంధము, గుచ్ఛబంధము, హారబంధము, అష్టదళపద్మబంధము, రథబంధము, పట్టెసబంధము, త్రిశూలబంధము, మురజబంధము, పాదుకాబంధము, చతుర్దళగర్భితద్వాదశదళపద్మబంధము, పుష్పమాలికాబంధము, మహానాగబంధము, లోనగుబంధములు వ్రాయఁబడియున్నవి. ఈబంధస్వరూపములు వ్రాయఁబడిన తాళీదళసంపుటములు మాకుహస్తగతమై బంధస్వరూపములు తెలిసినను బంధలక్షణములు తెలిసికొనుటకై ప్రయత్నించఁగాఁ గావ్యాలంకార చూడామ

ణీ, నరసభూపాలీయములయందుఁ గొన్నిబంధములకు మాత్రమీక్రింద వ్రాయఁబడినవిధముగ లక్షణమువివరించియున్నది.

(a) కావ్యాలంకారచూడామణియందలి చక్రబంధలక్షణము.

౧౭. తే॥ "వలయదశకంబు నాలు రేఖలులిఖించి । యందుశార్దూలవిక్రీడితాక్షరములు
పెట్ట నడుచుట్లఁగ విక్కృతి పేళ్లు రెండు । చక్రబంధమ్మునకునిడి చదువవలయు"॥

౧౮. క॥ "పదిచుట్లు నాలు తేకులఁ । పదిలపఱిచి సుకవి పేరుపతి పేరునులోఁ
బాడలఁగ నేవంవిధగుణ । విదితంబగుచక్రబంధవిధమానెటఁ జె"॥

అని నరసభూపాలీయమునందును, వ్రాయఁబడియున్నది. ఈచక్రబంధమును వ్రాయుటకుఁబదిచుట్లు నాలు తేకులు లిఖించి దానిలోఁబతిపేరు సుకవిపేరునువ్రాసి, మధ్యను చుట్లను శార్దూలవిక్రీడితాక్షరములుంచి చదువఁగా నదిపద్మబంధమౌనని వ్రాసిన పైలక్షణకారులపద్యములు చక్రస్వరూపమును తెలిసికొనుటకు చాలదని విచారించి సాహిత్యరత్నాకరమును చూడఁగాఁ దద్వ్యాఖ్యానకర్తయగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాదిలక్ష్మణసూరి విరచితమగు మందరమనుపేరుగల వ్యాఖ్యానమునఁ జక్రబంధవ్యాఖ్యానమునందు నీ క్రిందిలక్షణమును శ్లోకరూపముగ వ్రాసియున్నది.

శ్లో॥ "బధ్యతేషడరంచక్రంప్రత్యరంతన్నవాక్షరం
త్రియాఙ్గామపిషాదానాందశమంకర్ణికాక్షరం
ఆదితస్స్వస్వతుర్యారైస్త్రయఃపాదాశ్చతుర్థగాః
వర్ణాష్టష్ఠాంత్యమారభ్యసంవదంతేంతిమాక్షరైః
మధ్యాద్వ్యాద్వావిసంవాదౌషడరేషుక్రమాద్భవేత్
చతుర్థైస్సప్తమైర్వర్ణైర్వర్ణనంకవివర్ణ్యయోః॥

అని వ్రాసియుండుటవలనఁ జక్రబంధమునకు లక్షణము పూర్ణముగాఁ దెలిసినది - బంధములలోఁ గృతిపతిపేరు, కృతికర్తపేరు నిమిడియుండు బంధమిది యొకటియు గాని మఱిగనుపడదు. బంధస్వరూపమునం దెన్ని నియమము లగుపడుచున్నవో యవియన్నియు శ్లోకమున [illegible]బడి యున్నవి - ఈచక్రబంధమునందు శార్దూల వృత్తము వ్రాయుట [illegible]
తేకులు ప్రతితేకునకు మధ్యరెం డేసి దళములు [illegible]

చుట్టి శార్దూల వృత్తములోని మొదటి మూడుపాదములను మొదటినుం చి తుదవఱకు మూడురేఖలలో వ్రాసి, మిగిలిన నాలవపాదమును మూడవ పాదాంతాక్షరము మొదలు ప్రథమపాదాక్షరము వైపునదళమునకు రెండేసి యక్షరములుంచి చదివినచోఁ జక్రబంధమవుచున్నది. ఇట్లు వ్రాసినపక్షమున మొదటిమూడుపాదములలోని పదియవ యక్షరము మూడుపాదములకు సమానాక్షరమగుచున్నది - రెండియు నాలవపాదములోని 1 - 4 - 7 - 10 - 13 - 16 - 19 . యీయక్షరములు, సంవాదాక్షర సంజ్ఞగలిగి మొదటి మూడుపాదముల నాద్యంతాక్షరముల గుచున్నవి - తక్కిన - 2 - 3 - 5 - 6 - 8 - 9 - 11 - 12 - 14 - 15 - 17 - 18 - వ యక్షరములు విసంవాద సంజ్ఞగలవి గనుక యీయక్షరములెందును గలియక కేవలపాదపూరకములై ప్రథమవలయమునదళమునకు రెండేసి యక్షరములైయుండును - ఇంతియగాక తృతీయపాదాంతాక్షరమును జతుర్థపాదాద్యంతాక్షరమును సమానాక్షరములై యుండవలెను - ఈవిధ ప్రకారము వ్రాసి చదివినయెడల మూడవవలయమునఁ గవిపేరును, ఆఱవవలయమునఁ గృతిపతిపేరును గోచరించును. ఈనియమము మఱికొన్ని చక్రబంధములలో మఱియొకవిధముగాఁ గనుపించుచున్నదిగాని నాలవవలయము నందెక్కడను గృతిపతిపేరగుపడదు. ఇది, బ్రహ్మశ్రీ వావిలాలవాసుదేవశాస్త్రులు బి. యే. గారు విరచించిన " ఆంధ్రరఘువంశము " లో ముద్రింపంబడియుండుచక్రబంధమునందు " గిరిద్గుదారపతి " యని నాలవ వలయమున నగుపడుచున్నది. పారిజాతాపహరణములోని చక్రబంధమునందు మూడవ వలయమున " కృష్ణరాయకృతి " యనియు, ఆఱవ వలయమున " నందితిమ్మకవి " యనియు ; కవిరాజమనోరంజనమున 3 - 6 వలయములయందు శ్రీగోపాలాంకితం - సుకవిప్రబన్న యనియు, నరసభూపాలీయమున 3 - 6 వలయముల నారసింహాఙ్కితం - మూర్తికవికృతియనియు; ముకుందవిలాసమున 3 - 6 వలయములయందు పేరంనార్యకృతి - కేశవవినుతి

యనియు? ఆంధ్రబిల్హణీయమున 3 - 6 వలయములసింగరార్యకవి - చన్నభూపకృతియనియు ; రామరాజీయమున 3 - 6 వలయముల కోదండరామాంకం - సూరయ వేంగనయనియు ; శకుంతలాపరిణయమున 3 - 6 వలయములయందు నారసింహకవి - రామదైవాధీనం యనియు; చమత్కారమంజరియందు 3-6 వలయముల భావ్యకారకృతి - వేంకటాఖ్యాకవియని వరుసగావ్రాయఁబడియున్నవిగాని ఆంధ్రరఘువంశమునందలి చక్రబంధమువలె గ్రిగ్గుదొరపతియని కృతిపతిపేరు నాలవవలయమున నెవ్వరునువ్రాసియుండలేదు. పైనుదహరించిన చక్రబంధలక్షణశ్లోకమున "చతుర్థైస్సప్తమైర్వర్ణై ర్వర్ణనంకవివర్ణ్యయోః" అనివ్రాసియుండుటవలన నాలుగవవర్ణము, ఏడవవర్ణము మొదలుగఁజదివిన కవియొక్క కావ్యముయొక్క పేర్లగుపడునని శ్లోకమునందుఁ జెప్పియుండుటను విచారించఁగా, సంవాదాక్షరమగు ప్రథమవలయములోని పద్య ప్రథమాక్షరమును రెండుగగణించినయెడల మూడవవలయమునందలి యక్షరము నాలవ సంఖ్యగలయక్షరమగుచున్నది. ఆపక్షమున నాలవయక్షరము మూడవవలయమునందును ఏడవయక్షరను ఆఱవవలయమునందును నేర్పడుచున్నది. ఇట్లుగణించినచో 3-6 వలయములయందు 4-7 సంఖ్యలు గల వర్ణములు నిలుచుచున్నవిగనుక "చతుర్థైస్సప్తమైర్వర్ణైః" యని శ్లోకమునందు వ్రాసియున్నది సార్థకమగుచున్నది - పైనవ్రాయఁబడిన చక్రబంధపద్యములయందన్నిటను 3-6 వలయములయందే కవికృతులపేళ్ళగుపడుచున్నవి - వాసుదేవశాస్త్రులవారి చక్రబంధమునందు నాలవవలయమునఁ గవిపేరగుపడుచున్నను కృతిపతిపేరు 3 వ వలయమునందగుపడుటకు బదులుగ 4 వ వలయమునంగుపడుచున్నది - వెండియు సమస్తపుస్తకములయందుఁ జక్రబంధమందలి కృతిపతి కృతికర్తలపేర్లు ప్రదక్షిణముగఁ గనుపడుచుండనేలకో వాసుదేవశాస్త్రులవారు కృతిపతి నామముగు "గ్రిగ్గుదొరపతి" యనిప్రదక్షిణంబుగను "వాసుదేవకృతి" యని తమపేరప్రదక్షిణముగను బంధమున నెలకొల్పియున్నారు. ఇదిచింత్యము.

ఈప్రబంధరాజములోని 861వ, పద్యమగు చక్రబంధమునందు మూడవవలయమున "కవివేంకటాద్రి" యనియు, నాఱవవలయమున "ప్రబంధరాజము" యనియువ్రాసియున్నది. ఇట్లు వ్రాయుటకుఁ గారణ మూహించునది. సాహిత్యరత్నాకరములోని యీక్రింద నుదహరించిన చక్రబంధశ్లోకమున మూడవవలయమునందు "ధర్మసూరికృతిః" యనియు, ఆఱవవలయమున "రామగుణనుతిః" యనియు, యెనిమిదవవలయమున "రథపదబంధ" మనియు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇదిచూడఁగా నీచక్రబంధమును నేర్పఱుచుటయందుఁబాండిత్యముననుసరించి చిత్రముగాఁ గవితనకిచ్చవచ్చినట్లు నేర్పఱుపవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

ఇఁక సాహిత్యరత్నాకరములోని చక్రబంధశ్లోకమునుజూడుఁడు.

శ్లో॥ "దర్పాంధప్రసరాసురస్థిరమదప్రాణప్రహారక్రియో
విష్ణుస్త్వన్మథమన్మథస్థిరశివంభానుశుపాకృత్ప్రభాః
దత్తాంసూనృతగుప్తపద్ధరవిధస్ఫాతిః ప్రహేతిఃపరం
రమ్యోమేదయయావిరాధదమనోయోగీంద్రభావ్యశ్చిరం"॥

అత్రతృతీయవలయే "ధర్మసూరికృతిః" షష్ఠే "రామగుణనుతిః" అష్టమే "రథపదబంధః" ఇతిచప్రతీయతే. బవయోరభేదాత్॥ అనిసాహిత్యరత్నాకరములో వ్రాయఁబడియున్నది.

ఈచక్రబంధమును "షడరచక్రబంధము" అని మఱియొకనామమునఁబిలుచుచున్నారు. 808వ, సీసపద్యములోని వింశతిభేదబంధకందము చక్రబంధముతోనిమిడ్చి వ్రాసియున్నది. ఇందులకుఁ గారణము మృగ్యము- వెండియు, ద్విచతుష్క-చక్రబంధమనియు, చతురస్ర చక్రబంధమనియు, [illegible]యు, అష్టాక్షరచక్రబంధమనియు నీపేర్లం[illegible] వానివాని స్వరూపములను బళ్ళారిజిల్లాలోని [illegible] శ్రీమాన్ గోపాలాచార్యులవారు గుఱుమూర్తి[illegible]నింగూర్చి [illegible]సియున్నారు. ఈబంధభేదములకు లక్షణమువిచారించునది. శ్రీమాన్ గోపాలాచార్యులు విరచించిన బంధములన్నియు వానినిజరూపములతో 1872 సంవత్సరమునందు ముద్రింపఁబడియున్నవి

గాన వాని స్వరూపముల నాపటమునందుఁజూచుకొనునది.

(b) ఇఁక గోమూత్రికాబంధలక్షణము కావ్యాలంకార చూడామణియందు నివ్విధముగా వ్రాసియున్నది.

౨౦. తే॥ "వర్ణములుమూడుపఙ్క్తులవరుసవ్రాసి। మూ... దోలిగోమూ...
నుక్తపద్యంబుదానగుచుండెనేని। ద... త్రికాఖ్యబంధ...॥

ఈగోమూత్రికాబంధమునకు లక్షణమితర గ్రంథములయం దగుపడదు. సాహిత్యరత్నాకరమునందు గోమూత్రికాబంధ చక్రబంధ, మురజబంధ, అష్టదళపద్మబంధ, ఛురికాబంధ, ... బంధ, ఖడ్గబంధ, హలబంధ, చాపబంధ, గుచ్ఛబంధ, మత్స్యబంధములు వ్రాయఁబడియున్నవి గాని వ్యాఖ్యానమునందు లక్ష్మణసూరిగారు అష్టదళపద్మబంధ, నాగబంధ, చక్రబంధములకుఁదప్పఁదక్కిన బంధములకు లక్షణమువ్రాయరైరి. ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానమునందును నిమ్మాటికిమాత్రమే లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నది.

(c) ఇఁక అష్టదళపద్మబంధమునకు నరసభూపాలీయమునని వ్విధముగ లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నది.

౨౧. చ॥ "కనుఁగొనఁదేకురెన్మిదియుఁగర్ణికచుట్టిడిస్రగ్ధరాంఘ్రిల
న్మనుపటియేడువర్ణములునుంగడయేడుఁబ్రవేశనిర్గమ
బ్బనుపడనాల్గుదిగ్దళములన్నిఖియించివిదిగ్దళంబులం
దెనయఁగఁబాదమధ్యగములేడును వ్రాయఁగఁబద్మబంధమా"॥

ఇందుకుసమమగు శ్లోకము సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానమునందు నివ్విధముగ వ్రాయఁబడియున్నది.

శ్లో॥ "కర్ణికాదిలిఖేద్వర్ణాన్ క్రమాద్దిక్షువిదిక్షుచ
సకర్ణికాంత్యస్థదిక్షు విదిక్షుతువికర్ణికాన్
ప్రవేశనిర్గమాభ్యాంచదిక్షుతేస్యుశ్చతుర్దశ
వ్యవధానేనతానాద్యేదళేష్వత్రత్వనంతరాన్"॥

నరసభూపాలీయమున దీనిని స్రగ్ధరావృత్తముతో వ్రాయవలయునని విధించినను కావ్యప్రకాశికయందు నీయష్టదళపద్మబంధము ప్ర

గ్ధరావృత్తముతో వ్రాయఁబడక అనుష్టుప్ శ్లోకముతో నివ్విధముగ వ్రాయఁబడియున్నది. ఎట్లనఁగా:—

శ్లో॥ "భాసతే ప్రతిభాసార । రసాభాతాహతావిభా
భావితాత్మశుభావాదే । దేవాభావతతేసభా"॥

సాహిత్యరత్నాకరప్రతాపరుద్రీయములయందు స్రగ్ధరలతోఁ గూర్పఁబడియేయున్నది.

(d) ఇఁక సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానమందు నాగబంధలక్షణము:

శ్లో॥ "రేఖాభ్యాంచతురశ్రాణి చతుష్కోష్ఠానికల్పయేత్
రేఖాద్వయాంతరాళేస్యాద్యథాకోష్ఠగృహాష్టకం
విదిక్షుకుండలీకుర్యాత్తద్రేఖాగ్రైర్యథాక్రమం
దిగ్రేఖాగ్రాణిబాహ్యాని యోజయేద్దిక్త్రయేమిథః"॥

శ్లో॥ "ఏకత్రతుఫణాపుచ్ఛ మేళనంకల్పయేత్తథా
అంతరాణ్యత్రయాకుర్యాత్సందంశాస్సుర్యథామిథః
వర్ణావృత్తిస్థలాన్యత్ర కోష్ఠకోణానిషోడశ
సందంశానాంచతుష్కంచ కంఠశ్చైక్యకవింశతిః"॥

శ్లో॥ ఆవృత్తిర్యుగ్మవర్ణానాం నేతరేషామిహక్వచిత్
అగ్నీశానదశబ్రహ్మ వర్ణాఃపాదచతుష్కగాః
ఆవర్తేరన్నైరృతాదికుండలేష్వప్రదక్షిణం
యత్రైవంస్యాత్తథావర్ణా స్ఫణాతోవిన్యసేత్క్రమాత్"॥

శ్లో॥ "త్రింశదష్టావింశతిశ్చషడ్వింశతిరనుక్రమాత్
వేష్టనత్రితయేవర్ణా స్సమాప్తిస్తుగళాంతరే
సర్వమేతన్నిధాయాంతస్సంగృహీతంమహాత్మభిః"॥

శ్లో॥ విదిక్షులేకుండలితం స్వమంగంస్వేనత్రిరావేష్ట్యవిభంగిభంగం
తిష్ఠాగ్రేపుచ్ఛమహేస్థితస్యపార్శ్వైఃఫణాతఃఫణిబంధఏషా"॥

అని నాగబంధలక్షణము సాహిత్యరత్నాకరమున వ్రాయఁబడియున్నది: ఆంధ్రలక్షణగ్రంథములలో నెచటను దీనిలక్షణము గుపడనందున సంస్కృత శ్లోకమునే వ్రాసితిమి. వాసుకిద్వయబంధమనియుఁ గృష్ణసర్పబంధమనియు నాగలింగబంధమనియుఁ గొన్ని భేదములగుపడుచున్నవి. వీనికిని లక్షణము విచారించునది.

(*e*) రథబంధ కందమునకు సంస్కృతాంధ్రములయందు లక్షణమగుపడదు. ఈగ్రంథమునందలి 854 వ పద్యమగు రథబంధ కందమునందలి 1-3-7-21-29-35-39-40 యీసంఖ్యలుగలయక్షరములను జేర్చి చదివినచో "శ్రీవెంకటేశ నీవేగతీ" అని బంధమధ్యమునందేర్పడుచున్నది. ఈరథబంధమును సీసపద్యముతోఁగూడా బ్రహ్మశ్రీ గోపినాథము వేంకయగారి కృతమగు శిశుపాలవధ మహాకావ్యమున వ్రాయఁబడియున్నది. అందలి నడిమియక్కరముల జేర్చిచదివినయెడల "శ్రీరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రమహీరమణ" అని చిత్రము గనుపడుచున్నది. ఈరథబంధములు చిన్నవిగను పెద్దవిగను నానావిధములుగఁ గవులు వ్రాసియున్నవి పెక్కులు గనుపడుచున్నవి. వీనికన్నిఁటికి లక్షణము విచారించునది.

(18.) ఇతరగ్రంథములలోని బంధకవిత్వ చిత్రకవిత్వ గర్భకవిత్వ పద్యములనామములఁ దెలుపునట్టి పట్టిక.

౧. పెద్దన ముకుందవిలాసమునందు వృత్త కంద గర్భితసీసము, ద్విపద చౌపదిలాలీశోభాన మంగళారతి సువ్వాలధవళాదివివిధభేదసీసము, కందద్వయ గర్భిత చంపకమాలికా వృత్తశేషబంధచిత్రము, శైలబంధచిత్రకందము, పుష్పగుచ్ఛబంధచిత్రపంచచామరవృత్తము, చక్రబంధచిత్రశార్దూలము, ఛత్రబంధచిత్రకందము, గోమూత్రికాబంధచిత్రసుగంధివృత్తము, నిరోష్ఠ్యద్వివిధకందము ౨. కనుపర్తిఅబ్బయకవి కవిరాజమనోరంజనములోనఁ గందద్వయరుగ్మవతీ కమలవిలసితగర్భక్రౌంచపద వృత్తము, గోమూత్రికాబంధ కందము, గోమూత్రికాబంధ ఉత్సాహవృత్తము, ఛత్రబంధకందము, చక్రబంధశార్దూలము, ఖడ్గబంధకందము, పుష్పమాలికాబంధచంపకమాల, నాగబంధచంపకమాల పాదభ్రమకకందము, ఓష్ఠ్యకందము, నిరోష్ఠ్యమహాస్రగ్ధర, సర్వతోభద్రబంధశ్లోకము, ద్వ్యక్షరకందము, ఆంధ్రగీర్వాణభాషాశ్లేషకందము, ౩. పారిజాతాపహరణమునందుఃబాదభ్రమకకందము, గోమూత్రికాబంధకందము, నాగబంధచంపకమాల, ఛురికాబంధకందము, చక్రబంధశార్దూలము, ద్వ్యక్షరకందము, ద్వికందక్రౌంచపదవృత్తము, గర్భితభుజంగప్రయాతస్రగ్విణి. ౪. బట్టుమూర్తిగారి నరసభూపాలీయమునందు అష్టదళపద్మబంధము, వృత్తకంద గర్భసీసము, చక్రబంధము. ౫. భరతాభ్యుదయమునం

దుఁ బుష్పమాలికాబంధసీసము, పుష్పగుచ్ఛబంధవిద్యున్మాలావృత్తము, మత్తేభమణిగణనికరవృత్తద్వయగర్భితసీసము, కందపద్యగర్భితచంపకము, చక్రబంధతరళవృత్తము, నిరోష్ఠ్యకందము, సర్వౌష్ఠ్యకందము, అచలజిహ్వాక్తిగీతము, పాదభ్రమకకందము. ౬. ఓగిరాల జగన్నాథముగారి సుమనోమనోభిరంజనమునందు నాగబంధచంపకమాల, ఛత్రబంధకందము, మర్దలబంధకందము, పుష్పమాలికాబంధచంపకము, గోమూత్రికాబంధకందము, పుష్పగుచ్ఛబంధమాణవక వృత్తము. ౭. సూరయ వేంగనగారి రామరాజీయమున చక్రబంధశార్దూలము, నాగబంధచంపకమాల, గోమూత్రికాబంధకందము, చతుశ్చరణగర్భకందము, ద్వికందగర్భక్రౌంచపదవృత్తము, నవగ్రహాష్టదిక్పాలక దశావతారనామగర్భకందము. ౮. కూచిమంచి తిమ్మన్నగారి రసికజనమనోభిరామమునందుఁ గందమణినికరవృత్తము, సగర్భ స్రగ్విణీ భుజంగప్రయాత ద్రుతవిలంబిత వృత్తసీసము, సగర్భమత్తేభకందసీసము. ౯. పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవిగారి లంకావిజయమున నాగబంధస్రగ్ధరావృత్తము, కందమణిగణనికరవృత్తము, చతుర్విధకందము, పుష్పగుచ్ఛస్రగ్ధరావృత్తము, ఉభయభాషాకందము. ౧౦. అడిదము సూరన్న కవిజనరంజనమునందుఁ జతుర్విధకందగర్భిత మణిగణనికరవృత్తము, చతుర్విధకందగర్భితప్రమితాక్షరవృత్తము. ౧౧. సుబ్రహ్మణ్యవిజయమను విద్వత్కర్ణామృతమున చిత్రగర్భిత వచనములో సీసగర్భితభాగము పుష్పమాలికాబంధభాగము నాగబంధభాగము లోనగునవియు, ముక్తపదగ్రస్తకందద్వయగర్భితచంపకమాలికానాగబంధము, శైలబంధకందము, మణిగణనికరగర్భితకందము, భుజంగప్రయాతగర్భితస్రగ్విణి, తరువోజసమపాదోత్సాహ వృత్తావతంస భుజంగప్రయాత స్రగ్విణీవృత్త ద్విపదమంజరీ గర్భిత దండకరూపచిత్రసీసానుచర చతురంగతురంగ సకలగ్రహవారప్రచార దేశికచిత్రగీతిసీసము, మణిగణనికరగర్భితకందపుష్పమాలికాబంధము, కాంభోజీరాగపదగర్భితచిత్రసీసము, సహానాఖ్యరాగపదగర్భితసీసము, హుసేనిరాగచరణద్వయవర్ణగర్భితసీసమాలిక, ఆనందభైరవిరాగకీర్తనాగర్భితసీసము, ముఖారిరాగపదగర్భితసీసమాలిక, చతుర్థపాదగోపనకందము. ౧౨. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారి సుందరరాజశతకమునందు ఖడ్గబంధకందము. ౧౩. మచ్చ వేంకటకవిగారి శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య నిర్వచనకుశరాట్చరిత్రమునందుఁ బుష్పబంధచంపకమాల, కందగర్భచంపకమాల. ౧౪. వావిలాలవాసుదేవశాస్త్రులవారి "రుక్మిణీస్వయంవరణము" అనుగ్రంథమునందు గోమూత్రికాబంధకందము, ఆంధ్రరఘువంశమునందుఁ జక్రబంధశార్దూలము. ౧౫. గోపినాథము వేంకయ్యగారి శిశుపాలవధ మహాకావ్యమునందుఁ బుష్పమాలికాబంధచంపకమాల. ౧౬. కంకంటి నారసింహకవిగారి ద్విపద విష్ణుమాయా విలాసమున నుత్తర

భాగములో నైషధయాశ్వాసమునందుఁగందగర్భితము, సీసగర్భితము, అనుష్టుప్ శ్లోకగర్భితము. ౧౭. కాకునూర్యప్పకవిగారి అప్పకవీయమున వృత్త కంద గీత గర్భసీసము, కందద్వయరుగ్మవతీ కమలవిలసితగర్భ క్రౌంచపదవృత్తము, కందగీతి, గర్భచంపకమాలవాణీపద్మాంబారతీదరధ్వనితాళమధురగతిగర్భోత్పలమాలికావృత్తము. ౧౮. కంకంటి పాపరాజుగారి యుత్తరరామాయణమున మత్తేభగర్భితసీసము. ౧౯. పుష్పగిరితిమ్మన్నగారి సమీరకుమారవిజయమునందుఁగందగర్భిత శార్దూలవిక్రీడితము, స్రగ్విణీభుజంగప్రయాతగర్భితవృత్తము , కందగర్భిత మణిగణనికరము, నాగబంధ చంపకమాల, అనులోమవిలోమకందము, కందద్వయగర్భితసరసీజవృత్తము, కందద్వయగర్భితభాస్కరవిలసితవృత్తము, మత్తేభకందగర్భితసీసము. ౨౦. కందుకూరివీరేశలింగముగారిరసికజనమనోరంజనమునందుగోమూత్రికాబంధకందము,కందగర్భిత మణిగణనికరము. ౨౧. ఆంధ్రబిల్హణీయమునందుఁ జక్రబంధము. ౨౨. కూచిమంచి సోమసుందరకవిగారి లక్ష్మీప్రియవిలాసమునందుఁ జతుర్విధకందము. ౨౩. పక్కివేంకట నరసయ్యగారి శకుంతలా పరిణయమునందు శకట బంధకందము, ప్రాసాదబంధసీసము, చక్రబంధశార్దూలము, ఖడ్గబంధసుగంధివృత్తము, సగర్భకందమణిగణనికరవృత్త తేటగీతి, సగర్భ మత్తకోకిలవృత్తసీసము, శకటబంధకందము, అనులోమ విలోమ కందము. ౨౪. సింహాద్రివేంకటనామధేయ విరచితమగు చమత్కారమంజరియందుఁబుష్పబంధస్రగ్ధరావృత్తము, చక్రబంధ శార్దూలము. ౨౫. రామకృష్ణోపాఖ్యానమను శ్లేష కావ్యమునందుఁగందగీతగర్భిత చంపకమాల, పుష్పమాలికా బంధచంపకము, స్రగ్విణీగర్భభుజంగ ప్రయాతవృత్తము, కందగర్భ మణిగణ నికరవృత్తము. ౨౬. ధరణీదేవుల నాగయ్య విరచితమగు దశావతారచరిత్రమున నోష్ఠ్యాచలజిహ్వాద్వ్యక్షరీకందము, పుష్పమాలికాబంధచంపకమాల, గోమూత్రికాబంధచంపకమాల, ఛత్రబంధ కందము, నాగబంధస్రగ్ధరావృత్తము, పాదగోపన చంపకమాల, అనులోమవిలోమకందము, అష్టదళపద్మబంధ స్రగ్ధర,మంజుభాషిణీ గర్భయుత్పలమాల. ౨౭. వేదాంతదేశిక విరచితమగు పాదుకాసహస్రమునందుత్తరభాగమున గోమూత్రికాబంధము, మురజబంధము, శరబంధము, గరుడగతిచక్రబంధము, ద్విశృంగాటక చక్రబంధము, ద్విచతుష్కచక్రబంధము, చతురరచక్రబంధము, అష్టదళపద్మబంధము, సకర్ణికషోడశదళపద్మబంధము, చతురంగతురంగపదబంధము, సర్వతోభద్రబంధము లివి వ్రాయఁబడియున్నవి. వెండియు బ్రహ్మశ్రీ వఠ్యము పరబ్రహ్మశాస్త్రిలవారనేకబంధములు సంస్కృతాంధ్రములయందు వ్రాసియున్నారు. వానిలోఁ గంకణబంధము మిగులఁజిత్రముగనుక నిందుఁబొందుపఱచుచున్నాము. ఈకంకణబంధమున నెచటనారంభించి చదివినను శ్లోకమేర్పడుచున్నదగాన నిందు 64 విద్యున్మాలావృత్తములుగల కంకణబంధములగుపడుచున్నవి.

శ్లో॥ "వ్యాసాద్యావాకామాన్యాయా।పాల్యాత్యాగాత్రిలాతాశ్రీశా
స్రాశ్రీధారాభాటీక్యాభ్యాప్యా।లీనామేహావైస్మాస్యాభా॥"
(విద్యున్మాలావృత్తాని ౬౮. కంకణబంధోదితాని.)

పైనుదహరించిన గోమూత్రికాబంధ పుష్పమాలికాబంధ పుష్పగుచ్ఛబంధ ఛత్రబంధ నాగబంధములు తెలుఁగుఁగబ్బములలో నానావిధపద్యములతో వ్రాయఁబడియున్నవి.— ఎట్లనఁగా, గోమూత్రికాబంధము సుగంధివృత్తమునందును ఉత్సాహవృత్తమునందును చంపకమునందును గందమునందును; పుష్పమాలికాబంధము సీసమునందును స్రగ్ధరయందును చంపకమునందును; రథబంధము కందమునందును సీసమునందును; పుష్పగుచ్ఛబంధము పంచచామరవృత్తమునందును విద్యున్మాలావృత్తమునందును మాణవకవృత్తమునందును స్రగ్ధరావృత్తమునందును; నాగబంధము చంపకమాలయందును స్రగ్ధరావృత్తమునందును నిమిడ్చివ్రాసియున్నవి. ఒకబంధమునే వివిధపద్యములతో వ్రాయుటకులక్షణమెట్యోదయో విచారించునది.

(19.) సర్వలఘుసీసము, అవకలివడిసీసము, అక్కిలివడిసీసము సర్వతః ప్రాససీసము, విషమసీసము, వడిసీసము, సమసీసము, అను సప్తవిధసీసములలో నీగ్రంథమునందుఁగొన్ని భేదములు 1-12-47-75-221-224-547-802 806-813-814 పద్యములలో వ్రాయఁబడియున్నవి. వీనికన్నింటికిలక్షణమప్పకవియము వ్రాయఁబడియున్నది. చూడుఁడు.

(20) హయప్రచారరగడ, తురగవల్గనరగడ, విజయమంగళరగడ, ద్విరదగతిరగడ, విజయభద్రరగడ, మధురగతిరగడ, హరిగతిరగడ, హరిణగతిరగడ, వృషభగతిరగడ, అనునీతొమ్మిదివిధములరగడములలో నీగ్రంథమునందు నైదువిధములరగడలు మాత్రమే యుపయోగించియున్నాఁడు. అవియనఁగా ముప్పైతొమ్మిదవ పద్యమునందు హరిగతిని, 253 వ పద్యమునమధురగతిని, 256-263 పద్యములలో వృషభగతిని, 369-808 లోఁగర్భితము (25) పద్యములలోఁ దురగవల్గనమును, 877 వ పద్యములో ద్విరదగతినిమాత్రము నుప[illegible]ంచియున్నాఁడు. కొన్నిప్రబంధములలో వీనిభేదములుగల పద్యములు వ్రాయఁబడియున్నవి. ఆయాయి భేదములకు లక్షణము అప్పకవీయమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇంతియకాక నీగ్రంథమునందు 805 వ పద్యమును శృంఖలిత వచన

రగడమని వ్రాయఁబడియున్నది గాన నీదాని లక్షణమువిచార్యము. దీనిలక్షణ మప్పకవీయమునఁగనుపడదు.

(21.) కందము, పథ్య, విపుల, చపల, ముఖచపల, జఘనచపల, అని యప్పకవీయమునందుఁ జెప్పఁబడిన కందభేదములలోఁ గందముతప్పఁ దక్కిన కందభేదము లీగ్రంథమునం దొక్కటియైననగుపడదు. 372 వ పద్యము మాత్రము చన్నకందమని వ్రాయఁబడియున్నది. దీనిలక్షణమెచ్చటను గనఁబడదు గాన నిదివిచార్యము. ఈకందషట్కమునకు నప్పకవీయమున లక్షణము వ్రాసియున్నది. ఈకందభేదము లెచ్చటనుప్రయోగింపఁబడనికతన వానిలక్షణములనునిందువ్రాయుట ననుపయోగమనియెంచి పీఠికావిస్తరభీతిచే విరమించుచున్నాము.

(22.) ఈగ్రంథమునందు 144 వ పద్యముఆర్యాగీతిరూపకందమని వ్రాయఁబడియున్నది. అప్పకవీయమున నుద్గీతి, యుపగీతి, ఆర్యాగీతి, కమలనగీతి, పవడగీతి, యని వ్రాయఁబడియున్నవి. ఈగీతిభేదము లెందును బ్రయోగింపఁ బడియుండుటగానము. ఇందుఁ బొందుపఱుపఁబడిన ఆర్యాగీతికి మాత్రము లక్షణము వ్రాయుచున్నాము-

౨౨. "॥ సముదీరితపథ్యాకం । దముకన్నను నొక్కగురువుఁ దాకించినచో
క్షమనార్యాగీతియగుఁ । గమలాప్రాణేశ సహజకందంబదియే ॥
ఇఁకపథ్యాకందలక్షణముజూడుఁడు.

౨౩. ॥" ధరలోఁబథ్యాకందము । హరియగు నా అవయొడనలమూఁటింటం జై
విరతియుఁగూడఁగమూఁటను । నెరయుఁజతుర్గణములుగ మునిలిచినచోటన్ ॥

(23.) నరసభూపాలీయమున నరసరాజమూర్తి కవిచంద్రుని

౨౪. సీ॥ జాణవేగంబునుభవభూతిసుకుమారతయుమాఘుశైత్యంబుదండిసమత
యలమయూరసువర్ణకలనచోరునియర్థసంగ్రహమ్మమురారిశయ్యసేర్పు
సోమప్రసాదంబుసోమయాజులనియమంబుభాస్కరునిసన్మార్గఘటన
శ్రీనాథునిపదప్రసిద్ధధారాశుద్ధియమరేశ్వరునిసహస్రముఖదృష్టి
నీకకలదటుగాననసేకవదన । సదనసంచారభేదంబుసడలుపఱచి
భారతీదేవినీజిహ్వఁబాదుకొనియె । మూర్తికవిచంద్రవిఖ్యాతకీర్తిసాంద్ర ॥

అనివర్ణించినట్లుగా నీగ్రంథమున వేంకటేశ్వరుండీకవిని యాక్రింది

పద్యముచే వర్ణించినట్లుగాఁ గవి వ్రాసుకొని యున్నాఁడు. ఎద్దియనిన

౨౫. ॥సీ॥ అలవిన్నకోట పెద్దనలక్షణజ్ఞత శబ్దశాసనకవి శబ్దశుద్ధి
ప్రాబంధిక పరమేశ్వరు సర్థమహిమంబు భయకవిమిత్రుని పదలలితము
శ్రీనాథు వార్తాప్రసిద్ధి నాచనసోము భూరికాఠిన్యంబు పోతరాజు
యమకవిధము మల్లయమనీషి చిత్రంబు పింగళసూరికవివరు శ్లేష
నాంధ్రకవితాపితామహు నల్లికవిగి । ముక్కుతిమ్మన తేటయు భూషణంబ
లంకృతియు నీకకలదౌ తలంప లక్షు । ఆకవియప్పయ వేంకటసుకవిచంద్ర॥

ఈపోల్కిఁబోలిన పద్యము లీరెండుగ్రంథములయందుఁదప్ప దక్కిన గ్రంథములయందగుపడవు.

(24.) ఈప్రబంధరాజములోని 806 వదియగు నాదిద్విప్రాసదళమధ్య త్రిప్రాసనియమాంత్య ద్విప్రాసదళచరణాక్కలి వడిసీసమును బోలినపద్యము దశావతార చరిత్ర 8వ యాశ్వాసమున వ్రాయఁబడియున్నందున నిందు సూచించుచున్నారము.

సీ॥ "స్మరహరాదిక సురాసురమరాసదధరాధరవరాతిగరఘోత్కరముతోడ
మదవదాయతనదాస్పదపదావదఘనాంగదమదావళరాజఘటలతోడ
మృగహయాదికరయాహృతిజయాహతభయావహహయాత్యుత్తమావళులతోడ
నలికులానలవలాహకబలాహితబలార్ణవకులాచలభద్రతతులతోడ ॥" ౨౮.

ఈపద్యమునకును బైనుదహరించిన ప్రబంధరాజమునందలి పద్యమునకు నించుకపోలికయగుపడుచుండినందున దీనినిందుఁబొందుపరచితిమిగాని వేఱొండు యభిప్రాయముచేఁగాదు.

(25) ఈగ్రంథమున 789వ పద్యము ప్రాసభేదమని స - శలకుఁ బ్రాసముజెప్పఁబడియున్నది. భారతాదులయందు నీప్రాసమగుపడదు. అప్పకవీయమునందును స - షలకు ప్రాసమైత్రియున్నట్టు చెప్పియున్నదిగాని స - శలకుఁజెప్పియుండలేదు. అయినను నీప్రబంధరాజమునందుదహరింపఁబడిన "ఆశలద్రువ" అనుపదమును "ఆసలద్రువ" నని వ్రాసినచో లక్షణవిరుద్ధము లేకయుండును. వ్రాఁతప్రతులయందన్నిటను నీపద్యమునకుఁ బ్రాసభేదమని నామమిడి వ్రాయఁబడియున్నందున సశలకు నెచ్చటనైన ప్రాసముండునా యని విచారించఁగ మూర్తికృతమగు నరస

భూపాలీయము తృతీయాశ్వాసమున నీక్రింది పద్య మగుపడుచున్నది.

౨౭.మ॥ "అనిఁ జెండాడి విపక్షవృక్షముల శౌర్యాగ్నిచ్ఛటం జేల్చి శ
స్త్రశరచ్ఛేదముల వ్రణోర్వితలము న్సంతక్షుణ్ణముం జేసి వై
ర్యసృగార్ద్రంబౌ నరించి పోఁదిఁ గోనకుద్యత్కీర్తిసస్యౌఘముల్
వెసఁ బండించు నయంచుఁ బల్కు నరసోర్వీనాథుయోధావళుల్"॥

మఱియు నల్లసాని పెద్దన్నగారి చాటువు అని చెప్పఁబడు యీక్రిందిపద్యము నను గానఁబడుచున్నది. ఎట్లనిన.

౨౮.ఉ॥ "కాశియు నీకరాసి కెనగాదు నృసింహుల కృష్ణరాయ యా
కాశి నిజచ్చువారలకుఁ గల్గును జేతికిఁ బుట్టెనే మహా
గ్రాసిని ఖండతుండములు గాఁ బడి గూలిన వైరికోట్లకున్
భాసురరంభకుంభపరి ... ... "॥

(☞ ఇట్టి ప్రాసపద్యములు పెద్దన్నగారి గ్రంథములయందె చటఁగనుపడవు.)

౨౯.క॥ ఈసరణిఁ గామతంత్రా । భ్యాసపరిశ్రాంతిమిగులఁ బరవశమైనన్
నాశిలి ధాతుక్షయమై । యాసములో పలనవాఁడు మరణము నొందున్"॥ (జై.భా.)

అని ప్రయోగద్వయమగుపడుచున్నందున వీని కాధారమెయ్యదియని విచారింపఁగా వేములవాడ భీమకవి విరచితమగు నీక్రింది చాటుపద్యము మాత్రమగుపడుచున్నది. ఎద్దియన.

౩౦.చ॥ "బిసరుహగర్భువ్రాఁతయును విష్ణునిచక్రము వజ్రివజ్రమున్
దెసలను రాముబాణముయుధిష్ఠిరుకోపము మౌనిశాపమున్
మసకపుఁ బాముకాటును గుమారునిశక్తియుఁ గాలుదండమున్
బశుపతికంటిమంటయును బండితవాక్యము రిత్తవోవునే"॥

అనునీపద్యము భీమన చెప్పినట్టు తెలియుచున్నది గాఁబట్టి పైచాటువు ను నాధారము జేసికొని సశలకుఁ బ్రాసమును గల్పించియున్నారు. అయినను నిట్టిప్రయోగములు భారతాదులయందగుపడని కారణమునుబట్టి దీనిఁ బ్రశస్తప్రయోగమని జెప్పుటకు సంకోచించుచున్నాము.

(26.) ఈగ్రంథమున 684 - 778 పద్యములు ప్రాసభేదమని వ్రాయఁబడియున్నవి. క్రారవట్రువసుడులకుఁ బ్రాసము భారతాదులయంద గపడుచున్నది.

౩౧.ఉ॥ క్షత్రియవంశ వైధరణిఁ గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ

క్షత్రియవైశ్యశూద్రులనఁగాఁదగునాలుగుజాతులన్న వా
రిత్రముదప్పకుండఁగఁబరిక్షితు కాచినయట్లురామమాం
ధాతృరఘుక్షితీశులుముదంబునఁగాచిరయేయుగంబునన్ ॥

అని ప్రయోగమగుపడుచున్నది- మఱియు 688 వ పద్యము ప్రాసభేదమని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈప్రాసభేదమున కప్పకవీయమున

౩౨. తే॥ "రలలుతమక్రిందనుండఁగ్రాలుపట్లు। ప్రాసవర్ణంబులై వానిఁబాసియైన
గూడియైనను జఱయడుగులనునిలుచు। ... ... ॥"

అని లక్షణము వ్రాయఁబడియున్నదిగాన నీగ్రంథమునందలి 688 వ పద్యములోని నాలవపాదమగు "నీక్రియసత్ప్రతకులు చరింతురుపుత్రా" అను ప్రాసమును సాధువని గ్రహించునది. రెండియు నిందు 781 వ పద్యము ప్రాసభేదమని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈలకారశ్లిష్ట ప్రాసమునకు రాఘవపాండవీయమునఁ బ్రయోగమగుపడుచున్నది. ఎద్దియనిన.

౩౩. శా॥ "లోకత్రాణరతింబదాదిమమహీలోకప్రవేశోత్కభా
షాక్లప్తప్రథమద్వితీయపదగుంజన్మంజుమంజీరగ
ర్జాకల్పామలరామభారతకథాసర్గంబులన్మించువా
ల్మీకివ్యాసులఁగొల్చెదంబమభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్ ॥"

అని ప్రయోగమగుపడుచున్నందున 781 వ పద్యమునందలి "నాక్లప్తకాంచుఁడంచును" అను నీప్రయోగము సాధువని గ్రహించునది.

(27.) ఈగ్రంథములోని 876వపద్యము అష్టభాషాసీసమని వ్రాయఁబడియున్నది. సంస్కృతము- ప్రాకృతము- శౌరసేని- మాగధి- పైశాచి. చూళిక. అపభ్రంశము- ఆంధ్రము- యివిఅష్టభాషలనఁబడును. వీనిలో సంస్కృతంబు ప్రకృతియనియుఁబ్రాకృతంబు వికృతియనివ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. ఇందు భారతీదేవిశైశవభాషితంబు ప్రాకృతమునాఁబడు. ప్రాకృతంబు- శౌరసేని- మాగధి పైశాచి- అపభ్రంశము అని ప్రాకృతంబు ఆయిదువిధములైనవి. పైశాచిభాషయందు భేదమించుకంతగలిగిచూళికాపైశాచియననొప్పె. ప్రాకృతాదులుగెడితద్భవములగుచు ననేక విధములుగఁదనలోఁ గలిసియుండు కతననీయాంధ్రంబెర్పడెఁ

గాఁబట్టి సంస్కృత ప్రాకృతాదులు రెండును, ప్రాకృతభేదములగు శౌరసేన్యాదులైదును నాంధ్రభాషయొకటియును జేరియష్టభాషలునాఁబడు. చక్కఁగ సంస్కరింపఁబడినది గాన సంస్కృత మనఁబడును. ఇదియెల్ల భాషలకుఁ దల్లియగు కతన స్వర్లోకప్రశస్తము. మహారాష్ట్రదేశీయంబు ప్రాకృతంబు. శూరసేనిదేశీయంబు శౌరసేని. మగధదేశీయంబుమాగధి. పాండ్యకేకయబాహ్లికానూపగాంధార నేపాళకుంతల సుధేష్ణభోజకన్నోజకంబులఁ బొసఁగుమాటలు పైశాచిచూళికలనంబడు. ఆభీరవిషయజాతము అపభ్రంశము. ఇయ్యాంధ్రదేశములోనిభాష ఆంధ్రమనంబడు. కావ్యనాటకాదులయందొక్కొక తెగవారికి నొక్కొకభాష విధింపఁబడియున్నది. అవ్విషయమిక్కడచటఁ బ్రస్తావింప ననావశ్యకమని యెంచి యిచట నుదహరింప విరమించుచున్నాము. పైనుదహరించిన భాషాష్టకోత్పత్తివివరణము అప్పకవీయము అహోబిల పండితీయమునుంచి యిందువ్రాయఁబడెఁగాన నందుఁజూచిన విశదముగఁగోచరించును. దశావతారచరిత్రయందుఁ బ్రాకృతభాషాగ్రథితమగు నొక సీసపద్యముమాత్రము గనుపడుచున్నది. ఇయ్యష్టభాషా మిళితమగు పద్యములుగ్రంథములయందగుపడుటయరుదుగనున్నయది.

(28.) ఈగ్రంథమందలి 880 వ, నమస్కారశబ్దలక్షితకందద్వయ గర్భితవచనమున నూటయెనుబది దివ్యతిరుపతులను గుఱించి వ్రాయఁబడియున్నది. ఇవ్వచనమునందు నమస్కార-శబ్ద పర్యాయములుభయభాషలలోనివి జేర్పఁబడినవి. ఇట్టి విషయములనుదెలుపు పద్యము లెచటను గన్పట్టవుగాని యయ్యలు రాజునారాయణామాత్యునిచే రచియింపఁబడిన "హంసవింశతి" పద్యకావ్యముచతుర్థాశ్వాసమున మంజుగతిరగడయందు దివ్య తిరుపతులను గుఱించి వ్రాయఁబడియున్నది. ఈగ్రంథద్వయములోని నమస్కార శబ్దలక్షితములను దివ్యతిరుపతుల నామములను పోల్చిచూచిన నించుమించుగాసరిపోవుచున్నవిగాన నీగ్రంథముల పార్వాపర్యమూరయునది. దివ్యతిరుపతియనఁగా వైష్ణవ యాళ్వారాదుల

చే మంగళాశాసనము చేయఁబడిన శ్రీ వైష్ణవ క్షేత్రమునకుఁ బేరు. అనఁగాఁ దీర్ఘప్రసాదాదులకర్హక్షేత్రము.

(29.) ఈగ్రంథమునందు 288వ పద్యము మొదలు 321 వఱకును, మఱియు 393 మొదలు 510 వఱకు నలమేలు మంగాభివర్ణనము వివిధాలంకారములతో వ్రాయఁబడియున్నది. సమష్టిమీద నూటు నూటయేఁబది ప్రత్యవయవవర్ణనమునకై వినియోగింపఁబడియున్నవి. తెలుఁగు ప్రబంధములయందన్నిటను నిట్టిపద్దియములు కవులు వ్రాసియున్నారు. ఒక తెలుఁగుఁ గబ్బములయందే గాదు. సంస్కృతమునందును వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇట్టివర్ణనాంశములనుగుఱించి కొందఱు నవనాగరికులోకవిధమగు యసూయతను గనుపరచియున్నారు. ప్రబంధ రచనాది విషయమునందే గాక లలితాదిస్తోత్రములయందును దూర్వాసమహర్షి ప్రణీతమగు "ఆర్యాద్విశతి" యందును నివ్విధముగ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇట్టివిషయమును దెలిసియుండియు శ్రీమాన్ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు తమనిఘంటువగు శబ్దరత్నాకరమున నివ్విధముగా వ్రాసి ప్రకటించియుండుట మిగులఁ దెంపరితనము. "మఱి యొక్క విశేషంబు వినుండు. వీరు వర్ణనలు సేయ మొదలుపెట్టిరా మీరునమ్ముదురో నమ్మరో తల్లినేని కేశాది నఖపర్యంత మొక్కటియుంగ మైనఁజిక్క సివమెత్తినట్లు వర్ణింపకమానరు. అదిమెట్టిపారవశ్యమో యెఱుంగరాదు. మతస్థాపకులైన యాచార్యులో యిందులకును నాచార్యులే. ఇదియిప్పుడు వచ్చినదిగాదు. పారంపర్యముగ సంస్కృత భాషా మహాపండితుల సన్నిధానమునుండి వచ్చిన సంప్రదాయముగనున్నది." అని ప్రకటించియున్నారు. పండితులార చూడుఁడు. ఆంధ్రకవులనే గాక సంస్కృతకవులనుసహా ఆచార్యులవారు తృణీకరించిరి. ఎల్లభాషలకుఁ దల్లియగు సంస్కృతమున నిట్టివర్ణన లున్నవని యాచార్యులవారొప్పుకొనుచు సంస్కృత కవులను వహా నిరశించినపుడికఁ యాచార్యులవారికి శరణమెద్దియో విచారించఁదగ్గది. సకలకళలసంస్కృతమునుంచి నేర్చికొనుచుఁ దత్సంస్కృతకవితా

కన్యాజనకులగుకవుల నాక్షేపించుట విచారించఁగా " పాలుత్రాఁగి ఱొమ్ముగ్రుద్దువాఁడు " అనుసామెతంబోలియున్నది.

(30) ఈగ్రంథమును మేము ప్రకటించ నారంభించినది మొదలుగ ననేకయంతరాయంబులు సంభవించినను దైవానుగ్రహంబున నీదినముతోఁ బూర్ణముగా ముద్రింపించిప్రకటించితిమి. ఇయ్యదియొకగొప్పప్రౌఢకావ్యమగుటచేఁ బ్రతులు సమగ్రముగాఁ జిక్కినవికావు. మహారాజరాజశ్రీ నూజవీడు రాజుగారనిచినప్రతిలోఁ గొన్నిపద్యములేలేవు. మఱియు నయ్యదియసమగ్రముగనుండె. తక్కినవి యెల్ల సమగ్ర ప్రతులెయైనను మామండలములోని వేంకటగిరి ప్రభువుగారనిచిన ప్రతివలనను మఱియు బుచ్చిరెడ్డిపాలెము జమీన్దారునుంచివచ్చిన గ్రంథమువలనను బరిపూర్ణముగా ముద్రింపఁగలిగితిమి. ఇట్టియుద్గ్రంథములు ముద్రించునపుడు ప్రథమముననెట్టివారికైనఁ బొరబాట్లుండుననఁగా నావంటియలంతికిఁ దెలియక ననేకవిషయములు జాఱియుండుఁగానవానినెల్లఁ బండితులు దయయుంచి తెలిపినమరల గ్రంథమును ద్వరలో ముద్రింపఁ బోవుచున్నాను గానదానియందైన సవరించి ప్రకటింతునని పండితమండలమునకు విన్నవించునట్టి

నెల్లూరు.
1—7—92

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
శ్రీ "అముద్రితగ్రంథచింతామణి" పత్రికాధిపతి.

ఈగ్రంథమాతృకలిచ్చిన వారినామములు.

1. మహారాజరాజశ్రీ శ్రీ వేంకటగిరిప్రభువుగారు.
2. ,, శ్రీ నూజవీడు రాజాగారు.
3. ,, శ్రీ బుచ్చిరెడ్డిపాలెము జమీన్దారుగారు.
4. ,, సి. వెంకటరామానుజులునాయఁడు. బి.ఏ. గారు.
5. ,, గురుజాడశ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు, కాకినాడ.
6. ,, పొన్నాడభానుమూర్తిగారు (రాజోలు) గోదావరిజిల్లా.

శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

శ్రీ ప్రబంధరాజవిజయవేంకటేశ్వరవిలాసము.

ఏకాశ్వాసము, సవ్యాఖ్యానము.

అవతారిక.

౧. ఉ॥ శ్రీలలనామణీముఖవిశేషవికస్వరలోచనాబ్జపీ। ఠాళిను
దాళిమేచక విభాన్వితమై తగుపారిజాతపు। న్మాలికగల్వపూసరముగా
ట్కిభుజాంతరపాళిమీఱుచు। ద్వేలదయాసనాథుఁడగు వేంకటనాథుఁడు
మమ్ముఁబ్రోవుత౯॥ ... ... *

* ద్రాక్షాపాకము *

౨. సీ॥ రతికిభారతికిమేరలునియోగించనేర్పరికనేర్పుదిఁగొన్నగరిత
మిన్న। గారాబమునఁబాలకడలిముద్దులుసేయనలరు నిల్లింట్రఁపుబాఁడు
బిడ్డ। కలుములవెదచల్లుకడగంటిచూపులమగనితెలుస్మెక్కినమాయలాడి।
చెలికత్తెయగుమంచుమలపట్టిపోఁగామిగిలుఁగొప్పినగాయగేస్తురాలు। తన
కడుపుపల్లగా జగత్త్రయము గన్న।తల్లిజాసిల్లెసిఁగూర్చిచెల్లెలయి న।మం
గళాకారియలమేలుమంగవాఁడు। తెల ఫ్రలీడ్చిన యింటనెచుఁగాఁత॥

౩. సీ॥ శ్రీకరభోగంబుసింహాసనంబుగాఁజుట్టుకొ్రొమ్మగజాల మెట్లుగాఁ
గ । ఘనఫణాశ్రేణిముక్తాఛత్రరాజిగాఁజెలఁగుతన్మణులు పైకలశములు
గ । వెలయునిట్టూర్పులువీచోపుగములుగా వినుతులుకాహాళధ్వనులుగాఁ
గ । మేనితళత్తళల్మేలుకట్టుబుగనానందాశ్రులభిషేచనంబుగాఁగ । నీలనీ
లాంబరముజనుకాళముగను । జలరుహాక్షునకెల్లరాజసములొసఁగఁ।
జాలిసురనుతిగనుభోగిసార్వభౌము । శేషుశ్రీభాష్యరచనా విశేషుఁగొలు
తు ॥ ౪. సీ ॥ వినతాత్తచిరదాస్యవిశ్రాణనోదగ్రనిష్ఠురాహితకవి నికర
ణములు । సద్యోతిగమనవేళోద్యతుతగ్రావతీవ్రసంస్కృతభిదురవ్రణము
లు । మహనీయుతర మేరుమందరోపమగజకచ్ఛపగ్రహణకర్కశకిణములు।
శక్రనియంత్రితావక్రయత్నాధ్యక్షురక్షితైకసుధాహరణచణములు । దను
జరాణ్ణీరసారణ్యదావశిఖలు । దాసజనకల్యకల్యాణదాయకనులు । ప
న్నగశయానరథరాజపన్నగములు । దురితపత్రభిదాక్రీడఁబరఁగుఁగాఁతే॥
౫. ఉ ॥ చిత్రచరిత్రుఁడైనసరసీరుహనేత్రునియాజ్ఞచేమణీ। వేత్రముపద్మ
జాండములువేగలిగింపనణంపబ్రహ్మగాఁ । బాత్రముఁజేసిమించినకృపాజ
లరాశిని సైన్యనాయకు । న్సూత్రవతీకళత్రునివిశుద్ధచరిత్రుఁబవిత్రుఁగొల్చె
దన్॥ ౬. చ ॥ శ్రితహితభోగదన్గదనుసేవకశంఖనుశంఖమున్సము। న్న
తవిగధీశనందకమునందకమున్గుణజాతటంక్రియా । సతతహతోగ్రదైత్యవ
రశార్ఙ్గముశార్ఙ్గముఁబాలితత్రయీ । శతధృతిముఖ్యదేవమునిచక్రముఁజక్రి
మునాశ్రయించెదన్॥ ... ... *

* ఆశీర్వచనము *

౭. ఉ॥తమ్ములకెల్లవిందగునిధానముఁదమ్ములయిండ్లకొమ్మకు।న్దమ్ముఁ
డుకన్నులైన గుణధన్యునిపొక్కిటఁబుట్టినట్టిపొం । దమ్ముఁజనించిమించినవి
ధాతకృపారసమొలుకుదచ్చికం । దమ్ములమాకునీవుతసుదారతమీఱఁ జి
రాయురున్నతుల్॥ ... ... *

౮. క ॥ వీణాసరోజపుస్తక । పాణికిశుకవాణిఁబద్మభవురాణికి
ను । శ్రోణికిబ భరవేణి । న్వాణిన్వినుతింతుమిగుల వాగైశ్వర్యకిన్॥ *

✱ పరికరాలంకారసహితాశీర్వచనము. ✱

కా. వ॥ గిరిజయురోజదుగ్ధములు శ్రీవలజాఱంగఁగ్రోలిబొజ్జపై। వ్రాలు దలుదాఱుచాఱలహివల్లభహారముజోఁడుకోఁడెగా। మెఱయఁగ బాలలీలలను దేలములాడుచుముద్దుఁజూపునా। కరిముఖుఁజూచినవ్వు శితికంఠుఁడుమాకొసఁగూర్చుసంపదల్॥ ... ... ✱

{భ్రాంతి మదద్యుక్తి సంబంధాతిశయో
క్తి రూపకాలంకార సంసృష్టిసీసము.}

౧౦॥ లఘుపదాహతినిర్దళద్రసాతలరవాశనిసద్భ్రమజపద్భుజంగరాజ। ముక్తిప్రక్రృత్తినాతోత్పతత్కాతుకీకంతుకీభవదద్రిగణరవమ్ము। మండలక్రమచరన్మకుటగంగావర్తమార్గభ్రమన్మరుమండలంబు। హస్తవిన్యాసవేగాభ్రగాశాకుంభిమక్షికాకాంతేందుమధుపదంబు। సప్తపాతాళసుగుణవజ్జలధిపటహ। మంబికాధవతాండవాడంబరంబు। పుత్రపౌత్రాయురారోగ్యభోగభాగ్య। శాశ్వతైశ్వర్యములుమాకొసంగుఁగాత॥ ✱

౧౧. సీ॥ జానకీరఘురామచంద్రఘోరవియోగకాండాకరప్లవదండవరము। మాల్యవదాదిసమస్తదానవపత్రరథకంఠపటువాగురాగుణంబు। సంజీవనిగ్రావజలరుహోత్పాటననిరుపమగంధసింధురకరంబు। లంకాపురీమహాలంకారమణిగృహాహుతిసమిద్ధరవీతిహోత్రముఖము। శస్త్రశౌర్యప్రశస్తప్రహస్తతనయ। ధారుణీధరవిదళనోద్ధతభిదురము। వాయుతనయముహోత్తాలవాలమెపుడు। దండనాధారదండమైదనరుఁగాత॥ ౧౨. క॥ రతిరాజజనకతుల్యుని। మతిరాజీవప్రభవునిమహనీయగుణా। రతిరాజదంతరంగుని।యతిరాజాచార్యుఁగొలుతునస్మద్గురుని॥ ౧౩. క॥ స్మరియింతునారదుఁబరా। శరుశుకాంగదువసిష్ఠుశౌనకుదాల్భ్యు। న్నరుఁబుండరీకుశుకునం। బరీషుఁబ్రహ్లాదుభీష్మువ్యాసు దనుజపుక్॥ ౧౪. సీ॥ వాగ్వధూభోగనీ వల్మీకు వాల్మీకు వరపురాణాగమ వ్యాసు వ్యాసు। సవవచశ్చాతురీ భవభూతి భవభూతి శారదా హృద్ధనచోరుఁజోరు। సూరిసీలాభ్రమ యూరు మయూరు సత్ప్రజ్ఞాసతీపంచ బాణుబాణు। సాత్వతీలోల మురారి మురారినుద్దండవిలోకన దండి దండిఁ। గావ్యరచనాను

హేలాల్లాసుఁగాళిదాసు । బహువిచిత్రకళాహర్షుభట్టహర్షు । సత్కవీశ్వరసంతతశ్లాఘుమాఘు । నభినవప్రీతినెంతయునభినుతింతు॥ ౧౫. క॥ అనవద్యశబ్దశాసను। ఘనునన్నయభట్టునుభయకవిమిత్రుని.దిక్కనమఖిఁబ్రబంధపరమే। శునెఱ్ఱప్రగడనుదలంతుసూక్తిప్రౌఢిన్॥ ౧౬. సీ॥ జల్లిమాటలఁ నపశబ్దములును జజ్జుటల్లికల్ ప్రావలందతుకుఁబలుకు। లునుపునరుక్తములును వట్టిపూఁదెలుఁగాకుఁదెనుంగులుఁగటువులేఁచ । లునుప్రాలుమాలికలును సందియములేమఱఁపులు మఱుఁగులు వ్యర్థపదములుర, వణమీఱుబడునైదు వాక్యదోషములుగనకయవి సరవిగనకమెఱుకులు । జిగిబిగిమెఱవడియు వడి సొగసులంద । చందములునంద చందముల్సందులుతెలి। యకవితాకవితలరాజహంస కవులఁ। గదసికావుకావనెడికాకవులఁకవులె॥

ప్రతిజ్ఞాదికము.

౧౭. వ॥ అనినిఖిలదైవతాచరణంబును, ఆచార్యచరణస్మరణంబును, సుకవిబహూకరణంబును, కుకవినిరాకరణంబునుంగావించి॥ ౧౮. క॥సాహసమునఁగృతిసేయఁగ। నూహించితి రసికసుకవియూధమువినిసం । దేహముగలిగిననధిక। స్నేహమ్మునఁదీర్చి మేలుఁజేకొనవలయున్॥౧౯. తే. గీ॥ తప్పుగలిగినచోటనెయొప్పుగలుగు । సరసకవితాచమత్కారసరణియందుఁ। గప్పుగలిగిననీహారకరునివలన । నమృతధారప్రవృద్ధమై యలరినట్లు॥ ౨౦. తే. గీ॥ తప్పులనితోఁచునవియెల్లయొప్పులగును । మధుమధురమత్కవిత్వచమత్కృతిఁగన । రీతిరీతిగఁగనుపట్టుజాతికనక । మొరయఁబదియాఱువన్నెయైయున్నయట్లు॥ ౨౧. క॥ ప్రతిపద్యంబుఁజమత్కృతి। బ్రతిపదమునుబ్రౌఢిమవులబరగినకృతిస। త్కృతిగాకజల్లిమాటల। యతకడఁవుందడికసభలకర్హంబగునే॥ ౨౨. క॥ మునివచనంబులులెస్సగఁ। దెనుగించెదమనుచువానిఁదెలియకదెనుప । న్దెనుఁగునసంస్కృతమునుగా । కెనసినకబ్బములుసుకవులెంతురెసభలన్॥ ...

ఉపమాలంకారసీసము.

౨౩. బహువిధాలంకారపరిపూర్తిఁజెలువొంది కమనీయశబ్దసంగతులనలరి। వృత్తసౌభాగ్యసద్వృత్తిరూఢిగఁజెందిబహుళార్థసంగ్రహ

భావములరి । చిత్రబంధమ్ములచే సోయగముమించిలలితకలధ్వనులను జెలంగి జాతివార్తా వాకరీతిశయ్యలమీఱినయనునుజవరదనమ్ముగలిగి । నట్టికవి తాంగనారత్నవలచువార । కాంతకైవడి బ్రోఁధిమ కతనదనదు । తలఁపు గీల్కొల్పి బుధులను వలవఁజేయ । మేలనిరసజ్ఞులగువారు మెత్తురెపుడు॥
౨౮. క॥ చెలుకుతుదనుండి మొదటికిఁ । బరగఁగరుచిగొన్నయట్టిభంగిని కృతియుఁ । సరణివినఁ ఱియుమఱియును । సరసతమధురిమముమీఱిచ పులీవలయుఁ॥ ౨౯. క॥ తోఁచినవగరచియింఁ చెదఁ। దోఁచనిచోఁజిలువ కట్టుదొరతోఁ జైనా, యాచకనెయానతిఁగ్యాఁగఁ । దోఁచదసాధ్యంబుకవనధోరణిసల్లఁ॥ ... ... ❋

❋ పంచపాదిసీసము. ❋

౩౦. శ్రీకరంబుగఁబదిరెండవయేఁటఁదాగావళ్ళుల్లుటయించిప్రౌఢిఁగన్న । మునిమునిమీసంబు మొనయునేఁటనె యమరశతకమొనర్చి కౌశలముఁగన్న । నిరువదియేఁటనుశృంగారమంజరియును హారణఁజేసిఘనతఁగన్న । నిరువదేనవయేఁటఁగృష్ణమల్లకథచతుర్భద్రజెప్పిసఁతుష్టిఁగన్న । మఱియునుబాలరామాయణద్విపదపాసంగించిబహువిధచాటుకవిత । నతిశయముఁగన్నినాడుఁజిహ్వాంచలంబు । తనివినొందమ కులదేవతావతంస । వేంకటేశ్వరచరణారవిందమహిమ । నవనవోన్మేషలేశవర్ణనలఁగాక॥ ❋

౩౧. వ॥ అనితలంపుచు నొక్కనాఁడు కర్ణాట తుండీర చోళ పాండ్యదేశాధీశ ముఖనిఖిలధరణీవర మణిదత్త మత్తేభ ఛత్త్రలాణిక పల్యంకి కాందోళికాది చిరత్నరత్నఖచిత రుచిరాభరణ గణప్రకాశిత విభవుండును, సద్గుణప్రభవుండును, శౌర్యఖడ్గపటిమధురీణుండును, చతుష్షష్టివిద్యాప్రవీణుండును, సనత్కుతాంత్రి నేత్రోద్భవోపమానాచ్ఛ ముక్తాగుళుచ్ఛచ్ఛవి సంకీర్ణకర్ణభూషావిశేష వదనుండును, దిగంతాయాతవిద్వత్కవి వాంతబంధు జనావన సదనుండును, నిరంతరాభ్యాగతభూసుధాన్నదాన నిష్ఠాతురుండును, ధర్మరహస్య పరిశీలన కళా విఖ్యాతుండును, దైనందినాజ్ఞానప్రాపిత పాపహరణ చుంచు చంచ దష్టాక్షరమంత్ర పఠనాసారుండును, ప్రభుసందేశ సకలలోకోపకార కృత్ప్రచారుండును, స

త్యవాక్యప్రతిష్ఠా గరిష్ఠుండును, సదాచారనిష్ఠుండును, అసాధారణ మే ధాఘటిత మంత్ర తంత్ర సంధానాబంధన గంధవాహ బాంధవనిర్గంధిత గంధాంధ దండనాథ యూథ స్కంధాపార పారావారుండును, శారదా శారద నారదా నారద పారదా పారద శార సౌరాహారహారాచల నీహార మందార వనీసార వనివంచిత సమంచిత శాశ్వత విశ్వజనీనకీర్తి విహారుండును, పరస్త్రీపరధన పరాఙ్ముఖ శీలుండును, దీనదయాళుండును, కాశీసేతుమధ్యస్థల ప్రసిద్ధనిజచరిత్రుండును, కృతసుధీజనస్తోత్రుండ నగు నేను నిత్యకృత్యంబులం దీర్చి, నిశాసమయంబునం గర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుమతిసమర్థ హరికృపాపాణింధమాపాంగ లబ్ధ బహువిధ భోజనామూల్య జాంబూనదాంబర సారగంధసారరుచిర విచిత్ర ఘనసార తాంబూల ప్రియకామినీ సంగీతగోష్ఠీసుమశయ్యాద్యష్టభోగాభోగ సంగతుండనై హంసతూలికాతల్పంబున వేకువం దేంకువగల సుఖసుప్తినున్నసమయంబున ॥ ౨౮. సీ॥ చక్రిదంష్ట్రోద్ధృత సర్వంసహా చక్రి చక్రివిదారణాశ్వంబువాఁడు । దానిరమావధూమానధనాదాని దానిరాడ్వరద సద్గిరివాఁడు । మాలితనుద్యుతి మర్దితఘనమాలి మాలిన్య విరహితమహిమవాఁడు । హరినీలాహ్వాయధారుణీ ధ్రవిహారి హరిద్రరుచిని చయంబువాఁడు । పాలమున్నీటిదొలఁకులఁదేలువాఁడు। లీలఁబోలదిండిమూఁకలఁబోల్చువాఁడు । వేలుపులచాలుసేవేళ నేలువాఁడు । బాలవేంకటశౌరినామ్రోలనిలిచె॥ ౨౯. తే. గీ॥ నలచిజలధరగంభీరనిస్వనమునఁబలికెనాతోడవీనులపండువుగను । మాకునంకితమొనరింపు మా కుమారు। యావిలాసంబునకు సాటియెందులేదు॥ ... ❋

❋ శబ్దచిత్ర సీసము. ❋

౩౦. సుకవిరాజులు గాని సుకవిరాజులుగారు పోలికనయభూరిభూరి గరిమ । గురుచంద్రములు గాని గురుచంద్రములుగారు తరముబుద్ధినిదానదానపటిమ । సద్బుధేంద్రులుగాని సద్బుధేంద్రులుగారు ప్రతియుక్తిసౌభాగ్యభాగ్యమహిమ । రాజభద్రులుగాని రాజభద్రులుగారు పాటిగీత్యనుభావభావకలన । క్షితినితనికనితఘనుసు తెంచఁబ్రతిభ గాంచి। తా

రలక్షణ లక్ష్యశబ్దార్థచిత్ర। రాజితాంధ్రకవిత్వ సామ్రాజ్యసతత। పాల
నాప్పయవేంకటపతికవీంద్ర॥ ... ... ✽

{నవగ్రహ నవరత్న నవనిధి నవరస
ప్రతిపాదక ప్రతాపసత్కీర్తిసీసము.}

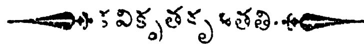
౩౧. పద్మాప్తవిద్రుమప్రభఁగరుణఁగనిహిమ కరతశృంగార క
హిమ వెలసి। ఘననీలగురుమణిఘగరౌద్రతనుగేరి శంఖజకవులహాస్యంబుఁ
జేసి। త్ర్యాజవిగూరజౌఘముకుందభయమిడి కృతవజ్రవరతమస్థితశమమ
యి। బుధపుష్యరాగసాంకృతకచ్ఛఁబరగించి భానీలకు దభీభత్సమందఁ,
దగిమహాపద్మగోమేధికగరిమహర। వీరకేతుద్యుతిజయించి వేలువేలనీప్ర
తాపంబుసత్కీర్తి నెగడెనార। యప్పయామాత్యకవి వేంకటార్యవర్య॥

✽ అనులోమ ప్రతిలోమోపమాన పదషట్క ఘటితచరణ సీసము. ✽

౩౨. క్షితిలోనరాజగోపతికృష్ణకృష్ణగోపతిరాజులీడని పలుకవ
చ్చుఁ। జింతింపసోమకౌశికభద్రభద్రకౌశికసోములెవరని చెప్పవచ్చు। బా
గొప్పహరిహరి నాగారి నాగారి హరిహరులుద్దనియాడవచ్చు। నలువొం
ద శుక్రవ నవధర్మ ధర్మవనవశుక్రులెననీకనంగవచ్చు। ధనధృతిభృతిజ
యోక్తిగీతవితరణవి। భవగుణవిలాస శక్తిమాబలరుచిజవ। శౌర్యమతిద
యా శుచితాంగశాంతిసత్య। భావనీతులవేంకటపతికవీంద్ర॥ ౩౩. సీ॥
భూరిశృంగారంబు పొడగట్టినిలచిన పోలికఘనరసస్ఫూర్తి జెలఁగ। వల
పుబోవనినీటిపైఁదేలుపూవుఁజప్పరము దెలంగునభావమలర। వనధివీచిక
మీఁదవచ్చువాలుగవిధంబుననొకమిన్నగమ్ముకొని రాఁగ। నాడెమైననుఁ
గాంచు ననుఁగాంచు మనుచును బాణిముల్గలపదరాజి మెఱయ। మునువు
నిపుణఁగవులొనర్చిననువుఁదెనుఁగుఁ। గబ్బములలోనఁదెరనాటకంబులె
ప్ప। గావినికిసేయుగతినలంకారసరణి। వెలయరచియించుయప్పయవెం
కటార్య॥ ౩౪. సీ॥(✽అలవిన్నకోటపెద్దనలక్షణజ్ఞత)శబ్దశాసనకవిశబ్ద శు
ద్ధి। బాణబంధికపరమేశ్వరునర్థమహిమంబుభయకవిమిత్రునిపదలలితము।

(✽) ఈమహాకవి "కావ్యాలంకారచూడామణి" యను లక్షణగ్రంథమును
దెనుఁగున వ్రాసియున్నాఁడు.

శ్రీనాథువాగ్ధాప్రసిద్ధి నాచనసోము భూరికాఠిన్యంబు పోతరాజు। యమకవిధము నల్లయమనీషి చిత్రంబుఁబింగళిసూరికవివరుశ్లేష । నాంధ్రకవితాపితామహునల్లికబిగి। ముక్కుతిమ్మన తేఁటయుభూషణంబ । లంకృతియునీకెగలవౌతలంపలఘు । ణకవియప్పయవేంకటసుకవిచంద్ర॥ ... ✱

౩౫. తే.గీ॥ జగతిఁబాణినిలింగానుశాసనంబు। గామకవిలింగనిర్ణయక్రమమొకటెగఁ। జెప్పితెనుంగుఁగబ్బంబుఁజేసితౌర । గణపవరవార్ధిచంద్రవేంకటకవీంద్ర॥ ౩౬. క॥ అతులితవిద్యానాథ। ప్రతాపరుద్రీయభాసురసమంజరులన్ । గృతులెంచనాంధ్రకృతులుగ। వితముగఁజేసితివిసరసవేంకటసుకవి॥ ౩౭. సీ॥ అమరమునకుబదులభినవాంధ్రనిఘంటుఁగౌముదికైనయాంధ్రకౌముదియును । (✱గణపతిప్రాసలక్షణ సీసమాలిక) నాంధ్రప్రయోగరత్నాకరంబు । నిఖిలరేఫఱకారనిర్ణయపద్ధతి వట్ట్రత్యయములప్రస్తారసరణి। దగసర్వదాలఘుఛందములకు వచనంబుసమధికాలంకారసారమునుము।సత్కృతులుసేయుమాపేరనికెజెల్లుఁ। గాకనేఁడుకవులకునెట్లుగలుఁగనేర్చు । నొరసిశక్తియెక్కుడనైనఁగలదె। గణపవరమహనార్యవేంకటకవీంద్ర॥ ... ...

✱ ప్రతిచరణత్రిస్తబకయమకైకనియమభాసమానాసమానసీసము✱।

౩౮. కవనమా భువనమా నవనమా నయహారి నయహారి భవహారిజయముదయము । లవనమా యవనమా నవనమా నలభాతి నలభాకలరీతి నానుమేను। భవనమా సవనమా న్యవనమా యవికాసి యాసిపవిభాసి నదము మదము । జవనమా పవనమా నవనమా సుకృతిసుకృతితత్వకృతి విత్సుగతి జగతి । వదన మామద మాతుల సదన మానుననుచు ఘనులెంచి పొగడఁగ వినుచుఁగవుల। మనుము దక్షమీఱ నప్పయార్యునికుమార । లక్షణకవివేంకటమంత్రి లలిత తంత్రి॥ ... ✱

పైపద్యంబునకర్థము.

అప్పయార్యునికుమారలక్షణకవివేంకటమంత్రిలలితతంత్రి అనసంబుద్ధి!

(✱) (గణపతిసుసర్వాంగశోభితము అని పాఠాంతరము.

ఓయి వేంకటమంత్రీ! కవనమా - నీకవిత్వము (ఏలాటిదియనిన) భువన - జగమునమున్న. మా - లక్ష్మియొక్క, అనఁగా జగల్లక్ష్మియొక్క. నవన - స్తుతియొక్క. మా - మానమును. నయ - పొందుటచేతను. హారి - ఒప్పుచున్నది. నయహారి భయకారి జయము దయము - జయముదయము, జయముత్ - జయసంతోషముతోఁగూడుకొన్న. అయము - నీశుభావహవిధి (ఏలాటిదియనిన) నయ - నీతిని. హా - పోఁగొట్టెడి. అరి - శత్రువులకు. భయకారి - భయముఁజేయునట్టిది. లవనమా యవనమా నవనమా నలభాతి. లవనమా - ఖండనము. (ఏలాటిదియనిన) యవన - యవనదేశజులయొక్క అనఁగాఁదురకలయొక్క. మాన - గర్వమనే. వన - వనమునకు. మా - సత్వముఁగల, అనఁగా సూత్మ్మముగాని. అనలభాతి - అగ్నియొక్కరీతిఁగలిగినది. నలభాతిఁగలరీతి నానుమేను. మేను - నీశరీరము (ఎట్టిదియనిన) నల - నలమహారాజుయొక్క. భా - కాంతివలెననఁగా దేహకాంతిరీతి. అతి - మనోహరమైనకళఁగలిగిన. రీతి - ప్రకారముగా. అనుక్ - పూనును. ఇచ్చట నలునిసౌందర్యులలోఁ జేర్చిచెప్పినాఁడు. ఇందుకుఁబ్రయోగము, వసుచరిత్రము ౩ ఆశ్వాసము, ౪౪ పద్యము ॥నిజమంత్రప్రౌఢిరప్పింతునా। నలనాసత్యసమానుఁజూడుము॥ అనిప్రయోగము. భవనమాసవనమాన్యవనమాయవికాసి - భవనమా - నీగృహము (ఎట్టిదనిన) సవనమాని - సోమయాజులయొక్క. అవ - రక్షణమందు. నమాయ - మాయారహితమునై. వికాసి - ప్రకాశించేటటువంటిది. అవికాసిపవిభాసినదముమదము - మదము - నీపొగరు. (ఏలాటిదనిన) అవిక - రవిని. అసి - తిరస్కరించెడి. పవి - వజ్రాయుధము. భాసి (కరమునందు) ప్రకాశించెడియింద్రుని. అదను అణఁచునట్టిది. జవనమాపవనమానవనమాసుకృతిత - జవనమా - వేగము (ఎట్టిదనిన) పవన - వాయువుయొక్క. మాన - గర్వమునకు. వనము - స్థానము. అసుకృతిత - అధన్యత్వముఁగలది. సుకృతితత్వకృతివిత్సుగతిజగతి - జగతి - ఈభూమియందు. సుగతి - నీశోభనకరమైనప్రకాశము (ఏలాటిదనిన) సుకృతి - సత్కృవులకు.

తత్త్వ - తత్త్వమును. కృతి - చేయుటను. విత్ - తెలిసినది - వదనమా మద మాతులసదనమనుచు - వదనమా- ముఖము (ఎట్టిదనిన)మద - మన్మథునికి - మాతుల -మేనమామయగుచంద్రునికి. సదనము -ఉనికిపట్టుగాఁగలది-(కడమసుగమము.)

ఇందుకునిఘంటువులును ధాతువులును

ఇుస్తుతౌ ॥ మాఙ్ మానే ॥ ణీఞ్ ప్రాపణె॥ అవరక్షణె॥ అవయశ్శై అమేషార్కా॥ అనిఅమరము ॥అవిశేవ అవికః, స్వార్థేకప్రత్యయః ॥ అసుక్షేపణె ॥ ణినిప్రత్యయః ॥భాశ్చవిద్యుతిదీప్తయః॥ అనిఅమరము ॥ హన హింసాగత్యోః నయహా ॥ విదజ్ఞానే॥డుకృఞ్ కరణె ॥ ఇందిరాలోకమాతా మా॥అనిఅమరము॥ ఈవిధమునఁదర్కించగలవానినిజూడుఁడు.

* ద్రాక్షాపాకము *

౩౯. శా ॥ ఔరా హరివచోరసస్థితియహా వాశ్శబ్దదాంపత్యమ । య్యారే పాకబుజుక్రమంబుభళిశయ్యారీతులోహొూచమ । త్కారంబద్దిఅజాతివార్తలుపుగేధారాసమారూఢిమ । న్నారా రాజదలంక్రియల్ కవులలోమాన్యుండవీవన్నిటన్ ॥ * *

౪౦. క ॥అనియానతిచ్చినసుది । గ్గనమేల్కనియద్దిఅయ్యాగలిగెఁగదానేఁ । డనఘాలనాయకుఁడుమో। హనమత్కృతియెనెడికన్నెకనిముదమందన్ ॥౪౧. క ॥ నేనాదేవునిపేరను । నానావిధశబ్దగుంభనచమత్కృతిఁగాఁ ।బూనితినొకకృతిఁదద్దే। వానుమతిందత్కటాక్షమాధారముగాన్॥

కవివృత్తాంతము

౪౨, సీ॥ శోభితరామాయణోభయపరమభాగవతచరిత్రముఖప్రబంధ। బంధురవచనానుబంధనందవరాన్వయాబ్ధిచంద్రాయమానప్పనార్య ।నందనవేంకటనాథవరప్రసాదప్రసాదితకవితావిలాస।(కాటేపలీ)ముఖ్యగణపవరగ్రామశేఖరశిష్టవశిష్టగోత్ర। శోభమానాశ్వలాయనసూత్రమంత్రి।వర్యలక్షణకవి వేంకటార్యకుఁడు। మంగమాంబామణీగర్భమహితశుక్తి। మౌక్తికప్రతిమానసమానతనుఁడ ॥౪౩, క ॥ అమితౌశువు మధురముచి ।

(కామేపలీ) అని కొన్నిప్రతులలోఁజూపట్టు ఈవిషయమునుపీఠికలోఁజూడఁదగు.

త్రమువిస్తారము చతుర్విధకవితలనుచి। త్రముగనువింశత్యవధా। నముల
స్ఫుటియించులక్షణకవివరుండక్ ॥ ౪౩, క॥పంకజభవభార్యాకర। కంక
ణఝణఝణనినాదకవితాపటిమన్। బొంకంబగులక్షణకవి। వేంకటపతి
మంత్రియనఁగ వెలసినవాఁడక్ ॥౪౪, క ॥మునుశ్రీహర్షుఁడు సంస్కృత।
మునఁజేయుద్విరూపకోశమునకుదినుసుగాఁ। దెనుఁగునద్విరూపకోశము।
ఘనులెన్నఁగఁ। జేసినట్టికవిచంద్రుండక్ ॥౪౫,క॥ జగతిన్వృత్త చతుష్ట
య।మగణితముగఁజిత్రకవితలైదిగ్వదిలోఁ। దగమెప్పుగనందగురూ ద్రి
గఁగల్పితకల్పలతఘటించినప్రౌఢక్ ॥౪౬ క॥వాణీవీణానిక్వణ। పాణిం
ధమపదనిబంధబంధురఫణుతుల్। రాణింపవసంతతిలక। భాణముఁదెనుగిం
చికీర్తిబడసినసుకవిక్ ॥ ౪౭. క ॥సకలకవులుపొగడఁగమా। తృకలన్ని
యువరుసనేసఁగనేదొలుదొలుతక్। జకిలిగఁగఠినప్రాసశ।తకరాజము
సేసినట్టిధన్యుఁడఁబుడమిక్ ॥౪౮, తే, గీ ॥రహిఁగఁబాణినియాచార్యరచి
తమైన। ప్రక్రియాకౌముదినియాంధ్రరచనచేత। సీసమాలికఁజేసిప్రసిద్ధిఁ
గాంచి।నట్టియప్పయకవివేంకటార్యమణిని ॥౪౯. క॥ ఎన్నఁదెనుఁగునకు
రాజను।గన్ననయతిరాజునకునురమణయకునునే।జిన్నదుద్విపదనొనర్ప
ను। జిన్నన్ననుబిరుదుగద్యఁజెప్పినఘనుఁడక్ ॥ *

అపూర్వప్రయోగము

౫౦, సీ॥(* నవనవముగనుజాంబవతీవిలాసమక్ జిత్రకావ్యమువిరచిం
పవశమె)। చండవిద్యావతీదండకరాజంబు సులభమేరసముహెచ్చగనొ
నర్ప।లాలితచక్రవాళాకృతిఁబాశాళిఁదరమెయస్యులకువింతనుఘటింప।
సఖిలపురాణసారాంశమిట్లలవియేయిలవిలాసంబుగాఁ దెనుఁగుఁజేయ।
వేంకటేశప్రసాదప్రవృద్ధసుప్రసిద్ధసారస్వతోద్బోధసిద్ధికతనఁ।గలిగె నీ
భాగ్యమని యెల్లకవులునన్ను।నెన్నసేసెన్నుకొనుటెన్నఁజిన్నగాదె ॥ *

౫౧, మ ॥ అనివార్యస్థితిధారుణీసురులు మృష్టాన్నంబు లాదిత్యనం।
దనువారమ్ములద్వాదశీవ్రతములక్ దర్వీకరేంద్రాద్రిరా। యనికిక్ బ్రీతిగ

* ప్రాసంబులిర్వదేఁబదియతుల్లక్షణంబుగసీసమాలికఁబూన్చవశమె)పాఠాంతరము

నారగింటంగసునిత్యాశీర్వచోన్వితశో । భనమంత్రాక్షతవర్ధమాన విభవ ప్రాప్తుండవైభక్తితోం ॥

షష్ఠ్యంతకందములు

౧, విద్యాగరిమనిరస్తావిద్యాగతవాసనాత్మ * విద్యాగునకుఁ
సద్యోగర్భజహృదయాకల। సద్యోగునకవపకేళి * సద్యోగునకుఁ॥

౨. శరదాగమాబ్జకులితా।శరదారుణనేత్రయుగళ * శరదాభునకున్
వరదానవేంద్రనందన।వరదానునకున్నలప్ర * వరదానునకుఁ

౩. కమలాసనాదివిభునకుఁ।కమలాసనకార్యమిత్ర * కమలాసనహృ
త్కమలాకరలీలాకర।కమలాత్మునకునానతైక * కమల కరునకుఁ

౪, నిగనిగచిలుకమల వెలుం।గగనిదనరుసంతసంపు * గనినిండినప్రే
మగనియెడఁదెగనిమదిగ।మ్మగనిలిచినచిన్నికల్మి * మగువమగనికిన్

౫, పుడమిగరికపుగనితోడుకు । నడగనినడగను నొడయని * నాణెం (పుముంజే
కడియంపుబాసగుబ్బలి। నడవడిగలవిడిదినలరు * నలనాయనికిన్

౬ స్వార్థార్త్మకత్వవిరహిత।దోర్థార్శరహరణచండ * దోశ్చక్రునకున్
వార్థార్వావక్రునకమ।నార్థార్వళిస్వపదభక్తి * నతచక్రునకున్

౭, ఘృణికిన్ఘృణిజితఘృణికిన్।ఘృణికిన్నతతానువృత్తి * హిత ఫణికిన్
గుణికిన్దురగవిమణికిన్।మణికిన్నిత్యసకలనిగ * మవిపణిపణికిన్

౮, భార్ఙోపమానకంధర।శార్ఙామర్దననిరూఢ * సారభుజబలో
పార్జాస్త్రవప్రభునకున్।శార్ఙ్గిస్థల్యధిక శేవ * శైలవిభునకుఁ

౯, దక్షాహితరక్షాయత।దీక్షాయతిభువనభరణ * విభవున కసుర
ద్యక్షోధరవక్షోవర।శిక్షాకరభయదచక్ర * శీలభవునకుఁ

౧౦, లంకానాయకలలనా।లంకారాపహజయాక * లంకరతికమీ
నాంకసహస్రాకృతికిన్।వేంకటపతికిన్గటాక్ష * విభవోన్నతికిన్॥

ఈపద్యాంతములలో ౧ - ౨ - ౩ పద్యంబులకర్థములు.

౧. (అర్థము.) విద్యాగరిమ. విద్యావిశేషతచేతను. నిరస్త-పోఁగొట్టఁబడినటువంటి. అవిద్య-అవిద్యవలన. ఆగత-వచ్చిన. వాసన - చిత్తవిక్షేపముఁగలిగినటువంటి. ఆత్మవిత్ - బ్రహ్మజ్ఞానులయొక్క. ఆగునకుఁ పూజగలవానికిని. సద్యోగర్భజ వ్యాసులయొక్క. హృదయ. హృదయమందు. లసత్-ప్రకాశించుచున్న. యోగునకుఁ - కూటమిఁగలవానికిని. అవనకేళి- రక్షణలీలయే. సద్యోగునకుఁ- సదుపాయముగా గలవానికి.

౨. (అర్థము.) శరదాగమ- శరత్కాలమందలి. అబ్జ- కమలములతోడ. తులిత- సమానమైన. ఆశర-రాక్షసులకు. దారుణ భయంకరమైన. నేత్రయుగళ-నేత్రద్వంద్వముఁగలిగిన. శరదాభునకుఁ-మేఘకాంతివంటికాంతిగలవానికిని. వరదానవేంద్రనందన-రాక్షసేశ్వరునికొమరుఁడైనప్రహ్లాదునికి. వర-వరమును. దానునకుఁ- ఇచ్చినవానికిని. ఖలప్రవరదానునకుఁ. ఖల-దుర్మార్గులలో. ప్రవర- శ్రేష్ఠులను. దానునకున్-ఖండించువానికిని.

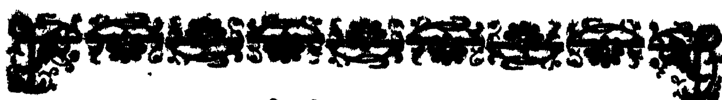
దానంగజమదే త్యాగే శుద్ధిఖండనయోరపి అని నానార్థరత్నమాల.

౩. (అర్థము.) ఘృణికికి - దయఁగలవానికిని. ఘృణిజితఘృణికికి- కాంతిచేతజయింపఁబడినసూర్యునిఁగలవానికిని. ఘృణికికి- నిస్పృహుఁడైనవానికిని. సతతానువృత్తిహితఫణిగుణికికి. నిరంతరమైనయనురక్తిఁగలిగి హితుఁడైనశేషునిచేతఁజేయఁబడినశారిఁగల యీశ్వరునిగలవానికిని. గుణికికి- షడ్గుణములుగలవానికిని. తురగవిమణికికి. తురగ- వాహనమైన. విమణికికి- పక్షిశ్రేష్ఠుఁడైనగరుత్మంతునిఁగలవానికిని. మణికికి- కౌస్తుభమణిగలవానికిని. నిత్యసకలనిగమవిపణిపణికికి. నిత్య- నిత్యమయిన. సకల- సమస్తమయిన. నిగమ- వేదములనెడి. విపణి- అంగడివీధియందు. పణికికి - వ్యవహరించుచుండెడివానికిని. పణవ్యవహారే స్తుతౌచ ॥ ఇతిధాతుః.

✽ వక్ష్యమాణలక్ష్యవిశేషోద్దేశవచనము. ✽

అంకితంబుగాఁబంకజాసన విలాసినీకరాంచల మణివిపంచికా ఘుమ

ఘుమార్భటి నిర్భరసుధాప్రాదుర్భావాస్పద నవరస గర్భసందర్భంబు గుఖాళిప విభవంబులకుఁ బ్రభవంబును, విద్యార్థులకు హృద్యంబును, విద్వాంసంబులకుఁ జెన్నును, వింతలకుఁ బొంతనంబును, విటవిటీజనంబులకుఁ బుటపుటయును, విరహులకు మెఱమెఱయును, వీటికి నీటును, శబ్దశాస్త్రరీతికి విఖ్యాతియును, ధ్వనులకు నునికియును, ఉక్తాత్యుక్తాదిగాఁ గలయిరువదాఱుఛందంబులకుఁ జందంబును, కావ్యాలంకారచూడామణికిఁ గావ్యాలంకారసంగ్రహమ్మును, సకలాలంకారమ్ముల కలంకారమ్మును. లక్షణసారసంగ్రహ సరస్వతీవిలాస సాహిత్యచింతామణి సత్కవిజనసంజీవని భీమానంతఛ ఠోముఖ్యాష్టాదశలక్షణంబులకు లక్ష్యమును, రేఫఱకారనిర్ణయమ్ములకు నయమ్మును, యమకమ్ములకు గమకమ్మును, అమరామరశేష- విశ్వ- శాశ్వత శబ్దార్ణవ- యాదవ వైజయంతికాకార నానార్థరత్నమాలికాకార- హలాయుధ వాగురి కేశవ తారపాల-ధరణి- ధన్వంతరి ధనంజయ- రభస విశ్వప్రకాశ- మాధవ- చింతామణి జయప్రతాప- శుభాంగ - జయపాల - క్షీరస్వామిప్రణీతచతుర్వింశతి వివిధ నిఘంటు పదమ్ములకుఁ బదమ్మును, షష్టివిధయతిచమత్కారములకాధారమును, చతుర్వింశతిప్రాసమ్ములకావాసమ్మును, ప్రౌఢికిఁ బ్రౌఢియును, తేటకుఁ దేటయును, చిరంతనాంధ్రప్రబంధ జాలంబుల కాలవాలంబును, సనాతనవిద్వత్కవి వితానరచనా విధంబునకు ఘంటాపథంబును, ఇదానీంతనసత్కవినికాయంబునకు సహాయంబును, భవితవ్యకవికలాపంబునకు నాచార్యరూపంబును, నిఖిలభాషావిశేషంబులకు స్మేషణంబును, మూఢజాతులకు బోధహేతువును, ప్రౌఢతతికి సమ్మతియును, సర్వజనకరంబున కాశ్చర్యకరంబును, బహువిధాచుంబితకవితాచమత్కృతికి వసతియును, నగరార్ణవశైలర్తు చంద్రసూర్యోదయోద్యాన సలిలకేళీమధుపాన సురతివియోగ వివాహ కుమారోదయ మంత్రద్యూతప్రయాణ రణనాయకాభ్యుదయ వర్ణనాతిశయంబున కాశయంబును, అన్యాన ధీన సుధీన వనవస్తవ్య సర్వపథీన పాండితీ మండిత చమత్కారంబుగా నారచియింపఁబూనిన రసికజన హృదయోల్లాసంబైన ప్రబంధరాజవిజయవేంకటేశ్వర విలాసంబునకుఁ గథావిధానం బెట్టిదనినః—

శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

శ్రీప్రబంధరాజవిజయ వేంకటేశ్వరవిలాసము.

ఏకాశ్వాసము, సవ్యాఖ్యానము.

కథాప్రారంభము.

✱ వేంకటాచలపట్టణవర్ణనము. ✱

✱ అనుప్రాసయుక్తాక్కలివడిసీసము. ✱

౧. సింధురచితపాన బంధురాభ్రవితాన సింధురకటదాన గంధలీన। మారవపవమాన సారవజ్జవమాన గౌరవహాయమాన సారమాన। మసమాన శరమాన లసమాన తేజోనలసమాన ధరణీనరసనిధాన। మమరనాథవిమాన సమరజయనిధాన సమరథాత్యుద్ధాన కమనయాన। మమితగోస్పర్ధిఘనగోపురాగ్రభాగ। నిరతరమణీయహీరమణీకదంబ। విశదకాంతివినిర్మితదశదిశాంత। ఘట్టనము వేంకటాచలపట్టణంబు॥ ... ✱.

పైపద్యంబునకర్థము.

సింధు- సముద్రములయందు. రచిత- చేయఁబడిన. పాన- పానముకలిత. బంధుర-బలసిన. అభ్రవితాన- మేఘౌఘములవంటి. సింధుర- ఏనుఁగులయొక్క. కట- గండస్థలములయందలి. దానగంధ- దానమనేమదవాసనచేత. లీనము- కూడుకొన్నటువంటిదియు. ఆరవ- అంతటధ్వనిగలిగిన. పవమాన-వాయువుయొక్క. సారవత్ సారవత్తైన. జవ-వేగముయొక్క. మాన- సమున్నతియొక్క. గౌరవ- ఆధిక్యమువంటి. హాయ- గుఱ్ఱములయొక్క. మాన- సంపదచేత. సార- శ్రేష్ఠమయిన. మానము- పొఙ్గ

రుఁగలిగినదియు. అసమాన- సమానములేని. శరమాన-శరదండముచేత. లసమాన- ప్రకాశించుచున్న. తేజః- తేజముచేత. అనల-అగ్గిరీతి. సమాన- ముఖ్యమయినటువంటి. ధరణీన- రాజులయొక్క. రస-రసములకు, నిధానము- స్థానమగునట్టిదియు. అనరసనాథవిమాన - దేవేంద్రునివిమానమువలె. సమరజయనిధాన- యుద్ధజయాదికారణమైన. సమరథాత్యుద్ధానే. సమరథ-సమరథములయొక్క. అత్యుద్ధాన - అత్యున్నతిచేతను. కమనయానము- ఒప్పుచున్నటువంటియానముఁగలిగినదియునైన. వేంకటాలపట్టణము- (ఏరీతిఁబ్రకాశించుననఁగా) అమిత విస్తారముగా. గోస్పర్ధి- స్వర్గముతోవిరోధముగలిగిన. ఘనగోపుర - పొడవుఁగలగోపురములయొక్క. అగ్రభాగ ఉపరితలమందు. నిరతరమణీయ- ఎల్లప్పుడుప్రకాశించునట్టి. హీరమణీకదంబ- వజ్రపరంపరలయొక్క. విశదకాంతి- నిర్మలమైనకాంతిచేత. వినిర్మిత- నిర్మింపఁబడిన. దశదిశాంత-పదిదిక్కులయందుఁజేయబడిన. ఘట్టనము- త్రొక్కుడుగలది.

ఇందలి మానసమానపదములకు నిఘంటువు.

మానశ్చిత్తసమున్నతిః ॥ సమానస్సత్యమైకేస్యుః॥ ఇత్యమరః॥

{ముద్రాలంకారయుక్తవింశత్యుత్త
రశతవృత్తగోపనోదాత్తవచనము.}

౭. మఱియునప్పురవరంబు మందాక్రాంతఫలసదనవనమంజరీమందారసరసిజోత్పలమాలికా సుగంధిసుందరీ కనకలతా మణిభూషణ ప్రభాకలితంబై, రుచిరప్రభాతభాస్కరవిలసిత మణిదీపికామణి వితానకాంతిచామరపుష్పదామచంద్రకళవంశస్థాన మణిమాలికాసుందరంబై, భూతిలక వసంతతిలక కుసుమితలతావేల్లితమనోహర వాతోర్మినదిప్రఘోషప ణవద్రుత విలంబితలయగ్రాహి విహితోజ్జ్వలహారనర్తన వనమయూరమత్తకోకిల భ్రమరవిలసిత హంసశ్రేణిక్రౌంచఖచరప్లుతఘనోజ్జ్వలంబై, మేదినీజలధరమాలాకేతు మన్మహాస్రగ్ధర భాసురోత్తమాంగభద్రక మత్తేభవిక్రీడితంబై, భూనుత విభూతికాంత వినయ కవిరాజవిరాజితంబై,

సింహారేఖోత్సాహ శరభక్రీడాశార్దూలవిక్రీడిత ప్రహరణోత్స వీగవి లసిత మత్తాపరాజితేంద్ర శ్రీకుమార లలితతురగ త్వరితపదగతి బ ధు రంబై, మేఘవిస్ఫూర్జిత తరల విద్యున్మాలా సుకాంతి మానినీ మదనవిల సిత ప్రముదితవదన రతిప్రియప్రియకాంతంబై, చంద్రికానిశావిచిత్ర భు జంగప్రయాతంబై, ప్రగుణమృగనాభిశాలినీ మాలినీ భుజగవిజృంభిత వీ ణారచన మధురోద్ధత గీతాలంబన మణిరంగచిత్రపదంబై, మదరేఖాలస గతి గజవిలసితాశ్వ లలితరథగమన మనోహరంబై, వంశపత్ర పతిత జ లోద్ధతగతి కమలవిలసిత హరిణీ కవికంఠభూషణ హంసరుత భ్రమరవి లసిత త్ర్యామహార బింబపద్మ సుకేసరంబై, సింహోన్నతవరవక్త్రప్రలాశ దళ పృథ్వీభుజంగంబై, క్షమాలక్ష్మీకళాజిత ప్రతాపపద్మనాభ ప్రియం దాష్టమూర్తియై, సర్వతోముఖమంగళ మంగళమహాశ్రీకలితంబై, వృ త్తరత్నాకరంబుం బలె నలరుచుండు వెండియు ॥ * *

౩. ఉ ॥ జాతులమించి పల్లవరసస్థితియుక్ సుమనోవితానని । ఖ్యా తివహించి శాఖలఁబ్రకాశమునొందు సుభాషితద్విజ । వ్రాతముఁ గల్గి కాంచనపరంపరలన్ గణికానికాయసం । భూతవిలాసమున్ వెలయఁ బొల్చుఁ బురమ్ముఁబురీవనమ్ములున్ ॥ * *

* ఉపమాలంకారము. *

౪. సీ ॥ కమనీయయంత్రతంత్రములచే విలసిల్లి సన్మార్గలంఘన సరణిఁ దనరి । పైపూఁతవన్నియల్ పచరించియంచిత మణిమాలికాస్ఫూర్తిఁ గణ నకెక్కి । చిత్రాంశుకనిరూఢిఁ జేసి యగముమించి పరిఖాప్తి నెంతయుఁ బరిఢవిల్లి । జోకమీఱభుజంగ లోకసంగతిఁ గాంచి ప్రద్యుమ్నలీలల రహి వహించి । శోభమానకవాటంపుసొంపుమిగిలి । సతత సుఖ్యాతిమహిమ జేసంతసిల్లి । వెలయువిటవర్యురీతి నప్పేటికోట । కదియుకొమ్మల సౌం దర్యగరిమవలన ॥ * *

౫. వ ॥ అట్టివిశాలంబగుసాలంబునకుఁ గ్రొత్తడంబు ఘటించుకొత్త డంబున ॥ * * *

* ప్రకృతాప్రకృతశ్లేష. *

౬. సీ॥ అలనృసింహునియద్దినాగ్రహదశనొందియగుఁగ్రినివలెఁజాల సుకుర్మీటి। నలినసంభవుమాటకొనలుముఖంబులనాని తమ్మియందమున జాళమ్ముఁగాంచి। సత్ప్రబంధముపోల్కిసారధ్వనినిగుడ్చి శక్తిభృద్గతిశిఖియుక్తినొంది। సూకరపతిమేరనేకపద్ధతిఁబూని యలరువిల్తునిభంగినవతనుతఁగని। ద్రుమముపహినున్నచోటఁబాఁదుకొనియుండి, తుటికవైవడి నల్లమందుపాడిమెక్కి।రాజువిధమునసరిపురిరాజివేచి, వటిలునోడకనె పరంగివగపిరంగి॥ * *

౭. తే. గీ॥ అన్నమునసున్నమునసృపుల్బన్నమొంద। నెన్నిమందులిదుదురారయెన్నిమంకు। లట్టిదొకశూరకర్మమె యనునెట్టి। యెల్లమందులగెలుపొందునల్లమందు॥ ౮. పంచచామరవృత్తము॥ కుటింగటస్ఫిరంగిగుండుగుండువారిదారిమే। దురంబునాదురంబులో నెదుర్కొనంచెనంగుచోఁ। బరస్ఫురత్తురంగపాళిచాళిఁదాఁకిదాఁకితచ్ఛరీరపారవశ్యకృత్ప్రసంగిసంగతిందగున్॥ * *

* ఉత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౯. క॥ పరిఖాజలగతకైరవ। సరసిజములుగగనతార సమితియుఁ దనరన్। బురవప్రలక్ష్మిపదముల। శిరముననర్పించువిరులచెలువంబనఁగన్॥

* రూపకాలంకారము. *

౧౦. చ॥ పరిఖనువార్ధిలోఁగలయపారతరంబగు స్వర్ణముల్ పయో। ధరవరతస్కరుండుగొనిదాటఁగఁదత్పురలక్ష్మిగాంచిభీ। కరమణిగోపురోపరిముఖధ్వజహస్తముసాఁచిమోదపాం। డురకరకాళిదంతములు దుల్లఁగసీరదసంజ్ఞవర్తిలున్॥ * *

౧౧. క॥ ప్రాసాదకేతువులుమరు। దాసాదనమునఁజరించనవిమత్పురికిన్।వాసవపురియెనయేవివి।ధాసమవైభవములందుననుగతిఁదెలుపున్॥

* అక్కలివడిసీసము. *

౧౨. సురవైరిసోమకాసురహరణాత్తభా సురవేదముఖర భూసురగ

ణంబు । జన్యకుంభిన్య సౌజన్యాభియాతిపర్జన్యోగ్రపవనరాజన్యకంబు । భవసఖనిధిపరాభవచమత్కృతిపటూభవదమితధనూరుభవకులంబు । ధరవహాగ్రజబలోద్ధరణకేళివిధాన ధరశక్తియుతహాలధరజనంబు । చతుర కవిబుధగాయనసచివరసిక । నటవిటీవీరరాహుత్తభటచయంబు । దనరు నప్పురి మహిమంబుధాతకైన । భుజగకులనేతకైనను బొగడఁదరమె ॥

పైపద్యమునకర్థము.

సురవైరి - దేవతలకువిరోధియైన. సోమకాసుర- సోమకాసురుని. హరణ - హరించుటచేత. ఆత్త - పొందఁబడిన. భాసుర - ప్రకాశించెడి. వేద - వేదములచేత. ముఖర - మ్రోయుచున్నటువంటి. భూసురగణంబు - బ్రాహ్మణసమూహముగలది. జన్యకుంభినీ-యుద్ధభూమియందు. అసౌజన్య - సౌజన్యరహితులైనటువంటి. అభియాతి - శత్రువులనియెడి. పర్జన్య - శరదములకు. ఉగ్ర - భయంకరమైన. పవన - వాయువులగు. రాజన్యకంబు - రాజసమూహముఁగలది. భవసఖ -శివునిమిత్రుఁడగు కుబేరుని యొక్క. నిధి - నవనిధులను. పరాభవ _ తిరస్కరించుటయందలి. చమత్కృతి - చమత్కారమందు. పటూభవత్ - సమర్థమగుచున్న. అమిత - అసంఖ్యమైనటువంటి. ధన - ధనముఁగలిగిన. ఊరుభవకులంబు - వైశ్యసమూహముఁగలది. ధరవహాగ్రజ - గిరిధరుఁడైనకృష్ణుని అన్నయైన బలరామునియొక్క. బల - బలమును. ఉత్ - ఉన్నతముగా. హరణ-హరించెడియందలి. కేళి - విలాసమును. విధా- చేసుటచేతను. అనధర _ కొద్దిపడనటువంటి. శక్తియుత - సామర్థ్యముతోఁ గూడుకొన్న. హాలధరజనంబు - హాలికులనియెడి జనులుగలిగినది. (కడమ సుగమము)

౧౩. తే, గీ ॥ పుష్కరస్ఫూర్తిఁజెన్నొంది భూరిదాన । పటిమ చేమించి వైరిప్రభంజనప్ర । శక్తిఁగని నీలరుచిఁబొల్చి సరసగతుల । ఘనములన మీఱు నప్పురిగజచయంబు॥౧౪. తే. గీ॥ అమరలక్షణములను ఛందములమీఱి । యతులగతులను బదచమత్కృతిఁజెలంగి । కందములమించి సత్క

వికావ్యసరణిఁ। బొలుచునుత్తమహయములప్వరమునందు ॥ ౧౫. చ ॥
చిలుకపతాకయున్జెఱుకుసింగిణియున్విరియంపకోలలున్ ।దొలఁగఁగఁజే
సి తత్పురముతోయజగంధులతో విహారము । ల్సలుపఁగ వేడ్క-తోడ బలు
జాడలరూపులుదాల్చి నట్టిపూ । విలుతునిమూర్తులోయనఁగ వీట విటుల్
జరియింతురెప్పుడున్ ॥ * *

* రూపకాలంకారము *

౧౬. చ ॥ అలకలెజాలసూత్రములుహారసమంచితరత్నరాజియు ।వ్వ
లయము పూసలాత్మచెలువంబగు పుట్టికగాఁగఁగామినీ । కులమనుధీవర
వ్రజము కూరిమిచేష్టల మేఁతచేతఁజూ । పులవలజిక్కఁజేయు విటపుంగ
వమత్స్యములన్బురాంబుధిన్ ॥ * *

అపూర్వప్రయోగము.

౧౭. చ ॥ అలుగువహిన్వెలార్చి పొగరందముమీఱుచు స్నేహమూ
నుప ।ట్టులనోరపైదలిర్చియుదుటున్గసుచున్నసమాస్త్రికేళిలోఁ ।బలు
మొనలాని మాత్మగలపగ్గెలు తగ్గులుజేసిపోవులునన్ । గలసి చరింతురెవ్వి
లువకత్తెలుమాయసికత్తులోయనన్ ॥ * *

రసపారిధాన్యరూప ద్విరుక్తిసీసము.

౧౮. మిలమిలబెళుకుచూపులుపేరెములుబాఱఁగలగలగజ్జెలు గులుక
రింప । ఝుణఝుణహస్తకంకణములుమోయంగ గణగణ మొలనూలు
గంటలులియఁ । దళతళకమ్మలు తళుకుఁజెక్కులుడాయఁగిలకిల నగవులు
సొలపులీన । గమగమమైకదంబములుగుభాళింపరివరివగుచ్చెలరవణమెస
ఁగ । మిసమిసలరత్నభూషణమ్మెఱయమెఱయ । రవరవలగుబ్బలొండొం
టి రాయుచుండ । నిగనిగఁగడాని కాశెలుజిగిదొలంక ।మినమినమెఱుం
గురంగునెమ్మేనులలర ॥ * *

౧౯. సీ ॥ తులకించుజిలుఁగుదువ్వలువపైఁటచెఱంగు జాఱువాపొళ్లు
వసంతమాడఁ।జెమటకస్తురిబొట్టుచెమరిఫాలములపైనలకంబులకువింతచె
లుపుఁదెలుప । జడలసడ్లినవన్నెసరులఘుమ్మనితావి మిండతుమ్మెదలకామె

తలుసేయు । బిరుదండెలర్ఘుళంఝుళరవమ్ములు త్రివండిసమితిగుండెలుఝల్లుర్ఘుల్లుగానంగ । సౌలపునడపులగౌనులు నులివడంగ । బిరుదులకుగాంగ నొరయుచుంబురముపీధి । మేళములంగూడి విటులతో మేలమాడి । కొనుచు వత్తురు వెలజాతికొమిరెలెపుడు ॥ ౨౦. ఉ ॥ వాడంగనీకంగొప్పివ్వరులువాసనకున్స్వరువంపుసంపదల్ । పీడంగనీకంబుపొడులు వేమలుపోవరిగాడ్పుసోంకులన్ । గూడంగనీకంబల్లవులకోరిక లీరిక లెత్తకేళివలన్ । బూడగనీక నమ్ముదురుబోటులు దప్పరింబూవులెప్పుడున్ ॥ ౨౧. సీ ॥ ఇందురమ్మనుచుంజోటిచ్చి తివాసిపైంజెయివట్టిగూర్చుండంజేసియతనిం । దోడతోడం దొడంజేర్చి గడుమంచిబుక్కానుంబూతుగాకంచు ముంజేతనునిచి । కట్టిజవ్వాజిచొక్కమటంచుంజెవులందుంజేర్చి చెక్కలగోరంజేరందీసి । గంబురాయిట్టిదెక్కడలేదుచూడుమాయని రవకనురెప్పలందుంజరిమి । యిట్టిచెయ్యలంగూరిమింబుట్టజేసి । పల్లవులచేతరొక్కమప్పరిమళములు । వెలలపేరిటదోచియువ్విటంబొల్తు । రలరుసరులమ్ముప్రాయంపు టలరుంబోండ్లు ॥

నారికేళపాకము.

౨౨. సీ ॥ సారవత్ప్రవరోజ్జ్వలదంఘ్రిశృంగారనూపురంబలిబిలిగోపురంబు । గణనదుర్లభమణిగణఘృణిచుంబితగోపురంబలిబిలిగోపురంబు । ఘనమునిజనచిరంతనపుణ్యసగణికి దాపురంబలిబిలిగోపురంబు । కీర్తితమోక్షలక్ష్మీపక్ష్మలాక్షికిం గాపురంబలిబిలిగోపురంబు । కాంతచిత్రవర్ణనితాంతకాంతియుతవ । నీపథమధులిట్శుకపిక నికరకలక । లారవావృత వృషభాచలాగ్రమునకు । మూపురంబైనయలిబిలిగోపురంబు ॥ *

వృత్త్యనుప్రాసము.

౨౩. తే. గీ ॥ హరియుహరియును హరియుంగాసరియుం గరియుం । గిరియుంగరియును బలుసెమ్మిపురియుదరియు । దరియుర్ఘురియును జమతియు విరియుసురియు । నరియుగంబునుదనరియుండవ్వచరియు ॥ *

౨౪. సీ ॥ కొండలరాయనింగొలుచుకవులకు బంగారంపు ముడుపు

మోకాళ్ళముడుపు । పరమదాసవ్రాత పాపంబులెల్లనుగడలకుండుడుపు
మోకాళ్ళముడుపు। దిటమున నెక్కునెంతటివారికోదవించుఁ గన్నంతజడు
పుమోకాళ్ళముడుపు । నానాదిగాగత నరసంతతికిఁబునర్గమనంబు లుడు
పుమోకాళ్ళముడుపు । తడుపులిడనట్టి మేనులువిడఁపుఁజూపు । నొడుపు
మదినెంచి తపములుగడుపుమునుల ।పొడవులెత్తిగించుజేఁకటినిడుపుగుహ
ల । కడుపాలుపలరు నిడుపుమోకాళ్ళముడుపు ॥ * *

యతిభేదము.

౨౫. ఉ॥ స్వామితమోపహారి కురుసారససారససారసారజా । తా
మితభంగచారికి మదానవదానవదానవర్ధిత । శ్యామతనూవిహారికళిజాల
కజాలక జాలకాతిద । క్షామలకైరవారికవిసారవిసార విసారధారికిన్॥

పైపద్యంబున కర్థము.

స్వామితమోపహారికిన్ - స్వామి - కుమారస్వామియొక్క స్వామి
శబ్దమునకునిఘంటువు, స్వామీ స్కందేపి అని నానార్థరత్నమాల. త
మః - అజ్ఞానమును. అపహారికిన్ - పోఁగొట్టెడిదానికిని. ఉరుసారససార
ససారసారజాతామితభంగచారికిన్ - ఉరు అధికమైన. సారస - సర
ససంబంధమైన. సారస - తామరలయందలి. సారసంసరసీరుహమనియ
మరము. సారస - బెగ్గురుపక్షులయొక్క. పుష్కరాహ్వస్తుసారసః అని
అమరము. అర - శీఘ్రముచేత. శీఘ్రంత్వరితంలఘుక్షిప్రమరందుత్రమని
అమరము. జాత - పుట్టిన. అమిత - అధికమైనటువంటి. భంగ -తరంగ
ములచే. చారికిన్ - సంచలనముగలదానికి. మదానవ దానవ దానవర్ధిత
శ్యామతనూవిహారికిన్. మద - మదముఁగల, అనవ - నూతనముగాని.దా
నవ - దనుజులను. దాన - పరిశుద్ధిచేయడముచేత. దానంగజమదేత్యాగే
శుద్ధిఖండనయోరపి అనినానా. వర్ధిత - వృద్ధికాఁబడిన. శ్యామ - నల్లనై
న. తనూ - దేహముచేత. విహారికిన్ - ఒప్పుచుండేదానికి. అళిజాలకజా
లకజాలకాతిదక్షామలకైరవారికిన్. అళిజాలక - తుమ్మెదలసమూహము
లకు. జాలక-వలలుగానుండెడు. జాలక - మొగ్గలచే. అతిదక్ష - మిక్కిలి

సమర్థమై. అమల - నిర్మలమైన. కైరవ - తెల్లగలువలయందలి, అరికిన్ - చక్రవాకములుకలదానికి- జాలంజాలకమిత్యేతెగవాక్షా నాయమార్గణే। దంభకుట్మలయోశ్చాపి॥ అనినానార్థరత్నమాల. అవిసారవిసారవిసారధారికిన్ -అవిసార-బలిష్టమైన-విసార మత్స్యములయొక్క-విసారశ్శకలీ అని అమరము. విసార - విశేషమైనబలమును. ధారికిన్ - ధరించినదానికనని క్రిందిపద్యముతోనన్వయము.

౭౬. క ॥ హారికిరినేత్రపాలిత । వారికినిజదాసదురితవారణరాజీ । వారికిశ్రిత కవిరాజికి । వారికిఁగోనేరికతులమగసిరులిడుచున్ ॥౭౭.సీ॥ వెలసిపూదేనెకాల్వలనిగుడ్చునురేపునెత్తావితెమ్మెరల్నినుచుమాపు । వలకారిదొమ్మితేఁటులనల్లడలరేపుమరునకందిచ్చుముత్తరముతూపు । సంజీవనీముఖౌషధులనెల్లెడఁజూపుఁబుణ్యాంపుఁదోఁవకుఁబూటకాపు । శుకపికశారికానికరంబులకుఁబ్రాపుబడలికలన్నియుఁగడలబాపుఁ । జిన్నిచిగురులనింగినిజేయుతోపు। తేటకొమ్మలకొనలమిన్నేటిదోపు । పువులవెలయుచుఁబాపముల్దివియుతోపు। లుద్దిలేదనఁదగుతోపుపెద్దతోపు॥ ✽

✽ ఉభయస్ఫురణము.✽

౭౮. చ॥ కనకనగాధినాయకశిఖాముఖజాగ్రదుదగ్రశీఘ్రలం । ఘనఘనకాంచనాబ్జకళికాతిలకాళిగరుద్గురుస్ఫుటాం । జనజనకప్రభాసితలసత్సితసారసనంగభంగమ । జ్జనజనకల్పితాభిమతసత్పురుషార్థముపాందుతీర్థముల్॥ ✽ ✽

పైపద్యంబునకర్థము

కనకనగాధినాయక - మేరువుయొక్క. శిఖా - శిఖరములయొక్క, ముఖ- అగ్రములయందు. జాగ్రత్- ప్రకాశించుచున్న.ఉదగ్ర అధికమైన. శీఘ్ర- వేగముఁగల. లంఘన- గతిగలిగిన. ఘన- మేఘసదృశములయినటువంటి. కాంచనాబ్జకళికా బొందామరమొగ్గలయందు. తిలక- తిలకప్రాయముగానుండే. అళి- తుమ్మెదలయొక్క- గరుత్ - తెక్కలయొక్క, గురు- అధికమైన. స్ఫుట- వికసించినటువంటి. అంజనజనకప్రభా- కాటు

కనుపుట్టించెడిప్రభ చేతను. అసిత- నల్లనై. లసత్ - ఒప్పుచున్నటువంటి. సితసారస- తెల్లదామరలయొక్క. సంగ- కూటమిగలిగిన. భంగ- అలలయందు. మజ్జన మునుగుచున్న. జన- జనులకొఱకు. కల్పిత కల్పింపఁబడిన. అభిమత- ఇష్టమైనటువంటి. సత్పురుషార్థము-ఒప్పుచున్నధర్మార్థకామమోక్షములుగలిగిన. పాండుతీర్థముప్రకాశించుననిక్రియ అధ్యాహారము.

౨౯. సీ॥ సంతతతపనితసజ్జన వృజినవిభంగముహురజహజ్జహద్బహువిహంగ । లసితసముద్ర భటసముద్రవరసంగ సకల తీర్థైక నిజప్రసంగ । యుత్పత్తిధ్వనిదదర్భ్యభయపార్శ్వరథాంగగౌరీశవిశ్రుతమనోరథాంగ । మృదులవాసితగంధకదళికేతకులవంగధరణీరుహాగ్రపతత్ప్లవంగ । యూర్ధ్వసారంగసారంగయుక్కుడుంగ । కలితసారంగముఖవిహంగముపతంగ । పుంగవగరుద్గణానిలభంగురాంబు । కణమణిఖచితశృంగ యాకాశగంగ ॥ ౩౦. సీ ॥ కాండపాండిమహారి గగనధున్యుపమానహాటకపంకేరుహప్రసూన । కమనీయనవనీతఖండహాసనఫేనమహనీయ తరజీవ మణినిధాన । నాగాహితపాత్రిహముణకనిమంత్రణమీనపులినఘనానానాగఫలవితాన । సతతనిజస్నాతసాధుకిల్బిషదానసతతవీచిగాతిరస్కృతనదీన । దానవారాతిపాదపద్మభరలీన । మానసానూనసోనూయ మానదీన । మానవారికి గురియు హిమంపుసోన । వానమాపు మొకముబయకానికోన ॥ ✱

✱ శబ్దార్థోభయశ్లేష ✱

౩౧. మ ॥ తనులాపుల్ప్రకటింపుచుక్ మొగములక్ దట్టంపుఁగెంపుల్ జనిం। పను దారమ్ముగ గా జహంసతతిపద్మవ్యూహముక్ జొచ్చినే ।ర్పునఁ దద్వాహినియందమందతరివారుగ్గాంచుచుక్ జోడువీ। డనిమత్తారికులంబు తోరణముజంటక్ జేయులీలాగతిక్॥ ✱ ✱

✱ గౌడరీతి ✱

౩౨. చ॥ అగమహిమావలోకనసహస్రఘనాఘనఘోటకీభవ । త్ప్రిగుణ ఘనాఘనౌఘ నిభ భద్ర ఘనాఘన సంఘ చంకన । ద్గగన ధునీ

పనీపతదఖండఝురీలహరీపరంపరా । త్యగణితఘుంఘుమార్పితగుహాప్ర
తిఘోషము ఘోష మొప్పగున్॥ ... *

పైపద్యంబునకర్థము.

అగమహిమావలోకన. అగ - (వేంకట) గిరియొక్క. మహిమ- మహిమను. అవలోకన- చూచుటయందు. సహర్ష - సంతోషముతోఁగూడికొనిన. ఘనాఘన- దేవేంద్రునియొక్క. ఘోటకీభవత్ - గుఱ్ఱములగుచున్న. ప్రగుణ- ముఖ్యమైన. ఘనాఘనౌఘ- మేఘసమూహములకు. నిభ- సమానమైన. భద్రఘనాఘన- భద్రజాతియేనుఁగులచేత. చంకనత్- ప్రకాశించుచున్న. గగనధునీ- ఆకాశగంగయందు. పనీపతత్ - దుముకుచున్న. అఖండ- సమగ్రమైన. ఝురీ- సెలయేఱులయొక్క. లహరీ-ప్రవాహములయొక్క. పరంపర - గుంపులయొక్క. అతి- విస్తారమైన. అగణిత- ఎన్నశక్యముగాని. ఘుంఘుమార్పిత-ఘుంఘుమధ్వనులచేతనీయఁబడిన. గుహా- దరులయందు. ప్రతిఘోషము ప్రతిధ్వనులుగలిగిన. ఘోషము- గొల్లకుప్పము. ఒప్పగున్- ప్రకాశించును. ... *

ఇందుకునిఘంటువులు.

శక్రఘాతుకమత్తేభ వర్షుకాబ్దాఘనాఘనాః. అమరము.

ఝూరీఝురీఝలశ్చాపి. అమర శేషము.

౩౩. క॥ ఏతాదృశవిభవమ్ముల । శీతాచలసేతుమధ్యసీమోర్జితవి। ఖ్యాతావినూతనహరిని । కేతనసువిశేష శేషగిరివరమలరున్ ॥ ౩౪. సీ॥ నకులకులమ్ములుత్సుకఫణిఫణములచాయఁజాయలగొండ్లిసేయువెపుడు। గన్నెలేళ్లకునెల్లఁజన్నుఁబాలెంతయు బాలెంతపులిసొంపులీలనొసఁగు। నెమలికీరముబిడారముల మెలఁగుసారెకీరముల్ చిత్రబిడారములును । మదవినాగములుసింగములుతోఁపుఁదోఁపులజోడుగాఁగూడియే నాడునాడు । భయదరభసశరభసముదయమునుఁబ్రోచు। సాహసోదారభూరచక్రమచట । జాతివైరంబులేకనుజ్జాతిగాఁగఁ। గన్నువిన్కలిదిన్నె యోఁదున్నకతన॥

౩౫. వ॥ అయ్యహిమమహీధరంబు హిమధర బువిధంబున సర్వమంగ

శాభ్యుదయనిధానంబును, మేరుశిఖరిగరిమధర్మస్వరూప రంజితంబును, రాజతశైలంబులీలనారూఢనీలకంఠగుహాభిరామంబును, రాఘవసైన్యం బుతేవసుగ్రీవనీలగజగవయపనసరమణీయంబును, శ్వేతద్వీపంబునుంబలెఁ బ్రధానపురుషశోభితంబును, కృష్ణునిపగిదివేణునాదవిలసితంబును, దాన వారివత్సంబుడంబునవనమాలికావీక్షణీయంబును, నలువనలువగునలువద నంబులనలువునబహుశ్రుతులచేవిశ్రుతంబును, నీలగళుజటాజూటంబు నీ టుననాకాశగంగాప్రసిద్ధంబును, ధనదాస్థానంబుపోలికఁబుణ్యజనానంద కరంబును, పురందరపురంబువై ఖరిసుమనోమందిరంబై, పఙ్క్తిరథసంప దుపలాలితంబైయయోధ్యానగరిగరిమఁదనరియు, ఆరామాభిరామంబై విభ్రమబహుళతాలక్ష్మణద్యుతినలరియు, శుభశరభరతాస్పదంబై శత్రు ఘ్నమహిమనమరియు, ప్రకటరాజసగుణోన్నతంబయ్యు లోకేశ్వరశోభి తంబై, సత్ప్రబంధంబునువరారోహాంగంబునుంబోలె నానావిధాలంకా రవస్తుధ్వనిరుచిరంబై విలాసంబులనొప్పుచు, రాకానిశీథియునురంభాకదం బంబునుంబోలిచంద్రానుగమంబై ప్రసన్నతాకారంబుననమరుచు, మంద రాస్థలంబునుశంకరసఖపురంబునువనంబునుంబోలెవిలసద్గంధర్వనికరంబై లతావితానంబునువనేచరమందిరంబును రాజసౌధంబునుంబోలె జాలకా వృతంబై, వీణాకల్పనంబునువసంతాగమనంబును సముద్రంబునుంబలెఁబ్ర వాళాతతంబై, భాగ్యవంతునిశాంతంబునునందనంబునురాగంబునుంబో లెసంతానకాంతంబై, పద్మాకరంబును కువలయంబునువిష్ణుపదంబునుంబ లెరాజహంసమంజుళంబై, శంఖచక్రాదిసాధనంబునుగురుతరవారివాహి నీ నివహంబును నిజాంతస్థభూభృద్వారంబును ఘనాగమనంబును రాజా భ్యుదయంబును బాడబోదారతేజంబును మహామందరాగాభంగ స్ఫూర్తి యునమరి అన్వర్థకమలాధిపాహ్వయంబై, సురశాసనాస్పదంబయ్యు న సురశాసనాస్పదంబై, ఏకశరభమహావనధుర్యంబయ్యునేకశరభమహావ నధుర్యంబై, నిశాధిక జ్యోతిర్లతాధామరూఢంబయ్యు ననిశాధికజ్యోతి ర్లతాధామరూఢంబై, నవరతాహీనశృంగారోన్నతంబయ్యుననవరతా

హీనశృంగారోన్నతంబై, వారణగంధంబయ్యునవారణగంధంబై, సమంబయ్యునసమంబై, ఒక్కొక్కదిక్కునశతసహస్రారామనవనదీఝరీపరీతంబును, ఒక్కొక్కచాయననపాయచిత్రవర్ణశ్రీపర్ణకుముద సముదయసముద్యన్మకరందస్యందిబిందుబృందాస్వాదతుందిలేందిందిరసందోహ సంగీత భంగీతరంగితానుషంగాంబులోలనాళీకజాల డోలాందోళనఖేలద్బాలమరాళ చంచూపుటత్రుటదరాళ మృణాళ విశాల ప్రభానిస్తంద్ర చంద్రికాసారంబులగు కాసారంబులనలరుచు నొక్కొక్కచెంతఁగాంతలతాంతకుంతాక్రాంతనితాంతతాంతాబ్జ కాంతకాంత వేదికాంతారామరకాంతాకాంతకాంతై కాంతరతాంతశ్రాంతివారకచేలాంచలజాయమానపవమాన వలమాన విటపిపటలంబులంగనుపట్టుచు నొక్కొక్కవంకఁ బొంకంబగునేణాంకపంకజాప్తోపలోపలాలితసారహీరపద్మరాగమరకతప్రముఖమణిఘృణిరమణీయంబగుచు నొక్కొక్కయిక్కదహరాకాశవిహారమాణపరమాత్మానుసంధానసమింధాన పరమానందానుభవపరిపాక తృణీకృత లౌకికవ్యాపారపారీణప్రసిద్ధులగు సిద్ధులువెలయుచు నిప్పగిదినలరుచుండు వెండియు॥ ... ... ✽

✽ చౌపదములు. ✽

౩౬. 1. సతతభక్తియుతసన్మునిజాలా। కృతనుతులమరాగలుపృథుశీలా
కృతయుగముననుసుకృతమయిలీలా। క్షితివృషగిరియనఁజెలఁగునుజాలా॥

2. సీతావరుఁడూర్జితముగఁజేరుక్। రీతిఁగనినదారినిబొల్పారుక్
త్రేతనుహరినిధరించినచారు। ఖ్యాతినిగరుడనగంబనమీఱుక్॥

3. వెలయుజవ్వనఁపువ్రేతలపొందుఁ। గలిగినకృష్ణునికతలెందెందు
దళముకొనఁగనగుద్వాపరమందు। నలశేషాచలమనఁజెలువొందు॥

4. కలియుగమునఁజేకాన్కలనలరుఁ।గొలిచియిచ్చునక్కొలదినిసిరులు
ఖలువిడినొసఁగెడుబహువైఖరులు। నలువుగవేంకటనగమనవఱలు॥

౩౭. సీ॥ కలికాలకలుషాంధకారఖండనచండపటిమఖగంబువేంకటనగంబు। సాధ్వాళిసాధ్వససర్పదర్పావైకగరుడఖగంబువేంకటనగంబు। క

విదీనతాబ్దసంఘాతఘాతానల్పకల్పాశుగంబు వేంకటనగంబు । పరతురు
షాకశరహర రాఘవామోఘనటదాశుగంబు వేంకటనగంబు । ప్రబలకన
దీషణత్రయభావముక్త । సూక్తిసక్తవిరక్తిసచ్ఛక్తియుక్త । భక్తజనచి
త్తచింతితముక్తిదమున। చటులభావనగంబు వేంకటనగంబు॥ ౩౮. సీ॥ గు
రుదరీముఖర్ఝరీవరలహరీవారఘుమఘుమనిస్వనక్రమనిగాఢ। మగమాంత
కాంతనిష్యందిసస్మకరంద తుందిలేందిందిరామందగీత। మాపద్భిదోల్లస
దపవర్గకామినీప్రాపకజపశీలతాపసగణ । మదితిజేక్షణహర్షకృదదభ్రి
శుభ్రాభ్రసఖమహాభ్రంకషశిఖరనికర। మబ్ధిని స్తబ్ధఘనసత్వహాతివిచలద
భంగరంగదుత్తుంగతరంగవర్గ। ఘళఘళార్భటిసందర్భకవనకవిజ। నామి
తతపఃఫలంబు శేషాచలంబు॥ ... ... *

※ హరిగతివేంకటశైలరగడ. ※

౩౯. 1. శ్రీలసదలమేల్మంగాసంగీ ※ స్థేమవిశాలము వేంకటశైలము
నాళీకభవాదివినిర్మితస ※ న్మణిమయసాలము వేంకటశైలము
2. జలయంత్రోఘనాఘనధారా ※ స్రవదబ్జాలము వేంకటశైలము
కలకలరవయుతశుకపికనికర ※ గ్రసితరసాలము వేంకటశైలము
3. తాలతమాలక్రముకలకుచముఖ ※ దాడిమసాలము వేంకటశైలము
సాలఘుమతియాతిచింతితకైవ ※ ల్యఘటనలోలము వేంకటశైలము
4. నానాసూనరసోద్భవకుల్యో ※ న్నతకల్లోలము వేంకటశైలము
మానవనాయకదీయమానస ※ న్మదశుండాలము వేంకటశైలము
5. జాతపాపనాశనపాపవినా ※ శనకీలాలము వేంకటశైలము
ధాతురూపవంశవివరభవశ ※ బ్దవరాభీలము వేంకటశైలము
6. సంసారచ్ఛలబలవద్దహన ※ జ్వలనజ్వాలము వేంకటశైలము
కంసాహితకలహంసకందసం ※ ఘాతవినీలము వేంకటశైలము
7. ప్రకటితకుందముకుందమకరవర ※ పద్మసునీలము వేంకటశైలము
మకరధ్వజతోరణచామరపర ※ మపదోత్తాలము వేంకటశైలము
8. ంగంగగళిఖకోపరిపరిశోభిత ※ బలభిన్నీలము వేంకటశైలము

గంధద్రుమసంవేష్టితభుజగా ※ గ్రజకాకోలము వేంకటశైలము
9. శ్యేనానూనాళిఖగకళిశన※చిరకాకోలము వేంకటశైలము
దానవభేదనతల్పవికల్పవి※ధాయకతూలము వేంకటశైలము
10 కంతుసమింధనచందనపరిమళ ※ ఖనివాతూలము వేంకటశైలము
సంతతసేవితభాగవతావే ※ శసువాచాలము వేంకటశైలము
11 గంధగజాసురహరణాశ్రితజా※గ్రద్యుతిశూలము వేంకటశైలము
అంధుప్రస్ఫుటమర్కటకీటక్ర ※ తాతతజాలము వేంకటశైలము
12 మహనీయచతుర్దశభువనావన ※ మందిరజాలము వేంకటశైలము
గుహాపుష్కరిణీచరజలకరణీ ※ గురుతరజాలము వేంకటశైలము
13 రాజితరాజీవకుముదసముదయ ※ రంజకజాలము వేంకటశైలము
నైజపుణ్యభూమ్యపనిర్మితతత ※ నాళీనాళము వేంకటశైలము
14 సారరసాభవకిటిదంతవిభా ※ సారసనాళము వేంకటశైలము
దారుణకేసరికాసరసంయుత ※ తతభూగోళము వేంకటశైలము
15 కకుబంతనిరంతరపరిమళక్ర ※ త్కనదమ్రనాళము వేంకటశైలము
ప్రకటఫలితకదళీజంబూముఖ ※ భాసురకోలము వేంకటశైలము
16 ధవశిఖిఘూమితకౌశికతరుచయ※దారుణకోలము వేంకటశైలము
కవిదారిదోర్వ్యదదనామకభి※ల్లరకుద్దాలము వేంకటశైలము
17 అతులపురజనవృజినఘనహననస※దాదిమకోలము వేంకటశైలము
పతితయవనపురలంకాపురహ్ర※త్పావనివాలము వేంకటశైలము
18 కాండవికాండతరీకృతసరసీ ※ ఘనశైవాలము వేంకటశైలము
తాండవవేల్లోద్దండలాసికో ※ క్తభరతతాళము వేంకటశైలము
19 జనభోజనదర్శనభయదసుద ※ ర్శనకరవాలము వేంకటశైలము
ఘనపులినావృతదీర్ఘఝుల్లరీ※కల్పితవాలము వేంకటశైలము
20 హరిదురువాసితకుంకుమకస్తూ ※ ర్యతిజంబాలము వేంకటశైలము
పరిపరివిధములఁబెనఁగొనియెదుపా ※ పంబుసరాళము ॥ వేం
21 మకరీపత్రకనద్రామామణి ※ మంజుసలీలము వేంకటశైలము

సకలజననికరభవహృద్వ్యా*షనికృత్తైలము వేంకటశైలము
22 చమరీవాలజపవనరణితవం * శవిలసద్దైలము వేంకటశైలము
అమరభ్రమరకచాగీతప్ర * త్యారవద్దైలము వేంకటశైలము
23 కాకోదరతతిపతినామవిశృం*ఖలకృత్కేలము వేంకటశైలము
లోకేశ్వరనిర్జరవరసన్నుత*లోలుపశైలము వేంకటశైలము
24 ప్రాభవభవమ్మృదుశైత్యమాంద్యసౌ * రభయుగ్వేలము ॥ వేం
వైభవహావఘూమశ్యామలతా * వాటిస్థూలము వేంకటశైలము
25 కందరబృందరటన్నిర్ఝరదలం * ఘనజంఘాలము వేంకటశైలము
స్యందనకరితురగగరుడవాహన * సంభ్రమహేలము ॥ వేం
26 అతులబహిర్ద్వారవితానకకృత*హాటకచేలము వేంకటశైలము
గతిసురభీకృతనైకదిగంతర*గంధబిడాలము వేంకటశైలము
27 కమలభవాకరకలితవిహారణో*త్కంఠమరాళము వేంకటశైలము
అమితవిమతపాషండమచాపన* యననారాళము వేంకటశైలము
28 వరవనతుండిలభద్రోన్నిద్రా * వనశార్దూలము వేంకటశైలము
గురుతరశాఖిశిఖోద్యద్డింభ * ద్గోలాంగూలము వేంకటశైలము
29 సింధురకంధరసంఛన్నోపల * శేఖరకూలము వేంకటశైలము
సైంధవసింధురచంద్రమణీవిలా* సజననమూలము వేంకటశైలము
30 అనయపుళిందపురందరనిర్మిత * హారికుకూలము వేంకటశైలము
అనఘముతపసులకనుపునుకజ్జా * యఁపుకండోలము ॥ వేం
31 మొక్కువరాలందిడునువరాలుక * పురతాంబూలము ॥ వేం
గ్రక్కునతనుబోగడర్థులకొసఁగును * కనకదుకూలము ॥ వేం
32 తపులఁగఁగనె రేలుపగల్గుదివిజ*దనుజులయాలము వేంకటశైలము
అవిరళమృగయోత్సవధావచ్ఛా*గాదిసృగాలము వేంకటశైలము
33 సూటిగఁబోగడనిఖిలులన్నీలకుఁ * జొక్కపుగాలము ॥ వేం
ఏటను బ్రహ్మోత్సవమున సుజనుల * కిచ్చువిరాళము ॥ వేం
34 ప్రాకటచతురాస్యోక్తనిగమసా*రంపునిరాళము వేంకటశైలము

ఏకాంగులకును వైష్ణవులకు సిరు * లిడు హేరాళము వెంకటశైలము
35 నాక్షాదాధిపు పట్టినహరియుం * దఁపు వింటాలము వెంకటశైలము
ఆక్షేలసవర్ణిత విగ్రహమగు * హరిమణికీలము వెంకటశైలము
36 ఎసక మెసఁగ దిశఘూర్ణిలు వేలుపు * టింతుల మేళము ॥ వెం
వసుధాధీశాంతఃపుర కాంతా * వారనిచోళము వేంకటశైలము
37 లంబుగ నెలకొనపసులకుఁ దాపసు * లకుననుకూలము ॥ వెం
అంబరచుంబి కదంబ కదంబమ * హోహింతాలము వెంకటశైలము
38 శోభితవిద్వత్కృవిరచితాకృతి * స్తుతిధారాళము వెంకటశైలము
ఆభపథోన్నతి పెరిగానుకయున్నది పాతాళము వెంకటశైలము
39 గజహయపుష్కలము పుష్కరతారు * పుష్కబలపిఫాళము ॥ వెం
భజయింపనిజనులకుఁ జూపునద * ప్పకగోపాలము వెంకటశైలము
40 కొలిచినవారలకనువారమునొన * గూర్చుసుమాళము ॥ వెం
తలఁచినభక్తులకభిమతశుభమతి * దయనిడు వేళము వెంకటశైలము
41 ఇరువుగనుండెడునరులకుఁ గోర్కుల * నిడుఫలకాలము ॥ వెం
పరిపరిగతులనుయతులాత్మలఁదఁల * పఁగఁదగుశీలము ॥ వెం
42 హరినతఫాలము వెంకటశైలము హరులదువాళము వెంకటశైలము
దొరువులదాళము వెంకటశైలము దొరలకు మేళము వెంకటశైలము
43 వెంకటశైలము విబుధావాలము వెంకటశైలము వినమితసీలము
. వెంకటశైలము విగతికరాళము వేంకటశైలము వెన్నునిపాళెము॥

* అనుప్రాసదళవచనము. *

౪౦॥ అట్టిగట్టునఁ జదలతుదల మొదలఁ బొదలు విరిబొదల రొదల వద లుచుఁ గదలెడు కొదమతుమ్మెదకదుపుల నెదుగఁ బదిలముగఁ గుదురుఁ గనిన నిరుకప్పుకప్పుటకొప్పులగుగొప్పకొప్పులు, పున్నమవెన్నెలచిన్నెలమిన్నల మిన్నెల్లఁ జెన్నలరన్నెలకొన్నక్రొన్నెల నెలయించ నెవరు నెన్నఁదరులు, రేరాజాల తెలిడాలునగఁజాలు వాలుగన్నులజిగిగలవాలుగన్నులు, పొం

కంబుగుజింకలజంకెంచు బింకముఁజూపుచూపులు, శంపాలతికలసొంపునిం పుసంపంగిసంపద గుంపులఁబెంపు పెంపున స్ఫుటమ్ములయిన నాసాపుట మ్ములు, శ్రీవర్ణ సవర్ణంబులగు కర్ణంబులు, నిద్దపుటద్దపుటుద్దులతళు కులఁజెక్కుఁజెక్కులు, నిగరాలమగఱాలనిగరాలగనుని తాంతకాంతదం తంబులు, పగడంబులజగడంబులపైజగడంబులుసేయ విడంబించుపదవుల పదవులగుపెదవులు, వలమురిమురువులచలమరితనంబుసజయించునగ్గలంబు గలగళంబులు, చొక్కపుఁజక్కఁదనంబులజక్కవకవఁగవకవనవ్వునిబ్బ రఁపుసిబ్బెపుటుబ్బుగబ్బిగుబ్బలు, బిసమ్ములవసమ్ముగాని వెక్కసమ్ములా డనారజమ్ముగుభుజమ్ములు, ఆకసంబుఁ గేకసల్గొట్టి కాకుసేయుటకౌనను కౌనులు, అవక్రచక్రంబునాక్రమించినఘనజఘనంబులు, రంభాస్తంభసం రంభంబువెడలంగడలకుగడలుకొలుపుదొడలు, నాళంబులగుతూణంబు లజాణతనంబులాడి ధిక్కరించునిక్కులకిక్కులౌపిక్కలరుపిక్కలు, సర ససారసవిసరంబులపసదనంబులనిరసించు టొసపరి మిసమిసలుదెసల నె సఁగనాస్పదంబులగు పదంబులుగలిగి వాలుగంట్లపడగకొమరమరు మరు వెలిదమ్మివాలుగంట్లకై పుసొలపు మెలపులవలపుగొలుపు వాలుగంట్లకింపు లునింపు నవ్వనంబుసురపతియాస్థానంబుకైవడిసుమనోవిరాజితంబై, రా జానుగ్రహంబులీలనపరిమితఫలానుకూలంబై, అనుకూలాంగనారత్నం బువిధంబున ననవరతోత్సవకరంబై, పారావారంబు మేర వాహినీసమా గమస్థలంబై, మార్తాండునిరీతిఁగమలానందకరంబై, కంఠీరవంబుచాడ్పు నఁగందరమావిలసితంబై, భారతంబుచందంబునభీమార్జుననకులసహదే వశోభితంబై, వినాయకునిపగిది సువర్ణపత్రమంజుళంబై, మహానటునిజ టాజూటంబువై ఖరియహీనభోగాస్పదంబై, నిగమనికరంబు తేవ నిరదవ్యా జటాధరంబై, కుకవిప్రబంధంబుమర్యాదజాతివార్తాశూన్యంబై, దూతి కలతెఱంగునఁబల్లవగాగం బొనగూర్చుచు, సాదిపోలిక తావులమావుల బోవిదిసేయుచు, సౌరభావరణంబునకళికామితోత్కర్షఫలంబున కరంబు సొంపుసంపాదింపుచు, భాసురకేసరంబులురాజితాతుతలును,అసమాన

సారలసమాన పరాగపవమానడింభములు చెలువలరుచలువతెరలును, శారికావారసుకరకలకలరవంబులుకొ్రత్తముత్తైదువపాటలును, ఫలాపేక్షాయాతనూతన రాజకీరావళులునిచ్చలంపుంబచ్చలతోరణంబులును, కేకికేకారావంబులు వందిమాగధబృందమంగళాష్టకంబులును, కోకనదసముదయంబులుమెట్టుంబుట్టికలును, కింశుకముకుళంబులు సురుచిరదీపంబులును, పికకులకలకుహూకారంబులవార్యతూర్యరావంబులును, కిసలయవితానంబువితానకంపుందానకంబును, కుంచకళికాసందోహంబు మీసరంపుసేసముత్తెంబులును, జనులుప్రియంపడి చూతమనుజూతంబునవకంపుంబెండ్లిచవికయును, తత్ప్రసవిసరరసలుబ్ధంబులై చుట్టుపోంలివా్రలినమదాళినీశ్రేణిన ల్లపూసలచాలును, తన్మధ్యభాగలంబమానఫలగుచ్ఛంబుతాళియుంగా వసేంద్రిరామాధవుకల్యాణమందిరంబు తెఱంగునందుఱంగలించుచుఱియును॥ ... ... *

* ద్వంద్వప్రాసకందము *

౮౧. వనమునిఖిలజనసంజీ । వనముసకృద్దర్శనాభివర్ధితపుణ్యా । వనమునిరంతరమునిసే । వనముపగతజీవనముసువనపావనమై॥ ... *

౮౨. వ॥ వెలయుందత్ప్రదేశంబున॥ ... *

* ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషయుక్తసాగరోపమాన వనవర్ణనసీసము *

౮౩. అశ్రాంతసౌమనస్యామోదకృద్రసుసారముద్భవరస కారణంబు। ఈరప్రవాళశితద్విప్రవాహసత్త్రాహభ్రమోత్కలికాకరంబు । గోధికాహరిశంఖకోలపోతస్థలరాజీవరాజీవరాజితంబు।బ్రహ్మకళాగూఢబాడబరాగప్రకాండవిఘాషరంగత్తటంబు । నగుచుశంకరవరబాణహరిపవన। శశధరాభ్యుదయాన్వితశ్యామలాభ్ర। సహితకమలాదిజనగురుస్థానమయ్యె । సంగురంగుగవనరాశిసరసీవనము॥ ... *

* రూపకాలంకారము *

౮౪. సీ॥ వనమహీస్థలికొల్మినునకింశుకప్రసూనంబులంగారవారంబులచటి । యళిసమూహంబునల్లులుమందపవనుండు...

ముతళిరు । టాకుజొంపములు తీవ్రానలజ్వాలలు వనపక్షిరవముతజ్జనితా
రవము । కమలకర్ణికతాయికదునొప్పకేతకిప్రసవదళంబులుపట్టుగార్లు।
గాంగనామనియనులోహంకారకుండు । మదనునకుజిగురువాలునుమంచివి
రుల । శరములునువాడిగాంజేసిబిరుసుపదును । పువ్వుదేనియనించెనాం
బొల్చునచట॥ ... ... ✱

మధుమాసవర్ణనము

✱ సప్తానుప్రాసచరణసీసము ✱

౪౫. ఒకమేరమ్మాకుసౌరభకిశోరకసమీర మొకరయోరవరకీరపికవిహా
ర । మొకచోటనాఖేటసకలాటపికకూట మొకబాటవనఘోటకకులఘూ
ట । మొకపొంతసులతాంతనికరాంతరప్రాంత మొకచెంతఫలసంతతికుజ
కాంత । మొకలోయఖగనాయకకుదాయసముదాయ మొకచాయసుర
గాయకకృతగేయ । మమితసారససారసకుముదనికర । మధురసాసార
మధురసామధురసార । భృంగసంగీతభంగితరంగితాఖి । లాగమంబుదలి
ర్చుచైత్రాగమంబు॥ ... ... ✱

✱ లయగ్రాహివృత్తము. ✱

౪౬. అంతమువిత్రప్రసవకుంతము విచిత్రసులతాంతము నిరస్తము ని
శాంతము తరుశ్రీ । మంతము గళన్మధు వసంతము పికోల్లసదుదంతము ఘ
నస్తురసవంతము రసాలా । క్రాంతమువిటీవృత వనాంతము హితానిల
నిశాంతము కనచ్ఛుక శకుంతము నికుంజో । ద్భ్రాంతము కరాళికుల
కాంతలసమంచిత వసంతము తనంతన నితాంతము చెలంగెన్॥ ... ✱

✱ ప్రాససీసము ✱

౪౭. ఔరగంధపుమెట్టుచారిందా రెడుపొంపకోరసోంకినసికయూరు
టకును।తీరైనపాండ్యరాణ్ణారీకుచోదారహారావళీయుక్తచారుగంధ। సా
ర పంకవిహారహారిత్రైమెనిబిడశృంగారవనంబులంజేరిసమీతి।సారససారసనా
రసౌరభములుచూరలుగొనుచుగర్వాములదు। మారనులుదూటిహిమవా
రిపూరమాని। పేరెములుబాటిమిగులగంభీరముగను। సారెపురవీథిగడిజే
టిస్వారివిరుగు। మేరనందందమందసమీరణంబు॥ ... ✱

* రూపకాలంకారము, అపూర్వప్రయోగము *

౪౮. ఉ ॥ ఆననసేఁటి మోఁతయెయు పాంగము గాఁగఁబి గాగ్రనాడ మే । గానము గాఁగ నాము శుకస్ఫుటపత్రరవంబు మర్దళ। ధ్యానము గాఁగ లేఁజివురు బాహులు ద్రిప్పల తాంగనాళి నెం। తేనియు నాఁడఁజేయుఁ బురి తెమ్మెరనట్టువపూవుఁదోఁటలన్॥ ... ... *

* శబ్దచిత్రసీసము *

౪౯. తనసుదర్శనలీలతనసుదర్శనలీలకరఁణిపుణ్యజనవర్గంబు బెంపఁ। దనవిగ్రహోన్నతిదనవిగ్రహోన్నతివలెనసమాయుధపటిమ జెలఁగఁ । దనదు శ్రీవత్సంబుతనదు శ్రీవత్సనట్లఘునమాసంగతిలలిఁదలిర్పఁ। దనదుదరస్ఫూర్తితనదుదరస్ఫూర్తిగతిశరజాతాచ్ఛకాంతు లెసఁగఁ। బరిఢవిలుసిద్ధసాధ్యనుపర్వశర్వ । విధివిధుబ్రధ్నపాధోధివిబుధనాథ । భావనుతిరూఢిగూఢపాత్వరిబృఢాఖ్య । భూరిధరణీధరవిహారహారిశౌరి॥ ... *

౫౦. క ॥ తురగావరూఢుఁ డైభూ । భరముడిపెడునపయశంబుహరిహారముగా । నరలోకరక్ష ణార్థము । తురగముసెక్కెనని జనులుతొడరి నుతింపన్॥ ౫౧. సీ॥ ప్రణవంబు రమణీయమణిఖలీనము గాఁగఁ బొల్చు నిద్దా మొగముట్టు గాఁగ । దపసికన్నాపము త్తెఁపుఁదలాటను గాఁగఁ బందు వెన్నెలదృష్టిదండ గాఁగ । బలుసంజడంబు కెంబట్టుపల్లము గాఁగ మొదటిపల్కులుముప్వపదము గాఁగ । వినువాఁకతరగలు వెల్లజల్లులు గాఁగ నాల్మించు కెంపుహబ్బాయి గాఁగ । జోడనలమీఁటిలేఁబొందు జోడనంగఁ । బరగుచున్నట్టి గరుడఁడన్ గరుడునిపయిఁ । జేరినందిత ధారావిహారహారి । సరణివాహ్యాళి వేంకటస్వామి దలఁచి॥ ... ... *

* షడ్రేతూపమానాద్యంతయమకవచనము *

౫౨. అప్పుడప్పన్నగనగవిభుండానందమందిరంబైన యానందమందిరంబు పేర్మిమందిరంబు గా నొయ్యన వెడలి కడలికడ లెత్తిమొరయు వడువున నడవడి గలనడవడిని యడుగడుగు వెంబడి బొడము బడలికల డంచి తడబడక బుడిబుడి మొక్కలిడి యెడనెడఁ బొగడు పౌరజన జయజయనినదంబు

మతకరించు భూరిభేరీమృదంగకాహళపటహ డెంకణఢక్కాహుడుక్కాదినాదంబులలోఁ గొనునిద్దఁపుఁబెద్దమద్దెలల మొఱపఁపుఁటుఱుములకు నెఱమెచ్చి పురివిచ్చియాడు నెమ్మికొమ్మల యొమ్మికసమ్ముఖంబునం గమ్మకమ్మరమ్ముగా వరుసబుసుసాకాశలాశలంబసిఁడిపొడివసంతంబులాడ జోడులకోలాటంబులు జేయుకై లాటకపు మిటుకులాండ్రజాఱుజడల నల్లినమల్లెపూసరులవఱలుగ మగనాఁ వలపులవిటులకుఁదలదిమ్ము పుట్టించునట్టి వెట్టదినంబులయ్యెను పార్శ్వవని స్తంద్రచంద్రశిలామయచంద్రశాలోపరి భాగాభోగవలభిదుపలవలభిపాళీకీలితచిరత్నరత్నకోరకవారక ఘలదీబహుధావనసమాగతంబులగు కలికిచిలుకలకులుకు పలుకుల కులుకుకలరవంబుల కలరవముల కింకుర్వాణమానసలై మనుతలంపులు నుంకించు ప్రోషితభర్తృకలదృక్తారకంబుల కీలెటింగి తదుచితశయ్యాతలంబునకుం దార్చికూర్చునెచ్చెలులు నేర్పుకై వడికెలన నమర్చిన తేఁటపన్నీటి ధూమ్రింపుభస్త్రికలముంపున నసమయ హేమంతసమయంబయ్యెను, మహోత్సవాలోకనకుతూహల నిఖిలదిశానిశాయాత మనుజపరంపరాప్రయత్నసంపాదితాలేపనాపకరణక్రియోపార్జితగాత్రమీణ కుమార కటితటలంబమానంబులైయత్తలిరుగుత్తిగుత్తింపుమొత్తంబులతో నైత్తంబులఁ దత్తరంబుల తత్తద్గతులనత్తమిల్లికొత్తదళుకొత్తు మెత్తసితస్నేరు తిత్తులయొత్తుల ధారాళంబులగు సలిలాసారంబుల నకాండకాండదాగమఁబయ్యెను, మధ్యరంగప్రదేశపుకో గామిగణికాపాళిగల్లపాళికాశ్రమకణనిర్వాపణ రసికకరనికరచలద్వృంతోశీర తాలవృంతసంజాత సుగంధబంధుర వాతపోతసంచారంబున నవ్వేళ వసంత వేళయయ్యెను, అధికారినియమితంబులై యప్రతిప్రతితప్రతిభవనద్వారంబుల కురుంజులక్రిందరంజిల్లునపరంజికొప్పెరల దెప్పరంబగు నిరంతరపరిమళవంతంబైన కుంకుమరసవంతంబు కాంతావిజయోదంతంబున నింతింతనరానిసంతసంబున మంతుకెక్కినకంతుని కరాంతంబున నెంతయు వింతగాని లతాంతకుంతంబున సంతసంపుదొంతర పికిలిపూబంతుల నతివిచిత్రంబులగు నేత్రంబుల మెండగు నండెల యొప్పైన

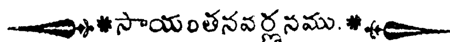
చిమ్మునగోత్రులమించిన యగ్గలికలముంచినతడిసీజడిసి కడానినీరుపాపల
రూపులనొంటిజిలుఁగుతడివలువలంటవడవడవడంకు కామినీకాముకులవల
న సకాలశీతకాలంబయ్యును, కౌశికాగరుకర్పూరసామ్రాణిధూపమ్ముల
ఘుమ్మనగ్రమ్ముకొను పూచప్పరంబులనుప్పరంబులునిగనిగవెలుఁగఁగలజి
లుగుజిగివగబిగసరుగనిగుడినెగడుపొగరువగలమిగులమదిదిరుగదిరుగుతేఁ
టిమగువల తెగలతగులుగతగినజిలిబిలి తేఁటపాటలవాటిలు సొంపుసంపా
దించు తెలిదామరగుంపులనింపునింపుచికిలి మకరతోరణంబుల ధోరణిగా
మిటారించునిద్దఁపుటద్దంపుఁజకచకల మొలకవెన్నెలలవలన ననవసరశర
దవసరంబయ్యును నొప్పునట్టిబ్రహ్మోత్సవంబునఁ దత్సేవాపరాయణ
భూపాలకకుమారకాగ్రభాగసంస్థాపితనూతనకేతనవాత పటపటా
త్కారగంధసింధురఘంటికాఘణఘణాత్కారదుర్దమ సమ్మర్దోన్నమిత
సుభటపటలీహస్తాగ్రవిన్యస్తశాతకుంభకుంభత్సరుప్రభాసమానాసమా
ననానావిధాయుధసంఘర్షణోత్కర్ష జాయమాన ఘణఘణాత్కారా
దిశబ్దకోలాహలంబున సకలలోక లోచనానందకరుండయ్యెఁ దత్సమ
యంబున॥ ... ... *

జాతిసీసము.

౫౩. ॥ జంపుసూరెవుటంపు కెంపునిద్దఁపు శేవగుత్తంపుబంగరుకొమ్ము
కట్లు । డంబుమించినపగడఁపుతలమాళిగ నాణెంపు పెద్దకట్టాణిగద్దె । జా
తికిరీటిపచ్చల రావిరేకలుగమకపుపోలాతిగంటజోళ్లు । నిండుచందురునిగ్గు
వెండిమేలందెలుకప్పురాసంతనయొప్పుటొరిజ । సానదీఱినవజ్రాంకుశం
బుబారి । నిగళమష్టపదములు గుడుగుటమేక । సరముఁగంబాటమునునిజ
చాయలప్రతి । కరులనిగరిబడుటగల్గుగంధకరులు॥ ... *

౫౪. ఉ॥ ఆవులుదివ్యవస్త్రములునాభరణంబులు వెండిపైఁడియుఁ ।
గావడినేతులుఁ బునుఁగుకప్రముకస్తురిగంధమింతులుఁ । బూవులువీవన
ల్ముకురముల్ముడుపుల్గొటి యుల్ఫలావళుల్ । దేవశిఖావతంసునకు దె
చ్చిరి కానుకలెల్ల వారలుఁ ॥ ౫౫. క ॥ కోరితలయింక్లదాల్చిన । వారు

సునఘనమగు మ్రొక్కువారును ప్రాణా। చారము లెల్లెడ నొరిగెడు। వా
రిలుతీర్థములువచ్చువారైరెందుఱ ॥ ౫౬. సీ ॥ అభయంబులిచ్చుమాయి
భరాజవరదునకుభయాంబులొనరింపుచున్నవారు । వెలపులుమాన్పుమా
వేంకటేశ్వరునకుఁజరుపులుభయభక్తిజరుపువారు । ఘనయోగిజనసమా
వనయోగికనుమ్రోలవినియోగములుసేయుపనులవారు । దురితరుజౌఘ
వైద్యునికిహృద్యంబుగానునివేద్యములొసంగఁగనేడువారు । పరులఁబొరి
గొనుజోదుకుపరులునరుల। దోసములుపోసునయ్యకుదోశలలరు । నప్పని
కినప్పములతిరసాధిపతికి । నతిరసంబులనిచ్చువారైరివరుస ॥ ౫౭. సీ ।
బడలినవారికివడపప్పపానకాలనఁటిపండ్లొపినయన్నిగలవు । మెళనీరుబి
సనీరు లెందుహేరాళంబునీరుచల్ల యుఁబెరుగపారమచటఁ।గప్పురగంధం
బుకైరవల్పట్టీలుతట్టుపునుంగునుజట్టుపూవు । లెందువేడినవెల్ల యేచప్ప
రంబునవిప్పినగొడుగులువిసనకఱ్ఱ । లేలకులుశొంఠియునులవంగాలుపన
స । తొలలుచెఱుకులుఖర్జూరఫలములెన్ని। వేడిననుగొండనుచుఁజాటువేం
కటేశు । భక్తజాలంబుతిరునాళ్ళప్రజకునపుడు॥ . ... ✱

✱సాయంతనవర్ణనము.✱

౫౮. మ ॥ అపరాహ్ణాంబను వర్ణకారుఁడు ప్రతీచ్యంభోజ
పత్రాక్షిక । చ్చుపడఁ జందురుకావి యంబుద పటస్తోమంబు న
న్నించఁగా । నపరాబ్ధిస్థలి నుంచు కుంకుమ రస వ్యాకీర్ణ కుంభంబు
నాఁ । దపనుం డస్త వసుంధరాధరము చెంత న్నిల్చె గ్రుంకెన్వ
డిఁ ॥ ౫౯. సీ ॥ గఱులుచుఱుక్కున నెఱసంజకాకసోఁకినవెఱగందియీ
కెయలుముడుచు । ముడిచికొఁగిలిపెంటిసడలించినిట్టూర్పునిగుడమోమీక్షిం
చిదిగులుఁజెందుఁ । జెందివాపోవుచుఁజెంతఁద్రిమ్మరుపెంటిదఱిమిమెట్టు
గఁజేరివెఱచిమరలు ।మరలిబిల్చుచుతొల్లి మమతఁగూడినతనవెలపులుమూ
రొక్కనికలఁకెమొరలు । మొరలితూటలుకసిగాల్లకొఱికెసిలచు । నిలచిపె
నగొన్ననాచుతీగలనుడాఁగు । డాఁగవిరహాభరమ్మునఁగాఁగికుందు। కుం
దియబ్బురమొందెనుగోకమొకటి ॥ ౬౦. సీ ॥ అఖిలప్రపంచమహాఘాత

మోహినిమునిజనానుష్ఠానముఖ్యవేళ । స్వైరిణీపుణ్యసాక్షాత్కారదై వంబుచోరావళీభావిశోభనంబు । కలితనిశీథినీకాళికాజనయిత్రికమలావ యావహాత్మతజపూర్తి । మంజేహగృహకుంకుమస్థానకసమృద్ధియస్తాగ దావానలాభివృద్ధి । ఘనపలాశకుసుంభకోకనదచాల । కిసలబంధూకహ ల్లకవిసరగైరి । కచపలాదాడిమీసుమకాంతియనఁగ । గగనతలమునసాం ధ్యరాగంబుదనరె॥ ... ... *

* యతిభేదకందము *

౬౧ ॥ వలసినమేపులుగొనికా। ళ్లుఁగావులునునిక్కలించిమెక్కఁగిప యిక్ । బులుగులుచట్టుపలార్చుచుఁ । గొలకొలమనికూఁతలిడుచుగూడు లుసేరెక్॥ ... ... *

* ఉత్ప్రేక్షాలంకారము *

౬౨. క ॥ అరబాలుసంజకెంపున । నిరవైదనగారికడవయిరులనుసా బాల్ । కరిబరగుచుఁజదలత్తతి । గరిగలగురువిందగింజకై వడిఁదనరెక్॥

౬౩. క ॥ కాకోలఘనాఘనఘన । కాకోలఘనాఘనాఘుకలహాఁస శిఖి । శ్రీకంఠకంఠభానిభ । ఘూకప్రియతనుతమమలఘుదిశలఁబర్వెక్ ॥

* స్వరూపోత్ప్రేక్ష *

౬౪. సీ ॥ ఇనుఁడుగన్నడనిసుఖ్వేటిఁగిమంజేవాలుకొంచకనిలనల్లు కొనిరనంగ । సకలంబునాక్రమింపుకనొక్కరూపమైపరఁగినమాయాప్ర పంచమనఁగ । జారవాంఛితమహీజాతముల్ శోభిల్లఁజాప్రింపుచుదోహద ధూపమనఁగ । విరహులపైదాడివెడలవేయించినమారునినీలగుడారమ నఁగఁ । గటికిచీఁకటిపుడమియాకసముజతయై । నచ్చికాటుకబరిణచంద మునఁజేసి । చెలఁగునభిసారికలదీవనలనఁబెరిగి । సూదిమొనకెడమీకహె చ్చునను నెరసె॥ ... ... *

౬౫. తే. గీ ॥ రాజుచనుదెంచునని నిశారమణి యప్పు । డింద్రనీలఁపు మణిపాత్రనిడినసోబ । నంపుటారతితెలిముత్తియంపుగుంపు । లనఁగనభ మునఁదారకలతిశయిలై ॥ ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము, స్వరూపోత్ప్రేక్ష *

౬౬. సీ ॥ నిక్కఁతమశ్శ్లోకినెగసియంతటనుండి పొడచూపుమిడుఁగురుపురువులనఁగఁ। గాలకృష్ణమృగాంకకలితమై గనుపించుబెడిదంపుతెలిచాయపొడలనంగ। యజ్ఞవరాహదేహనిశాతరోమజాతస్ఫ్యూతగగనరంధ్రములనంగ। దట్టంపుతీవలుచుట్టుకయున్నట్టిపొదలపైఁబూపట్టుపూవులనఁగ। దేవతలవీటివాకిటదివ్వెపందు। వులకుఁబెట్టినదీపాలకళికలనఁగ। నాకసంబెల్లమెల్లనయావరించి। మినుకుమినుకునఁజుక్కలు మెఱయదొణఁగె॥

* అపూర్వప్రయోగము, ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషసీసము *

౬౭. ॥ నీలాంబరాస్వీతలీలచేరాణించి సద్బలాఢ్యతనునిచ్చలువహించి। యాశ్రితద్విజరాజిననయమ్ముఁబోషించి పాండుతనూజసంపత్తిగాంచి। పరచక్రభేదనపటిమనుగనుపట్టి పంకజాతమ్ములబసనడంచి। అతులితోత్తాలాంకగతినిచాలఁజెలంగి శీతోల్లసత్కరఖ్యాతిఁదనరి। రేవతీపతిసంజ్ఞధరించిమఱియుఁ। గమలజుంతునుహరియుశంకరుఁడనంగ। బుధభృతిఁదగిసుదర్శనస్ఫురణజెందిఁ। కృత్తికాయోగమునమించియుండుఁడలరె॥

* హేత్వాలంకారము *

౬౮. క॥ కమలములకుఁగుముదంబును। గుముదములకుముదముమదచకోరవితతికిఁ। బ్రమదంబుకోకములకు। ప్రమదంబునుగాఁగఁదుహినభానుఁడువొడమెఁ॥ ... ... *

౬౯. క॥ తనయుఁడుగలిగినముదమున। వినుమ్మైసుధాబ్ధియందువిలసిల్లెడియ। వ్వనజాయతాక్షుఁడోయనఁ। గనుపట్టిన చందునందుఁగందుజెలంగెఁ॥ ... ... *

* సమాసోక్త్యలంకారము *

౭౦. మ॥ రవియస్తాద్రికిఁజేరెనంతశశియుఁ రాగాత్ముఁడైతమ్మిలేనవలాశీతకరంబులఁ దొడరినఁ నాథుండుగామీసుదోఁ। చువిధంబుఁ దగమోడ్చెఁదమ్మివిరులచ్ఛోనవ్వెనాఁబూచెగై। రవిణుల్ తానవమానినైనగతిరేరాజొప్పె వెల్లనై॥ ... ... *

* ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషవ్యతిరేకయుక్తిహేతూత్ప్రేక్షాలంకారము *

౭౧. సీ॥ పద్మాప్తతనయాకబంధరోచులమించి నీలాంబరద్యుతినికర మడఁచి । పటుతరానంతభాపాళిబిట్టదలంచి నారదస్ఫుటకాంతినగుచుఁ దుంచి । నీలకంఠప్రభాజాలమంతయుఁ గేరి దాత్త్వాయణీవిభాతతినిమీఁత। భీమకర్బురగురు ధామరేఖనదల్చి హరిమణిదీధితిఁ గరము గెల్చి । జారచోరాదరస్థితిఁ జేరెదీని । కనుచు తానిత్యపరిశుద్ధుగుటచటుల । భయనిధానాంధతమసకబళనమునఁబి। చండిలంబగుపండు రేయెండ గాసె॥ *

౭౨. క॥ కందుబలుకాపుఁ బెట్టుక । జెంబోవరామాంత్రికుందు చీఁకటిదయ్యా । లందఱమఁబూఁదిఁ జల్లిన । పొందికవెన్నెల జెలంగె బుధులును తింపన్॥ ౭౩. క॥ అంతటఁ జంద్రాతపముది। గంతములన్నిండఁ బద్మజాండమును తళుకుకన్ । దంతఁపు బరిణవిధంబున। వింతైకనుసత్త్రైభువనవిస్మయలీలన్॥ వ॥ ఆసమయంబున॥ ౭౪. సీ॥ జీవరత్నప్రభ జెలఁగుదివ్యవిమాన పఙ్క్తినాఁ జేరుదీపములు వెలుఁగ। ఘనపద్మరాగమకరతోరణములు నాఁదిరుదండె దీపముల్ జేజగిల్ల । నిజవాహఫణిఫణానిర్యన్మణిద్యుతులనఁ గనిచ్చెనపంజులతిశయిల్ల । నిర్జరార్పితమణినీరాజనములు నా సేనికపంజులైన్నెనిజెలఁగఁ। బ్రతిమగమిచేతిదీపికల్ బరిఢవిల్లఁ । గొలువుదివిటీలుకోటానకోటులమరి । వరుసగస్పట్టసుభయపార్శ్వములభక్త । దత్తసామ్రాణిధూపముల్ దనరెనపుడు॥ ... ... *

* సర్వలఘురూపసమసీసము *

౭౫. సీ॥ నిఖిలసురదనుజనికరమథితజలనిధిభవఘుమఘుమనినదమనఁగ, నభినవఘనసమయసముదయదశనిలసదమితపెళపెళరవమనఁగ ।నహరపగమనటదభవకరధృతపరధమరుధమధమరణితమనఁగ । ఖలకనకకసిపుదళనవిహరణనృహరిభయదకహకహరుతమనఁగ । దతతుహినమహీధరతటపతదతులిత । గగనసరిదుదితబహుళఘుళఘుళమహిమయనఁగ దివిభువి నెనయురయము మెఱయ । రహి వెనుకొనినిజపటహరభటినిగుడ॥ *

* శబ్దస్ఫురణము అపూర్వప్రయోగము.

౭౬. ఉ॥ వేంకటశైలభర్తతిరువీథులరా విని చెకద్రుథంబుగాఁ। బంకజసంభవాండఘటపక్త్రిమహాటద్దళనోగ్రబాణయుం। త్రాంకకెడీల్ ఖణీల్ ఝళీ ఝళా విధమింధమిడబ్బుడబ్బు ఢాం। ఢంకరణప్రచండిమవిడంబికడంభవిజృంభితార్భటుల్॥ ... ... *

౭౭. సీ॥ ప్రళయభైరవహస్తపటహాపటపటధ్వనులుబలుపెట్లుగ్రోవులతతులును। మహిడిగ్గిసేవించిమరలునిందుద్రినిఁగొల్వుపంజులౌనక్షత్రబాణములును।పనిబూనిచక్రంబుబహురూపలాస్యవిభ్రమముం జెననఁజక్రబాణములును। పరిచరకాంతాతతరణిచంద్రప్రభలనతదీయజ్యోతులగణములును। రోదసీ సరసీ జాల పాదపద్మ। కుముదరూపములౌకుంచకోలగముల। చెలగుబిరుసులుపగలువత్తులుగనమర। బరగుబహుచిత్రబాణవైభవముగనుచు॥ ... ... *

* జాతివార్తావచనము *

౭౮. వేంచేయునవసరంబున గురు మహాప్రధాన మాండలిక సామంత సేనాపతి ద్వారపాలకావసరిక ఘుటికానిర్ధారక గణక్యలేఖక పౌరాణిక పురోహిత జ్యోతిషక కావ్యజ్ఞ విద్వద్దేవార్చక మాల్యాకార పరిమళకార గోష్ఠాధికార గజాధికారాశ్వాధికార వస్త్రాధికారి భాండాధికార ధాన్యాధికార్యంగరక్షక సూతసూద చాణూర భేతాళ మల్ల తాంబూలిక తాళవృంతిక నరవాహక ఛాత్రిక చామరిక కాళాచిక కరదీపికాధారక కటారిక కారవాలిక పాదుకాధారక నర్తక గాయక వైణిక శాకునిక మాగధ వైతాళిక స్తుతిపాఠక పరిహాసక క్షౌరక రజక సౌచిక చర్మకార ముద్రాధికార పురపాలక వనపాలక నరవైద్య గజవైద్యాశ్వవైద్య పశువైద్య భేరివాదక మురజవాదక కారక స్వర్ణకారక శిలాచ్ఛేదక కాంస్యకారక కుంభకారక చిత్రకార వ్యావహారిక జాలిక మృగయార్థిపక్షిపోషకులును ఫణిహారులు రాయభారులు నుగ్రాణం పుతెగలు కేవనిబంటులు వేశ్యాజనంబులని మెదు డెబ్బది రెండు వినియో

గంబులవారలునలుచెఱఁగులఁగొలిచిరా, బహువిధచిత్రబాణయంత్ర ప్రా
వీణ్యాలోకన కనత్కౌతుకాయత్తచిత్తులై తొలంగంద్రోయరాని సందడి
దలంగిచననియమించుకాంచనకలధౌతవేత్ర పాణుల మునుకొనువింజామ
రలక్రోవులయంత్రధారులవలనఁగలగుందువడువారును, వేఱొక్కదిక్క
నకోరనేల కోరనేలయనిపించు వీకనదురులనున్ననిసన్నఁపుఁ బూదిరేకలు
జందెపువాటుగానీటుగానఁబడమెడలవెండిగొలుసులసజ్జగుసజ్జలు, జవ్వా
దిమెఱుంగేర్పడఁగనిపించుపడగలబెడఁగు క్రొమ్ముడులు వాడివపూవిత్తు
లపై దాడిమీఱుపీడెంపుబలుకెంపు నింపుపలువరుసలు ముక్కులతెళుకులు
పాదలికలనెన్నడలకులుకులుగలబలిజకన్నడమిటారులు, కుందనపుబిందియ
ల యందంబుక్రిందుపఱచిపచారించిసరికత్తరిద్రోయుక్రొంబసపుమిసిమి
నిబ్బరపుటుబ్బుసిబ్బెపుగబ్బిగుబ్బలు యపరఁజినక్కలవలెరంజిల్లు మంజ
లికాపురూపుచెక్కులు యలరుటమ్ముల రుటమ్ముల యలరుటమ్ములు చూ
పుఁబూవువాలికచూపుచూపులు దిగురాకుపొగరుజిగివగతొగరు నూకుట
డుగుల జోడించినపాలవెండిపాగడమ్ములు మినుకుమినుకనుపెనుమిణుగు
రుఁబురువులుగరికొన్నతాపింఛగుచ్ఛంబులదినుసున నెఱసంజజిగిగురుగింజ
ల మెండుకొనుకొండెలుగలచోళవిలాసినులు, పంజులవలెవెలుంగు మా
నికఁపుపంజులకమ్మలుయలికమ్ములగోరజపుటారఁపుకలకంబులుకప్పురా
లబరణులయొప్పరాలజేయునిడుదవేనలినూనెముడులు చూచువారిపెద
వులకుఁజవులూరవించునాణెంపుటాణి సుప్పాణి ముంగురులుగలగుజరా
తిహొబరంతకారులును, మకరధ్వజునికొంపయొకచెంప జీరుమడిచారులమీ
ఱుజిలుఁగుటంచుమణుంగు కుడివంకపైఁటచెఱంగులు పంచబాణుని య
ర్ధచంద్రబాణంబులనశోభిల్లునాభినామంబులు చిక్కంటలఁజిక్కడలించి
ననూనెనీటుమెఱుంగుకొనవాడి చిలుకముక్కుంగోళ్ళదువ్వి పొంకపరచిన
డావంక చెవిగప్పుజాఱుగొప్పుల పూసరంబులుమగలగిఱురించ కంకణం
బులుగట్టినరీతిన త్తమిల్లుపుత్తడికంకణంబులుగల సాతనిజాతి సీటుకత్తెలా
దిగానే తెంచిన నాయావిలాసవతులు నాలిమగనాలిగుంపులాకరి కొకరు

కేలుకేలునగిలించి తమతమచెంగటికోడెప్రాయంపు గోవాళ్ళకుందిరునాళ్ళచూచు వేడుకలలోఁబిసికిళ్ళఫలము కల్పించ నుపాయంబులెంచి తళుకుబెళుకుచూపులసైగలఁబెదరిబెదరిచూచి చెరువులమెరుపులబోల్పఁపట్టయిన మేరువులంగట్టిన కదళికాతరుఫలములజతగూర్చు పుండ్రేక్షుకాండంబులంగని యవురాచెఱకులపండ్లుబండెక్కగంటిరేయనిన నచ్చెంతనెచ్చెరి జారుచాటుగా నోరమోములఁదెలియనీడి యేమేమియెక్కడెక్కడనిన నచ్చిలుకలకొలుకులువలకారికలికికప్పురఁపుఁ బలుకుల జలజలనయొలుకుబలుకులును బంగారుబొంగరంబులపొంగుమరంగులరంగుల తురంగలింపు పొంగారుచన్నుంగవలతెలంగులును రత్నాంకిత తాటంకరుచులతిలంకకలంకలుగొన నుంకించునకలంకసాంకవపంకసంకలితసంకుచిత రేఖాలంకరణంబులై యురుగెలంకులకుంకుమపుసుంకుల వెదచల్లుబింకెపుచంకలపొంకంబునుచూచునాసలపైకొనియిట్టట్టునెడతెగి పోలేక పుఁనుగుపిల్లులవలెచుట్టునుందిరుగుచు నఱచేతులకసిదీరఁదోపు దోపులబాలికల పాలిండ్లు పిసికిళ్ళంబట్టినొక్కుచుగుబ్బిక్కిళ్ళజిక్కుసుకుమార విటకుమారులవలనను, మఱియునొక్కయెడ నెడమీనిమానిసి యుక్కలజిక్కియువ్వపాతలను మక్కినక్రొయనూర్పుగాడ్పుల కవకాశంబులేకునికి తమలోదారొకరికొకరుపదరికొనిపట్టునూలియల్లికచేతాళ్ళగమకంబులును కటిసూత్రంబులరసఘుటికలడంబులును సందిళ్ళమణులతాయెత్తులును జరాసులాయెత్తులును గచ్చుకేడెమ్ములును మచ్చుపీడెంబులును నిలుపుమందులకరాటంబులును బయిటిబరాటంబులును నులిగొన్నకోరమీసాలకనుంగొనుగరుపుచూపులకోపులును మచ్చువగలుజేయు మబ్బురాయుంటలమేపులును మెలిపెట్టిచుట్టిన ముంజేకోకలును అగ్గలికలవేయుకేకలును అంకుశపుటలుగుల క్రిందికొంకుల ములుకులుగతగులుకొనినయినుపపరిపెణలపెనకువగల యిత్తికొమ్ముసింగోటులగుప్పుడులునుకొండబూరుగమానిచేవకొఱడుల ద్రిప్పుడులును పూలతురాయీలరాణించు చేకత్తులగిలగిలలును ఢీకొంచపాయంచునగడిపొగరునగవులకిలకిలలును వన్నెలాడాపట్టంపు జూపట్టుపటికెంపు

జంబువాలుమ పెక్కులొక్కనిపలుకుపికిళుల కేలునుమడిమలుసోఁక నేగుపు టము లెగరుటవలనంబటువులగుపిఱుదులమురువునగంబిరుదుగాఁ గనుపిం పఁబిక్కటిల్లఁ దొడగనట్టిసరిగకంగులకూరువుతనికవురుపరకాళిరయొంటిపొ రబిగువునిడుదకాసెలరాగిల్లుగుల్ల కావిగోఁచి చల్లడంబులపైఁజుట్టిన గంధ కావిదట్లు పొరలవరలుముదురుబదనికలదనరునర పెట్టులును నెన్నుదురుల వలపులగొలుపు జేగుఱుకావిబొట్టులచిట్టెలును పెద్దగోతమ్ముమురళించు టకతనటొడ్డుగ్రమ్మునరమ్ములమీఁదననువు వెలవెలు మోదుగమొగ్గచాయ నిగ్గెడికురువంపు మొనవాడిగోరంట గోరంటనొత్త లత్తుక కెంపు నెరసిన యలతిగాయమ్ములమాయుటకుఁదీఱిచిన తమ్మిమొగడలందపు గందపుప ట్టెలహారువులును చెవులకుంజవులనించుముత్యాలయొంటులకసరిన మగ ఱాలమురువులును కెమ్మోవులపచ్చిగంటుమాటుటకువహించిన రవిక సరవిమణుచుమడువులు సగముమునిపంటగొఱికినెక్కు టెక్కులును చద రువదరులపిక్కలును నిదురలేమిం దేలగిలుకడ కన్నులంగనుపట్టుకట్టెఱ మఱుంగుపరచుటకు ఘటియించినచలువ కలువవిరిబంతులు హత్తించుద త్తులును మెదురువారలుబలిమివళుకులువైచి పంతములకొలారికలం పెడ జిత్తులును చంపలజాఱుశిగలకులీశమఁలముళ్ళనావరించిన కత్తెరవరుసపూ వు టెక్కులపైనిబొమలఅనిక్కగట్టిన జిలుఁగుకురుమాదలంపుదసిలికసీదురు మాలుముచ్చుంగులబురుసాకుచ్చులరింగులునుజంట నేస్తగాండ్రచేతి తిపిరి కిన్నెరలటింగుటింగురులును చౌశీతిబంధపువాలితపనిప్రతిమలచుట్టించుచం దురుకావిదుప్పటి బంగరుచెఱంగులవలెవాటులును బింకపునెమ్మేనులనీ టులును బేరజపుటారజపుతందనాలపదమ్ములును వింతవింతలుగాఁజూప ట్టిమీఱరంగారుబంగారుసింగారఁపు గొలుసుల దండమానపుపదమ్ములు ను టెక్కగుచెక్కులజవ్వాది మేలు మేలుపట్టీలును నెడనెడనడుగులు తడ బడతొడలనడుమ తడిబట్ట మేలివట్టుకీలుకీలును పెలుఁతకారులపైబడిమ డిగి రెండుమోచేతుల పోటులగరిబడురీతులును గర్వాలాప సదనవదన భూత్కారంబులగంధసింధురంబులకైవడులనుకరించిసమదండగజదం

డ భృంగిదండ యెడమయోరభృంగి కుడియోరభృంగి భృంగపటలము పై సరవుదండ సింగపుదండ పొదలికదండ యదుగడుగుపొదలికదండ మద్దెల సంచు కుక్కుటిపుదండ మొదలుగాఁగలపదిరెండుదండలును యెడమడు గుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి చాటడుగుపరువడి కోపు పరువడి యొంటియడుగుకత్తెర సర్వబంధకత్తెర జాగెనకత్తెరపొదలికత్తె ర చిట్టడుగుకత్తెర పావుపావు జోగినపావు మొదలుగాఁగలపదిరెండుప రువడులును హరిగతి గజగతి వ్యాఘ్రగతి మహిషగతి జంబుకగతి మర్క టగతి మార్జాలగతి హరిణగతి చటకగతి పక్షిగతి తాండవగతి సరసగ తి మొదలుగాఁగలగతులుపదిరెండునువిష్ణుచక్రంబును రామబాణంబును నాగబంధంబును తొలకరిమెఱుపును అల్లిమత్తును విస్సందు హస్తాభర ణంబును పదఖండనంబును నురితాౘ్రదును లోబిత్తరియు వెలిబిత్తరియు సర్పాంకుశంబును మొదలుగాఁగల పదిరెండు గాయమానంబులును లో మొన వెలిమొన యుశిమొన చదురుమొన పుణ్యాంపుమొన పాపంపు మొన చాటగుమొన దాటడుగుమొన కదలుమొన యరమీటుమొన నెర మీటుమొన సరితాళంబుమొనలాదిగాఁగలపదిరెండుమొనలు లోవెలి గ జ్జుదుముకు చూరణనటుకుమొదలయినయిరువగలనటుకులు దారు ఘాణు దధ యుద్ధ్బడ అంత్రటీక టీక నాట్యము ధారుఘాణ ఝూటు ఘాణుక పాలు దారుగపాలు ఘాణుధారు కఘాకు ఘాణుదారు ఝూటుమొదలు పదునాల్గువిసరులు కత్తి కొనడొక్కర ముత్తర డొక్కర కుప్పరింపు జోడింపు సందుసీసంబును కొంతుమారును సమసీసమ్ము సురాటమ్ము చే బయు కందనంబును కర్తనంబును తొట్టును కిల్లియు బలిబదుటయు రొండి వేటును పణంబును కర్నాతును భారంబును చాంగణయు పెట్లాగును రూణింపును సరిబిత్తరంబును లాగును వింటాలంబును తిణింగియు పాద నివారణము పదగశాస్త్రియు గళకత్తెరయు నృసింహంబును కాశనిలుకడ యు ననుముప్పదిరెండువిన్నాణంబులును దండనిల్కడ కదలుదుటు కల యు మెలకువ వింగళింపుదిశాపదిశలు పాదవుపారువ హస్తపుపారువ

దేహపుపారువ నయనపుఁబారువ లివ రాకడ యేకసర హైసర ఝుంపు
పిక్కఁ శరలాఘవంబు మొదలగువితమ్ము లెఱింగి అసి ముసల ముద్గర
ప్రాస రోహణ కణయ కంపణ ముసుంఠి భల్లాతక భిండివాల పరశు గ
దా కుంత కోదండ కఠారిక తోమర త్రిశూల వజ్ర ముష్టి పరిఘాతల చ
క్ర పట్టిస ప్రకూర్మ నఖర యోదండనారాచంబులు లౌడి వంకిణి సబళ
యీటె సెలకట్టె శిల్పనుద్వాత్రింశదాయుధంబులు విచ్చలవిడి తచ్చెనక
చ్చెలుదీసియు పెచ్చుమల్లాడియు గచ్చులుసేసియు హెచ్చుకత్తులుదూసి
యు ఘల్లుఘల్లురననొకటిరెండు మొనలుబయలు చిమ్ములుచిమ్మి కమ్మిన
ఝల్లుఝల్లనగుండెలదరిబెదరి ఝల్లునసందడివిరియ తెఱపిగని యిట్టలగు
పట్టులనిలచి వీచురొమ్ముముట్టెలును కాఁదట్టీలును పులులెక్కనయంగము
లుదుఱంగలింపఁబూపట్టుకరమ్ముకరంబులనిలుప్రసానకత్తుల నెగుభుజంబుల
నిక్కనొరిగి పెక్కుతెఱఁగియిక్కువెఱిఁగి మాయామోహినివర్గంబునుంబో
నివారాంగనలకటాక్షమార్గంబపేక్షించువిరుదు కెంచపుమాష్టీల బాలు
ను, మఱియునొక్కచొప్పననుప్పరిగలముంగలి చప్పరంబుల మధ్యరంగం
బులనొప్పులకుప్పలై ముత్యఁపుఁజిప్పలచొప్పనవిప్పలగుకనురెప్పలకప్పద
ప్పనురికిబవరితరిలేపుచూపుచూపుతీరువుల తదియ్యముఖపంకరుహ భ్రమ
ద్భ్రమరవిభ్రమంబుపుట్టించు ప్రతిభవనభూపాలకావరోధ కన్యకల క
రాంచలహేమపాత్రికలదేజరిల్లుకర్పూరనీరాజనంబులవలనను, నేత్రోత్స
వంబై వెలయు వలయువైఖరీమండలాకారంబుగాఁజుట్టునుదిరుగువీణావే
ణుశంఖకాహాళపటహ ఘనఢక్కాపటహడమరుడిండిమ నిస్సాణఝర్ఝరీ
భేరీమర్దళము రజతుత్తుంబికాదిబహువిధనిరవద్యవాద్య నిర్ఘోషంబును శశి
ముఖీశయకుశేశయాధిష్ఠిత శాతకుంభకుంభప్రదీప్తదీపంబును ఆరాత్రిక
పాత్రధారిణీపరంపరామంజుమంజీరసంజాతసింజానుపుఁజరంజితమణి
మేఖలాఝుణఝుణత్కారంబునునై బూపట్టుతటిత్తు షేదుకల గైకొని గో
విందలిడుచుఁ వెద్దులపైతమ్మటమ్ములుతిడిమితిడిమని మ్రోయవేయుచువచ్చు
కోణంగిదాసరులగంతులుగని నిజదివ్యత్రిభువనపావన భవనాంగణంబున
వేంచేసితదనంతరంబున॥ ... ... *

౭౯. సీ॥ అలమేలుమంగామనోబ్జభృంగపరాకు యహరహర్దానవహరపరాకు । శ్రీతిరుపతిమహాసింహాసనపరాకు దివిజాధినాథ వైభవపరాకు।సకలభక్తజనరక్షణవిచక్షణపరాకజరవందిత పదాంబుజపరాకు । కమనీయసందీప్తగరుడవాహపరాకుశతకోటిమన్మథాకృతిపరాకు । దేవరపరాకుతిరుమలాధిపపరాకు । మాయురేస్వామిచాగుభళాయటంచు । మాగధులుచేరిసముఖంబువేగవిప్ప । నలువుమీఱంగనిజవాహనంబుడిగ్గి ॥

౮౦. సీ॥ ఒకచోటమునికూటసకలప్రణుతిర్ఘూట మొకమేరనతిధీరసుకవిదార । మొకదండవేదండనికురుంబహయకాండ మొకచాయఘనగాయకకృతగేయ । మొకసీమనిజధామచకచకద్ద్యుతిభూమ మొకమూలభూపాలమకుటజాల । మొకప్రాంతశశికాంతనికరాజిరప్రాంత మొకకేళివనటఖావసుకరరావ । మమరనమరీశయకుశేశయాభిరామ । చామరసమీరణార్భకచలితకైశ్యుఁ । డగుచువేంకటభర్తసింహాసనమున । నిందుకొలువుండెఁగన్నులపండువుగను ॥ ... ... *

*** అపూర్వప్రయోగము ***

౮౧. చ॥ సరిగసలాముచేసిముడిసన్నపుతాళ్లుధరించిమల్లుకై । బిరబిరతానకంబులిడిపేరొకనిమీసలుదువ్విబిత్తరిఙ్ । జొరవకుచొచ్చివేశిబరిచాంగణసీసమకత్తిచేబయిఙ్ । గరవళము న్నృసింహమునుగైకొనిజెట్లనుగాంచివెంబడిఙ్॥ ... ... *

౮౨. సీ॥ కంబముకొణిదెలాగనుడొల్లతాటిదండములుతోఁయంగరెట్టలగమకము । సంగడాల్బూనబుజాలపురాయంబుబరిలోడుద్రిప్ప మేల్బరులయుబ్బు । బలుగోతమయిరళింపగనురంబులటోకుపడి తాళములుసేయుతొడలకండె । మొరపుగతిరుపట్టైకురుచలె త్తఁగ పొంచములలాడుడంకలుబొరలమెడల । బలిమిగనిపిట్టిగంధపట్టెలెఱమట్టి । కావితిరుకాశదట్టులుగావుబొట్లు । మొల్లసరులొప్పుచరితాళిటిపిల్లజుట్లు । పెద్దచేతాళ్లుగలజోడుబిరుదుజెట్లు ॥ ౮౩. తే. గీ॥ కడఁగిదిశలుప్రతిధ్వనుల్ బొడముసటులు । గామిగులుమల్లజఱచెసలాములిడుచు । ముందఱనునిల్వఁగా

దసదందితత్క । రమ్ములిరుగేలఁబూని పరాకటంచు ॥ ౮౪. చ ॥ విడిచి
నయంతమల్లులటు వెన్కకుఁజెంగునవింగడింపుచున్ । బడిబడిమీసలంటి మొ
లిఁబట్టుచు దండలనిల్పికమ్ముచున్ । బిడికిళులూదిపట్టుకొని బిట్టుగఁగేక
లువేయుచున్ బొమల్ । ముడిగొనఁబండ్లుగీటుచు సముద్ధతిచేఁజెయిసోఁ
కమీఁటుచున్ ॥ ౮౫. క ॥ ఘాయీఘాయిదెయొకనుడిలో । మాయనుపించె
దనుచూడుమాయనికరిమై । చాయఁగని తెఱమ్ముగ్రుద్దిన । చాయగ గ్రుద్దు
టను పెట్లుసరిగాఁదాకెన్ ॥ ౮౬. సీ ॥ అత్తఱిఁగలబడిబిత్తరులనుహత్తి
చేతులదట్లకా శెలనుజేర్చి । సుడిగాలితిరిగెడువడువున వడిజుట్టుకొంచువై
శానలాగంచివేర్చియు । వేరిటులోలాగించి వేసిసమమ్ముగాఁబుడమిపైఁబ
డియంటులిడకలేచి । మెడలపైఁగర్ణాదులిడి ఫులుల్వలెతోఁటఁజిక్కి న
ఖమ్ములఁజిమ్ముకరణి । రెమ్మచును పొంచములు గూర్చి రెండుకతల ।
నిరికి గళకత్తెరలు గట్టుటెటిఁగికూడ । తిరుగఁబడికురులతగరుల్ ఢీకొ
నుగతి । నురిది తలఁదలఁదాకించు నొకరికొకరు ॥ ౮౭. ఉ ॥ కొంక్కస
చేబిగింపమెడగొబ్బున కేల్వడిఁబెట్టిదీసి మే । లక్కికితబట్టిత్రిప్పి చెయిలావు
నడుస్నకరెండుప్రక్కలన్ । డొక్కరసంమువేర్చియఁదొడనొక్కుచుసందె
డఁజేసితోర్చిసివేన్ । జక్కసురాటమెక్కువడిజాతికడుంబడడింకబోర్లఁగన్ ॥
౮౮. సీ॥ వడిగకర్ణమునకువచ్చి చక్కగకాళ్లు వెనుకకునిగుడింపవెంబడిగ
ను । మోకాళ్లువంచి తెప్పునబోట వేర్చిళ్ళచేతిరుకాశదూర్చి మొత్తిపొరలిం
చి । సరగుకయోరరాఁబరిబడిపొరలించి యొకకేలఁగుత్తుకనొడిసిపట్టి। ము
డిగిగడ్డముక్రింద ముడ్డియానించియంకిణిగొట్టిసీసానకెనిసినిలువఁ । జంకల
నుచేతులునిచి పైచక్కినెత్తి । తలకుసందిలితప్పించి తొలఁగలేచి । విన
సమాయించఁజూచి యావీణజెట్ల । కెలమి బిరుదులాసంగి వీడ్కొలిపి
యంత ॥ ౮౯. క ॥ బిరుదుగలతులువలిరువురు । నెఱమట్టిమెఱుంగుదట్టు
లెగుచల్లడముల్ । బరగంగబొండెకోలల । హరిగలుతాటించి మ్రొక్కె
యారముమీఱన్ ॥ ౯౦. క ॥ పొదలుచునొండొరుచలమునఁ । బెదమీసల
దీటుకొనుచుఁ బెట్లాటకుఁబొ । ట్టిదముగు గేకలువేర్చియుచు । కదియుటకైదం

డమూని కలనిల్చితమిక౯ ॥ ౯౧. ఉ ॥ పెట్టినదండదియ్యకొనక పెట్టునఁ బైఁ బడనియ్యకోరఁగా ।కట్టిగబట్టినట్టి హరిగల్ వెలిలోనుగ్రద్రిప్పి యొడ్డికేల్ । బొట్టిలకోలల౯ మొనలుబోరకు తెంమ్ము నకు౯ మొగానకు౯ । బిట్టుగఁ దాఁకఁగాఁబొడిచిపేరెమువారుచు హెచ్చరింపుచు౯ ॥ ౯౨. ఉ ॥ గిబ్బ లెదిర్చి కొమ్ములథకీలుథకీలునఁగుమ్ములాడుదా । రబ్బికమైనచిత్తరులహ త్తిబెనంగుచు బొందెకోలబల్ । దెబ్బలుఖేటకోపరితతి౯ గళిపెళ్లుగఁదా కఁబోరిపె । ల్లుబ్బుచువింగళించి తగసుద్దిగనిల్వ బహూకరింపుచు౯ ॥ వ ॥ తదనంతరంబ ॥

౯౩. క ॥ సంగీతఁపుమేళఁపుజత । సంగతితాళములు నాగసర ములుథక్కి-ల్ । చెంగులుముఖవీణియలును । పాంగముతప్పెటలు గజ్జలం దుకచేరఁ౯ ॥ ౯౪. మ ॥ ఎకతాళంబున వీరమర్దళరవంబేకంబుగానట్టువు ల్ । ధికతోంతత్తకఝుంకుఝుంకుకిణతాం దిత్తాంకియల్లోధికు ।ధ్ధికుతెత్తె య్యధిమిక్కు- తక్కు-ధిగుతాం ధిత్తా తతాళంబుల౯ ।గకుబంతంబులమా ఱుఁబల్కు-కొనుగోల్గన్పట్టనప్పట్టున౯ ॥౯౫. సీ ॥ భైరవశ్రీరాగబంగాళ హిందోళమాళవులును రాగమంజరియును । భూపాళగౌళులన్ప్రగుపరా గాష్టకం బాహిరిలలిత బిలాహరులును । గుజ్జరిమలహారిగుండక్రియవరా ళి దేవగాంధారియుదేశతోడి ।దేవక్రియ కురంజి దేశాక్షిరామక్రియాం ధాళినాటధన్యాసిపూర్వ। గౌళసారంగమంగళకౌశికులును । కన్నడయు నుబాయగౌళకమనపూర్వ। మైనభల్లాతకియును నారాయణియును । క్ర మత నిరువది నాల్గు స్త్రీరాగములును ॥ ౯౬. సీ ॥ కాంభోజియునుసు ద్ధకాంభోజియునుసింధు రామక్రియానాదనామక్రియయు ।రామక్రియ యు మేళ రామక్రియవసంత సామంతశుద్ధ వసంతమధ్య । మాదులు సా మంతములహరులును చెంచుమలహరి ముఖారి మాళవియును। గౌళనారా యణగౌళ వసంతవరాళిపున్నాగవరాళిశంక । రాభరణమును శోకవి రాళిమేఘ । రంజిగుజ్జరి పంతువరాళినాట । జౌళిదేశాక్షి తోడివరాళి శ్రీవ । రాళి హిజ్జజ్జ కేదారగౌళపాడి ॥ ౯౭. తే. గీ ॥ రీతిగౌళయు సీ

లాంబరియును ఘనము । దనరుహంవీరనాటయు ననినఫ్రంస । కములు
ముప్పదిరెండురాగములుమఱియు । దేవ గుళహరిసాహరి రేవగుప్తి ॥
౯౮. తే. గీ ॥ మాళవశ్రీయుసాకొ.డ గుళహరియును । కోనమలహరి
నాన్నైదు గూర్చిపంతు । లాదిగాఁగలమిశ్రంబులన్నిమదికి । సరిని గన్న
ట్టునినికిసేయంగఁ దెలసి॥ ౯౯. సీ॥ గానంబునకుఁబ్రతిగానమెంచునఁజతు
ర్దశరాగ దోషముల్ రహించి విడచి । సరవిముప్పదిరెండుసంచారము లెఱిం
గి పదునాల్గుమూర్ఛనల్ పరిహరించి । దైవతషడ్జ గాంధారనిషాద పం
చమమధ్యమ ఋషభస్వరగణముల । క్రమముతో మంద్రమధ్యమతారకం
బుల మెఱయింపుచును శత్రుమిత్రరాగ। విధములను వేళలనుజతుర్విధ సు
లక్ష । ణములుభరతము ఛందఃక్రమమును దెలసి । పొసఁగఁజంచత్పుటము
చాచి పుటముఖముల । మేరనూటొక్కతాళంబులేలుపఱచి ॥ ౧౦౦. సీ॥
ఘుమఘుమమధురనిర్ఘోషంబు రాణింప ననురాగమున మైత్రిలనుసరింప ।
స్థాయిక్రమగాత్రమసరణినిరూపించి ఘనదేశ్యశుద్ధవైఖరినటించి । సమ
యోచితపాత్రసంవిధానమెఱింగి యంగచేష్టాదోషమపనయించి । పవ
నజయవ్యాప్తిభావంబుసమకూర్చి ముఖవికాసారూఢి మొనయఁజేసి । ఛ
త్రకత్రజొధారణిఝుంకెసరళి । పాటసైనిక యుపఝుంకెమీటుకంపి ।
తాహతంబులుహుళ్ళియు ప్రత్యాహతమును । స్ఫురితములు వాద్యములన
యసరణిమీఱి ॥ ౧౦౧. చ ॥ సొలపుగనిర్వదైదు విడిచూపులు నాల్గుమొ
గంబుత్రిప్పుతీ । డలవడబొమ్మసన్నలొకయర్వదినాలుగుహస్తచేష్టలుక్ ।
వలనుగకేకిహంస వృషవారణకేసరి శుద్ధసంగతుల్ । వెలయుచు మట్టు
నేర్చి సరిలేమలలో బిరుదందిపొందికక్ ॥ ౧౦౨. సీ ॥ తనమ్రోలి డిండి
మధ్వనిమ్రోయనలుగడ బెళుకుచూపుల భుజంగులనుగాడఁ । గులుకు నె
న్నడలరాగిలుకుటందెలసద్దునటులకా దెమతాళపటిమఁజూపఁ । జెలులకున
ర్మోక్తిఁదెలుపుచుఁజేయుకేల్ కదలిక తచ్ఛాస్త్రగరిమనెఱప । నీటుసిం
గారఁపునెమ్మేనిపై పరివరివింటిదొర నైనమరులుకొలుపఁ। బట్టుచాలని అ
వికచన్నట్టుదెగడు । బిగువుసిబ్బెఁపుగుబ్బచన్నుఁగవయుబికె । పైఁట జా

ర్పఁగనుడిగఁపుఁబడతిదిద్ద । మురువుగనేసంగెౕ నౌకజగన్మోహనాంగి ॥ ౧౦౩. క ॥ బురుసాకాశరువారఁపు। నెఱికలు కొనగోరఁదిర్చి నీలాంబు దఘా । సురచంచలయనఁదనరుచుఁ । దెరలోన న్నర్తనాధి దేవతలీలన్ ॥ వ ॥నిలిచిన ॥ ౧౦౪. సీ॥మునుమున్ను భువనమోహనరంగమర్దళ ధీరస్వర మ్ములధిమ్మ్మ మనియె। నావెంబడిగనుగాయనగాయనీమణి గానమ్ము ఘమ్మ్ము నగ్రమ్ముకొనియె। నావెంటనెవిచిత్ర యవనికాగ్రవసంతకుసుమముల్ ఝల్లనముసురుచూపె । నావెనుకనటిపదాంగుష్ఠవిన్యాసమున గజ్జియలు ఘల్లుమనుచు మొరసె । నంతఁగనుపట్టెఁగల్పశాఖాగ్రకిసల । నవ్యమణిముద్రికాకంకణప్రదీప్త। కోపలకరాంగులీకటకాముఖైక। చతురలీలాభిన యమువిస్మయముగాఁగ ॥ ౧౦౫. క ॥ తెరయించుకవంచినఁజం । దురుకావిరుమాలముసుఁగు తోనింటిమొగం । బరతోఁచనపుడుతళతళ । మెఱుపుందీఁగెయనఁగాను పేసిరియమరన్ ॥ ... ... ●

విలాసము.

౧౦౬. తే. గీ ॥ సొగసుతెలివాలునునుపోగ సొంపుతళుకు । బెళుకు చికిలిమొయారంపుఁ బేరెముదుటు । సొలఁపువిడియంపుజేలింపు చుఱుకుటోర । కలికిబెదరెచ్చుచూపులకలికిఁజూచి ॥ ... ●

౧౦౭. తే॥ గీ॥ హారునిముస్నేయమఱచినయరిదిశిరము । మరుఁదుస మ్మోహమంత్రాభిమంత్రితముగ। నేసెనోయనఁదెరయోరఁజేసివెడలెఁ। దన్మయావస్థజనులచిత్తములముంప॥ ౧౦౮. క ॥ లయకోపుదృష్టియునున భి । నయముదుటుదురమ్ము మోడినయమున్నతిరే । కయునుబ్రమాణము హారువున్ । మెయిసిరియవళిఘముమురువుమెలకువయమరున్॥౧౦౯. సీ॥ దిరదిరఁజక్రంబుదిరగుచందంబున లగువుగన్వడనడ్డలాగుఁ జెత్తి। కడలినీటన్నుపెంటికరుదుబొర్లువిధానకుఱుచగాముంగలిమెరుముమైచి। కీల్జొన్నరము జాటగిల్లునద్రిమ్మరు తెఱఁగునవేడెత్తి తెరువుగట్టి । నేలయురుమురుముళీల పేరిణివగపదఘాతముసశబ్దమొదవఁజేసి । యొరపుగాఁదీగె మెరుపానిమెఱయుకరణి । కోపుపొదలికవిదుడులకోపుదీటి । తమ్మిచిరువలిగదలువి

ధానమేనా । కింతయిటునటు వెల్లికించియంతమతియు॥౧౧౦. సీ॥ కయ్యా డకట్టినక్రమములువినుపించి దేశశుద్ధాంగముల్ దేటపఱచి । తొలుతసూ శాదులకొలవణి మెప్పించిజక్కిణిగతులనొసంగులంది । మండలన్నత్తసం భ్రిమసంగతులుజూపిచిందులనందమందందనెరపి। తెరువులలాగులతరితీపు గల్పించిదళచంచుగతులబిత్తరను మెరసి । దండపాదవినోదావధానకర ణి।.విభ్రమములననాయాసవిధముదాల్చి । మాయురేయననాడెరంభాతిలోత్త। మాఘృతాచిముఖులకవమాన మొదవ॥ ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౧౧. క ॥ ఏణీలోచనయాగతి । నాణెముగానాడునట్టినాట్యంబాత్ర । తాృణపరాయణుడటుగని । పోణిమి బహుమానమొసఁగి పుత్తెంచివడిఁ॥ ... ... *

౧౧౨ వ॥ అంతనేకాంతంబున కాంతంబుగా మోహినీరూపవంచ మానాపంచశరుండును, సప్తసాలభేదనచణశరుండును, విహంగేశయానుండును, భుజంగశయానుండును, మహాభ్యుదయుండును, సదయుండును, సారసోదరుండును, సాదరుండును, యర్చితోమాధవుండును, భక్తజన వాృతచూతమాధవుండును, గుణుండును, నిర్గుణుండును నైనవందారు మందారుండుతిరుపనిపిళ్ళలుపొందళిహాలనమర్చి తెచ్చినబంగారుతీఁగలిప్ప పూరాజనాలు పుష్పమంజరులు కస్తూరినగరాలు ముత్తెసరులేనుఁగ కొమ్ములుగంగాజలములు కేసరులు చంద్రవంకలు వెన్నముద్దలు దాళువాలునారళ్లు రామబాణాలు కటకసరులు రత్నసరులు జీనిసరులు రాయసరులు పచ్చదినసరులు గంధసరులు మద్దిగండ్రిలు రేఖాములు కాంభోదులు మదనసరులు జలమబుడతలు వెలవడాలు మల్లెశ్రీగంధులు కుసుమపూరాజనాలు కృష్ణనీలాలు ముద్దుఁబాృలు కస్తూరిపట్టెలు చెన్నుంగులు శ్రీరంగాలు చింతపూలు గోరాజనాలు సన్నమణ్ణెంగులు జీలకఱబోృలు పోతుగంటరాజనాలు సీతాభోగాలు గౌరీకుంకుమలు నాగమల్లెలు గొబ్బికాయబలుగుత్తులు రణముబెండ్లికొడుకులు ఈశ్వరప్రియములు వేలకిరాజనాలు పిచ్చికగోళ్లు ఈంగాకుబుడములు ప్రయాగలు పసపుగన్నేర్లు

ముత్తిబలుగుత్తులు రావిప్రూ రాజనాలు పొన్నశ్రీరాజనాలు నివ్వరులు సీరుకావులు రెడ్డిశంకెలు చౌటవరులు తీగెమల్లెలు సుఖభోగులు సన్నసూదులు గౌరవంకరాజనాలు కాటుకరేకులు ముంగురిమొటికలు పసపుముద్దలు మంచివిరులు రంభచెక్కిళ్లు చిలుకముక్కులు మధురములు చామరాలు పెండెముకుపులు గాచవన్నెలు తులశివనమాలికలు శింధుకర్పూరాలు రాయమెచ్చులు మేరుమల్లెలు మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు బొంతమడకులు కూటికుప్పలు కాలుసంపెంగలు కందర్పభోగులు గజపతిలాగీలు బొంవడీలు పునుఁగుఁదావులు తేనెతొలలు మోసనాలు గుజ్జువుతోకలు కేటచలములు ఈదుఘుటికలు గాజుకడియములు జాజికుసుమాలు దూసలు భీమగుడెలు మేడామొలకలు గుజ్జులు బిరుసులు జున్నుఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు రామలక్ష్మణులు కలియుగమహిమలు కాసరులు కాశీప్రయాగలు షష్టికములు గమ్మసరులు నను నూటనాలుగువగల పైరుల చేరుడు బియ్యాంపువట్టిపసాదంబులు, కలనాన్నంబులుకలవంటకంబులు పొంగలి పులియోగిర దధ్యోదనంబు తిరువీసంబు పరమాన్నంబానపాలు జున్నులుమీఁగడతెరలు నవనీతంపుఘుటికలొలుపుంబప్పలప్పడంబులు వరుగులు వడియములు శాకవ్రాతంపుబజ్జీలు చారులు శిఖరులు పచ్చళ్ళూరుబిండ్లావకాయ మొదలూఱుఁగాయలు, చక్కెరఖండచక్కెర జీనిచక్కెర కల్కండంబు పుల్లుండంబు· ద్విపద్రాక్ష పనస కదళీ చూత ఖర్జూర నారికేళాదిఫలంబులు, ముసురుతేనె పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె పెరతేనె కజ్జుతేనె కురుజుతేనె పుండ్రేక్షురసపానకంబులు, వడంబలి బేడలువేపుడుశనిగ లనుపగుగ్గిళ్లు చలిమిడిముద్దలు కాయంబులుచిమ్మిలి యడుకలుపోరులు సుంద్రంబులు కుడుములు దోశెలు నిప్పట్లు రొట్టెలు వడలఱరసంబులు యప్పములు వెన్నప్పములు సుకియ లమృతకలశంబులు లాగులు చక్కెరబురులుక్కెరలు కరిజలు పొరివిళంగాయలు తిమ్మనంబులు పాలకాయలు చక్కిలంబులు మోయుండలు మనోహరంబులు గారెలు బూరెలు మండెంగ లంగరొ

ళ్లెలు మణుఁగుఁబువ్వులు ఫేణీలొబ్బట్లు కడియవుటట్లు చాపట్టులిడ్డెనలు తేనెతొలలు గురుగు లేలకికాయలు వెన్నమెఱుంగులు నిడికుడుకలు లడ్వాలు ముత్తెపుఁజిప్పలు చంద్రకాంతఁబులు మణతలు సారెసత్తులు చలువ మజ్జిగ లెళనీరు శొంఠికషాయంబు మొదలుగాఁగలనిఖిలభక్ష్యభోజ్య లేహ్యచోష్యపానీయాదులు ధ్యానావాహనార్ఘ్య పాద్యాచమనీయ స్నానవస్త్రోపవీత గంధాక్షతపుష్పధూపదీపనివేద్యతాంబూలంబులును షోడశోపచారంబులు సన్నిధి నంబులొసంగ నంగీకరించియారగింపునందృప్తిఁ జెంది సుఖసుప్తి నున్నసమయంబున॥ ... *

ప్రభాతవర్ణనము

౧౧౩. క॥ కోరిచకోరకదంపతు। లారసిగుమిగూడిపొట్టలాకలిదీఱన్। బారణసేయుచువెన్నెల। నీరముతమమీఁఁ జెంబ్లనిమురుచునంతన్॥ ...*

౧౧౪. ఉ॥ చక్కనిచొక్కవెన్నెలరసంపు విరంజిప్రియాంగనాళికిన్। గ్రక్కునవారికిచ్చితమిఁగొఁగిటఁజేర్చుచు తెక్కలార్చుచున్। ముక్కునముక్కుఁగూర్చిరవముల్ నిగుడింపుచుఁదోనపాయుచున్। మక్కువఁడాయుచున్ గలసిమంపిలునారచకోరదంపతుల్ ॥ ౧౧౫. చ ॥ సలలితకాలసింహపటుశాతనఖాంకుశధారణన్ దమో। జ్జ్వలదురుకుంభి కుంభభవశస్తసుమౌక్తికరీతివేకుఁజాక్కలరెనుచాంజ్యాగంబుసుతనమ్మెయి బుట్టినరక్తపాళినా। వెలువడికొత్తకెంపు జిగవిన్నునవన్నియనించెఁజెన్నుగన్॥ ... ... *

* యతిభేదము *

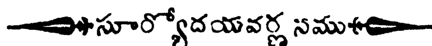
౧౧౬. క॥ గాత్రవవసదు ఊఊ౩ ఇ। త్యేవంకాలాచక్రమలఘుదీర్ఘప్లుతస। ద్భావజ్ఞాంఘ్ర్యయుధసం। భావోదాత్తానుదాత్తమధ్యమరవముల్॥
వ॥ వెలయుఁదత్ప్రదేశంబున॥ ... ... *

* అనుప్రాసవర్ణనివృత్తియమకవృత్తము *

౧౧౭. ఉ॥ జాతితొగల్నలంగ జలజాతము లెల్లఁజెలంగ బాంధులన్। భీతితొలంగఁబై టనళిబృందములుప్పతిలంగ నెమ్మినం। గాతిగలంగఁబుపొ

ములుకంతునిపావడలై వెలుంగఁబ్రా। భాతదిశన్ మెలంగెననపాయబలా
తతవాతపోతముల్॥ ... ... *

౧౧౮. చ॥ భవనములందుఁ దప్పు వసుభారమునన్ వెలయంగఁ జేయు
రే। కువలయనేత్ర భాగ్యమునకున్ దగవిన్నదనంబునొందెనా। సవసవ
దీపపఙ్క్తులు వెసన్ దెలుపెక్కఁ దలంపమిత్రులం। దవిలినయార్తి డెంద
ములఁ దాల్పరె స్నేహదశానువర్తనుల్॥ ... *

సూర్యోదయవర్ణనము

* బహువిధోల్లేఖాలంకారము *

౧౧౯. సీ॥ జేజేలసభనురంజిలు వెలిమావు వెడనపికిల్పాతలాటంబ
నంగ। దూరుపు వెలదినిద్దురఁ బోవునట్టివిన్నాణపుఁ బైఁగెంబట్టు బటువనంగ।
సాముసేయుచునువాసవి యెత్తువలకేళికడిఁది మానికఁపుసంగడమనంగ। గ
డలిరాజు హరికిఁగైగానుకనిచ్చిన బటువుగొజ్జంగ డాలబంతియనఁగ। బా
లికాంభోరుహనికురుంబంబుముదిత। నిఖిలలోకకుటుంబంబునిబిడతిమిర।
కుధరశంబంబుదీధితిమధితమ్ముదుల। పక్వబింబంబుతపనబింబంబువొడమె॥

౧౨౦. క॥ తొలిమలగుహాయనుగొలిమిని। గలితోదయసమయలోహ
కారుఁడు రాగా। నలమునను గాచియెత్తిన। బలులోహపుముద్దయనఁగ భా
నుఁడు దోఁచెన్॥ ... ... *

* ఉపమాలంకారము *

౧౨౧. ఉ॥ ఆవనజాప్తుఁ డద్రిపయినంబుధి స్వప్రతిబింబముందగన్।
గేవలమైనయచ్ఛతముగీల్కొనుచక్రయుగంబుగామయూ। ఖావళిసూ
త్రసంహతియుగా భువి బాంధుల మేలు తూరుపన్। జావిలిదెల్పుధక్క
యనుచాడ్పున నొప్పె విచిత్రభంగినై॥ ... *

* ఉత్ప్రేక్షాలంకారము *

౧౨౨. మ॥ జగదాశాబహుదైన్యవారణవిరాజద్వీక్షణాన్వితయా। గ
గనశ్రీకిరుచక్కఁ బ్రాగపరదిగ్ద్వీపద్వంద్వహా। స్తగతాంచద్వసురౌప్య
కుంభములునాసంధిల్లెసత్కాంతులన్। మిగులన్ సూర్యసుధాంశుబింబము
లు నెమ్మిన్ దద్దిశాంతంబులన్॥ ... ... *

రూపకానుప్రాణితోత్ప్రేక్షాలంకారము

౧౨౩. తే. గీ ॥ పూర్వశైల స్తనగములఁ బుష్పవంత । బింబములు వొల్చె సకుముగా నంబరమునఁ । గాంచనాంబరధరుకరాగ్రములయందు। నమరియుండెడి శంఖచక్రములనంగ ॥ ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౨౪. సీ ॥ తొలిబల్కు చెలులాడు తలిరాకుటుయ్యెలఁ గూర్చిన పవడంపు గొలుసులనఁగఁ । బ్రాచీదిశాలక్ష్మి పట్టుమేలిమితామరను మించుమించుపత్రములనంగ । రాజుపైనెత్తినప్రత్యూషన్నృపుతోఁపు దళుకొత్తుఁదేరిజడాగ్రములనఁగఁ । దూరువుగుబ్బలిదొరచెంతఁజేర్చిన సూరెపుటపుటల్లి జొంపములన । నగ్రజన్మకరాబ్జదత్తార్ఘ్యతోయ । నిశిత నారాచదళితమందేహదేహ । దారుణస్రవదస్రోరుధారలనఁగ । నవ్య ఖద్యోతకాంతులునభముఁబ్రాఁకె ॥ ... ... *

౧౨౫. చ ॥ జలరుహమిత్రుఁడయ్యుదయశైలముపైనటదోఁచుఁగం టెనుం । గలసమయోచితజ్ఞ పటుగాయక మంగళగీతికాచయ । మ్ములు తనునిద్రమేల్కొలుపఁబొల్పుగ మేల్కొని నిత్యకృత్యముల్ । వెలయఁగఁ దీర్చి శౌరి నృపవేషముఁబూనుక రాజసంబునన్ ॥ ... *

* తెనుఁగు సమాసము *

౧౨౬. మ ॥ నెలతాలీనియసంతసంపుమగటానీరాళ్ళఁపుం గొప్పటా । ఖులసిద్ధంపుపసిండి నుజ్జవికె నిగ్గుల్ దొట్టుకట్టాణిపూ । సలమేల్బొబ్బమెకంబు చెక్కడఁపుకీల్ జాగా జగాగద్దియన్ । జెలువెచ్చన్గొలువుం డె నెల్లరులు జేజేయంచుఁ దన్గొల్వఁగన్ ॥ ... *

వ ॥ అట్టిపట్టున ॥

* స్వభావోక్త్యలంకారము, జాతి *

౧౨౭, సీ ॥ జొత్తు దళ్కొత్తు జుంజురుముంగురు లుకోర శిఖలపైతలముళ్లుచేరఁజుట్టి । వనమృగంబులు జేర ననువైనమొగసిరి తిలకము ల్ఫాలశీమలనమర్చి । ముంజేతవాకట్టుమూలికల్గట్టిన పులుఁగు పూసలు

చాల నలువరించి । కరదండమధ్యభాగమ్ముల గురుగింజ పట్టెయల్ వీటు గాఁబరిఢవించి । నీలి కాశల పిడియమ్ములోలి జేర్చి । గూర్చి కర్ణంబులను కొంతగోఁగుఁబూవ్రుఁ । జేర్చి జేగురు నామముల్ దీర్చిచెంచు । నాయకులు వచ్చిరధికసన్నాహములను॥ ... ✱

౧౨౮. క ॥ అందునాకకొండలడవుల । యందులవలెఁగాక పురమునందులవింతల్ । డెందమలర నందలు వేఱ । గందుఁగఁ గనుఁగొనుచు మోదమందుచుఁజనుచుఙ్ ॥ ... ✱

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౨౯. సీ ॥ మణిసౌధములఁజూచివూభూమికొండల నీరీతిని మెఱంగు లెఱుఁగమనుచు । ఘనకుడ్యచిత్రముల్ గాంచి జే జేలంచుముదమందిచె వ్యొత్తి మ్రొక్కులిడుచు । సభలోనికలకలస్వనములువినిభీతి నొందా రుమాటున నొదుగుకొనుచుఁ । గలవడంబులుగాంచి కళుకెంతయీసీమ పారటతలిరు జొంపములకనుచుఁ । బెక్కువన్నెలపులుఁగులు పెంచఁదగిన । యడవిమెకములుపఱియువనాంతరముల । గలుగువస్తుపులచ్చటగాంచినవ్వి । వటుఁడయిన భుజగారిరావటునిమెదుట ॥ ... ✱

* జాతి *

౧౩౦. సీ ॥ మెడతెరువులునల్లి పొడలుకాళీకలు సోఁగలాగలు నిక్కురాగకాళ్లు । బిల్లికన్నులుమొన పిచ్చికపల్లులుసన్నఁపుపాలికలుచిన్నితలలు । బూరుగకాయబోల్బోరలులవిటిల కొనకత్తెరలకట్లు కొంకిగోళ్లు ।గరెలమేల్నిదుదసైకపుటత్తెవ్రేళ్లుక ప్పుమెఱుంగు నొప్పరూపులును నుదుట । మలపములుశేరకొట్టుటల్ చలముగలిగి । కుమ్ముపురువు చిక్కుపురువుగుంతపురువు । సుడిపురువు నుస్తెప.డులు మిడుతమెదుకు । చెఱకుపాల్పా లెరకుఁగోళ్లియుదిఁగెరళి॥ ౧౩౧. గీ ॥ ఎదటికురుఁజులఁగనితూరిపొదివిపట్టి । తెక్కతుదబోరమెడతోడప్రక్కపెంచె । మెఱిఁగబిరబిరఁజుట్టుమకలచితరము ।బిరుదుకురుజుపికిళ్ళపంజరఁపుగూఁళ్లు ॥౧౩౨. సీ ॥ వడిపెద్దరెక్కలు పొడియూకెజదకాళ్లు దురుసుఱీకలుసోఁగతోఁక

చాలు । బలితఁపుఁగుఱుచ మెడలు జేగు రుమొగముల్ లావున దుములునల్ల
నిమెఱుంగు । వన్నెలుపింగాణికన్నులు తిరిబోముల్ మిడిదేగబాఱలుమిద్దె
జుట్లు । మొగ్గారెలునుకొద్ది మొనగట్టిపల్లులు మందఁపుతెలుమ్ములు మట్టు
రూవు । అమరికలఁగల్గి సంకటితమిదరొట్టై । వేఁటపొట్టజనమినుప పిండి
మెఱిక । లాడికముగబొక్కి దగదీరఁబడ్డకోళ్ళఁ । గఱచి కాటులఁగెల్చు
రక్కుముకోళ్లు ॥ ౧౩౩. సీ ॥ ఎఱజెర్ల మిశిగుడ్లు నెగుపెడతలచంక్లుపలు
చనిడొక్కలు బలువుఁబరులు । నలుపుజుంజురురోమ ములబల్మి కండము
ల్దుసుసుమోఁగములు సత్తువయొతళ్లు । విప్పుజబ్బలకాళ్లు వ్రేల్మట్టు తోక
లు గురువర్తులాండముల్ కొద్దిచెవులు । బలుపెనగూడినపెలిగట్టుకొమ్ము
ల తలలుసుమదము చెంపలుమొదలగు । నంగములుగల్గి వారిజపాకు లు
లువ । తొక్కుమిరియాలు మెతకాయ మెక్కసెలఁగి । కుఱుచనికి సన్న
లుబడడికొనితమినెమ । టదగరులఁగెల్చు గురుబపొట్టేళ్ళజోళ్లు ॥ *

* జాతి *

౧౩౪. తే. గీ ॥ మేనుతలతోకకాళ్లు పల్మించుగలిగి । రెట్టమెడ
నెత్తితొడప్రక్క పొట్టపెంచ । మఱచికాటునవిడువక తఱమిగెల్చు । దొ
డ్డపికిలిపిట్టలబిరుదుకురుజులును ॥ ... ... *

౧౩౫. సీ ॥ గందఁపుమ్రాఁకులు గపురంపుటనఁటుతెన్గుతలముత్తె
ములు జేగురుచిలుకలు । గోరంకిదిమ్ముకస్తూరిమెకమ్ములువెదురు బియ్య
ము క్రొంతవెలగపండ్లు । చాఱపప్పుసితఖర్జూరముల్ ద్రాక్షలు తేనె కావ
ళ్లు రాతిబదనికెలు । నెమ్మిపురులునక్కకొమ్ములు తలముళ్లు పారుటాకు
లు మణుల్ కేరిజములు । గసగసలువీకవిండ్లుసొగచిలుకలును।సింగములు
పులిపిల్లలు జింకలేమ । గములుమానిసికోతులు కాఱుపోఁతు । లేడికదు
పులు పులిజున్ను పాడిపసులు ॥ ౧౩౬. మ ॥ నెలవింద్లేనుఁగుదంతముల్
పికిలిపూచెండ్లుఁ బునుంగిత్తెసై । యొలపుఁగస్తురి కప్పురంబు పులితో
ళ్లొడ్డీలు జవ్వాదిపి । ల్లులు పేల్కుంచెలు పుట్టతేనె సవరాలుఁ జల్లులుం
బందికొ । మ్ములు జాబువ్వను జీడిపప్పుమయినంబుఁ గోరజఁబాదిగఁ

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౩౭. తే. గీ ॥ కానుకలొసంగ ప్రణతులై కడను జంక । చేతులిడినిల్చి రప్పుడా చెంచుదొరల । యందుసడిసన్న ప్రోడమాటాడసభల । దిట్టయగుతింగణాశౌరికిట్టులనియె ॥ ... *

* ద్విపదకంద గుప్తగీతి *

౧౩౮. ॥ కలువలదొర మాని కముల । దళంపు। తళుకుల నెపుడును దగలోఁగొనఁగన్ । గలతరగలపాలకడలి । చెలంగు । చెలువునినినుఁగొలిచెద లోకమునన్ ॥ ... *

* లాటానుప్రాసము *

౧౩౯. క ॥ నినుఁగనుకన్నులుగన్నులు । నినుఁబేరొ్కనిపలుకు పలుకు నీపుణ్యకథల్ । వినియెడువీనులువీనులు । నినుఁదలఁచిన తలఁపుతలపునీరజనాభా ॥ ... *

* అస్ఫుటకందము *

౧౪౦. శ్రీనాయక తావకభుజ । మానితఖడ్గంబుసకలమహిమండలిలో । నానాసురసేనాసం । తానయశస్స్నిగ్ధదుగ్ధధారలు గ్రోలున్ ॥

* పరిణామము *

౧౪౧. క॥ వేలుపుటింతుల కౌఁగిటఁ। బాలుపడందివికిఁబోవు పగతురకెల్లన్ । నీలాలనిచ్చెనాయను । నీలాలితబాహుహేతినీలాద్రిపతీ ॥ *

* ఉపాత్తక్రియానిమిత్త జాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష *

౧౪౨. క ॥ ధరణీధరణదీక్షకువా । విరిఁబూనిన గెలుపులచ్చి వేనలిలీలన్ । బరఁగుకరాళభవచ్ఛుభ । కరనందక మబ్ధికన్యకాచిత్తేశా ॥

* ముద్రాలంకార రూపార్ణవదండకము *

౧౪౩. కలితభువనయోగ జీమూతగోత్రా వలీశాత్రవాక్ష ద్యుతిచ్ఛేదనోద్దామ ధామాభిరామాకృతీ, విలసితమునిభావమటొ్కణపంకేరుహాంతస్థ సత్కర్ణికాపార సంచారిభృంగానుకారిస్థితీ,ఘనవిపినసరోంబుపానప్రభిన్నాగ్రపాదస్ఫురద్గ్రాహకగ్రాహ మస్తాగ్రభిద్భీమ చక్రా

యథా, వినుతజనదురంతసంసారఘోరార్ణవోత్తారణా కారణాభూత నౌకా ప్రతీకాశనైకాభిదా॥ ... *

* ఆర్యాగీతిరూపకందము *

౧౪౪. వ్యాళాధిపనగనాయక। నీలధరాధారినేత నీడజకులరాట్। శైలపశ్వేతక్ష్మాభృ। త్పాలావృషభగిరినాథ ధరరాజవరా॥

* అభేద భేదాతిశయోక్తి అపూర్వప్రయోగము *

౧౪౫. క॥ ఈతేజోనిధికర్ష్మామె। రాతిరిసత్కాంతిఁజెంద రామయనుముఖ। ద్యోతులెయి సరుపిజేయువి। ధాతకరింగడచి నీప్రతాపముశౌరీ॥ ... *

* ధ్వని *

౧౪౬. సీ॥ తలయెత్తుటకుఁగల్గెఁదనజాతివారిలోఁ దెలివేయిపడగలచిలువసామి। కనయంబుచాయ పొందొనరింపఁగాఁగల్గెఁ గటికిచీఁకటిపాఱగదుము తేని। కలరువిల్లునిదాయయాదలనిలఁగల్గెఁజల్లని వెల్గులేజందమామ। కలదచ్చిదెసలకొండలనునిల్కడగల్గెనింగినంటకయున్న నీటిదారి। కవురభువనాతిశాయి వైభవవిభూతిఁబూనిసుజ్ఞానజేగీయ మానుఁడవయి। పిట్టగమిపాదుశాబాసుగట్టుమీఁద। నెలకొనఁగమొల్చి దేవరవెలసియుండ॥ ... *

* జాత్యభావ ఫలోత్ప్రేక్ష *

౧౪౭. క॥ తగవరులిలలో వెలఁదులఁ। దెగటార్పరుగానమిమ్ము ఢీకొను పగరల్। దిగవిడతురనుచుఁగాదా। వగభీరువులైరిలచ్చివలపులరాజా॥ ... *

* గుణతాసాధారణానుపమాన కందము *

౧౪౮. క॥ గడిగాటవుగరిగీముల। గుడిగూబలగెబ్బునైత గొల్లలు గౌలన్। దడలుచు గండరిగర్వము। విడుతురునీరిపులుజేరివేంకటశౌరీ॥

* అనుపాత్తవాచకధర్మోపమానలుప్తవృత్తప్రాసనీసము *

౧౪౯. ఇటుగిబ్బ తేజయెక్కటిరౌతుచేపట్టు గరితగాంచిన గట్టు

గాంచినాఁడ । నిటుజోడువీడని భటువుపుల్గుటనుంగు చుట్టపుట్టువు మెట్టుఁ జూచినాఁడ । నిటునిండుకోటిపాలిటి కలంకులుదీర్పు గేస్తుగుబ్బలిఁ దిల కించినాఁడ। నిటువల్లెతాటిమిక్కుటపుటెక్కురికీబు కెడగొప్పతిప్పపీఠిం చినాఁడ ।జియ్యయేమందుఁగోదనాల్గుచెఱఁగులందుఁ। దిరిగికనుఁగొననెందుదేవరకుదొరయు । పురుడునేగాన నీబంటుబురుకగాన। చామన మెఱుంగుతిరుమేనిసామిగాన ॥ ... ※

※ అధికము ※

౧౫౦. క ॥ ఉల్లముపొషుపుదొరయ్యా । చల్లని నీయసముపాల సంద్రములోనఁజ । దొల్లిటిసాములయసముల । నెల్లను బుద్బుదములట్లని లగన్పట్టిఁ ॥ ... ※

※ సమత ※

౧౫౧. సీ ॥ వితగణంబులులేవె వివిధపంగ్వంధవంధ్యల కభీష్టము లుసంధిలవుగాక । నుత్సవంబులులేవె యుజుహారిదాగత ప్రభుదత్తవిత్త మేర్పడదుగాక । గిరిదుర్గములులేవె పరమోత్తమసమస్త తీర్థరాజాప్తివ త్తిలదుగాక । నెఱతనంబులులేవె నిరుపమపారసీకచ్ఛేదనోద్వృత్తిఁగన దుగాక । ధరణిపుణ్యస్థలముల దేవరలులేరె । నీవలెనుదివ్యతిరుపతినిలచి భక్త । వారములఁబోొచు సాములులేరుగాక । పంకజాతాప్తనీకాశవేంకటేశ ॥ ... ※

※ శయ్య ※

౧౫౨ క ॥ వలరాజఁటకొమరుఁడు । చిల్వలరాజఁట · పాన్పుము ద్దులమఱఁదిచెంగ । ల్వలరాజఁట కావునకే । వలరాజనినిన్నుఁ బొగడవ సమేసామీ ॥ ... ※

※ అపూర్వప్రయోగము తెనుఁగుమఱుఁగు ※

౧౫౩. సీ ॥ పయ్యరమేపరి నెయ్యంపుబోనంపు తెలిమెకంబెకిరిం తగలుగుసామి । రెంటతాొగుదుచట్ట రెట్టింపుతాలుపు తలపువ్వ తండ్రి లోనిలుచుజియ్య । బొక్కలాయఁపుజక్కి యెక్కటితోడెక్కుతత్తడి పు

రిసికొఁదాల్పువేల్ప । మబ్బుప్రాబుట్టువుమాళిగలోనుండు గుబ్బెత నెదజేర్చి యుబ్బుజేజె । సంజజగడంబుకాకరా ఛాయమించు । తలఁపు మానికమరచేత నిలుపురాజ । డాలుతులకించు బేడెసకెక్కియంపు । సాహెబునుగన్న చొక్కపుఁజక్కనయ్య ॥ ... *

*** అపూర్వప్రయోగము ***

౧౫౪. శా ॥ కేలన్ గూఁతలువెట్టువాలు పురిచక్కన్మించుపావాలు పుట్ । గాలంజాలు జెలంగుడాలు మొనకెక్కన్ బక్కిరాడాలుని । గ్గేలన్ బేర్కొనువేల్పుచాలు నెదనెమ్మిన్నిల్వబూచాలునే । వేళంబూతలమేలుమేలునుగలావెన్నున్ నినుంగొల్చెదన్ ॥ *

*** జాతివార్తలు ***

౧౫౫. సీ ॥ చలిగాలిదిండిమేతల జాతికొమ్మల యాటల కిరవైన యట్టిసెలలు । గుజ్జుఁపుమూతుల కులముపొల్తుల తేఁటపాటలకునిక్కైన మేటిచరులు ।నిసుమంతమాన్సివంగసనుబాలలకిన్నెరల మోతలకుమాదువలుకుగవులు । తెలిసుదతెరగంటితెరగంటితెఱవల రచ్చపట్టగు నెలజాతిగములు । జంటము కాలిఱెక్కడాలంటుచేత । మలినమానలినములుండు బఱకొలఁకుల । గలిగిచెంచులకెల్లను నిలుకడయిన । పొన్నవలిమలచెంత మాబూమిసామి ॥ ... *

౧౫౬. తే. గీ ॥ అట్టిసలిమలసేరువ యడవినున్న । చెంచుతెల్లను మాపనిసేయనుండి । కోరిదేవరయడుగులు కొలువవేడి । యరుగుదెంచి త దామకుఁడండునిన్ను ॥ ※ *

౧౫౭. ఉ ॥ ఈదివసంబునందుఁదగనిచ్చటికోనలయాకిరాంఱ్డనం। బేదలుమామలల్లుడులు పెద్దలుసుట్టలు నల్లిబిల్లిగాఁ । బోరిదిగ వేటలాడిక డుపుల్దనియించుచునిల్లుముంగిలై । సోడెము జూచువారలకు జూపుచునుం డుమునాడునాటికిన్ ॥ ౧౫౮. క ॥ సామీసల్లనిపొద్దున । నేము దలంచవలెమిమ్ము నిటజేజేరా । గీములపట్లను బీళ్లను । నేమునుమీసలువవలననెమ్మదినుందున్ ॥ ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౫౯. క ॥ పులిమీసల నెపుడేను । వ్యాలలూఁగుచు విల్లుఁబూని మెదటఙగిదటఙ । బలముఙగిలము న్వాలయఁగ । నలుగుల నెలుగులను దుర్రింతునలవోనితతిఙ ॥ ... *

౧౬౦. సీ ॥ గెలుపుపేరువజీరు గినిసినకప్పురై దువరాచసెంచు మాదొడ్డివేల్పు । సతబాసవాల్దంట కతలానిపాటువే సముగొన్న బోయ మాజాతిపెద్ద । సురఁటిపీఁచులపుట్ట దొరమొక్కరానే స్త్రిజంగిలి మెటుక మాసంగడీఁడు । దరమంపుటాజ్ఞకు తనవెర్రిలాసంగిన యానాదిమాకితవై నతెఁడు । వేయునేటికితరిమలవెండికొండ । తావిగుబ్బలికడగట్టు తావులందు । నప్పసంబుప్పతిల్లుచు మెప్పుఁగన్న । యట్టికొరవఁజులెల్ల మాసుట్టలయ్య ॥ ... *

౧౬౧, సీ ॥ బలితంపువణఁకుఁగుబ్బలిక్రిందినాడెల్ల కేలిగామాపెద్దకైరఁడేలు । గందపుఁగట్టు దుర్గఁపుతాణములనెల్ల పట్టుగామాసినపాపఁడేలుఁ । బొడవుఁకొండకుసెల్లుబడికోనలవిమెల్ల కొమరుమీఱంగ నాకొమరుఁడేలుఁ । గవ్వంపువెండిబంగరుగుర్రింకు మలలెల్ల దేవరబంటుసాధించియేలు । నిండెకొంచెఁపువక్రమయాదరనులు । మత్తుజొత్తిల్లు తనకేలుసత్తిదనర । నాదుసినమన్మఁడేలల్ల నాటనుండి । చిలువ మల వాఁడయోరాచకలువతెఁడ ॥ ౧౬౨. సీ ॥ డంబెచ్చుతపసికన్నుంబాప పేరెక్కు నందలికుందేటికందునొకటి । చాయజక్కవచంటి సాహేబుపాపని తురకమానికమగు దుంతయొకటి । ముక్కంటిఖండుల మొర్రిక్కలీడేర్చు నాయంకునితంట్రిడిచేసింకయొకటి । జాళువాపరపయ్య జంపియాపట్టికి మేలిచ్చుసామేని మెకమునొకటి । నీటిమెకేమీని మొలనూలు బోటిమిన్న । నొంటిపంటనుగలకిటి యొకటినిక్క । కలనునెమకినమెకములపొలపుఁ గాన । మేముజేజేలగాచిన సామిసంద ॥ ౧౬౩. సీ ॥ మావేటలకుఁదప్పివేవచ్చిన దిగదా మెలఁగెడియూనేలమెకములెల్ల । మానెలలిడిపారవేసినయదిగదా యిమ్మైనయీవేన్గుకొమ్ములెల్ల । మేమువాసవిసూడమిగిలినయదిగదాయీ నెలవునదెబ్బతేనెలెల్ల । తొలుతమాపోగుకట్టలరాలినదిగదా యిందు

గల్గినహరిబీకలెల్ల । యేముసెప్పినసుద్దులయింతగలుగ। చితవుగాఁబల్కఁ-యీనసోటుకతలదెల్ల। కానయీకాననాకెనగాన మేటి। నల్లవెఁ ఱుకాన యెఱుకాననల్ల సామి॥ ౧౬౪. ఆ. వె॥ మేముగలుగుపజ్జమీకొక వేటదో। టల నువేడ్కఁజూపవలయుఁగాక । నురకయింఢ్లకడనునుందు మేమీసామ్ముఁ। దినినబుణముదీర్తుమనుచుఁబలికె॥ ౧౬౫. క॥ వేయేలజియ్యవినవ। య్యాయెఁకమావినపమొకటియటుకనుఁగొనఁగా । నేయెడఁజూచిననడవిలు। లాయంబులు వెలయుజమునిలాయములనఁగన్॥ ౧౬౬. క॥ ఇనమణియవిగాకాచెం। తనెయొక్కఁటిరెండుమూఁడునాల్గయిదాతే । డెనిమిదితొమ్మిదిపదియుఁబ। దనకొండ్బండ్రెండుగాఁగఁదగనేర్పడుచున్॥ ... ✱

✱ జాతివార్త ✱

౧౬౭. సీ॥ కోనమున్వ్వెలువడి ఘుర్ఘురధ్వనులతో దారిముస్తెలుమోరలోరసిలగ । నేలజగ్లైడవలెనెలకొల్పివాలమెల్ల పోడుగొట్టిరనగోరాడిచప్ప । రింపుచుపైవేరుడెంపులదంష్ట్రలునూరిజాల్వెలవులనురుగుబిరుదు। జల్లులగతినొప్పదుర్లిల్లుచుసవ్వాడికోలలనరవాడుదేరుచీఁక । దిగుబురుత్తరింపుచువెదురుగడలువడ। రాచిఱుదలెల్లఝూడించిరాలుబియ్య। మెరకుగొనిపెంట్లగూడిమైనెరులునిక్క। నేస్తుదోమగఁజూచునయ్యేకలములు॥౧౬౮. క॥ ఇదిపొలమిదిబిలమిదిచే। నిదిబైరిదికుంజపుంజమిదిచె। ట్టిదిఝురియిదిదరియని తెలి। యదుమెకములునేలయీనినటులమెలంగున్॥ ౧౬౯. క॥ కైవాలుపండుపంటల। కైవాలుమెకమ్ములామికైవాలుటచో। నీవాలుననీవాలున। నీవాలుననీప్రశస్తినెఱపఁగవలయున్॥ ... ✱

✱ ఆదియమకము. ✱

౧౭౦. క॥ బలుపందిపందికదుపులు । పులుతెలుఁగులుసిలుగుచిఱుతపులులేనుఁగులున్ । గలయడవులగలకొలదుల । దులదులవేటాడగాకదులవలయుహరీ॥ ... ... ✱

✱ ఆద్యంతైకనియమచేకానుప్రాసయమకరూపకందము ✱

౧౭౧. క॥ నేనికనేనికయాదల । మానికమానికరమైనమానికడెంబుల్ । పూనికపూనికరంబుల । కానికకానికగనిచ్చఁగానికయిత్తున్ ॥ ✱

౧౭౨. ఉ॥ రమ్ము మురారినిన్ను సుకరమ్ముగఁ బోఁగొనిపోయి నేఁడు నా। యమ్ముల చేత జంతునిచయమ్ము నెల్ల వధించి మాఁపినో। దమ్ములు బూఁషినీ మదిముదమ్ము లరింతుఁ బునాదుఁ జోడులో। కమ్ముల యందు నెంచుకుల కమ్ములగానము సామి సత్తువన్॥ ౧౭౩. క॥ ఇదుముల బడి మెకముల వలె। యుడవులను జరించు నట్టియదములటంచున్। గదుచుల్కఁ జూడకే మె। ప్పడునుపు రండములు విన్నప్రోడల మనుచున్॥ ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౭౪. సీ॥ వాసఁ దప్పక భూమి రాసబాపనికిచ్చి నిజము సేకొన్న మున్నీ నికతలు। నలకిపుట్టువు గ్రోలనర చేతను గలాని చిలుకుముక్కున నిల్పు బలియుకతలు। కంపటీలను పసిగాపరులకు గొండ వేల నెత్తిన గొల్ల బాలుకతలు। నలుమోముమనువు బిడ్డల బిడ్డలాటకై నేలకు జేయు కయ్యాల కతలు। కులము పెద్దలు రచ్చల గుంపు గూడి। చేరఁగావచ్చి కోయి తల్ జెప్పుకొనగ। సకలమును విన్నవారము సామి మమ్ము। నేళము గసూసి సిత్తాన నెంచకయ్య॥

౧౭౫. చ॥ అనవుడు వాని వాక్యములకచ్చెరుమిక్కిలి సంతసించి వే। మ్మనమున నుగ్రవన్య మృగమండలి హింస విలాస ధర్మమా। నని పరికించి వారికి ప్రియంబునఁ గట్నములిచ్చి దూతలన్। బనిచి దిగంత శైలవన పక్కణ భూములకా క్షణంబునన్॥ ౧౭౬. క॥ కమ్మలుకై రాతకకుల। కమ్ములరమ్మను చుఁ గౌతుకమ్ముల రారన్। సమ్మతి బనిచిన నొకదివ। సమ్మతిగడవక విదమరు సమ్మతి గాఁగన్॥ ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము *

౧౭౭. క॥ అయ్యెడ నడవిని నొండొరు। కుయ్యిడి పిలుచుచును లుబ్ధకులు హాదిపనుపుల్। సెయ్యుచు గనుగొని బాగెము। నెయ్యంబున మనకుగల్గె నేయని చేరెన్॥ ... ... *

౧౭౮. క॥ ఆసమయంబున నొకశుభ। వాసరమున నంజనాద్రివాస్తవ్యుండు। ద్భాసురతర చిత్రమృగ। వ్యాసక్తి మనంబు విలసితానందము గాన్॥
౧౭౯. సీ॥ మునుచెవి చాముజాతిన యోరసికనుక సీదురు మాలు భాసిల్ల గట్టి।

సరిలేనికట్టాణిచౌకట్లుధరియించికస్తూరి కాతిలకంబుదిద్ది । తెలిరుచందురు గావిదట్టిగట్టిగఁజుట్టివలవంకరతనంపువంకిజెక్కి । కుంకుమరసమునఁగూర్చుగంధమలందివలిపెముప్పటివలెవాటువైచి । సకలభూషణమణిరుచిని కరకిరణ । రాజిగడుమించనిజమందిరంబువెడలి । పొగడవుగుబ్బలినదుము నువెడలునట్టి । వనజబాంధవవైఖరివనరనపుడు॥ ... ✻

✻ జాతి ✻

౧౮౦. చ॥ గొరిజలయుబ్బు మేనిజిగిగొప్పయురంబువెడందపంచకం। బెలుపగువన్నెచిన్నిచెవులెక్కువమైసిరసెత్తుమెట్టువాల్ । కొరసగిలింతగట్టిమఱికొంచెముకందముకాళ్ళువేగముల్ । మెఱుఁగుగనుల్ సుదేవమణిమెత్తనిరోమములొప్పమెప్పుగన్॥ ... ✻

౧౮౧. సీ॥ తగినట్టిమూష్టిసదండసోల్కిమెఱుంగు మెఱయుకైవడిబిసమీటినగతి। కీల్బొమ్మతెఱఁగునగిణిబెళుకుచాట్పునలకుముకిపోలికలాగుసారె । భ్రమ్మగుమేరరసంబుకదలుమాడ్కినీటమునిగిలేచసూటిచాటిబాణమేగువితానపటమువిడిచినయట్లు రిక్కతెగిపడినరీతిమింట । చిల్కబాఱినవైఖునజింకదాటు । పగిదిబంతిమెగయుచారిపాషములకు । సరవియంతెరపల్లటివరుసబిరుదు । పాత్రవలెనాడగలజిత్రపత్రమునకు॥౧౮౨. ఉ॥ బంగరుజల్లులున్బికిలిబంతితలాటము ముత్తియంబులున్ । రంగుగమోముముట్టునపరంజకళీనముపట్టుపల్లముల్ । సీ గణివిండ్లుతూణములు చిల్కలకోలలుపట్టియంబులున్। సంగతిపార్శ్వభాగములఁజక్కఁగఁగూనిచిసాదినిల్పినన్॥ ౧౮౩ గీ॥ వాజిగుణమునురాగయువాగ్భూమి।మానమునుశరశస్త్రసంధానములును । జోడుపరశస్త్రములరాకసూటివిధము । ననెడియష్టావధానములాత్మనెఱిఁగి ॥ ౧౮౪. గీ॥ బిగువుపదిలంబుచూచిగంభీరవృత్తి । మొక్కిపొన్నంకివన్నియదొక్కినిక్కి । సరవిమైఁరనినెక్కినుత్సాహలీల । పిక్కటిల్లఁగదమికించిమెక్కువగను॥ ... ✻

✻ పంచధారాయుక్తసీసము. ✻

౧౮౫. వలయాద్రిపరిమితవసుమతిగైకొన్నగమనికచుట్టువేడెములు

ద్రిప్పి । విరసించు నసురుల శిరముల మెట్టింతు ననెడు చందముల జోడనలు బట్టి। నిజకీర్తిచంద్రికల్ నిగుడి యంబుధు లెల్లఁ గడచె ననన్న విధాన నిడివిదోలి। యిలమీ దతనయాజ్ఞ చెలియలికట్టగా నిలిపినగతి కుఱుచలను గీలచి। తనకుఁ బ్రతిదేవుఁ డెందు లేఁడనుచు నెవకు। పగిది తగు నడ్డవేడెముల్ బ్రరపి నుఱియు । భంజలి మురళిరుళి పిరుఝుంపయ సుధాల। మానఁగతు లెసఁగఁ జూపుచు పాళిమీఱ॥*

౧౮౬. వ॥ అప్పుడయ్యాటవికనికరంబుతో నారాయణవనప్రాంతంబున మృగశరణ్యంబగు నమ్మహారణ్యంబు సొత్తెంచు నత్తఱి ముత్తెపుఁ జేటనీటిచొక్కటంపు సెలయేటి దరుల వఱలు చలువల బోదున నేచిన పంటవలంతి నెమ్మేన శృంగారరసంబు పొంగిన తెఱఁగున చెంగలించిన నిచ్చలపుపచ్చికల మచ్చికల విచ్చలవిడి మెసవి మిసమిసల మసలుచు నీఁగవ్రాలిన జరీన జీరుకు బారునునుపుఁజనువ్రలందనరుచు వలికరువలిఁ బొలసినఁ బొలసి బెగడ మిడిగొరిజల వడిచివుకు చివుక్కనుస్వరంబులు గుప్పింపుచు తళుకుబెళుకు చూపుల నెఱపూపుచు కుఱంగటలొద్దగు మోదుగ కంకేళి దాడింబ దాసనబంధుజీవసంబాదిగాఁగల చెట్టుల నిట్టలంబుగ నగ్గలికలనలగు కలికల నమరు సుమనికరంబుల దూరంబులఁ గనంగొని కారుపొదయనుబమ నెదల నెదుగ నెదఁగ దురతండంబులుగ నడ్డంబులు నుండు గుండులఁ గంపుమీఱి జంఘాలతను లంఘించి పొదలెడు కన్నెలేడులును, రావిమఱ్ఱియందుగు వెలఁగ వెదురు నంటులనంటునై నచిగుళ్లు కంటికింటి కంటిననికంటికినింపుగా నాకంటికి మెసవివేసవి తేట నీటనీటగు కొలంకులం జేరి నీరంబులు జల్లుకొని పొరలి కెరలి మరలతామరలపరంపరల వెంపరలాడి తుండంబుల తండంబులు పొడవుతెత్తి ఘీంకారంబులుచేసి చల్లనితావులకు తావులగు మావుల క్రేవల కైవశంబులయి వశాలితోఁ గొండ్లిసలువు దంతావళావళులంటలకించి వేసట గొనకసటల మెకంబులు గమకంబగు తమకంబుల పైకి దుమికి నఖముఖంబులకఁ గుంభంబులు సంరంభంబున చక్కలుగా వ్రక్కలించి జొత్తిల్లు నెత్తుటింబోదలు మెదడుపాలసొంపొలయ మెక్కి పుక్కిళ్లకు కక్కసంబైన కోఅలమోరలఁ జిక్కిన పెక్కుదొరముత్తెంబులను మియ దానవుడమికి జగ్గుమ

సునిగ్గులు జేరువన్నెముగ్గులసింగారంబుల తెఱంగులును, యరచిచ్చులకై
పెచ్చుగాంబూపట్టుపుట్టపట్టులు గొట్టిగుడ్డచీమలబారు వాములమిలమిల
మెదలుచెదలుకదుపుల లెస్సగా బుస్సుబుస్సునగూర్చి యొగిబిర్చుచు ముస
ముసనముసరు కటికచీకటితుటుములనందందగ్రందుకొని యుండలితేనియ
లానిగుటగుటార్భటుల నటునిటుద్రిమ్మరు బల్లిదంపుబొల్లిముకము మెకం
బులును, తరువుల మెండుకొనియుండు కొండగోతియుల మురిపెములుగ నఖ
రశిఖరంబులవిదళించికుత్తుకలొత్తినల్లులుగావు బట్టి రావగొనిగవులు చుట్టు
కొనగవులమిప్పుల నిదురగదురపొగరునగురువెట్టుచు చిత్రవర్ణకంబళంబుల
డంబువిడంబించుచాపులను వీపులరూపుల సేపుదనరుచిఱుతపులులును, నిర్ఝ
రంబులజర్ఝరితంబుగానూరునీరంబుల మెరసినిరవుకొనిసస్యార్ద్రంబునకర్దమం
బుగావించు విగ్రుడంబులనిర్దయతమార్దవంబుగపొసంగమెసంగ బుసం
బులూడ్చి బుసకొట్టుచు మీఱుసరీసృపనారీవారంబులతో మసకమూలతని
వి సనక సంచరించు నాచుతాచులగాంచి మేనులుప్పొంగ చెంగుచెంగు
న దాటుచు డగ్గరివావిప్పి తెప్పునకబళించి చప్పరింపుచు నొప్పుపొడదుప్పు
లును, నిండారుగండశైలంబులడాలీను గైరికంబుల నిజాంగంబులు ప్రతి
బింబితములయినం గనుంగొని మదాలసేనురుగ రోసంబులు భాసిల్లపిటిక
దికి సని బిరబిరనత్తుకొని ముకంబులువంచి రెండిమ్ములధకాధకిదాకి సెల
గ భంగంబులైన యున్నతంగశృంగంబుల మీసరంబులగు కాసరంబులును,
ఎండెండు సంచరించు నందందుకస్తూరీపులుముస్తురంబుగాగుమ్మరిం
పనింపగు కస్తూరికామృగవారంబులు వెన్నెలజాన్నలరు వెన్నెల కుప్ప
లమవ్వంబున నివ్వటిల్లు తెల్లజల్లులనల్లసిల్లుబల్లిద పుజల్లిమెకంబులును,
పదయుగనఖాంచలంబులం జంచచ్చంచూపుటబుల రెట్టింపుదు బొబ్బ
మెకము దచ్చికాళ్ళమెకంబుల నిరికించి కఱచుకయుప్పరంబున కుప్పరం
బెగసి మలలసెలనేళ్ళపులినతలంబుల నజ్జుగానజ్జుగాం జెండుగండభేరుం
డకాండంబులును, చిమ్మనగోళ్ళ వెలువడు జలంబుల కరణి తరునిక
రకర్షణంబుల చిల్లునచముడుగాడు శరీరంబుల మత్తిల్లుచు క్రోళ్లుమకుపా

కానీకంబులదోఁకొని ఘుర్ఘురారావంబులమీఱుచు గములుగట్టి గట్టిమొనలై దుముదుమలమెలఁగు నలుగులజుట్టుచుట్టుచు వేండ్రింబునందీండ్రించు జండ్రినిప్పులకుప్పయొప్పునఁదేజరిల్లుబిల్లికన్నులనలుదెసలం గలయఁజూచుచు నల్లపల్లపుబలగంబులనెలయించికొనుచు కురువిందబృందంబులుగల కెలంకులను ప్రేలనట్టిట్టుగాఁబెట్టగలించి చప్పరించి రొప్పుచు కోసలడోంకలం జెవులవారువులపడియలమడుఁగులనెలవులచలువల పజ్జలనజ్జులుసేయుచు నీరంబులుగూరుచు పేరెంబులుబాఱుచు ఘోరారాకారంబులమీఱుచు పారంబులదాటుచు నింపారు సుదారభూదారఁబులును, లేవేలుంగు మినుకుశకలకు గాక చలువాతిపడగల రంజిల్లుబిల్లులుబెల్లుగాబట్టిగరగరఁగొరికి బిరుసులేనినునుగజ్జల నెఱ్ఱగాజవ్వాదియొత్తిమెమ్మెరంద్రిమ్మరు జవ్వాదిపిల్లులును, పిల్లలనక్కునందునెక్కొన నిల్పి నిక్కుగలకొమ్మలనెక్కి పచేళ్ళిమంబులైన క్రొమ్మావి పండ్లమెక్కుగ్రక్కున నిక్కడక్కడదాటుచు నందునిందుమాటుచు నిక్కినిక్కి వెక్కిరింపుచు చెవులురిక్కరింపుచుపండ్లిగిలింపుచు గండ్లబెదరింపుచు కిలకిలారావంబుల నింపుచు గలగఁనచెట్లుగదలింపుచు వెనకముందఱఁజూపిమెలఁగుచు పెనఁగులాటలంజెలంగుచు పిక్కటిల్లు మర్కటంబులును, గలిగివిలసిల్ల విలోకించియంత యక్కాంతారంబుననొక్కసెలమేటికెలన నిలచి యచ్చెలువగాలతేఁడు శేనంపాతమొదలగువేటలాడుఁడనిలుబ్ధులకానతిచ్చిన॥ ... *

౧౮౭. క॥ పులిగొలుగుపొడలచల్లడ ।ములుదట్టులునీలిగోణములుపీకలదం । డలుకావుబొట్లుమెట్లును। గలిగిచెలగునట్టి బోయగమియవ్వేళన్॥

౧౮౮. క ॥ బలువిండ్లుచిలుకుటమ్ములు । మొలదట్టులునీలిగోణములుకురుచపిడె।మ్ములుపీకలుచేకొమ్ములు। నలరగబోయదొరబిడ్డలాహరిమెదుటన్॥౧౮౯. ఉ॥కొంచెవువాలముల్గుఱువగోళ్లనుగొప్పశిరంబుకాళ్ళమే। ల్మించిననాల్కడొక్కజిగిమిట్టయుగంబువెడందకండ్లుమై। పెంచిచెలంగుఛీనుడుతుపాకిలకోరికరాళ్ళిగొంటుక్రొ। వ్వించుతలారిజీడిపులిమేఘముసాఁదగుజాగిలంబులున్॥ ... ... *

౧౯౦. మ॥ సెలకట్టైల్ తడవింక్లు సుర్లు తెరలుఁ జేకత్తులుఁ జల్దిపా।
దఁలు పందీటెలు దీమముల్ చిలుకులూముల్ చిక్కముల్ మోటక । త్తులు
బోనుల్ బడెగంక్లుముంగిసలు నెక్కుల్ పోగులుఁ బోటుకో । లలుజాలంబు
లుఁగంటలుఁ దివెలు గాలంబుల్ జెకుర్మీటలుఁ॥ ... *

* జాతి *

౧౯౧. సీ॥ అన్నువతలగొప్పకన్నులునల్ల నాలుక తెరిపిమెడగులుకరివ
న్నె । తెల్లబొమల్ జట్టతిరులునిక్కగు మెడ లెల్ల చాణీలునుసల్లిపొడలఁ । వె
డదసన్నపుటత్తెవ్రేళ్లబ్బు చెక్కిళ్లు రెట్టకట్టెదురికమిట్టబోర । కురుచలవి
టిమచ్చగొరవంక కాళ్లెజ్జబాణీలు మొనపండ్లుపరువుగలఁగు। వారణంబు
నుజలకట్టెబైరిగిద్దు । చంచడనుసాళువముశనిశరసుమించు । యాష్టము
నుతళుకాదిగాగ వేరవేర ; నొప్పడేగలజతకూర్చుకుండుటయును॥ ... *

* అజహల్లక్షణము *

౧౯౨. సీ॥ ముందరవిలుచాలు మొనసీతుపాకీల బారుఁలాతరువాతబ
లసీకురుచ । బల్లెంపుగుంపులాపజ్జదెప్పరమైనగడలపౌజులునిరుగడలనదు
మ । మదగజంబులువాటిగదిసీయరదములా పార్శ్వంబులందుభాచాలతు
టుము । లావెనకహెతులుధరాధిపుల్ మంత్రిలు గొల్వవెన్నునివెంటగూ
నిపీపు । లిఱుకుభుజములు కెంజాయకఱుకుమీస । లుఱుకుకనుగ్రుళ్లుమిట్ట
పండ్లుఱుకునెఱులు । బెఱుకుచూపులుపరువులవిఱుపులుగల । మెఱుకలదొ
రదామకుఁడుకొందఱెనియందు॥ ... *

౧౯౩. సీ॥ ఏనాదిరాయనీవీకోనలోరక్కు ముతరాచనీవల్లపొదనుని
లువు । వేకరిసామినీవీపట్టుసూడుముబోయనీవాసలచాయకావు। మెఱుకు
ల తేఁడనీవీనెప్పసూడుము సెంచనీదొపొదయంచకదలు। వేసమన్నిఁడనీవీ
కానవెరజుముగై తనీవాజాడగనగచూపు । తాచురారూపుచట్టునే సంపు
జియ్యా । యయినరాసనక్కరపతియదె పిరపడి । సూసిబఁదుగులిటురా
జ్ఞజో స్తినసుచు । పలికెయావలవలషేటరులనుగలిసి ॥ ౧౯౪. క॥ వలలం
గాలంబులగొడ । మలసూదుల జువ్వలను గ్రమంబునమమగే । రుల

యడలవ్రేసియొడ్డియు । బలువిడినూడియునుదాడగబారలుమీరగా॥౧౯౫.
ఉ॥ వల్లికతట్టమారువముపాలుగ బేడసకొల్ల మీనుపెం । జెల్లయుపక్కి పారియునునీచునుముచ్చగబొమ్మ డాయ ముల్।డొల్లిక తేలుమీనిసుకదొంతు నుపిత్తడికాసు మల్గమీ । నల్లెయుగండెరొయ్య పరకాదిగ చేపలబట్టిబెట్టుగన్॥ ౧౯౬. వ॥అంతన వ్యాళుకలగలమెలుకతేఁడు ప్రేమందితనమందినిగూడి శౌరికనుగొనలటహాపటహంబులు దిక్తటంబుల నదరచరపించి॥

౧౯౭ గీ॥ వలలు పొయించితడికలువంచియమగు । జాడలెత్తించిబోనలుసంఘటించి । పోగువారించిగసికలుపొసగనుంచి। మినుకులరయించి తడుకలున్నాటియచట ॥ ౧౯౮. గీ ॥ పాదులనుదీముగువ్వలపాదుకొల్పి। జిగురుగండెలునురులునుజిప్ప తుదల । నిల్పిమీటలుతరువులనిగడజేసి । పట్టిమృగములపట్టలగొట్టియందు ॥ ౧౯౯. గీ ॥ ఒకటితొలు వేటజిక్కసమెకముదెచ్చి । నెత్తినీటనుగడిగిచేకత్తిచేత।ముంచికనుగ్రుడ్లు బెటికితన్నొంచచెంచు । లంచతిమ్మికంటికినివాళ్లింపచెలగె ॥వ॥ అట్టిపట్టున ... *

౨౦౦. చ॥ కనిచిగిరి తెయుగాగదుము కాగయుకోరిక చేరిబోదయున్। గుములనుసొంటెచిప్పరయు గోఁగడ యూదరసక్కతోఁకయున్। బొనుకెడపీరితోఁలగియుపొత్తరమల్ల వమారువల్లియున్ । వెనుతరుపొల్లబూదియునువీడలిపిచ్చుకబియ్యమెంద్రయున్ ॥౨౦౧. గీ॥కనుముకందురుగరిమిడిగటికెపొలికి। తొప్పరంట్రంతసాలువయుప్పుగట్టి। పరికమల్లాచిమొదయముబెటటిళుంగ । మోదలుగాఁబూరిరపలింపపొదలువెడలు ॥ ౨౦౨.సీ॥ శార్దూలగజసింహ శరభసంఘంబుల సమయించి కణతులజక్కచేసి । భల్లూకశల్యశంబరలులాయంబులదునిమిసివంగులనూలబొడిచి।సారంగగండకచమరీమృగంబులనురుమాడికొర్ణగండులవధించి।గవయజంబుక ఖడ్గగండభేరుండపటలిగూల్చిమన్నుపోతులనుజంపి । యేదులనునొంచి దుప్పులనేపణంచి।శశకములద్రుంచియిఱ్ఱులసంహరించి । యితరవన్యమృగావలినెల్లవిశిఖ।చాతురినిగెల్చిఫణిగిరిస్వామినటియు ॥ ౨౦౩. క॥ కాయంబులుగాయములై । యాయంబులుపగలమిగులనాయంబులచేఁ। దోయంబులటెంకెనిబ

లు। తోయమ్ములమ్మృగకులమ్ముదూలించెవడిన్॥ ౨౦౪ క॥ సామికిటికటముసే సిన। యామత్తియమమ్ముసుదనయమ్మునఁదనరె। నాౘ్రిమునికృపగలిగనరఘు। రాముని తూపుతుదనీటి రాజుండువహిన్॥ ౨౦౪ గీ॥ అంతటనిఖిలమృగ యావిహారలీల। సలుపుచును వచ్చియాదైవసార్వభౌముఁ। డఖిలపరి జనప రివృతుఁడగుచు వేట। సరవిచేయొండపోఁకునఁజాలబడలి॥ ✽ ✽

✽ యతిభేదము ✽

౨౦౯ సీ॥ మునుపుష్యరాగంపు మొదలరకొక్కనిమించువైడూర్యశాఖ లపచ్చరాద। డమ్ముసందులపగడంపుసైకపుసుడితలిరులతుదలనిద్దఁపుసుపా ణి। ముౘ్రిగ్గులనోరయకొౘ్రిమ్ముల జాలిరులకడానిపుప్పొడిరాల్పడోననవగ। చిందుగోమేధికశీధువునకుమూగునింద్రనీలపుజాతిగండుదేటి। మోౘ్రితలకు సొక్కుబంగరుపులుగులెఱకు। పలుమొనలచించురతనంపుపండ్లవడియు। ర సముద్రవహించుసెలయేటియిసుముదిబ్బఁగ। లఁగుచిత్రతరుచ్ఛాయకెలనఁ జేరి॥ ౨౦౭ క॥ అటుముందట పటుశైత్యో। ద్భటమయిదిటమయినిగాఢదళ సంతతివి। స్ఫుటమయిరుటమయికడునా। వటమయి బటువయినదొక్కవట ముంగనిమెన్॥ ౨౦౮ చ॥ కనుఁగొనెడమంత్రియో సురశిఖామణిచూచితెమెం తవింతయీ। జననుతభోగికంకణతసద్విజరాజసమాశ్రయత్వమున్। ఘనత రటూటభాసురతగన్గొననప్రసవాయుధారియో। యనఁజెలఁవొందెనివ్వట మహార్నిశమంచువిలాసవైఖరిన్॥ ౨౦౯ గీ॥ పలుకునమ్మంత్రిమూడుకఫణిగి రీశుఁ। డత్తరుచ్ఛాయకలరునెయ్యంబు। మీఱవచ్చిశ్రమమార్ప నొకకొంత వడిప్రియంబు। వెలయఁగా విశ్రమించి నవేళయందు॥ ౨౧౦ సీ॥ వెన్కఁజి క్కినమెకంబునుదెచ్చితలనీటదడపిపువ్వులుసుగంధంబువేసి। కొనతోకతె గగోసిమునిమీసలుపెకల్చికానుకజేసికాౘ్రేనిగొలిచి। కొౘ్రివ్వినపందుల కొ న్నిటిగమలిచికత్తిఱాలనుచివ్వికొచిగడిగి। తాలిచికఱకుట్లుగాలిచి యుప్పును మిరియంబుపులుసును మేళవించి। చలువగలమట్టితోట్టిఁచట్టుమీద। నిలుపనం దటితోఁగూడపాలుసుమెసవి। కోరకైదువదునెదారి గుఱుతుగట్టి। సా మిసంతోసముననున్నసమయముననను॥ ౨౧౧ సీ॥ తొగరుజుంజురుకుల్ తొలగదిద్దినగొప్పకొప్పులనెమలీకలొప్పజెరివి। సొగసుగానుదుటకస్తు

రిఖామములుదీర్చిపొసగజేగురుచుక్కబొట్లువెట్టి। పాటుటాకుచిగుళ్ళప
య్యెదల్సవరించియురమునగురుగింజసరులమర్చి । సరిగఱ్ఱుపందువెదు
రుపీఁకగలవిండ్లలెక్కించిచిలుకమ్ములేర్చిపట్టి। మెకమువాకట్టువెలిఖాది
మేళవించి। కరిమదంబంగములయందుగలయనలది। నీటుమెఱయంగనం
దందనిలచిమ్రొక్కి। కొమరుచెంచెతలాసామికొమరుగాంచి॥ * * *

* సారాలంకారానుప్రాణితైకావళ్యలంకారము. *

౨౧౨. క॥ గిరికలుకిరులనుమించును । కిరులశరీరములబోలుకెరలె
దుకరులున్। కరుల పాదవులున్నతములు । గిరులగడవగిరులుమిన్నుగెం
టించుహరీ॥ * * *

* అలంకారకృతవస్తుధ్వని *

౨౧౩. గీ॥ సామినీయసపుచెలికిచందుమొకము । చుక్కచాల్గో
ళ్లువెండిమంచుమలలుజిగి । దొరయుగుబ్బలుతెల్లదామరలతళుకు । కలు
కునిడువాలుగన్నులుదలఁచిచూడ॥ * *

* అంత్యచరణయతిభేదయేకాక్షరకందము *

౨౧౪. క॥ కైకోకీకాకేకుకై । కోకాకాకింకకూకెకూకకుకోకీ ।
కాకుకకుకేకికేకిక ।కూకోకొకూక్కకకింకకోకైకౌకా॥ *

* విస్మయము *

౨౧౫ క॥ హరినీదుప్రతాపాతప । మరరేబ్రహ్మాండకర్పరావృ
తమగుటన్। బరులువడకుదురుగోడుగులు। తిరసకరింపుదురుకోటతిమిర
ముగప్పన్॥ * * *

* దేశ్యపుతెనుఁగువచనము *

౨౧౬. కంటివిన్కలిదంటపేరింటిగుంటియెకిమీఁడ, యీూరైదుతూ
పులనేసఁగుదునేదారీ, తెల్లదీవిరాజ, సుడివాలుకేలఁనదనరినయొడయ,
కాకరావెన్నెలగుత్తికన్డోయిమన్నీఁడ, తీవంచమిన్కలదొంగనడంచిన
సామీ, ఫున్నెంపుపోదియైచూపట్టుతిరుపతిపోలునేలురామిన్న- మబ్బు
ఫూవిదుపునిద్దాకప్పుకప్పునెమ్మేనికాఁడ, పాలసంద్రంపుబిడారింపుజేవర,

కస్నూరికలతమిన్ననాయక, పులుగుసాహేబుబాబారాయఁడ, మొసలి
వాయొంటులనాయఁడ, బూరగొన్నగల తుపాసి, జాళువాసాలుతాలు
పుజియ్య, మోదుగమొగ్గనిగ్గుచౌకా(ట)టంపు ముక్కుమిటారంపుపటాని
నెక్కువానినెక్కుతండ్రీ, పాలదిండిగొంగదొర, యుంగుటంబునజాలు
గన్నయ్య, కటివేల్ప, ముక్కంటిపండులమెక్కుమొక్కలినిగన్నముక్కం
టిపొగడికనమరినపోఁడ, వ్రేతలయిాలువులుకొల్లలాడిననెఱవాది, చాగ
పుమ్రాన్ను(ఱ)చ్చిలించినదంట, రెంటఁత్రావుడుమొరాలించినదిట్ట, కట్టినే
స్తి, తరిమలమోపరి, తమ్మికంటి. కయ్యపుటోగరంపుటయగారిపాటవి
నుజాణ. జడదారిడెందంబునెలవరి- పదినూఱుపేరులజిరుగుజేజే- కలు
గులాయంపుటెకిరింతనెఱరాతుగన్నదేవర- నెలంతకొమరుమామ డాచి
నరతనంపుగనికొంటుకుబోనంపుగుఱ్ఱపువజీరు నీటికందుపాపనిపినతండ్రీ-
మూకలసూడుపొలదిండిరాయని పట్టిదుప్పముబన్నునెలవుపెనురాయనిసు
పుబంటుపాలించుపాదుషా- పదియాఱువేల నూటమెనమండ్రుజవరాం
డ్రనేలినమాయదారి- యలమేలుమంగమతేఁడ, బారదుగజగములానిన
బొజ్జగలాఁడ, చౌవంచదుగకొండలకాణాచికాఁడా ❋

❋ అచ్చతెనుఁగుపంచరత్నసీసములు ❋

౨౧౭, ౧. కలిమి వాల్గంటితోఁ జెలిమిచేయని మేలుజాలిమివా
విరిబూపుబలిమివాఁడ। మెడడవాటిలుక్తిత్తువెడదవావడి గోర్లిబెడదవాపె
డుగొప్పమెడదవాఁడ।పులుఁగువార్వమునూని యలుగువారలజెండగలు
గువాటంపుచుట్టలుగువాఁడ।కరమువాదిడుమామ యురము వాలించుమొ
క్కరముచారని మేలికరమువాఁడ । జారిపోరోగరపుజడదారిమన్నె।పాట
పాటానవినిసొక్కుబోటువాఁడ।సొగసుకాటుకపేరిగొండగవిదారి। నో
మినెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ ❋

౨. తులలేని పెందళ్కునలుమోముజిగిపిల్లతుమ్మెదనునుబొజ్జ
తమ్మివాఁడ।జగజోతిచేబొక్క సాదరమిడివేడిచూపులమైసొమ్ములేపువాఁడ।
యిత్తికతలమెన్నునీనుమాలాలువావిరిబూచుతటిరెప్పవిప్పువాఁడ । తావి

తాల్పరిపగదాయ కూటపుదిండి రెక్కకట్టైరపక్కిజక్కివాఁడ। నెగడుతి
గలేనితపసికంటిపొరబువ్వ। మన్నెవారిడుపొగడికగన్నవాఁడ।సొగసుకా
టుకపేరిగొండగవిదారి।నోమి నెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ ✱

౩. గుడుగుడు పాల్ మబ్బుజాపిడుగువానకుగట్టు గొడుగువాట
ము వాల్చువడుగు వాఁడ।నుడుగువాల్గమి మైలగడుగువారి మెఱుంగులుడు
గువారని వ్రేలిమడుఁగువాఁడ। పడుగువాలికనని చెడుగువారిని చెండపొడు
గువానగుకత్తిదొడుగువాడ।వడుగువాకుగబలినడుగు వాకునఁజేరియడుగు
వాలఁగద్రొక్కినడుగువాఁడ। నడుగువదలనిజగజెట్టిముడుగుటకును। చి
మగుడునగరిడినడ చెక్కడగువాఁడ। సొగసు కాటుకపేరిగొండగవిదారి।
నోమి నెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ ✱

౪. చాగపుసాలదిండిసాహెబు తలమానికపు వినుకొమరుపొగ
డ్తవాడ॥ననుమీనుచునుమనినుడిపంటవాఁ్రియు మేల్దంటగన్నతుపా సిబంట
వాఁడ। మోదుగనును మొగ్గముక్కచక్కని పక్కినెక్కునెక్కట్టిగేరుటె
క్కువాఁడ।తపసిరాచందు డెందపుతమ్మిముద్దియపయినంగుగమెలంగుమ
మయిమవాఁడ। కోరియనయంబుపాఁ్రిమిన్కకొనలు దెల్ప।లేనివలకారిజిగి
రూపు మేనివాఁడ।సొగసుకాటుకపేరిగొండగవిదారి।నోమినెక్కొన్ననల
రూపుసామిమిన్న॥ ✱

౫. బలితంపువలపు దాల్పరిదిండిగమి తావుగల దొరవాకిటనిలు
చువాఁడ।చాగపుననదోటసామింటజాలీనుబా లెంతయగుబాటవ్రేలివాడ।
పాలేటిరాయని పాపనిపైఁ దోడుపెద్దకొల్వుడురొమ్ముగద్దెవాఁడ ।బెడగు
చెంబడిబిడ్డకడుపునబొడమినజడదారివడిసుడినడరువాఁడ। వెల్లసుడిచుక్క
తలగోముబొల్లిమోము। పక్కిరా మూపునడి చక్కినెక్కువాఁడ।సొగసు
కాటుకపేరిగొండగవిదారి। నోమినెక్కొన్ననలరూపుసామిమిన్న॥ ✱

✱ అభేదరూపకాలంకారము. ✱

౨౧౮. సీ॥ కలచిసంద్రముబయల్ సెలసికొట్టినకోఱ తుదచుట్టికొను
తాచుమొదలితాచు। చప్పరింపఁగఁజాఱ చక్కగాసెలవినిచిందు నురుగు
బుగ్గచందమామ। కొప్పరించఁగరోమకోటివింటనుదుయ్య బొడమినజెజ్జ

మ్ముఁలుడుగణముల్గు। రిక్కిలించివీనులుదిక్కులదరఁజేయు ఘుర్ఘురధ్వనిప్రతి ఘోషమురుము। పారలికలనంటుమున్నీటబురుదతోఁడ. రొదలుఘూడింప కడనూడిపడినపెల్ల। లబ్జజాఁడంబు నీవుమహావరాహ। రూపమందిన వేళ గారుడగిరీశ॥ ౨౧౯ మ॥ వనమేలావనమేల పట్టణగణావాస ప్రవాసప్ర రం। జనమేలాజనమేల రాజగృహసంచారప్రచారప్రసా।దనమేలాధనమే లఘోటకభటాధారద్విదా రద్విపాం। గవమేలాగ నమేలనిఁగనఁబరా కాగూపకారూపకా॥ ❋

* గూఢచతుర్థపాది. *

౨౨౦ చ॥ మెలఁగినబాలికల్ రెయితమిల్ డిగనీకవరాల్గురించిమేల్ గలరవనాదముంచి మెదలాగెదుపౌరుషమాము రారిసా। గులమిడిగాకనీ పనికిగో వెలచానగబొట్టుకట్టిలో। గిలియుడిగల్గు మేరదయనేరుముసామిక నీవెనట్టులో॥ ❋

{సమానాక్షరనకారయుక్తప్రాసావకలి
ప్రాసనీసాను ప్రాణితసర్వలఘుసీసము.}

౨౨౧ సీ॥ తనువునుదనువును పెనఁగొననెనసీనమినమినమనునునుచను మొనలును। చనువుననినిచినతనివినిదనరునుమునునిను జెనకినవనితనుగన।కమ ననునెనరెనయనికినుకనుపనిగొనికిను కనుదనియనతనుఁడని। మొనలనుపొ నపొనగునగునమునుకొనిదినదినమునగొనబుననినిచిన।ననయనుధనువునగ నిసినవెనుకనుచి।నవనటనుగనుటనికనుననువునదను। ననెలనెలనుమనసున ఘనతనుగనుచు।నెననుమనుపొనరనవనివనజనయన॥ ❋

* ద్వ్యక్షరి. *

౨౨౨ క॥ నినునెమ్మనమునననమ్మిన। ననుమానముమానమానననినే మమునన్ । మననీనామమునూనె । న్ననుమానిననిన్నుమాననానే మేనా॥ ❋

* ఏకాక్షరనామకందము. *

౨౨౩॥ లోలాళి లాలిలీలా। లీలాలీలాల లేలలీలల లలులే। లోలోలై లాలలల। ల్లీలైలలలాలలోలలేలో లేలా॥ ❋

పైపద్యమునకర్థము.

లోల- వ్యాపించుచున్నట్టి। అళి- తుమ్మెదలను। లాలి- లాలించునట్టి। లీలా- శృంగారక్రియగలిగినట్టి। ఆళీ- చెలికత్తెలయొక్క। లాలీ- లాలిపాటలయొక్క। లాల - లాలయనుపాటయొక్క। ఏల- ఏలపదాలయొక్క। లీలలు- విలాసములు। అలలు- అతిశయములు। లే- అవులే। లోలో- లోలోయనే। ల-స్వీకరించయోగ్యమయినట్టి। ఐల- గుహాలయంబు। అల- అఖండములయినట్టి। లలత్- కదలుచున్నట్టియు। లీల- క్రీడార్థమయినట్టియు। ఏలల- ఏలకితీగలయొక్క। లాల- ఉయ్యాలలు। ఓలలు- హారాళములే। లోల- ఆసక్తిగలిగిన। ఐలా- భూదేవిగల శ్రీవెంకటేశ్వరస్వామీ॥ ఇందుకు, నానార్థరత్నమాలానిఘంటుప్రయోగములు. లోలశ్చలసతృష్ణయోః॥ లీలా కేళీవిలాసశ్చ। శృంగారప్రభవక్రియా॥ లఃఖండనేతిప్రదానే। స్త్రీనేత్రేలవణేతులం॥ ఐలంరంధ్రేగుహాయాంచ॥ ఆళిస్సఖీవయస్యాచ। అళిబాణౌశిలీముఖౌ॥

{ ద్వాత్రింశతనుప్రాసయుక్తప్రాసనీసావకలి ప్రాసనీససంసృష్టి॥ }

౨౨౪ సీ॥ జాలువేలునుసంకుగాలులు డాలునుబిల్లరాలు కేలునుగలబాళివాఁడ। పాలుపోలునుపుల్గుడాలు మేలునుపచ్చదేరుసాలునుగలహాళివాఁడ। మేలుకోలునుజగమేలుకీలునుకల్మిజాలునాలును గలలీలవాఁడ। వాలుడాలునుమున్గు చేలుప్రాలును వేల్పుచాలు మేలునుగలవేలవాఁడ। రేలునుబగళ్లనెఱజగడాలుబన్ను। పాలువడుగాఁ జపొగడతసోలువాఁడ। బేలుపోవనిపాలిచెండ్లనూలుకొనుచు। దీలువడగొట్టునట్టిగగ్గోలువాఁడ॥

షట్చక్రవర్తిషోడశరాజనామాభిరామప్రాసభేద భాసమానవృత్తము.

౨౨౫ చ॥ పృథివిఁబురూరవున్నగరుహైహయుఁజుఁ బురుకుత్సుఁజంద్రము। త్యశిపునలుంఁ దిలీపుయువనాశ్వభవుంభరతుఁ గయున్నగీ। రథునిమరుత్తునంగుశిబిరామును పొంద్రుని నంబరీషునిం। బృథుని యయాతిరంతిశశిబిందునిభార్గవుమించవేహరీ॥

౨౨౬. క॥ దేవరచూడనివేటలు । లేవేమిము మెచ్చ జేయ లే మీ వైనె
నఁ। మావిలువిద్యల నేరుపు । నీవింపుక చూడవలయు నేడనికడకన్॥

౨౨౭. క॥ వాలమ్మునొక చమరీ । వాలమ్మున నేసి భిల్లవల్లభయ
వనిన్ । వాలమ్మనువృగమృగయా । వాలమ్మునఁబట్టి శౌరివైపునఁగన్ ॥

౨౨౮ క॥ జాలమ్ము వెడలశబరీ। జాలమ్ములఁదుందొక ర్తుజవమ నఖగరాట్।
శైలపతి మెచ్చ నేసెను । కోలెమ్మునఁగాడ యేరుకో లెమ్మొకటన్॥ ౨౨౯.
క॥ ఈవిధమొనరగ మృగయా । ప్రావీణ్యము నెఱపఁగాంచి ఫణిగిరిరా
యం । డావలవస్త్రమణీభూ । షావళులిప్పించియున్నయ త్తతిమిగు
లన్॥ * * *

* కకారాద్యక్షరకందము॥ *

౨౩౦ క॥ కలకంఠముకరెవులుగును । కలవింకముకంకణంబుకహ్వ
ముకరుదున్ । కలరవముకనకభుక్కును । కళుకునుకంకమును గాకికక్క
ర్కైదున్॥ * * *

౨౩౧ మ॥ మొదలైనట్టిఖగవ్రజంబుతగస మ్మోదంబుతో వేటయం । ద
దనాడేగలముష్టిబట్టిగము లైయంతంత చప్పుళ్లుబె । ట్టిన మైయుడఁగఁజె
ట్టుచెట్టు సెలకట్టైన్ గొట్టి బెట్టేయుచున్ । మదిను ప్పొంగుచునున్నయామృ
గయులన్ మన్నించుచున్ శౌరియున్॥ ౨౩౨ గీ॥ అటుతదొరెఁపుత్రా
డు చేనత్తెమమర । దళుకుచేఁదొ ల్తవానకోయిలలదునిమి । బైరిచే వెన్క
కొంగలబాఱుగొట్టి । సాళువముచేతగుండేళ్ళజీరెనంత॥ ౨౩౩ సీ॥ చెం
గావిచాయ పెంపురంగుమీటినదట్టిచుంగులువారచెఱంగు జెక్కి । అపరిమిత
ప్రభాతపనీయకటిసూత్రవలయంబు పైచిక్కమలవరించి । వలచేతమణి
ముద్రికలకాంతిదిశలందు మొనయు వేష్టపుడేగముష్టిబట్టి । డాకేలపచ్చ
రాడంబైనచోపుఁడుగోల నెల్లవిహంగకోలముజోపి । వెన్కకునుజాగి
యూకించివ్రేసి వేటు । తోన చెంగునలంఘించిదానివిగిచి । హస్తమును
భూనిపక్షిసంహారమునకు । వేటకాండ్రనుదోడ్కొనివిపినభూమి॥ ౨౩౪
సీ॥ లావుకపసిరికలకుముకేగిజిగాడుపూరేమజీనువుకారుకోడి । గువ్వగుం
కనకోడిగోర్వంకకోయిలభరతముజక్కవపావురమ్ము । పొటిపిట్టయుల్లం

కిపొన్నంగితితువగున్నంగయెత్రెంతకొక్కరాయ । విచ్చుకకేరిజబెగ్గుచు
వణ్లంగిచీడచెమరుగాకిచిల్కపెడిచె । పికిలిపాలకూకటిగువ్వబెళవజిట్ట ।
కకొక్కరవెలిచెగోఁగడకన్నెలేడు। పాలజీనువడాబయుఁబైఁడికంటె। నీళ్ళ
ముచ్చునునుల్లంకిచల్లపిట్ట॥ ౨౩౫ క॥ తమిహెచ్చపొదలకైదుల । గుమిగ
నియీకెలునుడేగకునుడిండివడిఁ । చమరుంబాతనిపిడికిట । నమరంగాబ
ట్టియేయనదియవ్వేళన్ (క॥ చమరుంగాకనిశ్రీహరి । కొమరుగ నీకియ
లుడేగకునుపడివడిగన్ ।చమరందంబుగనుప్పిని । యమరంగాబట్టియేయ
నాసమయమునన్ ॥) ౨౩౬ సీ॥ కైదుబారిగరిపోగనుగొనిక్రిందుగాచివ
చివమెఱుఁగుతీగవలెసాగి । యవ్వేటుపడిపయినంటితొడిగొకటివిఱిగిపడ
గనట్టెవెంబడిబడి ।పాటుననొక్కటిబట్టుకయటుతారుబిరికైదునొక్కటి
గఱచికొంటి। పలుమొనదిగియుచుప్రక్కలఁబాఱుకొాజులరెక్కలనుగొట్టు
చునుపొదలుచు । గలగలనమెల్లనేమువ్వగదలకొదవ । పులుగులదరగూ
యుదునుండదెలసిశౌరి । కదసియాడేగచేనుంచికైదుతలలు । నొక్కికొ
నగోటమెదడెల్లచెక్కమెసఁగి॥ ౨౩౭ గీ॥ కాళ్ళకైదులునెడమచేకడ
కుదివిచు । నంతటనదనుదప్పినదగుటజేసి । తెలిగుడిజుట్టియాసామికేలిడే
గ । నొయ్యనొయ్యనజుక్కలనొరయనెక్క॥ [తే॥ గీ పిట్టపిట్టకుచి
క్కంబుపెట్టినట్టి । యదనుననదనుదప్పినదగుటజేసి । తెలిగుడిసుట్టియా
సామికేలిడేగ । యొయ్యనొయ్యన జుక్కలనొరయనెక్క॥] ౨౩౮
శా॥ ఆరీతిన్వినువీధినెక్కననుడాయన్ లేకయాశౌరియు । య్యారంబొ
ప్పఁగనెండమాటుగనుచేయడ్డంబుగామోమునన్ । జేరంజేయుచు దృష్టి
నిల్పివెనకన్ జేయూదికూర్చుండొకిం । తోరై చూచుచునంతనొక్కవని
కైయొయ్యొయ్యకేడించినన్॥ ౨౩౯ క॥ కనగొనియచ్చట వ్రాలుట ।
మనమునునిశ్చయముచేసిమంత్రిసహితుఁడై । తనసేనలనచ్చోటనె । యు
నిచటుచనికనియెనొక్కయుపవనమెలమిన్॥ అంత॥ ●

౨౪౦ క॥ నారాయణవనమునభుజ। సారుండాకాశరాజచంద్రునిసుతనాం।
బారున్ నెచ్చెలులున్ శృం । గారవన మ్మనసుమిగులగారవమెసఁగన్॥ *

( ) [ ] ఈగుర్తులుగలపద్యములుపాఠాంతరముగనైయున్నది.

* మనోజపూజాభివర్ణనము.

* అపూర్వప్రయోగము. *

౨౪౧ సీ॥ విరివియాతరులక్రొవ్విరితేనెమరువైనకరువలిపీఁచుచెంగల్వకోలని । కెలనరేజోతిరాచలువతిన్నియపొంతఁ బరువంపుపూలచప్పరముబన్ని ।కురువేరుపెడవెట్టిమరువంపుదడిగట్టిముంగిటకప్రరంపుముగ్గుబెట్టి । గురుతరకాశికాగురుధూపధూమములిచ్చిసూనాసవమెదుట నుంచి । మదనురతియుక్తముగమృగమదమునందుఁ। జేసితత్ప్రతిమననిల్పి భాసురముగఁ। జందనసుమాక్షతములఁ బూజలుఘటించి । బహువిధోపాయనమ్ములువహినొసంగి॥ * *

౨౪౨ సీ॥ ధ్యానమాత్మభవునకావాహనము లోకచారికాసనముధ్యక్షాయికర్ఘ్యు । మంబుదాప్తునకుఁ బాద్యమువార్ధిమన్మనికాచమనీయము ప్టాంబకునకు । స్నానంబుశంబరాసనునకువస్త్రముప్రకటాంబరతనుధా ౹కుపవీత । మద్విజరాజు మేనల్లునకుసుగంధమతిశీతగంధవాహరధికక్షు । కములవిహతశౌర్యునకుఁబుష్పమువిరివిలు।తునకుధూపముసురభిమిత్రునకుదీప । మలరపేంద్వాత్మసుతునకుఫలనివేద్య ।ముశుకబలునకుఁదాంబూలమురతిపతికి॥ ౨౪౩ గీ॥ అనుచుసకలోపచారంబులర్థిఁజేసి । మకరచిత్రపతాకాయమదకరాయ । మత్తహంసగజేంద్రాయమన్మథాయ । మానినీమానహరణాయతేనమోస్తు॥ అనివెండియు॥ ౨౪౪ శా॥ జేజేయిక్షుశరాసనాశరణురాజీవధ్వజాగ్రముకుృభ । దాక్షిణేశకుమారకావినుతిసారంగీగుణాఢ్య.కణల్ । రాజీవాదిశిలీముఖాభజనమోరాజాప్తలోకోత్సుకీ । రాజాదండముదర్పకాప్రణతులో రామామనోహారకా॥ * *

* చౌపదములు. *

౨౪౫॥ అదనిదెమముఁబ్రోవతులోన్మదన । మదనమోహనచమత్కృతిసదన । సదనానిలకౌశలశరమదన । మదనటనస్థితిమదినివలదనా॥ *

* వితాళచౌపది. *

౨౪౬॥ కమ్మనిచిటిపొటికరువలితేరు। తుమ్మెదబలగపుఁ దొలఁగినబాటు।

కొమ్మలదళములఁ గూర్చువజీరుఁ । డొమ్ము మదన నియ్యోగికెవ్వారు॥ పచ్చవింటిచేపంతముతోడ । మెచ్చులగెలుపులమించులతోఁడ । హెచ్చుకంటిదొరనేఁదినప్రోఁడ। పొచ్చెము లెంచకపూవిలుకాఁడ ॥

* డిండిమవృత్తయుక్తకర్ణాటచౌపది. *

౨౪౭॥ విరివిగానెలపండువెన్నెలలుగాయ। పురివిచ్చినెమ్మిగుంపుల తటానడాయ । మురువౌచిలుకవార్వమదువాళిసేయ । తరిగాదు మనుపు మందటినిరతిరాయ॥ * *

౨౪౮ చ॥ అనివినుతించిమ్రొక్కికములాననలావివిధోపహారముల్ । గొనితమలోనభక్షణలకుంబ్రియమైనఫలాదులన్‌రుచుల్ । గొనుచు మనోవికాసములకుందగుజాజరపాట లుబ్బుమే । లెనయఁగఁబాడిసోలుచుర హిందములోననెదారుమెచ్చుచున్॥ * *

—— * వనవిహారవర్ణనము. * ——

౨౪౯ చ॥ మదనునియిట్లునోమియల మానినులెంతయుసంభ్రమంబునన్ । బొదలుచునాసవంబనఁటిపూవుదళంబులముంచిముంచిమె । చ్చుద నతనొండొరుల్ చవులుచూచిభళీసొగసయ్యెనంచుస । మ్మదతమొదవంగఁ దాగుచునుమాటికిఁ గేరుచునుండనయ్యెడన్॥ * *

౨౫౦ క॥ ఆసవములుచవిగ్రోలెడి । యాసవసవలెటిఁగితేటులలరులగమిపై । యాసవదలిపొదలికదలి । యాసవరన గాంచిచెంత నాడరయమునన్॥ * *

* దశదోహదయుక్తకందము. *

౨౫౧ ॥ పలుకకొరవిగోగిడవా । విలిమూరొక్కనపొన్నఁ దన్నఁ బ్రేంకణముమిపా ।టలఁగోవినగచనుపకము ।తిలకముగనమావినంటఁ దగడన్‌బొగడన్॥ వ॥ పువ్వుజేసియాపువ్వారుఁబోడులు వెండియు॥

౨౫౨ సీ॥ తిలకంబునొకతెచూపులసన్నగావించెఁజాంపేయతరువొర్తుజంకజేసెగోగునొండొకతె మెగ్గులుబల్కుచునుదూరెఁగమజేరిమొకతెప్రేంకణమువాడె। నొకతెఛాయచుఁగురువకముగాగిటఁజేర్చెవకుళంబుపైమించనొకతెయుమిసె । లేమావిచేనంటి ప్రేమనొక్కతె యాఁచె

నొక తెవావిలిమీఁదనూర్పులూసఁగా । గడిమినొక తెపొన్నఁగనికికాకికన
వ్వఁ । బ్రకటముగనశోకమొక తెతన్నె । నిట్లుపానవశతనింతులుమెలఁగ
నా। తరులుసరవివిరులఁదన రెనంత॥ * *

౨౫౩॥ * వనకేళిమధురగతిరగడ. *

సారసవదనలు సారపదమ్మున । గారవముగశ్రం గారవనమ్మున
తము లెచ్చినచి త్తములను వేడుక । గమ్మునై తగుపూ గములనుగూడుక
మొదలపొదలుప ట్యేదలునుజాఁగ । మెదలుచూపుతు మ్మెదలటుజేరఁగ
బలువిడిజిగిగు బ్బలుజిగిఁదేరఁగ । దలతలమనువా ర్తలుముదమూఁగఁగ
నలువుమీఱవే నలులలరింపుచుఁ । గులుకునడలబె ళుకులుగన్పింపుచుఁ
బలుకులకపురఁపు బలుకులునింపుచుఁ । జెలరేఁగుచుకు చ్చెలలబిగింపుచుఁ
కపకనగిచం పకములకరుగుచు । శుకము లెగరకిం శుకములుదిరుగుచుఁ
వపునసకా పరువనిదిరుగుచు । గురువిందలపొద గురువనిముఱుఁగుచు
రువముదన కిమ్మనువారును । రమ్మదెకర్పూ రమ్మనువారును
హకారమ్ములు సహకారమ్ములు । మహిళకుఁబ్రియమీ మహిసుఫలమ్ములు
రికేడంబులు నారికేడంబులు । వేరులుంచకు ర్వేరువటంబులు
న్నదేనిదా పొన్నకుడాయకు । సన్నజాజికై సన్నలుచేయకు
నలగనిసురపొ న్నలచేనదుమకు । చులకనగావం జుళకముజెదుమకు
యీకుందముచెలి కీకుందమునిలు । మాకందంబులు మాకందంబులు
కదలిచూతమీ కదలివికాసము । పొదలగంటెపూ పొదలవిలాసము
వెదకుమిపుడుకొ ర్వెదకునుమల్లెలు । మెద లెనిందుతు మ్మెదలకుఁబిల్లలు
మరలగంటితా మరలకొలంకుల । గురులనెతగెవా గురులుకొలంకుల
మలయగజొచ్చెను మలయసమీరము । కళికలకేన గ్గళికలమీరము
కలికిలేనముగల కలికికుచమ్ములు । తులయనదగుప క్కులలకుచమ్ములు
నలరుగొన్నితరు లలరులనాగము । చెలువరొచేయుము చెలువగుగానము
ననివనితలువని ననితరరతులను । వనమయూరధా వనమృదుగతులను॥

* అచ్చ తెనుఁగుప్రాసకందము. *

౨౫౪ క॥ చిలుకలకొలుకులుబిత్తరి । సొలపులమెలపులనుగలికిసొం
గులముద్దుల్ । గులుకఁగఁబలుకులకపురపు।బలుకులుజలజలనయొలుకబలు
కుచుమతియగు॥

{అచుంబితరచిత చతుర్దళయమకాంత్యనియమభ
రిణచరణగరిష్ఠనిరోష్ఠ్యవిరాజితరగడరాజము}

౨౫౬॥ * అపూర్వప్రయోగము. *

కలికికలికితనాననానదిగట్టి * గట్టిగనంటినంటిని
కలికికలికచనిన్ననిన్నవగాక * గాకడకంటిగంటిని
జాలిజాలిచెనంతనంతటజాల * జాలకనీతిసీతిగ
నేలనేలకిలతికలతికననీక * నీకడజాతిజాతిగ
సారసారసరాజిరాజిలసరస * సరసతచల్లచల్లగ
కేరికేరిసదాడిదాడిలకింక * కింకలనెల్లనెల్లగ
నాడనాడగనాగనాగజయాన * యానసగట్టగట్టగ
నీడనీడగనేలనేలకినెచ్చ * నెచ్చెలిదిట్టదిట్టగ
దరినిదరినిలలేకలేకలదండ * దండననంగనంగన
సరసిసరసినిసన్నసన్నసెసంగ * సంగతినంగనంగన
నిచ్చనిచ్చననయ్యనయ్యడనెన్న * నెన్నడరేకరేకగ
నచ్చినచ్చికకానికానిగయాళ్ళి * యాళ్ళిదిసాకసాకగ
కన్నెకన్నెరికానకానలగన్నె * గన్నెరచాయచాయగ
నెన్నినెన్నినదాసదాసనకింత * కింతగడాయడాయగ
గదలిగదలికనలరెనలరెయిగాయ * గాయకనీడనీడగ
నదిరినదిరహిసరిగసరిగయిసందె * సందెలజూడజూడఁగ
రాగరాగతలంకెలంకెగరాక * రాకడలెక్కలెక్కడ
తీగతీగడిసీనసీననజేట * జేటకినిక్కనిక్కడ

సీటసీటననని మెనని మెంతేని * తేనియ తేర తేర కె
చాటచాటన కాద కాదయసంది * సందిడ ఢీర ఢీర కె
నాతినాతిల కాళి కాళిదినాగ * నాగకి కాన కాన నె
నీతినీతిల కాన కానజనించ * నించదెనాగ నాగనె
లలనలలనలతతినితతినిలలాగి * లాగిగడించడించగ
నలినినలినిడనిగ్గనిగ్గడనాట * నాటలనంచనంచగ
ననలననలనగతిగగతిగసనాచె * నాచెయిగట్టగట్టిగ
నని చెనని చెననంసగంగజయంత * యంతటజిట్టజిట్టగ
చక్కజక్కనిదంటదంట లెసంగ * సంగతిదాటదాటది
అక్కఅక్కడిలీలలీలతనంట * నంటనిచాటచాటది
నీలినీలిని నాడనాడసనీచె * నీచెనధాయదాయగ
రాలరాలగనేయనేయలరంగ * రంగరకాయకాయగ
యింతియింతి యెమేన మేనలనింత * నిందగనేననేనన
కాంతకాంతతతాళితాళిచెకలసీ * కలరిసితానతానన॥

౨౫౬ సీ॥ ఏలాలతలుదూరసేలాలతాతన్వి నన లేవి కోయ క్రన్నన మృగాక్షి। మరువబోకింత యే మరువంబు జాననజాతిటు వెనుపుటేజాతి నాతి।గోరంటపూగొమ్మ గోరంట కేకొమ్మ కేళిగైకొమ్ము కంకేళిబాల॥ వాదులేటికి విరవాదులకై లేమ పొగడదండలకెంతపొగడెదబల । కన్నె గేదగి రేకుకై కన్నెవలన । వలనిమచ్చర మేల యేవలననుచు । నోజమైగూడియపుడు పయోజముఖులు । చయము వేడుక పుష్పాపచయము జేసి॥

జలక్రీడాభివర్ణనము

పాత్రసభేదము

౨౫౭ క॥ వ్రీడావతులవ్వేడనీ ।లీలంబుష్పాపచయకలితఘనకేళీ। లాలితజనితశ్రముల్రై । యాలోజలకేళికాంక్ష నటుచన నెదుట॥ ౨౫౮॥ క॥ అంభోజోత్పలకైరవ । బంభరకలహంసచక్ర బకవివిధరవా। రంభ విజృంభణసంభ్రమ । గంభీరంబైన కొలనుగనుఁగొనియచట॥

* మాధుర్యము *

౨౫౯ క ॥ నారీమణులయ్యెడదమ । సారవుమణిభూషణములు సడలించునెడన్ । గారాకెడలిన లతలన । తీరైకనుపట్టిరధికతేజంబలరన్ ॥

౨౬౦ క ॥ అక్కొలనుజేరిదిగునెడ । చక్కగ సోపానములనుజాతియహోయో । యక్కయిదియెంత జక్కని । యొక్కసఖియ తనదుచెంతయూతగనిల్చెన్ ॥ ౨౬౧ క ॥ నీకునునాకునుజోడ । ల్గాకిన్నెరకంఠికామృగాక్షికిసరియా । నాకొమ్మకు దానికిసా । టికలికికి నుద్దియల్ల యింతియటంచున్ ॥ ... *

* ముద్రాలంకారము అపూర్వప్రయోగము *

౨౬౨ మ ॥ వనజాతాక్షియురోజకుంభములతోవర్తించురోమావళీఘనహస్తస్థితితోఁ గనన్మకరికల్ ఘర్మాంబులన్దోఁగజా । జినగస్త్రారిమదంబుతోఁ దళుకుమీఱెన్ హారపద్మాభతోఁ మనముప్పొంగఁగడిగ్గెఁదత్సరసికిన్మత్తేభవిక్రీడితన్ ॥ ... *

౨౬౩॥ * జలకేళి వృషభగతిరగడ *

చలువపలువగమించనంచనుసరసి * సరసిజముఖులుఏడక
నలువువలువలు గట్టిగట్టిమనంబు * నంబురికొనెడువేడుకఁ
దరినిసరినిలనమరిమరితమ * తమకతమకములూనరడిగ్గుచు
మెఱసిమొరసియొకళ్లొకళ్ళటు మెట్టు * మెట్టుచుమిగులమ్రొగ్గుచు
ఘనతగనుతమివలపుగలపముకరగ * కరగతజలముచల్లుచుఁ
దనువులనువుగడయ్యనొయ్యనతరగ * తరగకనిలచిమళ్లుచు
మెలమిబలిమిగనీదవేదుమకేల * కేలటుసాచకానవు
లలన మెలనగవొమ్మరమ్మొకలాగు * లాగునవెంతదానవు
రావకావగననుచు మనుచుబిరాన * రానసుతొడిగగ్రమ్ముచు
తీవరేవలననగిపెనగుచు తెలివి * తెలివిరిదమ్మిరెమ్ముచు
కుసుమరసములు విసరుపసనైకోక * కోకనదంబుగాంచెదు
వసముబిసములకేవనావగ వారి * వారిని దనుపనెంచెదు

కప్పుపుప్పొడి వ్రేయనాయమె కంట * కంటటుబెంచివేగమె
యప్పమెప్పగతోఁకకలసీ వాడ * వాడకయుండలాగమె
మరలిపొరలుచు నలికతిలకముమాయ * మాయలుగొన్నిసేసెదు
తరలికేరలుచుతోనవేనలి తరమె * తరమెఱుఁగకయతీసెదు
వద్దురాగతనాలువలుకకు * వాదులాడగతగునెవారికి
యద్దిరాదొరసానివిటురా * నగునెపొమ్మటునీదుదారికి
యనుచునుండగనేచిరొుకచెలియంమ * సందఱఁజూచికొందఱు
దనరనోఁ‍కూకారంతుసేయగ * తగునెయిటునెఱబిగుదుమందఱు
మెల్లవారికినోలపెట్టెద * నీదులాటకుబిరుదుగట్టెద
నొల్లవనిమెడివారిదిట్టెద * నొనరమన్మథునానబెట్టెద
నెందుజునిగెదరంచుబెట్టుగ * నేచిచేసుమరజముచొట్టుగ
యందరలపైజిల్కపట్టుగ * నాడిసఖయకుబ్రియముపుట్టగ
నోలయాచిగురాకుబోణికి * నోలయాయంబురుహపాణికి
నోలయాయలినీలవేణికి * నోలయామదకీరవాణికి
నోలజక్కవచాలకిప్పుడు * నోలతామరగోలకిప్పుడు
నోలతుమ్మెదనారిమీదను * నోలయంచరొుయారిమీదను
నోలయాకసవిభునినందన * నోలయోషాకలితచందన
యనినసతులందఱును భళిరయో * యతివనేర్పరివనిరయంబున
వనరుహాకరసీమసుద్దులు * వరుసనిడినయనంతరంబున ॥ *

* ఉత్ప్రేక్షాలంకారము *

౨౬౪ చ ॥ అలయకవెన్కయీతనొకయంబురుహాననక్రీడసల్పుచో। వలిపెపుపైటమాటునను వటుప్రవచన్మనలొప్పెఁగాంతితా । వలపుబ్రవాళవల్లికల వ్రాలినకోకయుగంబుమారుచే । వలబడిముక్కలెత్తుకొను వైఖరిజూడఁజెలంగెఁజిత్రమై ॥ ... *

* ముద్రాలంకారము *

౨౬౫ వనమయూరము॥ చండగతి పెన్నెరులు జాతికటిసీమన్ । మెం

దుకొనిగప్పకదుమీఱిజలకేళిన్ । దాండవము సల్పెశుభవిధంబుననునీశ్రై ।
యుండిరబలల్వనమయూరములరీతిన్ ॥ *

* రూపకాలంకారము *

౨౬౬ సీ॥ తళుకుపెన్నెరిముంగురులుగండుతుమ్మెదల్సోగకన్నులుక
ప్పుచూపుతోగలు । తరులతల్మొగములుతగు తెల్లదామరల్గబ్బిపాలిం
డ్లుజక్కవలజోడు । లఘుగులుబెడగులయ్యారుణాంబుజంబులు మీగాళ్లుమే
టితాఁబేటిచాలు । చేతులుతూండ్లురాజిల్లునాభులుసుళ్లుసోలుచూపులు
తెళ్కుమీలుగాఁగ ।లలనలెసఁగిరికాసారలక్ష్ములనఁగ।సుడియునడుములు
వడవడవడకజడత । నడలనడుగులుతడబడతొడలుజడియ । నెడలిబడలిక
లెడనెడనడలనపుడు॥ * *

౨౬౭॥ సీ॥ చిలుకలకొలికితొయ్యలియింతియుగ్మలిమగువపైదలిబోడి
ముచ్చకంటి । మెలనాగ వెలఁదికన్నులకలికి నవలామెలఁత మెఱుఁగుబోడి
నెలఁతపడఁతి । చెలువజక్కవచంటిచేడియలతకూనపొలఁతిముద్దులగు
మ్మపువ్వుబోడి । జవ్వనిబిత్తరిచానప్రోయాలన్నుకన్నెలేమతెఱవకలికిగో
ల। ముగుదకొమ్మసకియముద్దియజవరాలు । నతివగోఁతికొమిరయందక
త్తె । మొరపులాడిబోటియువిదబంగరుబొమ్మ । తలిరుబోడిమొదలుచె
లులతోడ॥ ౨౬౮॥ క॥ వేళంబెసలిలవిహారణ । కేళిరతిందేలియామృగీలో
కనతా । బాలముదమందియొండొరు । కేలూఁచుచుసరభసమునఁగేరుచున
గుచున్॥ ౨౬౯॥ గీ॥ జిలుఁగువలిపెంపుమైనెల్లఁగలయనంటి । యంగరుచి
చేలమునమించిరంగుమీఱఁ । గొలనువెలువడునప్పడాకొమ్మయొప్పెఁ ।
బటికనార్చినయపరంజిప్రతిమబోలి॥ ౨౭౦ ॥చ॥ చలువలుదెచ్చియిచ్చె
నొకచాననెరుల్తడియార్చెనొక్కతో । య్యలినెఱిగొప్పమర్చెనొకయం
గనవెంబడిపూలమేల్తురా । నెలకొననిల్పెనొక్కచెలినిండెదగందవులం
దెనొక్కపై । దలిమెలిసొమ్ములుంచెనొకతన్వినభోవిభుగూర్మిపుత్రికిన్॥
౨౭౧॥ క॥ అరయనపరంజిప్రతిమకు । మెఱుఁగిడిచొక్కమగుజాజుమె
ఱుఁగరమిన యా । యిరవునయాకాశమహీ । శ్వరసుతతగనెరులచూ
డ్కివహినింపెసఁగన్॥ ౨౭౨॥ సీ॥ సంపంగికావులు చంద్రురుకావులు

వెలిపట్టుజీబులు వేటచాళ్లు । బొమ్మంచుముయ్యంచుపొప్పళి చెఱుంబట్టు
నుదయరాగముకందులురతవన్నె । ముత్తెలపందిళ్లను త్తరగోగ్రహణంబు
లుకరకంచునాచువన్నె । నిండువన్నెలుమంచినిగమగోచరులుసామంతవీ
ధులుప్రతిమలునుబోగడ । పచ్చలును మేఘవన్నెలుపచ్చపట్టు । గరుడప
చ్ఛలునేత్రముల్ తురగవల్లు । హంసవల్లునుపద్మాలుహరిణవల్లు । మొదలు
గావల్వలుధరించిముదితలపుడు॥ * *

* ఉత్సాహయుక్తగీతి. *

౨౭౩. అందమైనకీలుగొప్పల దుఁబూలు తేనియల్ । చిందనీకయుం
చినిగ్గుచెంగళించుజాళువా । సందిదండలుంగరాలుసన్నబన్నసరులు
సొం । నందెలుంగడెంబులచ్ఛహారముల్ తురాలుకొం । బసిఁడిగంటల
మొలనూళ్లుబాహుపురులు । సరిపెణలుము త్తియంపుముంగరలుతాళి । ప
తకములుదాల్చిపన్నీటపదసుమించు । చందనమలంచిరంతటసంతసమున॥
౨౭౪, క॥ ఈరీతివారిభూరివి । హారానంతరమునందునతిచతురగ
తుల్ । మీఁజఁగయిజేసిమనమొక । మేర క్షణమాత్రవిశ్రమింతమెయను
చున్ ॥ ౨౭౫ క ॥ ఒకవంకఁబువ్వుతేనియ । నకలంకంబైనవంకయం
డనుమెలఁగన్ । బికశారికశుకనికర । ప్రకటరవంబువినిసతులుపరమో
త్సవలై ॥ ౨౭౬ ఉ ॥ కేవలమైననుంజిగురు కెంజడమైసుమనఃపరాగ
మే । తావివిభూతిమైపికవితాననినాదముసింగినాదమై । కేవలఁబూవుదీవి
యలుగీల్కొన దాల్చినయోగపట్టిమై । మావివిలాసమింపెసఁగమన్మథమో
హనసిద్ధుఁడోయనన్ ॥ ౨౭౭ క॥ ఆచూతముచెంగటఁగని । నాంచా
రునుదోడుకచెలులునయామాగ్గాతి । పాచుర్యపాథోక్తి । శ్రీచాతురిమ
నముబోదలఁజేయుచుడాయన్ ॥ ౨౭౮. క॥ లలనామణులావేళను । మొ
లమామిడికొమ్మవదలిఱుటునటుజనరాఁ । గులుకుచుఁబలికెడు జేగను ।
గలకలమనిమువ్వ గదలగాఁగనివేడ్కన్ ॥ ౨౭౯. ఉ॥ కాంతలతోనభోవి
భుశిఖామణిపుత్రికవేగడేగన । త్యంతరయంబునంబొదివియ త్తరుశాఖల
నెక్కిమిక్కిలిన్ । సంతసమందిపట్టుకొనిచాలప్రియంబునగారవించియం।
తంతకునుబ్బిభూషణమయంబగుహ స్తముచేతదువ్వుచున్ ॥ ౨౮౦. ఉ॥

ఎవ్వరిదొకో యివ్వలనవ్వనికెవ్వలనుండివచ్చెనో । జవ్వనులారయిప్పు లుఁగుచందమునందముడెందమందునన్ ।నివ్వెఱగందఁజేసెనిఁక నేటికిమాటికిమాటలేటికిం । దెవ్వతెయైనయిట్టిచెలు వెన్నను విన్ననుగన్నఁదెల్పరే ॥

౨౮౧. క॥ అనిచిరతనూరినాంచా । ర్యనితామణిచెంతనున్నవామాక్షికరం । బునకావేసఁడమునొసం । గినయ త్తతినంజనాఖ్యగిరివరుఁడతటన్ ॥

౨౮౨. గీ॥ ఎండచేఁగందిదండనాథుండుదాను । నందనమునకు వెడలియానందలీల। వచ్చివనిఁజొచ్చిచల్లనివసతులందు ।బడలికలఁదీలివయ్యారమడరనపుడు॥ ౨౮౩. గీ॥ తళుకుగులుకంగననుచుమావులనుబెనుచు । కొనిన పూఁదీవలనుచువాసనలగొనుచు । మలయసీడలనిలుచుజల్వలనుమనుచు । మెలఁగునలులను బెనుచుఁదెన్నులనుజనుచు ॥ ౨౮౪. గీ॥ మిసిమిరా చిల్కతెక్కలపసనదల్పఁ । బూనునచ్చపుబచ్చతాతీనెబూచి । యాత్మనరుదందదండకూకాద్రినేత । సచివుఁడునుదానుగూర్చున్నసమయమునను॥ *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౨౮౫. సీ॥ వేగమెమదినెంచివేంకటనాథుండుతనదునెయ్యంపుఁబ్రధానిజూచి । యివ్వనిమనదేగ మెచ్చటనున్నదో నెమకుపొమ్మనరమారమణునాజ్ఞ । జవదాటకప్పేళజనియమాత్యవరుండుచిరతనూరనుపద్మసరసిచెంత ।నెచ్చెలుల్గొల్వఁగా హెచ్చిననాంచారుదేవిని గనుఁగొనిభావమునను । సంభ్రమంబుముదంబునాశ్చర్యమొకటి । పెనఁగొనఁగనప్పుడా రొరయనుచుమెచ్చు । దొరలగానొక్కఘనసారతరువునీడ । నిలచియచ్చెంతనున్ననెచ్చెలులఁజూచి॥ * *

* అపూర్వప్రయోగము, యమకము. *

౨౮౬. క॥ నాళీకవనాళీకల । నాళీకకువేలపాలహారిముఖాళీ । పాళీదృక్పాళింగని । చాళింబడెనేనిమాని బద్ధుఁడుగాఁడే॥

౨౮౭. వ॥అనితనమనమునసుతియించియయ్యాలగుంభోండ్లనెయ్యంపుకేలికసానిమైనతొయ్యాలింగనుంగొని॥

అలమేలుమంగాభివర్ణనము.

* అపూర్వప్రయోగము, యమకము. ద్రాక్షాపాకము. *

౨౮౮. క॥ బెళికియుబెళుకనిచూపుల । మొలిచియుమొలవనియా

రోజముల తేనియలన్ । జిలికియుఁ జిలుకని పలుకులు । చెలిమైనూనూఁగువ యసుచికిలిదనర్చెన్॥ * *

౨౮౯. చ॥ పలుచనగాక మిన్నదయి బర్వకయుండెడి చిన్నిమోవి యున్ । దెలుసుటె గాక పల్కఁగడిదీరి నెఱుంగనికొ్రత్త సిగ్గునన్ । మెలఁగుటె గాక గుల్కవగమించఁగ నేరని నెన్నడెందమున్ । జలజదళాక్షికిం బెసఁగె శైశవయౌవనసంధి వింతగన్॥ * *

* స్వభావోక్త్యలంకారము. *

౨౯౦. సీ॥ ఎదఁదమ్మిలే మొగ్గ లెనసి పైనిల్పనోయనఁ బూఁపచన్నులు నునువుడేర । వెడఁదగూదులనుండి వెన్నెలవులుఁగులు తెమలె నానేత్రాంచలములు వెళుక । కలదు లేదను వాచకలితోక్తిమార్గమునఁ గకదుసన్నపున మును చెలఁగె । బాల్యపుఁ జేటింక బాఱఁగన్పైడుయిసుముదిన్నియనాఁగ నెసఁగె బిఱుదు । కోదమరాయుంచ యంచల మెదలెసనఁగ । గులుకునడయందము య్యోఁ జెంగల్వనేస్తి । సిస్తుఁగనె మోము నెమ్మేను మస్తుమీఱెఁ । గంబుకంఠికి మొదలి ప్రాయంబునందు॥ * *

౨౯౧. క॥ ప్రియమొనరించెను సతిప్ర । త్యయ కారకగుణసమాసతద్ధితవృత్త్య । వ్యయవరరూపకవృత్త్యా । శ్రయ భావమువలన శబ్దశాస్త్రము భంగిన్॥ *

* ఉపమాలంకారము. *

౨౯౨. క॥ మొలకవలెనింతగద లెడి । తలిరు మఱుంగుననుదోఁచు తళుకుగులుకు మో । ల్లలవలెను మోవిమాటున । సలరెడు పల్వరుస దనరెన బలకుమిగులన్॥ * *

౨౯౩. క॥ తొలుతటిశ్రీవర్ణంబులు । చెలిపీనులనొక్కపోల్కి చేసనగులేదా । తలపఁగను కమ్మలంటుక । నలవదునక్షరనియాంఢియబ్బుటగనునే॥

౨౯౪. క॥ తమివయసువచ్చుటకు బా । ల్యమువాయుటకాత్మజన్యుఁ డాశుగపంచాం । గమరసియుట పైఁగాఁబో । లి మణికి నెమ్మేనవ్రెక్కలగ్నంబుని చెన్॥

* అపూర్వప్రయోగము. *

౨౯౫. క॥ కోమలతారాహువదన । యామవతీనేతబోదువునను ఘుమరాగా । కామాహితుఁడీశుండెపు । నామెరవెలఁదికిని(ద్రివళులతిశయమయ్యెన్॥ * *

* ఉపమాలంకారము. *

౨౯౬. సీ॥ జలదంబుపయి మెఱుఁగులు మెఱసినరీతిఁగొప్పిమ్ముడి మొగిలిరేకులు జెలంగ । లతను గెంజిగురులుల్లసిలుచందంబున నెమ్మేనరతనంపుసొమ్ములమర । మంచుగప్పినగట్లను ర్యాద మొగలిరేకుల పైఁటలోఁగబ్బిగుబ్బలమర । దొనలలోసానబట్టినతూపులిడుమాడ్కి విప్పతెప్పలవాఁడిచూపులమర । డాలుపగడాలభరణికొప్పిమ్ముల జాలు । పరగుగతి కావిమోవిపల్పంతియనఁగ । బోసఁగియున్నట్టిపొన్నారిపొఁగడఁదరమె । నలువకైనను వేనోళ్ళచిలువకైన॥ * *

* అనుప్రాసకందము. *

౨౯౭. ॥ తళుకులు గని చిలుకలకొలి । కలరులగుదివలపుల నెలకొలకులకి చవె । న్నెలగలతొలుకరి మెఱుఁగెల । నెలడాలునన్ను మిన్న యీచెలిభళిరా॥

* అనుమానాలంకారము. *

౨౯౮. సీ॥ బిత్తరినెమ్మోము నెత్తమ్మిగాదేని భ్రమరకమ్ములుపైని బరగుటెట్లు । కలికిచూపులుదీపకాంతులుగాదేని కలితకజ్జలరేఖగలుగుటెట్లు । జవరాలిపాలిండ్లు జక్కవల్ గాదేనిగవగూడితముదామెగవయుటెట్లు । జవ్వనినాభికాసారంబుగాదేని యానయంబుతటులండదనరుటెట్లు । గాకయీయింతిసౌందర్యగరిమచిలువకన్నెకైననుమానవకన్నెకైన । వేల్పుకన్నియకైనభావింపలేదు । పొసఁగనాసామికేతగువసుధలోన॥

* మధ్యయమకము. *

౨౯౯. క॥ సుందరిగళకుచనాభీ । సందీపితనిగనిగచకచకధళధళశం । దుందరముక్ మందరముక్ । గందరముక్ దరముకరముగౌరవలీలన్॥ * *

* అచ్చతెనఁగుయమకము. *

౩౦౦. క॥ మిన్నానమమలకలువల । మిన్నానెటిచూపు మేలిమిన్నలువెన్నన్ । వెన్నాపలుకులుచక్కని । వెన్నాయనటాకుకలిమి వెలఁదికగనఁగన్॥ * *

* చక్రవాళసీసము. *

౩౦౧. ॥ కన్నెనాసిక చంపకము గెలుచుటకోప్ర కోపువైకొ్రమ్మెఱుంగుజిగిచూపు । చూపునీలఁపుఁగప్పుగలకలువరూపురూపువాతెఱచిగురుగమితోపు । తోపునెమ్మోముచందురుమిన్నలునుమాపుమాపుబొమ్మమరుకమ్మవిలుకోపు । కోపునెన్నడయంచకొాదమగడకుఁబాపుబాపునాదగుకౌనుబయలుదాపు । దాపుతానయ్యెక్కీల్జడతాచుదొరకు । దొరకునేయనగంతంబుదరనుదరము । తరముపల్జిగమొల్లలతరముతరము । తరువుహరువునపిఱుదిలమురువుగన్నె॥

* ప్రతిభేదధ్వనివ్యతిరేకాలంకారధ్వనిద్వయయుక్త సంభావనాలంకారము. *

౩౦౨. సీ॥ అంటితోగొరుకేలంటియుండిన గాకపడఁతితొడలసాటినుడువవశమె । యెలదమ్మితోనెలయెలమిబొందినగాకయింతిమొగముసవతెన్నదరమె । చిలుకతోనెమ్మిమచ్చికజేసిననుగాకయన్నువేనలికెనయెన్నవశమె । వెన్నెలతోనిరువ్వెలసినిల్చినగాకపొలఁతిచూపులసరిబోల్పఁగలమె । యెనయుగాకేమియవిహారయెత్తిముడిఁగి । విరిసికందిపడగమోడ్చిపురివిదిర్చి । వెల్లనైమూలఁబడిపోవెవిలసితోరు । వదనకచవీక్షణావళియెదిరినంత॥ * *

* పాదత్రియమకోదాహరణము. అపూర్వప్రయోగము. *

౩౦౩. క॥ యువతీమణితనురుచిగనె । నవతారుణ్యాప్తివిలసనమ్మునవీనుల్ । నవతాస్థితిఁగనెనవతల । నవతనుగనెకానునౌననవతఁసముగన్॥ * *

* వర్ణవృత్తిముక్తపదగ్రస్తగీతి *

౩౦౪. గీ॥ తళుకుచిలువచెలువజడములుకుకులుకు । కులుకుకొారప

లుక్కకపురవుపలుకుచిలుకు। చిలుకువడికోపువిడిచూపువెళుకుకళుకు। క
ళుకువాతెఱపెరతేనెలొలుకుములుకు॥ * *

౩౦౫. గీ॥ గోలకొానునభంబునిజాలకొాసు। బోటిచూపుమెఱుంగు
లసాటిచూపు। చెల్వగోరుసదావళిగెల్వగోరు। కాంతరూపురమాకృ
తినంతరూపు॥ *

* పూర్వగీతిశబ్దచిత్రయమకము. సొమ్ము. *

౩౦౬. క॥ చెలికిరతనాలకమ్మలు। వెలసెఁ దెసగెలువుటచ్చవెడ
విల్తుఁడుచూ।పులములుకులుపదనుగలుగ। నలవడరతనఁపుశాణయంత్ర
ములనఁగఁ॥ * *

యదార్థప్రతిపాదకపదతదాద్యక్షరనిర్ముక్తార్థాంత
రసూచకపదతదాద్యక్షర వినిర్ముక్తవర్ణాంతరగాభి
హితీసము. అపూర్వము.

౩౦౭. ॥ భూరిపున్నాగంబు పొక్కిలినాగఁబుగతిగంబురాపల్కు
కళుకుచెక్కు। లవిరళరాంశుకంబవయవంబుశుకంబుకలితవాక్యనిరూ
ఢికంబువరుత। ఘనవసుధాస్థితికటిమండలముసుధారీతియధరముధాకృ
తికుచములు। నవచకోరకములునయనముల్ కోరకములుదంతములురక
ముఖురివేణి। అలప్రవాళముకేలువాలమ్ముచూపు। నభమునెన్నడుముభ
ములునఖరపఙ్క్తి। ధనువుకనుబొమనువుఁబువ్వుతళుకునాస। వెన్నెల
నగవునెలమోముపెలఁదికలరె॥ * *

* రూపకాతిశయోక్త్యనుప్రాణితగమ్యోత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౩౦౮. సీ॥ జగిమోమునెత్తమ్మి జేసియచ్చటితేనె తియ్యనిగచ్చువా
తెఱనుయునిచి। మెఱుఁగుమీగాల్లుతా మేళ్లనుజేసి తత్కరినతపాలిండ్లగ
గలుగనునిచి। నునుపుమీఱినతొడలనంటులజేసియందలికపురమ్ముపల్కు
లనుయునిచి। పొక్కిలిగవిజేసి యక్కడియిరులచాల్ పొందుగానవలగ్న
మందెయునిచి। గళముదరమునజేసియక్కళుకుతొలుక। నగవునయుం
చి మేనుమించుగనుజేసి। దానివెళుకులుచూపులలోనయునిచి।జగతినీకొ
మ్మనలువనింతగసృజించె॥ *

❋ త్రిప్రాసము. ❋

౩౦౯. క॥ చిందమ్ములచందమ్ముల । కెందమ్ములఁజిగిఁదెగడుసకియమొ డకేల్ మా । రందమ్ములచెందమ్ముల । యందమ్ములగుమహిళాధరాస్యే క్షణముల్ ॥ *

* శబ్దచిత్రకందము. *

౩౧౦. క॥ అరికుచజంఘులకళికమ । కరియాదిమవర్ణముడిగికరి మైగతినే । పరికాంతసానుబంధత । సరియయ్యనుబాహులతకుసరిగా దయ్యెన్॥ * *

* శ్లేషవిశేషఘటకచరణసీసము. *

౩౧౧. నారీమణిముఖంబుతారఁదిస్ఫురణమించుఁగోమకటిచక్రమార్గ ముభ్రమించు । రమణిచన్నుఁగవతాళములరీతిహరించుసతిపల్కుమధుర సాకృతిభరించుఁ । గలకంఠికేల్ద్రోయికమలవైఖరిమించుఁజెలిచూపువాలుఁగ తులగడించు । గజయాననెమ్మేనుకనకస్థితిహసించులేమవేనలిఘనాళినిగ్ర సించు । ముత్తియముఝుక్కబండికల్ పుడమితాటి । పండుకైవడిదాత్రిప్రా సవములుతమ్మి । మృగముమీనల్గుపైఁడిసంపఁగయుఁదేటి । మొగులుకవగూ ర్చినలువనేర్పునస్మజింప॥ * *

* శ్లేషోద్భావితోపమాలంకారవిశేషఘటకదుర్ఘటచరణసీసము. *

౩౧౨. కలికివేనలిసోగగననొంచిపింఛంబు కడుతోకచాలయికానఁ బడఁగఁ । గన్నియకొప్పువ్వేదకప్పుకొనగడంగియిరులెల్లగహ్వరమెడలఁజొ రఁగఁ । గప్పురగంధినున్గొప్పుమెఱుంగులాగగఁజేరి మొగులుబల్గట్టుఁబ్రాఁ క । నీరజాస్యతుఱుముసెజేఁబూనమారొకనికటి ఱాఁచు పుట్టుపల్కుల నుదాఱ । భళి కలాపంబునకుఁగలాపంబునుత్త । మమ్మునకునుత్తమమ్ము ఘనమ్మునకుఘనమ్ముశక్రికిఁజక్రియైనాచునళియ। మునసునీలమునలముపూ బోఁణి వేణి॥ * *

* నియమయుక్తశ్లేషానుప్రాణితోపమావిఖ్యాతగీతి *

౩౧౩. తెలిదళమురూపుఁజూపుట జలజముగును । వాలుమించువ

హించుటవాలుఁగయగు । కెంటఁదగుపేరుకందోయి నొంటికతన । నాతి రాజిల్లె రాజీవనయనయనఁగ॥ * *

{శ్లేషవిశేషపోషిత పాదాదికేశాంతకేశాదిపాదాం
తోపమేయావయవతద్గుణఘటనభాసురసీసరాజము}

౩౧౪. అళికచపాదద్వయముపద్మపాళికిమదకంబుగళజంఘమకర పతికిఁ । గంధరనాభికకటిశ్రీకనదరికినాగారిమధ్యయారోభోగపతికి । రంభోరుకుచముధరాధినాధునకుఁగూర్మవిభుప్రపదవాతెలసురమణికి । తారకానఖరవక్త్రస్థితివిధునకుగజయానముంగురులుఘనునకైన । కరమెదుర్కుసుతిరేకసైకమ్ములోతు । వలుదనుడుసోగజిగివక్త్రుతనునుమెలువు । తెలుపుతేటకలుకుముల్కుతీరుపొగడ । దరమెయానఁబొల్చెధరణిసత్త్రళనయన॥ * * * *

* శబ్దచిత్రము. *

౩౧౫. తే. గీ॥ నలువనలినకువలయమీనపదములకు । దలఁదనరు వర్ణముల్దివిచిలలనతెలి । కళుకుబెళుకుతళుకుఁగకన్నులుసృజింప । నవిమొల్నయనాభిదవిదితమయ్యె॥ * *

* ఛేకానుప్రాసనియమద్వయ యమకవృత్తము. *

౩౧౬. ఉ॥ కారలగోరుగేరువెలిశామరగేరుటఁజూపుజూపుబం । గారమురూపురూపులతికాతతినెంతనకేలుఁగేలుక । ర్పూరపుఁబల్కుపల్కుతెలిపువ్వులమిన్నలనవ్వునవ్వుళ్ళం । గారపువేణివేణి యొడికంబగుఁ గంబుగళంబుకొమ్మకుఁ॥ * *

* అధికాద్యేకాద్యక్షరయోగోపమానగోపనచరణసీసము *

౩౧౭ తర్కింపఁజక్కనితలిరాకుఁబోణికిధరముచన్దోయికంధరము వేణి । అరయంగఁజిన్నిపాయపుటన్నుమిన్నకు సరములేగలు శ్రీసరము నాభి । పరికింపసామిశుభ్రకరనిటాలకు దరముకంఠంబు ప్రదరముచూపు । భావింపగంధదంతావళయానకు రసమధరంబుసారసముకరము । అమరుమంజుభాషకునలసములుగమన । ములుపరునయనములు మీనములు గణింపఁ । గామినికిజంఘిక మకరగతిహిమకర । గతివదనమయ్యెఁజిత్రసంగతి గజగతి॥ * *

* విచిత్రయమకత్రయదీపితోపమాద్వయనియమోదాత్తవృత్తము. *

౩౧౭. చ॥ పొలఁతుకజానుకౌనుహరి బోదగమిగాదగమింగమించులే। నెలఁతుకయారుసారు జిగనీలహరిక్లలహరిక్హరించునే। మ్మెలచెలిమిన్నకన్నుఁ గవమీన్దొగలక్దొగలక్గలంచుమె।ప్పులకోమలేటమాటనగుఁబూరసము్రనసమున్నమున్నతిక్॥ * *

{సభంగాభంగశ్లేషాను ప్రాణితోపమాలం
కారాంత్య నియమ ఘటక పాదసీసము.}

౩౧౮. సుందరిపొక్కిలి సుమసరమ్మును గెల్చురమణికురులుకప్పుటాలఁగెల్చు। భామకన్నులుమహోత్పలములనిరసించుఁ జెలిగోరుతారకమ్ములహసించు। మగువచన్దోయినున్మథఫలంబులఁ గేరుఁగాంతమైపద్మరాగములమీఱుఁ। కన్నెనగవుసదాకాశాకృతినిఁ గొట్టునింతిపల్క్రిన్నఁగోయిలలమెట్టు। లలనకేల్పూటికోమకపోలములసాటి। కలికిముఖరీతికామినీగళముభాతి। వనితచూపులరహినాతివాతెఱనహి। తెఱవనడుమునరణిబోణిపిఱుదుకరణి॥ * *

* ఆద్యంతద్విప్రాసైకనియమము క్తపదగ్రస్తానందకరకందము. *

౩౨౦. పొలతోరచూపులతో। వలతోదకనీలపున్రవలకమ్మలతో। మలతోరపుఁబిఱుఁదులతోఁ। దులతొయ్యలిలేకగజగతులతోనలరెక్॥ *

{ఆద్యేకాక్షరలోపప్రాణితోపమేయ భావభావి
తోపమానగర్భితచరణదుర్ఘటసీసము.}

౩౨౧. మానిని కీసునితం బంబుని తంబంబు సుందరదనకువాగురులుకురులు। చిన్నికన్నియకువాల్గన్నులుకన్నులు కలువకంటికుచములులకుచములు। బాలికామణికిశైవాలమ్ము వాలమ్ము పాటలాధరకుశ్రీపదముపదము। కైరవేక్షణకురంభోరులుబోరులుకోమకుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుమెయిమెఱుఁగుమెయి। పూర్ణచంద్రాననకుఁదలిరోష్ఠవిమోవి। భద్రగజగామినికిఁదేనెపలుకుపలుకు। పూవుఁబోడికిమిన్నఖములునఖములు। గాఁదగెఱతాంగిచిత్రసంగతినెసంగె॥ * * *

౩౨౨. గీ॥ అనుచు వెఱఁగంది పన్నగాహార్యవిభున। కతలోదరియూరుఁ జేసైకపడఁగఁ। దెలిసి మెఱఁగింతునని మదిఁదలఁచియుక్తి। సంభ్రమంబునఁ జేరంగఁజనియతండు॥ ౩౨౩॥ ఉ॥ కాంతవిలాసవైఖరులు కన్నులపండువుగాఁగఁజూచియే। కాంతలచేతనీయబలకార్యములెల్లనెఱుంగువాఁడనీ। చెంతకునెట్టిమార్గమునఁ జేరెదనింకిటనెద్దిబుద్ధియీ। యింతినిమావృషాద్రిపతికివ్విధిఁ గూర్తునటంచునెంచుచున్॥ ౩౨౪॥ క॥ నావచ్చినపనియైకద। కావలెనఁటమీదవలయుఁగార్యమటంచున్। దేవకరస్థస్వైనము। దాచెదకుచునింతనంతఁదరుణీమణులన్॥ ౩౨౫॥ ఆ. వె॥ డాయనేగి యొక్కతోయజముఖిచేత। నున్నదేగఁగాంచియుత్సహించి। మంత్రివర్యుఁడపుడుమానినీమణితోడఁ। బలికెస్వామికార్యపటిమదెలియ॥ ౩౨౬॥ క॥ ఏవిధమునసీడేగిపు। డీవనిలోమీకుదొరికెనిదిమాహారిచేఁ। దావలమైనదిమీరా। దైవంబెవ్వరనియడుగఁవలచితిరేనిన్॥ * *

* చతుర్వర్ణయమకగీతి *

౩౨౭. మావిభుండుయశోస్థహిమావిభుండు। మావిధుండాస్యజితపూర్ణిమావిధుఁడు। మావిలాసితనూసుషమావిలాసి। మాగురుందునితాంతనుమాగురుండు॥ * *

* గూఢదశకందము *

౩౨౮. ఈధరచంద్రకగురువిభ। గోధరభవమణిగతిన్నగుకళాతేజో। మేధాజవనయశమధృతి। బోధవితరణాత్మవిహ్వృతిమురరిపుడెవ్వుడున్॥ * * *

ఈపద్యమునకర్థము.

అర్థము॥ ఈధర - ఈభూమియందు. మురరిపుఁడు - విష్ణువు. ఎవ్వుడున్ - ఎల్లప్పుడు. చంద్రకగురువిభగోధరభవమణిగతిన్. చంద్ర - చంద్రునియొక్క. క - సూర్యునియొక్క. గురు - బృహస్పతియొక్క. వి - గరుత్మంతునియొక్క. భ - శుక్రునియొక్క. గో - భూమియొక్క. ధర - పర్వతముయొక్క. భవ - ఈశ్వరునియొక్క. మణి - చింతామణియొ

క్కు. గతిన్ - రీతిని. నగున్ - పరిహసించును. ఇవియన్నియు నేకార్థము గనన్వయనకుఁ జెప్పునప్పుడు ; చంద్రక - బంగారుయొక్క. గురువిభ - అధిమైనకాంతిగలిగిన. గోధర - సరస్వతినిధరించినబ్రహ్మయొక్క. భవమణి - కుమారశ్రేష్ఠుఁడైనవసిష్ఠునియొక్క. గతిన్ అని అన్వయించుకొనవలయును.

ఇందుకునిఘంటువులు.

ఇందుకర్పూరయోశ్చంద్రశ్చంద్రః స్వర్ణమథాస్త్రియాం॥ నానా॥ మారుతే వేధసి బ్రధ్నే పుంసికః కం శిరోంబునోః॥ గీష్పతిర్ధిషణో గురుః॥ అమరః॥ విశ్వత్సుషి వ్యోమ్ని వా తే పరమాత్మని పక్షిణి ॥ నానా ॥ భశ్శంభౌ భ్రమ రే భా వే శుక్రేం శో జల దే పుమాన్ ॥ నానా ॥ స్వర్గేషుపశువాగ్వజ్ర దిఙ్నేత్రఘృణిభూజలే ॥ అమరః ॥ అహార్యధరపర్వతాః ॥ అమరః ॥ గతిస్త్రీ గమనే మార్గే దశాయాం బుద్ధ్యుపాయయోః॥ నానా ॥

* ఏకవింశతివర్ణయు క్తమధ్యాంతయమకవృత్తము. *

౩౨౯. చ॥ నిగుడెడి భూతి కాంతి జయ నీతి కృపావన సార శుద్ధి ధ । న్వి గతివిలాస వైఖరుల నీడ జరాణ్ణగ భర్త గెల్చు ప । న్నగధర రేవతీ ధవ ధనంజయ భార్గవ రామభద్రుల । న్నగధర రేవతీధవ ధనంజయ భార్గవ రామభద్రులన్॥ * *

౩౩౦. సీ॥ వనధి నోంచిన యల్లుతను ధరించిన పుల్గు గలుగువాఁడు తనంత వెలుగువాఁడు । కలువ దట్టిన యాపు చిలువ మెట్టిన యేపు గన్నవాఁడు విధాతఁ గన్నవాఁడు । గిరిని మోచిన సత్తి కరిని గాచిన బత్తి దనరువాఁడు గిరీశు నెనరువాఁడు । కిరువలి మెరసజ్జనురువు తామర బొజ్జ నెసఁగువాఁడు శుభంబులొసఁగువాఁడు । వాలుగనులవాఁడల బిల్లవాలువాఁడు । మేలువాఁడిందిరకు జగమేలువాఁడు । జాళువా సాలువాఁడంఘ్రిజాలువాఁడు। డాలుగలవాఁడు దనుమచ్చ డాలువాఁడు॥ * *

* గూఢాష్టమిగీతి *

౩౩౧. ధరణి శత్రుఘ్నలక్ష్మణ భరత రామ । భద్ర గురు మణి స్థితి

గేరుప్రధనచాప। నీతిబలధర్మవాగ్వత్తిర్ణిమహిమగవి। శాశ్వతంబుగశ్రీవేంకటేశ్వరుండు॥ * * *

౩౩౨. ఆ. వె॥ అనుచుసచివుఁడిట్టులాశౌరిఘనతర। విభ్రమప్రతాపవిధులుదెలిపి। రమ్ము లెమ్ము తెమ్ము నెమ్మి జేగనుగొని। చనఁగవలయుననినఁజానయపుడు॥ ౩౩౩. వ॥ అయ్యానందనిలయునియందు డెందంబానందంబునంబొందుపఱచి, కురుపతిమనోన్నతినతకరించి నరపతియగుతిరుపతివేంకటేశ్వరునియందుఁగల కూరిమిపరులకెఱుకపడకయుండునట్లుగానుండియు మోహంబెచ్చరించి నిలుపోపకయతనివాక్యంబులకుత్తరంబిచ్చుట కులకాంతధర్మంబుగాదనియు నూరకుండినతిరస్కారంబై తోఁచుననియుననివిచారించి కించిద్దరహాసప్రతిశిరోల్లాసంబున నిజసఖీజనవితానమ్ముకేగంటఁజూచిలజ్జాభరైక తానమతిఁదా నతాననయై యూరకున్న నమ్మోహసంచారచారు నాంచారుదేవియభిప్రాయంబెఱింగి॥ * * *

* అపూర్వప్రయోగము *

౩౩౪. తే. గీ॥ తోడిచేడియలందులరూఢికెక్క। నింగితాకారచేష్టలనెఱుఁగనేర్చు। కనకమాలికయనునొక్కకనకగంధి। సచివుఁగనుఁగొనెదరహాసరుచులు మెఱయ॥ * *

౩౩౫. క॥ అనిమోదనస్వామికార్యం। బనుకూలముసేయబూంకుటదిమెల్లనుమీ। కునుసహజముపదివేలై। ననునమ్మఁగలేముదండనాయక నిన్నున్॥ * * *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౩౩౬. చ॥ జగతినరుండుబొంకి నరసజ్జతదప్పనకీర్తిజేకురున్। మొగసిరిఛాయనాపదలు ముంచుకుపంబుదొలంగువీడున। మ్మిగజెడుధర్మమెల్లఁగు మేలిమినాశమునొందునాయువ। మ్మగుకలిదోషమందు భయమంటదునేస్తముబాయుసద్గుణుల్॥ * *

వ॥ అదియునుంగాక.

* అభేదప్రాసము. *

౩౩౭. ఉ॥ ముందుగఁదావకీనహరి మోహనరూపముచూడలేదు నీ । వందుకుదేనెలుట్టిపడనాడుచు నావిభుడుప్పలేకము । ప్పందుముగం జిత్రాగుసనిపల్కెదుగాయెటులైనచూతమిం । కందఁతిచేతనున్నమణికంకణముఁగ గనసద్ద మేటికిఁక॥ * *

౩౩౮. క॥ నేవచ్చిచూచిమీహరి । కీవలసినయేనిడేగనిచ్చెదబడమం । చావెలఁదిమంత్రివర్యుని । భావంబుకళంకుదేర్పఁబలికెఁ మగుడన్ ॥

౩౩౯. ఉ॥ నీవుమహానుభావుఁడవు నిన్నిటునమ్మకయుంటగాదునే । నావిభుజూచుముచ్చటలనాటకుదోడ్కొనివేడ్కమీఱఁగాఁ । బోవలెనంచునిన్ను పొరపొచ్చెములాడితినింతెగాకయీ । భూవలయంబునందుఁగడుపూజ్యులుమంత్రులుగారెయెంచఁగన్॥ ౩౪౦. చ॥ అనవుడుమంత్రివర్యుఁడు ప్రియంబునయంబునుమీఱనప్పుడా । వనితనుదోడితెచ్చి యొకవంకనుబూపొదచెంతవేడ్కతో । నునిచినిజేశుఁడున్నయెడ కొయ్యనజేరఁగనేగునంతన । య్యనఘుఁడుపచ్చతాజగతియందుఁ గడున్సుఖసుప్తుఁడైనడన్॥ *

* ద్విరుక్తకందము. *

౩౪౧. ॥ తళతళమనుజెక్కులనెల । గలకలనగుముద్దుమొకముఁ గవజక్కవలన్ । దలతలమనువలిచన్నులు । గలిగినయొకసకియశౌరిగలలోఁగనియెన్॥ * *

* తర్కము. *

౩౪౨. చ॥ కలఁగనిలేచితాఁగలికిఁగాంచుట నిక్కమెయంచునిక్కమై । వెలసినకాంతయెక్కడికి వేచనెనంచునిదేమిచూడఁగాఁ । గలయునుగాదునిక్కముగాదిదయంచుఁ దలంచియేక్రియన్ । గలఁగనుఁగొన్న నాతిబిగి కౌఁగిటనుండెదనంచునెంచుచున్॥ * *

౩౪౩. మ॥ నిలుచున్నిల్చినచోటనిల్వకరుగున్ నిర్వేణుఁడౌనూరకే దలయూఁచున్దనలోననవ్వుఁగడు సంతాపించునల్దిక్కులన్ । గలయున్

బూచుదలంకుద త్తరముగొన్గ వ్రాల్పుఁజి త్తంబునన్ । దలచుంబాలికని ట్లుశౌరిమదిలోనన్ వంతచేఁగుందుచున్॥ *

౩౮౫. వ॥ ఇవ్విధంబునం బ్రపంచత పంచపంచశరాశుగనిర్భిన్న ధైర్యకంచుకంబుగల యవ్వేంకటాచలపతింగనుఁగొని యమ్మంత్రిచంద్రుం డాశ్చర్యంబును భయంబును మనంబునంబెనంగొన॥ ౩౮౫. క॥ ఇపుడు హరిస్వాంతంబౌక । నెపముననున్నదని తడయ నేరములేకే । యపరాధ ముఁజేసితినో । చపలతనని వెన్నుఁజేరఁజనియిట్లనియెన్॥ * *

హరిహరాభేదసీసము

౩౮౬. అవిరళరుచికలాపవతంసుఁడగువాని సుమకరకుండలీ శ్రుతులవాని । అతులితాసితకంధరాభఁగాంచినవాని వరసువర్ణధర చాపంబువాని । తనువిలేపనభాసిత కదంబకమువాని కల్యాణకృత్త్యంశుకంబువాని । అనుపమానవృషాచలారూఢుఁడౌవాని ధరనుమాధవనామగరిమవాని । మెడతెగనిమిన్కులీను పేరెడఁదవాని । వేంకటేశ్వరపదనిజద్వివిధయాప । వేషరహితపదార్థసంశ్లేషవృత్తి । నలరునినునెంతు దేవదేవాదిదేవ ॥ * *

ప్రాసభేదము

౩౮౭ క॥ పక్షీశ్వరతుఖ్యారథ । వక్షమంకరగభీర పాథోధి మహా । క్షాక్షీణధ్వజసుతదయ । రక్షింపుమువలదు పేక్షరాజీవాక్షా

గూఢదశమి

౩౮౮ తే. గీ॥ ఋతుబలాజిహాయకశౌర్య నతికశార్థ । యాశమరమాప్తిధర్మభీమార్జుననకు । లసహదేవరాజ వరపాళిసుగుణమహా । మాద్యతహసింతువౌ వేంకటాద్రినిలయ ॥ * *

ద్విరుక్తిత్రికనితాంతానుప్రాసైకప్రాససీసము

౩౮౯ ॥ సారసారసభవోదారచారఖనదీ తారకతార కహ్లారసార । తారతారవిధునీ హారహారతురంగ శారశారదఘన సారహార । భారభారకులిశా పారపారదసురా హీరహీరసురభిక్షీరపూర । గౌరగౌరవపద్మమారమారకభమందారదారమరాళ వారణార । నారదపటీ

ర డిండీరసౌరదంతి । కైరవ కరక ముకుర విస్ఫారమల్లి । కారములతోడ నీకీర్తి తారసించు । నౌరగాచలభూరివిహారహారి ॥ * *

విశేషాద్యక్షరనామకందము

౩౫౦ ॥ భువనజఠరజయసన్నుత । గవాధిపాధన్యకలిత కారుణ్య రమా । ధవ పరమపురుష తీవ్రరి । పువిఫాలమహోవిశాలభుజగధరపతీ॥

గుణస్వరూపోత్ప్రేక్ష

౩౫౧. క ॥ హరినీదుభాగ్యసూచన । కరగురు దృక్కోణ శోణ కాంతిచెలంగెఁ । శరణాగతభరణాయతి । కరుదుగసాకారమాదరయా రసమనఁగఁ ॥ * *

వృత్త్యనుప్రాసము

౩౫౨ క ॥ చందనహరిచందనశర । కుందేందు పురందరాశ్వగో బృందశతా । నందస్యందనతారా । సందోహసితారవిందసత్కీర్తిహరీ ॥

కవిప్రౌఢోక్తి సిద్ధార్థశక్తిమూల వస్తుకృతాలంకారధ్వని

౩౫౩ క ॥ జలజాక్ష నీదుతేజో । నలమిల వెలయఁగ నభింధనజ్వాల నుండా । జలరాశిఁబట్టిదావా । నలముమహారణ్యఘూరనగములఁజెందెఁ ॥

శబ్దశక్తివస్తుమూలధ్వని

౩౫౪ తే. గీ ॥ అతులితమహేంద్రపదగుణ ఖ్యాతిఁజెంది । కలిత గంగౌఘపదవృద్ధిగాంచిమిగుల । వెలయుశ్రీతిసతీసీమంత వృత్తిసుపధ । రూపమునుగన్నశౌరి పాపాపహారి ॥ * *

సంబంధాతిశయోక్తి

౩౫౫ సీ ॥ శక్రవిలాససంచార సద్రచిత సైకతసంగతి నెసంగె గగనగంగ । సాలమూలాతివిశాల వేదికదీర్చె రమణీయనందనారామ సీమ । భూరిపార్థివలింగ పూజామహత్త్వంబుతగసమకూర్చెసప్తర్షుల కును । భువితెలంగమరంగఁ బొసఁగించెవింతగా బయలానితిరుగుదేవత లకెల్ల । కదనమదవదసుర వరహృదయభయద । భవదురుతరబిరుదభట పటలపదజ । నిబిడరజములుదిశలను ప్రబలుతతిని । యంజనాద్రి నివేశ సూర్యప్రకాశ ॥ * *

శ్లేషానుప్రాణిత కార్యకారణ విపర్యయాతిశయోక్త్యలంకారము

౩౫౬ సీ ॥ అనినీదుకోపంబుఘనతఁజెందకమున్నె తతశరవర్షమం తటను వెలయుఁ । దతశరవర్షమంతట వెలయకమున్నె ఘనరసాధివర వాహినులుబాఱు । ఘనరసాధివరవాహినులుబాఱకమున్నె యరిజీవ నోన్నతియందుఁజేలు । నరిజీవనోన్నతినందితేలకమున్నె బహుతరతప్రి తాపంబునిలుచు । నన రెవినుతాద్భుతాధానపరివిధాన । సదవధానప్ర ధాన దిగ్జయనిధాన । దానసంధానమేధానవీనవిభవ । విలయ చండా ర్కసంకాశ వేంకటేశ ॥ * *

తాద్రూప్యాభేదరూపక సంసృష్టి

౩౫౭ సీ ॥ అవిరళనిజకీర్తిధవళాంబుజమునకు గగనమండలము భృంగంబుగాఁగ । ననదృశహోఃప్రతాపసమీరబంధున కాశరతతిశలభాళి గాఁగ । నతులితదానధారాంభోధిరాజుకు చంద్రికావళి ఫేనసమితి గాఁ గ । ననుపమసౌందర్య ఘనజాలసరణికి మెలఁతలచూడ్కులు మీలుగాఁ గ । నెగడఁగాఁజేసిభాసిలు నీకుదొరయు । దొరనునేగాన తావకచరణ మాన । కోరకైదువుదునెదారి పేరిపుడమి । దారిగవిదారిదారుమందా రిదారి ॥ * *

విరోధాభాసాలంకారము

౩౫౮ సీ ॥ సరసామృతాహారనిరతినియ్యదుగానిసర సామృతాహా రని రతినిచ్చుఁ । బరమసంతానసౌభాగ్యమియ్యదు గానిపరమసంతానసౌ భాగ్యమిచ్చు।హరివాహనాధిరోహణమునియ్యదుగానిహరివాహనాధిరో హణమునిచ్చు । నమరభామాసుఖావాప్తినియ్యదుగానినమరభామాసుఖా వాప్తినిచ్చు । నిన్నునెదుర్చుప్రత్యర్థినికరముగని ।దారి మొనజూపినీహెత్తి దానరీతి । కంటివిన్కలిదంటి పేరింటిగుంటి । చక్కనెక్కొన్న నలరూ పుసామిమిన్న ॥ * *

ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషసీసము

౩౫౯ ॥ శ్రీకరమైనహీవాకభాగ్యమునొంది వరకచ్ఛపాద్యవిస్ఫు

రణఁజెంది । యచ్ఛభూదారసమాఖ్యచేనలరారి నరసింహమహిమనున
లువుమీఱి । యత్రివిక్రమత మేలతిశయంబువహించి యతులభార్గవగురు
ప్రతిభఁగాంచి । శ్రీరామభద్రప్రసిద్ధినివిలసిల్లి బలభద్రవైఖరిఁబరిఢవిల్లి ।
యలఘుసర్వజ్ఞతాస్థితి వెలయఁగాంచి । కలికిరూపునజగమెఱుఁగంగబొ
ల్చి । దనరువిఖ్యాతిగదశావతారరీతి । శేషశైలనివాసకౌశేయవాస॥ *

వకారాదినియమశబ్దార్థాలంకారశ్లేష *

౩౬౦. సీ॥ వజ్రిభిన్నగరుచివైఖరినివిదల్చి వరశరజాతాభవహి
నదల్చి । వాణీవరద్యుతివారకనిరసించి వనజవిశదదీప్తివడివహించి । విజ
యపత్రవిభనువేడుకగాజీరి విపులాజిదీధితివేగఁజీరి । విధుకాంతమణి
కాంతివేటాడిపైదూరి విమలచంద్రప్రభవెరజదూరి । విభవవీరత్వవాగ్వ
ర్ణవిజయవిహృతి । విశ్రుతదయావితరణాప్తి వెలయమీఱు । భవదుదార
యశఃప్రతాపరమజెంద । భేదరీతిప్రబలునుదిగ్బృందమందు । నందితా
నందనిలయయానందనిలయ ॥ * *

* కందగర్భితప్రమితాక్షరవృత్తము. *

౩౬౧. ॥ రవిచంద్రనేత్రసురరా । జవర స్తవనీయచక్రశరజాతస
రోం । బువిహారనిర్భరసము । త్సవచిత్తవనద్విపేంద్రదరచాతిశయా ॥

* త్రివిధాపహ్నవలక్షణము. *

౩౬౨ మ॥ స్థిరచక్రంబదిగాదుబాహుజమహాశ్రీగాని శంఖంబు
గా । దురుకీర్తిద్యుతిగానిదేహరుచిగాదుద్యద్ఘనౌఘంబుగా । నిరహీణ
జూడఁగనంచునీదునెఱిచిన్నెల్ధన్యులెన్నన్ఫణా।ధరగోత్రంబునఁగానుపిం
పవెరమాధ్యత్రాజగద్రక్షకా ॥ * *

* అశ్లిష్టమాలికాపరంపరితము *

౩౬౩. మ॥ వనితాదృక్కముదేందుబింబముయశోవల్లీవసంతా
గమం । బనిదాపూర్వకథాసుధాంబుధిభుజౌజోరోకదయత్నాధరం ।
బనరాజద్గుణరత్నరోహణమునీయాకారమెవ్వారికి । జ్ఞనునేసన్నుతిసేయ
హరిదయాసంతానితమాద్యత్కరీ ॥ * *

ఖండచక్ర । ధ్యానభక్తనిదానదానగజాదాన దానమకరమాన మానదాన । నాగారికృతరాగరాగకాళియభోగభోగనర్తనయోగయోగచరణ । భీమాశరదధామధామ మహాధామధామవృత్త్యభిరామరామఖేల । గండమండితకుండలకంపమాన । మస్తకాఖండలముఖప్రశస్తవినుత।వనచరద్వ యమృగయుగమనుజపటల । తాసముజ్జ్వలలీలావతారవిభవ॥ *

పైపద్యమునకర్థము.

భండనజ్యా = యుద్ధభూమియందు. అఖండ = సమగ్రమైన. ఖండ పరశు = ఈశ్వరునియొక్క. కాండకాండ = బాణసమూహములను. హారి = హరించునట్టి. పిచండ = ఉదరముచేత. చండ = ప్రచండమైన. చక్ర = చక్రముఁగలవాఁడా ? ధ్యానభక్త = ధ్యానించునట్టిభక్తులకు. నిదాన = ఆదికారణమైన. దాన = మదయుక్తమైన. గజ = ఏనుఁగుయొక్క. ఆదాన = పట్టుకొనుటయందు. దాన = శ్రేష్ఠమైన. మకర = మొసలియొక్క. మాన = చిత్తసమున్నతియొక్క. మాన = మర్యాదయొక్క. దాన = ఖండనముగలవాఁడా? నాగారి = గరుత్మంతునియందు. కృత = చేయఁబడిన. రాగ = మాత్సర్యమందలి. రాగ = అనురాగము కలిగినటువంటి. కాళియ = కాళియునియొక్క. భోగ = పడగలయందును. భోగ = శరీరమందును. నర్తన = నాట్యముయొక్క. యోగ =సన్నాహమందలి. యోగ = కూటమికలిగిన. చరణ = పాదముఁగలవాఁడా ? భీమ = భయంకరమైన. ఆశర = రాక్షసులను. ద = ఖండించునట్టి. ధామ = దీప్తికి. ధామ = స్థానమైన. మహా = అధికమైన. ధామ = ప్రభావముగల. ధామ = దేహముయొక్క. వృత్తి = వ్యాపారముచేత. అభిరామ = ఒప్పుచుండు. రామ = రామునియొక్క. ఖేల= విలాసమువంటివిలాసముఁగలవాఁడా ? (కడమసుగమము). ... *

౩౭ . సీ॥ భావత్క-థానాంబు భవతటినీసంఖ్యభద్రాయితగుణసముద్రుఁడెటుఁగుఁ । దావకీనరథాంగదళితాశరేట్సంఖ్య భాస్కరపుంకేజబంధుఁడెఱుఁగుఁ। దావకకీర్తిసద్వ్యాజగత్సంఖ్యను గాయకసార్వ

స్వ తేయుఁడెటుఁగు । భవదాకృతిఁదలంచుయువతీమణులసంఖ్య మాన్య సంకల్పసంభవుఁడెటుంగు । సారవత్వజ్జయాంకిత స్తంభసంఖ్య । రూఢిగా దచ్చిదిక్కులెటుంగుఁగాక । నితరులోకయింత యైనదారెఱుఁగఁగలరె । శేష శైలనివాసకాశేయవాస ॥ ౩౭౫. సీ ॥ భోగీంద్ర శైలబోభూయమానోత్సవ వైయాసకిసదు క్తవరపురాణ । ప్రణయినిసంపన్నీపద్మ్యమానోరస్కనోనువన్మానమానూనవరద । దేదీప్యమానమ ధ్యేసముద్ర శయానమఘవాదిరాజాయమానరూప । కీర్తియన్నారదక్షేమదాయి కటాక్షయతిమనోబ్జ విజరీహర్ద్విరేఫ । అవితరూపవతీ చతురాంబికముఖ । వల్లవీహృదాచిత్తసుపల్లవమణి । ఖగవరాశ్వరసోడ్డీనగతివిశేష । కింకరీకృతబాణేశవేంకటేశ ॥ ... ... ✻

✻ బహువిధోల్లేఖాలంకారము. ✻

౩౭౬. సీ ॥ పాగ్దిశాపరివృఢభామినీకబరీషు జ్వలనసీమంతినీకళతటేషు । ధర్మరాజాంగనోదారవక్షోజేషు నైఋతికాంతాఘనజఘనేషు । వరుణసతీమణివరకర్ణపత్రేషు హరిణాశ్వవనితారుణాధరేషు । యక్షకులాధినాయకవధూనిటలేషు పురహరమానినీకరతలేషు । మానసూనంతిహారంతిమలయజంతి । ధవళచేలంతివజ్రంతిదరహసంతి । నవసితాభ్రంతిముకురంతితవయశాంసి । పంకరుహబంధుసంకాశవేంకటేశ ॥

౩౭౭. క ॥ హరయేదుష్టక్రవ్యా । దరయేదానవమదేభహరయే ధృతస । ద్గిరయేపరిపాలితశాం । కరయేతుభ్యంనమోర్యకలయేయను చుక్ ॥ ✻ ✻ ✻

✻ ముక్తపదగ్రస్తనిస్తుల్యకైవారగద్య. ✻

౩౭౮. ॥ శ్రీమద్రమారమణీమణీసముజ్వలహృజ్జలజాతమార్తాండ, తాండవాడంబరసంభృతానల్పాకల్ప జటాకుటీరజటాజూటకోటరనానటద్గగనగంగాతరంగాభంగురఘుమఘుమారావ చతుశ్చాతురధిక్కారగంభీరవచోనిగుంభితపదబంధానుసంధానబంధుర ప్రబంధధౌరంధర్యవామలూరూద్భవవ్యాసప్రముఖకవిరాజసంస్తూయమానగుణప్రకాండ, కాండముక్తముద్భూతగర్జానిర్ఘోషభీషణదరీఘోకమాసభూతిర్ఘూరిసముత్పతత్షి

ప్రావసరోద్ధగుబగుబచ్ఛందైందమాన బుద్బుదకాళింధమశీతలకబంధవి
ధూతఘాఘతీర్థరాజకాండ, కాండజ్ఛటా సంభరణోదరత్వదియ్యమహి
మోల్లంఘనవిజృంభమాణాంభోనిధానాఖర్వగర్వనిర్వాపణోద్దండార్థేం
దుకాండ కాండగ్రీవావతార సాధారణమేధాసంవిధానప్రదాహృద్యా
నవద్యవిద్యానుబోధితామేయ వాచంయమవేతండ, దండధర ద్రుహిణా
ఖండల త్రిపాద్విభావ సూద్భవ నారాఙాగ్ణోధిపాశుగైల బిలోత్థా
ర్వప్రముఖకకుప్పరివృఢార్జునకిరీటఝాటస్థగితచిరత్న రత్ననిర్యత్నప్రభా
నీరాజితాంఘ్రిపంకేజదేదీప్యమానాతపత్రకేతనాహాలకులిశకలశాంకుశ
రేఖాప్రచండ, చండతేజోవిరాజత్పారీనకమఠ స్తబ్ధరోమనృహర్యత్రివి
క్రమకుఠారభృద్దాశరధిప్రలంబజిత్ప్రబుద్ధగంధర్వరూపశ్రీకృష్ణాద్యవతా
రాఖండ, ఖండపనస ప్రేయస్యహల్యాద్రిపట్యాటవికపాటలాధరా
దేవభూతిత్రాసురభార్యాత్రివిక్రాభిరికాగణ్యపుణ్యప్రమదామోక్షభోగ
ప్రదానశౌండపాపర్యమాననిజకథతుంబురునారద గాయకాభిధేయశ్రీమ
తాపత్రయవైయాసకప్రభృతిభక్తజనవిధేయక, వక్షస్థలప్రాలంబమాన
కౌస్తుభగ్రైవేయక, కటీరన్యస్తకౌక్షేయక, ప్రహ్లాదాదిపరమభాగవత
చింతితఫలదాయక, వేంకటశైలనాయక, పాహిమాంపాహిమాంపా
హి ॥ * * *

* వర్ణవృత్తివృత్తములు. కదళీపాకము, ప్రాసభేదము. *

౩౭౯. శా ॥ వేదోద్ధారకవేణునాదకుతుకా వేల్లత్కృపావీక్షణా।
వేదాంతాటన వేదనావిరహితా వేష్టీకృతాబ్ధిస్థలా। వేదిశ్రీశిరమేశవే
షదశకా వేదస్ఫురద్విక్రమా। వేధోండావన వేంకటాచలపతీ వేదండరక్షా
కృతీ ॥ * * *

౩౮౦. మ ॥ కరిసంరక్షణకామపాలసహితాకంజాక్షకాకోదరే।
శ్వరతల్పాకమనీయరూపకనకాక్షధ్వంసకారుణ్యసా । గరకళ్యాణమ
యాంబరాంతకటిభాగాకంసంసంహారకా। తరసందోహభయాపహారిక
ళితాతార్క్ష్యాఖ్యగోత్రాధిపా ॥ * *

౩౮౧. చ ॥ శరధిశయానశార్ఙ్గధరశంఖశశాంకదివాకరాక్షశం ;

బరహారశౌరిశక్రమణిభాసురభాసితతాటకేయశం। కరసఖశాశ్వశాశర విఖండితవాసవిశౌర్యధుర్యశం। బరజభవాండపాలకశమప్రదభద్రమహీం ద్రవల్లభా ॥౩౮౨. చ ॥నరసఖనవ్యరూపనరనాథశరీరగనక్రకుండలాభ రణ నగాత్మజావినుతపావననామకనందనందనా। నరహయమిత్రచాప హరనారదగానసకౌతుకానతా। దరనవనీతచోరనయదానవినోదరనా గభూధరా ॥ ౩౮౩. చ ॥ వరదవరాహరూపవసువాసవశీకృతలోకనా ర్థిభూ।వరవరుణాలయోన్మదనివారణవందితమానిజాలవా। సరమణిపుత్రి కాహృదయశాసనసోదరవాసుదేవవా। ర్థరతనుకాంతిశోభివనదంత్యవ నావరనీలశైలపా ॥ *

* ధ్వని. అపూర్వప్రయోగము. *

౩౮౪. క ॥ అమితమృగాటనరమణీ।యమహార్ణ్యసరసీతరాలయనక్రో। ద్గమితగజత్రాణసుధా। సుమహిమమహనీయుఁడౌనిసుభజింతుహరీ ॥

* అంత్యప్రాసనియమచరణగుప్తద్విపదతాళవృత్తగీతి. *

౩౮౫. తే. గీ ॥ దమితకంసవిపక్షదంతావళోక్షు। యమితసేవ కరక్షణాయత్తదీక్షు। సమురుభుజ్మునిదక్షుశశ్వత్కటాక్షు। యమరనాయ కపక్షుయజ్ఞాయతాక్షు ॥ * *

* ఆరభటీవృత్తి. *

౩౮౬. ఉ ॥ చండమయూఖసంహననసంభవభంజనభూరిఘోర కో। దండవిఖండనోజ్జ్వలదుదారపరాక్రమవీర్యధుర్యదో। ర్దండధనుర్వి ముక్తశరదారితమేరుధరాధరోన్నతా। ఖండలవిద్విషత్ప్రబలకాయఘ నాంజనశైలనాయకా ॥ * *

* ముక్తపదగ్రస్తసీసము. *

౩౮౭. ॥ శ్రీసుత్కటాక్షరక్షితవనద్విపరాజరాజనిభూషణప్ర ణుతసార।సారంగరూపరాక్షసదానచణబాణబాణరాత్రించరప్రాణహ రణ। రణభోజనాత్రిమార్కండేయనుతిబృంద బృందావనాంతరప్రియవి హార।హారకోటీరకేయూరముఖ్యాకల్పకల్పాగసుమధరానల్పమహిమ।హి

మమయూఖాబ్జబాంధవకమలనేత్ర। నేత్రవల్కలధారణనృపతిధామ । ధామవిదళితరావణదస్యుసార । సారఘననామ వేంకటశైలధామ ॥ *

* కవిపాళిఘోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలవస్తుకృతవస్తుధ్వని. *

౩౮౭. సీ ॥ మడిగాసుమలనొంటియడుగునిక్కననిల్చి వెడిదమౌకెంజాయజడలుదాల్చి ।యనయంబునాఁదలవినువాఁకధరియించి తెలిమేనిమైబూదికలయనలఁది । బలితంపుపొడలబెబ్బులితోలుకటిఁజుట్టిమిసిమిగాఁగుత్తుకవిసమునించి । యటుచేతము మ్మొనకటుకువాల్గీలించియొడలఁబాములుబ్రాకనోర్పుగలిగి । నీసమాఖ్యనుబోలపూనికలనుతప । మిపుడొనర్చుచునున్నాఁడు మేశ్వరుండు। కానిచోవానికేలయీగతిమెలంగ। సన్మునిసనాథ వేంకటశైలనాథ ॥ * *

* సంవత్సరయుక్తసీసము. *

౩౮౯. ॥ శ్రీముఖప్రభవసుస్మేరాభకౌస్తుభసర్వజిద్విక్రమచక్రహస్త। సౌమ్యభావమునీంద్రసన్మనోంబుజభృంగయవ్యయానందహృద్భవ్యరూప । ధాత్రసాధారణస్తవనీయనిజచర్యవిభవప్రమోదాప్తవిబుధనాథ। జయదుందుభిధ్వానచకితాసురాద్యక్షదుర్మతిరాక్షసశర్మహరణ । చిత్రభానుస్వభానుజిత్సిద్ధతేజ। విజయనందనఖరసూతవిధివినోద। మన్మథకోర్ధిధర్మనిర్మథనసార। వృషగిరీశ్వరసంకాశ వేంకటేశ ॥ *

౩౯౦. సీ ॥ శృంగారరసముమూర్తిభవించినయట్లయతసీలతాంతదేహంబుతనరఁ । గరుణారసంబుసాక్షాత్కరించినరీతిఁగనుఁగొనలనురాగగరిమమొనర । శాంతరసంబుప్రసన్నమైనవిధానఁ నెదఁగౌస్తుభప్రభకుదురుకొనఁగ । నద్భుతరసముప్రత్యక్షమైనకరణిఁగటితటిఁగనకాంశుకంబుచెలఁగఁ ।గరచతుష్టయవిలసితదరరథాంగ । ఖడ్గశార్ఙ్గముఖాయుధకాంతులెసఁగ । మొసలివామేలితమ్మెట్లమిసిమిబొసఁగఁ । దపసిడెందాలనెలకొన్నతమ్మికంటి ॥ ౩౯౧. సీ ॥ దేవరపంపుననీవేళనఁటకేగివిలసితంబగునొక్కకొలనుగంటి । నక్కొలనందఁబెక్కుబలలుగొలువంగఁగడునొప్పునొకరాజకన్యఁగంటి ।నక్కన్యఁజేరఁగానరుగుచోనందొకసకియచేనున్నవేసడముఁగంటి నావేసడముమాదియనిమిమ్ముఁగీర్తించిపలికినవలరి

యాకలువకంటి । తనదుకూరిమిసఖియచేఁబనుపడేఁగ । దెచ్చియాకాంతయుటయొకదిక్కునందు । నున్నదనిపల్కెఁజెలువరాదిన్నెతేఁడు । విని ప్రియమ్మునఁ దోడితెమ్మనుచుఁబలుక ॥ ... ... *

* సర్వలఘువచనము. *

౩౯౨ ॥ అపుడుసచివుఁడు గరుడగిరివిభుసముఖముననునిచిననుడుధిపవదన, ముదమునమునువినినదిగనుక సరసిజనయనయరిదరవరకర, యసురనికరహరణ, మునిజనవినుతచరణ, తనవచనమొకటివినుము, దయజెలుకుగసుఁగొనలననుఁగనుఁగొనుము, భవదుపవనమునవొకపురమునకినుఁడయి గగనపతియనఁగనొకనృపుఁడుగలఁడతఁడు తనకుసుతులఁబడయుటకు బహుదినములుతపములు సలిపినతనితపమునకునతికృపుఁడయి వలికులసుతమగఁ డెదుటనిలచి, నృపవర? యిహపరములకయిన సుతనొసఁగెదనదియెటులనిన భుజగనగమునకిరుదలదొరదెసను జిరుతనగరమున జలజసరసిని గమలమునడుమునొక సిసువునరెడునదితనయగఁ గయికొని విషధరధరపతికిఁ బరిణయమొనరుపుమనిపలికి చనినతఱిఁదదనుమతిని ముదితసుదొడుకముదితహృదయుఁడయిపొనపొనచటికిఁ జనిదనకునుడువు శివునివచనసరణిఁ గమలసరసినినిలచిననిసువునరసి, కనికుతుకమునఁదనతనయగఁగయికొని, సకలవిభవములొనరిచి మఱియునొకశుభదినమునజలజనిలయయనియభిదయిడిసుముఖుఁడయి నిలచినసమయముననతని తనయదినదినమధికముగఁ బెరగినదయి, వయసుబొడమినదయినతఱినొకదినమునఁ జెలులఁదొడుకొనియుపవనముననననలుదునిమివెనుకనయముగఁ గొలకులజలవిహరణమొనరిచి వెలువడియవటఁ గనుగలిగివినయముప్రియమునెనఁగొనఁగ, నునుజెఱకువిలునలిగొనయముకలికిగరిగరిగఱవదురుసునబరుపుటకొరవుగను గఱకుటరవిరిశరములుశుకపిక నికరముఖబలములుగలిగినమదనునిగనిగొలిచి, తనకుఁజెలువమలదొరసుమగనిగ నొనరుపుమనిమదిరొఁ దలఁచునవసరమునజతనమునమిముఁ గొలుచుసచివుఁడుపులుఁగునువెడకికొనుచుమముఁ గనిపొనపొనఁగినిసిబహువిధములమిముఁ బొగ

డినవినియప్పుడెచెలువలతలరతనముసెఱతనముఁ దనరినదొరతనముఁ గలిగినకపుటననుబిలచిపులుఁగునొక చలువకలువసరమువసరముననొసఁగి సచివుని వెనుకొనిమముఁ గనియెఱుకపఱుపుమనియనిచిన ననిచినవనమున నెనుచువనితపనుపుననిచటికి నడచివిననుఁగనకపుసరమునుదురని హరిపదములకునొరఁగి, తెలియఁబలికిపులుఁగును గలువసరమునునొసఁగి, యచటికిలికిచెలువముబొగడఁగనలువకు నలవియగునెయయినసెఱిఁగిన తెఱఁగు నఁదెలియఁబలికెద ॥ ... ... *

౩౯౩ క ॥ సిరిసుగుణపత్రి-తదుశా । హరణత్రా రావళినఖమలమంజరిచ । న్నరియాకందసుల ప్రబం । ధరీతిఁగ చమింతివింతధరలోఁగల దే॥

౩౯౪ తే. గీ ॥ రహిఁ కుదియయోధ్యవా తెఱర క్తిమధుర । కౌనుమాయకబరికాశికటియు కాంచి । గాంచివెలయునవ్వెలఁదిని గాంచినంత । యబ్బుగమె త్మేత్రఫలముమీకబ్బుటెల్ల ॥ ... *

* సర్వయమకరూపత్రిప్రాసకందము. *

౩౯౫ ॥ సరమాకేలనఁటికిమీ । సరమామెఱుఁగుఁదొడనాభిసరమాజలజా । సరమామునురుచిభసలవి । సరమాకురులజిగికొమసుసరమాపొగడఁజ ॥ ... ... *

* అనుప్రాసగీతి. *

౩౯౬ ఆ. వె ॥ వాలుమీలుడాలునేలింతికన్గవ । సోముగోమునోముదామమోము । మించుమించుసంచుమించుబాలికమేను । మిన్నుచెన్నుఁదన్నుఁగన్నెనడుము ॥ ... ... *

* యమకము. *

౩౯౭ క ॥ నెమ్ములుగమనమ్ములుమీ । నమ్ములుమంజులతరనయనమ్ములుతళుకూ । నమ్ములుదృక్చులనమ్ములు । నెమ్మిఁగనమ్మెఱుఁగుబోఁణికిమ్మోయిఁదనరుజ ॥ ... ... *

* ద్వాత్రింశదవయవ వర్ణన రూపకాలంకారము. *

౩౯౮ సీ ॥ తఃఱునహిమోనుచంద్రుఁడు నుపురఱనెలబొమలు

వింఛ్లక్ష్మలేణములుముక్కు । నువ్వుంబువ్వుచెవులు శ్రీలనునుబంగ్లు మొల్లల ధరమిపర్చైక్కలద్దముబుగవుర । తాటిగింజమెడచిందము వ్రేళ్లుపగడ ముల్ కరములబ్జములుకక్షములుదిరుగు । దులుకేలుతూండ్లుగుబ్బలు గిరు ల్వళులలలారువాల్ నాభిగుహాసడుమువిసు । కటులరులుతొడలంట్లుమో కాళ్లుబొంగ । రములుపిక్కలుబొదులుగుల్భములరడలు । ప్రపదములు కూర్మములునఖరములుదులడు।గులెడదమ్ములువెనుపల్కవెలందికొప్ప॥ *

* సభంగాభంగశ్లేషానుప్రాణితోపమాలంకారము. *

౩౯౯ సీ ॥ సకియవేణిఘనాళినొకమూలకును దెచ్చురమణీయా నముకలభములనిమురు । యువతివాతెఱశోభనవసుధం బాలించునతివపా క్కలిసుతినంటిమించు । ననబోండిమెడ ఘలనవకంబు సిరసించునబలమైవా ల్మించునతిశయించు । వెలందిసిబ్బెపుగుబ్బలలయుబంతులం గొట్టుంగోమచే క్కచంద్రఖండముహసించు । నాతిచూపులక్రియబోటినఖములవలె । ను విదకటిపోల్కనెలంతయూరుపులపగిది । యన్నువళిగతిమగువనూగారు కరణి । ముదితపలుమాటిక్కయెుఱనాగసుమురుతేఁ ॥ ౪౦౦ ఆ. వె॥ నెలం తకొమిరెవయసునెన్నెనుమోముగో। మించుమించుచంజందుమించుమించు। మగువకేలుతుఱుముమదనుమొదటియాన । వాలువాలుగుహరవాలువా లు ॥ ౪౦౧ క ॥ మగతేటికలువవెన్నెల । నిగళంబలమెఱుంగుశరమునీల ముపలలన్ । జగడించిగెలుచుచూపని।దుగనుందెదుననవసంఖ్యతొయ్యలి వీనుల్ ॥ ... ... *

* చతుష్ప్రాస్యమకము *

౪౦౨ క ॥ కుందరమావిలసనమున । కుందరమాచెలినఖాళిగుతి నెన్నంగనా । కుందరమాయనియపుడళు । కుందరమాకొమగళమునకుం గనుచోటన్ ॥ ... ... *

* త్రిదళయుక్తకందము. *

౪౦౩ ॥ నిగరాలగుమగతాలను । నిగరాలుగంజేయునారనెలం తరదనముల్ । పగడంబులజగడంబుల । జగడంబులిడున్మిటారిచవిమో విరుచుల్ ॥ ... ... *

* మధ్యయమకము. *

౪౦౪. క ॥ మందగమననెమ్మోమున । నందలితిలకమునదృష్టినలకమ్ములలీ । కందమ్ములకుందమ్ముల। కందమ్ములఁ గేరుమీఱుగరసించనగున్ ॥

౪౦౫ క ॥ విమలరుచిరుచిరతరహీ । రమణిన్ నోరదుమురవము రంజిల్లెడుసం । జమెఱుంగుఁదొంగరుఁజిగురున్ । గొమరునకాస్పదము పదముకొమిరెకుసమరేన్ ॥ ... ... *

* చరణాద్యంతచతురక్షరనియమయమకము. *

౪౦౬. ఆ. వె. ॥ కప్పురాలమించుకప్పురాలదలంచు । కోపుచూపుచెలువకోపుచూపు । కుందరాజిమిన్నకుందరాజిలుచున్న । సన్ననవ్వకన్నెసన్ననవ్వు ॥ ... ... *

* చతురక్షరయమకము. *

౪౦౭. ఉ ॥ ఆలపనంబు తేనె జడియాలపనంబుశశాంకబింబమా వాలుగచాపెడంగు జడవాలుగడాయలవాలుఁగన్నులా । జాలపదమ్ముల న్గెలువఁజాలపదమ్ములుబొల్చు మేలు మే । లాలతకూనమైననుతులాలతకూనవెలంది మేనికిన్ ॥ ... ... *

౪౦౮. క ॥ కందమ్ములచిందమ్ముల। చందముగఁని గెలుచుచెలువజడమెడబెడగిం । దిందిరములఁజెందిరెనుల । యందమగున్మగువవీక్షణాధరకాంతుల్ ॥ ... ... *

* సావయవరూపకాలంకారము. *

౪౦౯. సీ ॥ నిద్దంపునెమ్మోమునిండుచందురునకుఁ దెలినవ్వువెన్నెలతెలివిగాఁగఁ । దిలకించుకోపుచూపులతూపుగములకు నెటికప్పుతుప్పలుగరులుగాఁగ । బొంగారుపలిగుబ్బబొంగరములకు నాప్పైమొనల్ములుకులదాగుగాఁగ । నతులితకాంతిచామామృణాళములకుఁ గరములు మెట్టదామరలుగాఁగ । మించుకొప్పిమ్మించులీనునెమ్మేనులతకు । మంచివలుసువసంతామంబుగాఁగఁ । దనుగనినవారిచూపులుతమకుమఱల । వసనరూపునదనరెక డానిపొలఁతి ॥ ... ...

* ఆదివర్ణవృత్తికందము. *

౪౧౦. క॥ ఆమోమూకురులానాస । లామెడయాకుచయుగంబు నాతులులాయా । రామధ్యంబాకటితటి । యామోకాళ్లాయడుగులునా చెలికలరే॥ ... *

* ముక్తపదగ్రస్తద్వయఘటితచరణసీసము *

౪౧౧. సీ॥ మించులందునమించుమించు వైఖరినింపొంపునెమ్మేనిని ద్దంపుసొగసు । బుప్పులజగినప్పునప్పుచొక్కపు డాలుడాలువెలార్చుక పోలపాళి । సరసభావమమరుమరు విల్లులకు నేర్పునేర్పుసోయగమునసెగ డుబొమలు । గండుతేటులకప్పుకప్పురీతులఁ బాపుఁజూపుసింగారంపుచు ఱుకునిగ్గు । పద్మినీవైరితోఁబోరుపడఁతిమోము । మోముగోముసుశిరముక ప్పుకముబల్కు । కళుకుగననీనికనుఁగవతళుకుగలుగు । చెలువచెలువం బువర్ణింపనలవతరమె॥ ... ... *

* ధ్వని. *

౪౧౨ చ॥ వెలితిగనిప్పునవ్వొలుచు వెన్నెలమిన్నకయార్పు లంటమో । మలతెవడన్ గొనుంజిలుకయల్లన వ్రాలిననెజ్జునాకర । మ్ములుపలుకంగవాడఘరమున్ననుచోటను దృష్టిడాకుమై । కొలవడుగిడ్డకంపన డుగుల్ఫళిపైఁదలికన్నెగాఁదగున్॥

* కైశికీవృత్తి. *

౪౧౩ ఉ॥ కొంచెపుఁబ్రేళ్ళసోయగము గొప్పపిఱుందును వెన్ను చెల్వమున్ । మించునమించుకన్నులటుమీటినఖంగనుగుబ్బదోయిబొ । స్సంచు వెలంది మోవియసియాడెడుకౌనలతాచునీగిఁబో । మ్మంచనునూగుటా ఱునడలందము చందనగంధికేతగున్॥ ... *

* లాటీరీత్యుదాహరణము. *

౪౧౪ తే. గీ॥ తామరబిడాకుకొమ్మనెమ్మోమునకును । సారచం ద్రబింబస్ఫూర్తిసాటియగునె । నాతితలమిన్నసున్నసివాతెఱకును । సా రచంద్రబింబస్ఫూర్తిసాటియగునె॥ ... *

నడపు నెమ్మి నడుపు కడుఁ బొడగు నెల । మోమునల మోము భామాలలామక రయ॥ *

** అనేకాక్షరఘటితవర్ణఘటయమకవిఖ్యాతగీతి. **

౪౨౬ ఆ. వె॥ కలికి మెయి మెఱుంగు కలికి మెయి మెఱుంగు । కులుకు చూపు తేట కులుకు చూపు । వెలఁది యలరు నవ్వు వెలఁది యలరు నవ్వు । తళుకు చెక్కుపసిఁడి తళుకు చెక్కు ॥ ... *

{ * ప్రతిపాదప్రాసితశబ్దచిత్రరూపకోపనీతప్రతిపదదీపితోపమాలంకార సంసృష్టి చరణసీసము. * }

౪౨౭. ॥ కంబుకంధరనితంబంబులో మార్కొని పాదముల్ముఖవర్ణభంగ మొందె। తరళాయతాక్షిముంగురులతో డగ్గరియళులు సమ్ముఖవర్ణహానిఁ జెందె । కువలయనేత్రిచన్నవతో వెదిర్చి భూధరము విముఖవర్ణసరణిఁ బొందె । భద్రేభయాననుస్బలుకుతో డీకొని శుకము ను ముఖవర్ణవికలతందె । వహితదీయాంగసముచితవర్ణధరత । రమణపదములు వళులధరము మొకమున । యిసరిదొరయ తమ్మిలనలని గురు నెలను । దగు జడత తగ్గవడక కెందుగ నజేసె ॥ ... ... *

** త్రిప్రాసాద్యంతైకనియమయమకకందళితకందము. **

౪౨౮ - క॥ తానన యనిచందొప్రిపమి । తానన మెలుగత్తియేకతాననని షుపం । తాననవిలుతుఁడు మెచ్చఁడె । తానన నానొకతెయేకతాననయారే ॥ ... ... *

** శబ్దశక్తి మూలాలంకారధ్వని **

౪౨౯ క॥ తరుణీరత్నము పద్మిని । పరికింపఁగ నినుఁడ వీవు భామినికిభవ । తక్కరసంగతి చేకూరక । దారుకునాకోసంతసము చతుర్ముఖజనకా ॥ ... ... *

౪౩౦ తే- గీ ॥ భాగ్యములయిక్కయొకులకాపడతియందు । దొరకుటలు పుణ్యమెటువంటిదొరకుదొరుకు । నాకొక్కయనుచునున్నపశారి దిక్కుఁజూచి । యక్కలికి పెక్కుగతుల బెంపెక్కబొగడి ॥ *

౪౩౧ చ॥ ఎనయఁగ డేగనత్యాబల యిచ్చినవాడెనగల్వదండయుక్ ।

గొనియట జేరి వేగఁ గయికొమ్మని యిచ్చియనంతరంబునే । పనివినివత్తు మాపయినిబక్షముతోఁ గృపయుంచుమన్న నా । వనితవచోవిశేషముల వైఖరికి న్ప్రమదంబునొందుచున్॥ ౪౩౨. తే. గీ॥ తొలుతఁ దావచ్చు తెఱఁగెల్లఁ దెలుపుమనుచు। మగుడవనటు బంపితనకూర్మి మంత్రిఁ జూచి । తానుకలగన్నయట్టి యాతన్విరూప । విభ్రమంబుల వర్ణించి వేడ్కనుండ ॥ ౪౩౩. క ॥ చనియచటసరసి చెంతను । తనరాకకు నెదురుజూచుదరుణీరత్నం । బునుగని ప్రమదముఁ గూర్మియు । మనమునఁ బెనఁగొనఁగఁ గనకమాలికబలికెన్ ॥ *

* త్రిప్రాసకందము. *

౪౩౪. ॥ శ్రీబాళికబరి చెందిర । కాబాళిక కేళినీకు శక్రనిబాబా। నేబాలికతలఁపుననిడు । నీబాళికిఁ దగినయినుని నే దెల్పెదనే ॥ *

౪౩౫, ఉ॥ ఏమని యెంతునో చెలియ యేనిపుడాజలజాతసువిభ్రమ। శ్రీమహితాకృతిన్ వినుతిఁ జేసినలున్ నలకూబరున్మరు । న్వేమఱు నెన్ననందునకు వేఱవపాలికి సాటిరాదనన్ । భూమిపశేఖరాత్మజులఁ బోల్పఁగవచ్చునె యీడు జోడుగన్ ॥ ... ... *

* బిబ్బోకము. *

౪౩౬. ఆ, వె॥ అనుచుమతియుఁ గరతలామలకంబుగాఁ । దెలుపవినినయంతఁ దలిరుఁబోడి । కపుడెయతని మూర్తి యద్దంబులోఁ గానఁ । బడినయట్లమదిని బొడమునంత ॥ ... ... *

౪౩౭. క ॥ కొమగళశంఖముకటిచ । క్రముజంఘాగదయురోమతాజిఖడ్గం । బమితభ్రూచాపముబూ । న్కిమహోచ్యుతరూపమందెఁ జెలులరుదందన్ ॥ అట్టిపట్టున ॥ ౪౩౮. క ॥ ఖరకరుఁ డంబరమధ్య । స్థిరుఁడైగనుపట్టెరుచిరదీధితినివియ । ద్వరదమునకంశురజ్జువు । గరమొప్పఁ గఁ గట్టుబొడ్డుఘంటయపోలెన్ ॥ * ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౪౩౯, ఉ ॥ ఆరవిరశ్మి చేతవిపినాంతవిహారమునందుడప్పిలో । నారమిమంత్రిఁ జూచిసఖియాత్రమమెల్లనుదీర్పనొక్కకా । సారము లేదెయన్నగదుఁ జల్లని నిర్మలతోయమున్నదీ । చేరువనంచునాహరిని శీఘ్రమె దోకొనివచ్చునమ్మెడన్ ॥ * ... ... *

* ప్రాసానుప్రాసగీతి. *

౪౪౦. ॥ కేళికాశారికాసురసాలసాల । పాళికాశారికాసార మాళికాబ్జ । ధూళికామాలికాత్తమధూళికాళి । బాలికాహేళికాధ్వను ల్పరగుచోట ॥ * ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౪౪౧. సీ ॥ వలెవాటువైచినజిలుఁగుజందురుకావి మేలిపయ్యెద కొంగుదూలియాడ । జవ్వాదిమెఱుఁగిచ్చిదువ్వినవేణికా భారమించుక వలపలికిజాఱ । నిఱిగబ్బిగుబ్బపాలిండులపొంగున గమసన్నమైనట్టికౌనుగదలఁ । దొలకరిమెఱుపనఁదులకించునెమ్మేని తళుకులుదిశలబిత్తరముఁజిమ్మఁ । దరుణిగైదండఁబూనిజిత్రంపుఁబనుల । పసిఁడిపాదుకదనవామపదమునందు । నోరగాఁద్రొక్కికొంతయొయ్యారమెసఁగ । నిలిచియున్నట్టిసప్తపకన్యచెలువుఁగనియె ॥ వ॥కనివెండియు॥* ... ... *

{ రత్నావళ్యలంకారయుక్త కేశాదిమధ్యపర్యంత
పాదాదిమధ్యపర్యంతావయవవర్ణనము. }

౪౪౨. సీ ॥ కందధమ్మిల్లవళ్రేణితారలర్ధమ్మాగాంక ఫాలపాదములుకిసము । లేనాక్షిజంఘలుతూణీరయుగళంబు తిలసుమనాసయూతులుకదళులు । విద్రుమాధరకటివిశ్వంభరాస్థితికంబు కంధరవలగ్నమునభంబు । నవలతికాహస్తనాభికాసారంబు శైలకుచోజరోమాళిఖడ్గ । మనఁగనెఱులుగోళ్ళడుగులునునుదురుకను । గవయుబిక్కిలుదొడలుముక్కధరమునుబి।(*) ఱుదునడుములుతకేలుసారుఁగనుపొక్కిలారుగుబ్బలుపదియాఱునలరెననుచు ॥ *

౪౪౩, క ॥ కనుఁగవవింపుఁగమునుదనుఁ। గనుగొనుశ్రీహరిని షేపకలుషదిఁబొదలన్ । వనితదిలకించెఁగేళీ।వనితలమునఁదమిని తెప్పవాలని మాటన్ ॥ * *

* యమకత్రయఘటితచరణసీసము. అపూర్వప్రయోగము. *

౪౪౪. ॥ రేలుఁబగళ్ళుఁదారేలుబల్ మిన్కులరేలుగన్గవనొప్పువీలవానిఁ । గరిమొఱాలించిమకరివధించుటకును కరిమైనసరిబూన్చుకరము

(*) ఈయతివిషయమునుగూర్చి పీఠికయందుఁజూడఁదగు.

వానిఁ। గాఱంబుదంబులుకారంబుఁగలమై చూకారంబునెప్పుడుఁగాంచు
వాని।మేలిమించులకన్న మేలిమించులుగన్న మేలిమించినజిల్గుసాలువాని।
దరముదరముదరముజిగిహారువువాని। విజయవిజయవిజయనుతి వెలయు
వాని। సాలసాలసాలఘుదయాశయమువాని। కాండకాంతకాండరుహ
మార్తాండుఁగాంచె ॥ *

* స్తంభము. *

౪౪౫. చ ॥ నెలఁతుకవేంకటేశ్వరునినీటుఁగనుంగొనినిశ్చలాంగి
యై। వెలసెవిలాసచేష్టలనువేఁగలయంగనటింపజేయున। వ్వలపులసూ
త్రధారిమురవైరితనూరుచిఁజూచిదానఁజం। చలతవహింపఁగాఁగదల
జాలనిజంత్రపుబొమ్మకైవడిన్ ॥ *

* ముక్తపదగ్రస్తఘటితమధ్యావృత్తము. *

౪౪౬. చ ॥ దులదులమించుకస్తొగలతోఁగలతోరపుచందుమో
ముతోఁ। దులఘణిగాఁగమించుజడతోజడతోరుపదక్రమంబుతోఁ। దొలఁ
కెడుపీకుణాంచదళితోదళితోడునఖప్రభాళితో। గొలగకఁగొల్పుకోప
నలతోనలతోయ్యలిచాలలోలయై ॥ *

* సర్వగురువచనము. *

౪౪౭. ॥ ఆవేశందాశ్చర్యారూఢాత్మాంభోజాతోద్యత్కందర్పా
టోపస్థాయన్మారాచస్తోమశ్రీస్ఫోద్ప్రధాధీనాంచద్ప్రధావైఖుణ్యా
ప్రాప్తి శ్రీనారీరత్నం బిల్లంమూహించెన్ ॥ *

* సంశయాలంకారము. *

౪౪౮. సీ ॥ రతినాథుఁడోకాఁడురతినాథుఁడైననయ్యలరువిల్లును
బువ్వుటమ్ములేవి। నలకూబరుఁడోకాఁడునలకూబరుడైనరహిఁగూ
డిచాయసిరంభయేది। చంద్రుఁడోకాఁడల్ల చంద్రుఁడైనను వేసనను వైన
నేణలాంఛనమదేది।యింద్రనందనుఁడోగాఁకింద్రనందనుఁడైనననిమిషత్వ
ముకన్నులంకునేది। యలరువిలుఁదీసిరంభనుదోలఁగఁజేసి। కంటికడనుం
చి యనిమిషగతినడంచి। యవనికైవచ్చునీసల్వూరంబు నొకఁడు। గాకన్న
వుఁడైననీసోయగంబుగలదె ॥ *

❀ ప్రాసభేదము. ❀

౪౪౯. క॥ అనిసంశయంబుతోఁదన । మనము నఁజర్చింపఁగనళి మాలికనిమెనే । నినుఁగనిదెల్పిననారా। యణుఁడితఁడేజక్కఁజూడవమ్మా కొమ్మా ॥ *

* ద్వంద్వప్రాసము. *

౪౫౦ క॥ నవరాలఁదెగడినీలపు । నవరాలుచకుటులుదనరుజవరాలికొలం । బువిరాలిగొలుపవచ్చెను । తొవరావియ్యంపుమోముదులకింపంగన్ ॥ * *

* మధ్యయమకము- *

౪౫౧ క॥ నావినియావనితలమున । నావనితలమిన్నగన్నులల్లార్చిహరిం । భావనితాంతావనతాం । తావనతాంతాళివితతణావళిఁజూచెన్ ॥ * *

* విలాసము - అపూర్వప్రయోగము- *

౪౫౨- క॥ ఇరుదెసలవెలఁదిగిరిగొని । తరళములై వెలికిబెళికితళతళమనుచు । న్నైరసినజూపులనిందిర । హరికినివాళిమొనరించెన త్తఱిమఱియున్ ॥ * *

* అనుభావము. *

౪౫౩, క॥ అలసములుజంచలమ్ములు । నలఘువ్రీడాభరమ్ములతినిశితమ్ముల్ । కలితానురాగములునై । చెలఁగెన్రమహరినిజూచుజిగిబిగిచూపుల్ ॥ * *

* రోమాంచము *

౪౫౪. తే. గీ॥ పెన్నిధానంబుఁగనుఁగొన్న పేఁదకరణి। నలదిహస్తాబ్జములగన్నులనుగ్రుక్కి । కళుకుసెమ్మెనఁబులకలుగడలుకొనఁగ। విరహపరితాపభరమునవెచ్చనూర్చి ॥ * *

* అంత్యప్రాసకందము- ఆటతాళార్థహేతు- *

౪౫౫ ॥ పలుకులఁదేనెలుఁజిలుక । న్నలలితముఁగనధరమునసుజక్కెరలొలుక । న్గలికిమొగముసిరిదొలుకన్ । నిలువునశృంగారరసమునిగ్గులుగులుకన్ ॥ ❀

౪౫౬- వ ॥ అటులనెంతైనసేపునిలిచి మదినిముదంబుగదుర నె దుటదానంతవడియచ్చోటనున్న సవతులేనివిలాసవతులగుయువతులు ని చ్చలపునిచ్చనేమందురో మున్నునేనోచినఫలంబీడేరె నిప్పట్టుననుండరాద ని నాకమేరగా నాంతారున్నయెడ నచ్చెలువపైచెలువలరుప్రేమనచ్చో టుగదలికదలి చెంగటనిలచి శాత్రవలలాటతమఃప్రభార్కప్రభావిభాసు రుండైన యచ్చెలువమలతోఁడుగమకఁబగులమకంబుననప్పుడు॥ *

* రూపకచిత్రసీసము. *

౪౫౭ ॥ పడఁతుకపొక్కిలి సుడియౌనసెగదా యావర్తమాన మెంతబ్బురంబు । సకియవటు౹వగుబ్బచక్రమౌననెగదా యల్లవృత్తాంత మెంతకజంబు । గన్నెచెక్కిలిచంద్రఖండమౌననెగదా యీపల్కుజం దమేయద్భుతంబు ।జవ్వనినెమ్మేనుచపలయౌననెగదా యీమించువైఖరి యేమిచిత్ర । మారచెలిముక్థయగుటయీయన్నుచెన్ను ।మున్నునాతోన గానకనెన్నెగాక।దీనియవయవములకునెంతైనదెలియ । సాటిగలుగునె వలవనిమాటలేల ॥ * *

* అభంగశ్లేషవ్యంజనుప్రాణితాభేదరూపకాలంకారము- *

౪౫౮ సీ ॥ ఈలేమనెఱిగొప్పనీలాంబువాహంబె యనఁజెల్లునది ఘనమాటకతన । యీపడంతుకబెళుకుచూపుసోగమెఱుంగుయనజెల్లున దియామించౌటకతన । యీయింతికన్బొమదోయిసింగాణివిల్లన జెల్లునది ధర్మమాటకతన । యీనాతిచక్కనిమేనుబంగరుతీఁగ యనజెల్లుమేలిమి యాటకతన । యీనెలంతుకగళముపాంచైన్యచింద।మనమిగులఁజెల్లునది దరమౌటకతన । భళిభువనరూఢిమేత్తళుకుబాపువీఁక । యద్దిరచాకాట పుంబసిమవుర రేక ॥ * *

* శ్లేషానుప్రాణితాసంబంధాతిశయోక్త్యలంకారకందము- *

౪౫౯ ॥ లికుచకుచమొకమ్మునకుఁ । జికురములకుసరియదంచుజె ప్పంగఁలరా। రొకనెలయొకయబ్దముకోం।కకజతగాపోముఁడేనిఘనుఁడే యెదుటఁ॥ ... *

* యమకత్రయగోపనోపమానయమకయుక్తవృత్తము- *

౪౬౦ చ ॥ అళికచకుల్కుపల్కులుపికాంగనలఁగనలన్గళంచువ।

ర్తులకుంచకోపుమాపువిరితూపగలఁబగలన్నగల్పు మేల్ । చెలువపుటన్నుచ
న్నుఁగవచెంగమలఁగమలన్మలంచుము । ద్దులకోమరంగుముంగురులుతు
మ్మెదలన్మెదలన్దలంచునే ॥ * *

* శ్లేషానుప్రాణితోపమాలంకారవిశేషఘటనచరణసీసము. *

౪౬౧ ॥ రాకేందుముఖితనూరాగస్థితినెవిచ్చి పొగరుక్రొమ్మించు
లుపుట్టజనఁగ। దరలాక్షి నెమ్మోవి తావులానఁగఁజేరి పువ్వులు విరియుచుపొ
దలకరుగ। నెంత మేనెక్కువఁ నెగడిగోల్వఁగనెంచి తీవియల్తనువులతి
విరిసుకుగ । నన్నులమిన్నమైమిన్నలాగఁగడంగి గట్టిబంగారంబుకాకకరు
గ । రూఢిగామెఱుఁగునకు మెఱుఁగలరునకు । నలరుమంజులతకునుమంజుల
తమేలి । మికిని మేలిమియైసరిమెఱయుదలిరు । నందలిరువారమూనునీయ
తివమేను ॥ * *

* ఆద్యంతైకనియమనుక్తపదగ్రస్తనిస్తులకందము. *

౪౬౨, ॥ ఈలేమమోవిచెఱకుం । బాలేబాలేందుతీరుఫాలపుమే
లే । మేలేజిగిబిగికిజగ । డాలే డాలేపుమరుని డాలేగన్నుల్ ॥ *

* ఆద్యంతైకనియమనుక్తపదగ్రస్తచక్రవాళసీసము. *

౪౬౩ ॥ తరముగుబ్బలుధరాధరముగేరఁగఁగోరు గోరముత్యము
గెల్వఁజాలుదీఱు । దీరుగాఁజీమచాల్ వారించునూగారు గాఱుమబ్బునుగె
బ్బఁగలవౌరు । సౌరుచ్యముసమోవిచవి తేనెవగనూరునూరులంటులమీ
ఱి వారితారుఁ । దారుణ్యలజ్జాకారముపైనూరు దూరునె మ్మోముచం
దుపలుమాఱు ।మారుతేజీలఁసగఁబల్కుఁబోరువారు । వారిరుహముబబ
దములు మేరజీసు । జీసుపజ్జిగినగజామితారిపేరు । పేరుగలకన్నెనెన్న
నెవ్వారితరము ॥ * *

౪౬౪- తే గీ ॥ మంచిగంధంబుఁగనుటసంపంగియగును । మేలియం
దుకమానుట మేలిమియగు । రెంటఁగలుగుసమాఖ్యమైనంటియుండె । గను
కగనకాంగియనుటయీకలికికలదు ॥ * *

{ సార్వత్రికనియమకతత్పూర్వోపరియమ
కరూపనియమకద్వయఘటకవృత్తము. }

౪౬౫. ఉ॥ మించునుజూపుచూపువిరిమించుఁగనవ్వునువ్వు, యా

నము । మ్మించును నెమ్మి, నెమ్మి జడమించును దాచును దాచు, గోరు లె । మ్మించును దార దార, గతిమించును నంచల నంచ, గుబ్బన । మ్మించును చెండు చెండు నుభ్రమించునను న్గామరూపు బాపురే ॥ * *

* శబ్దభ్రమకాను ప్రాసితనియమయమక గీతిగర్భితచరణదుర్ఘటసీసము *

౪౬౬ ॥ వనిత మెయిరకమ్ము కనకమ్ము నణగించుఁ దిరుగనదియు నా సదేగమునాస । చంద్రముఖి కళమ్ము జలజమ్ము నణగించు మఱలనదియు గే లుమోటి కేలు । గన్నెరూపపుప్రభ కాళికాభనదల్చు మగుడనదియుఁ గొ ప్పునగుటకొప్పు । పడతినఖముఖమ్ము భవిభపారవిదిల్చు మఱలనదియుఁ జూ పు మెఱయు జూపు । రూఢిగాదనులోమవిలోమసరణి । నైన నేకసరణి నైన నలుదులైన । జంటచవుకపు పేరులసరవితోన । గానసీ నాతి బ్రతి నెన్న గాన జగతి ॥ * *

౪౬౭. తే గీ ॥ కలికె వదనాంఘ్రి సోమాళికాంతి కళికి । తొగల చెలిగందు చుఁబదాబ్జతునకలయ్యెఁ । దమ్మివిరియుచు సూఱుఖండమ్ములయ్యె । జలువదలవంచుకొనుచు వేజెదుపలయ్యె ॥ * *

౪౬౮. క ॥ బాలాదృగీక్షణాలక । జాలాభకునోడిదోనలశరము లుదుమికెౘ । మీలలుగుల మోనలబడెౘ । నీలాభ్రము విషముగ్రో లెనిజము గననుచుౘ ॥ ౪౬౯, గీ ॥ తరుణిచన్దో యి సొరుమందరముఁజలము । దర మునవకమ్ము గమ్ము బిత్తరముతరము । తరముకంఠమ్ము శుభవిభాకరముకర ము । కరముగొనుతమ్మి చే ప్రియకరముకరము ॥ ౪౭౦ క ॥ ఆనిమ్మపండ్లనల చుట । యానికమే బొమ్మరములనల తాళములౘ । దీనికతిన స్తనద్వయి । కా నిమ్మనినలము తాత్రిటగట్టుం గొట్టుౘ ॥ * ఎమెల్ల

* సార్వత్రికనియమయమక కాంత్యప్రాసభాసమానవృత్తపవాలుఁగ

౪౭౧. ఉ ॥ నూరును నూరుకై సువతసూచు చిదా ... *

చె । న్నూరులు నూరు మోవి చవి నూరును తే నెకుమాళము. * గోరు మోముడుల నూరు చతీరగు గోరు మేనదీ । ఖడాయు నంత నెతోఁ కఁ నూరుట నెప్పుడిఁ జేరునద్దిరా ॥ * న్ననఁటులఁ గొంచకఁ జర్మ

గ్గులుసరి గాంచవచ్చిననివాళి

* ఆద్యంతయమకరూపనుక్తపదగ్రస్తగీతి *

౪౭౨. తే గీ ॥ కాంతనగవెంవదిలకాలగప్పురాల । కప్పురాలస రముగేరుగలికియూరు । మేటిచెలిమేనునగునలమించులతల । మించులతల నుదగనేలుమెలఁతకేలు ॥ * *

* విరోధాభాసాలంకారము. *

౪౭౩. సీ ॥ అలకౌనుకలిమిమిన్నందిమిన్నందియునాలోనముష్టికి చాలుబడియె । ఘనకుచశ్రీలుదుర్గమదుర్గముల నేలిననుదినంబుపవాసమున కుజిక్కె । భువికటిరమభూరిభూరివేదిగనియునిశ మమితక్షామదశనుజెం దె । గళలక్ష్మి శంఖశంఖమ్మునమించియు దగుగొంటుపోకల దారిగాం చెఁ । గటకటాధాతకొకయింతగరుణలేదె । గాకయాగాములెఱుఁగ డెగడఁగిదలఁప । నతఁగ్ని సిరులున్నగానవునుగాని । సంపదవహించి లేమిభరించుటెట్లు ॥ ... ...

౪౭౪. మ ॥ కళుకుల్జిమ్మెడు మేనుబంగరు సలాకన్మీఱునయ్యారె యౌ । ప్పులకుప్పాచలితోరుతత్తరపుబూపుల్ కారు కొ్రిమ్మించని । గ్గులు మాధుర్యఘవోక్తిగప్పరపుబల్కుల్ రాలుగెమ్మోవితే । టలుఝల్ఝల్లునకం డచక్కెరలువేట్కన్ జిల్కనిక్కల్కికిన్ ॥ ... ...

* ఉభయాచితోత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౪౭౫. క ॥ సిరిమొగమునననలువయ । సురావధానజననముగగ్లోస్థితిదలఁ చన్ । గురువాత్వములత్వంబునౌ । నరించెనననుదురుగురువెనయుబామ లమరెన్ ॥ ... ...

౪౭౬. తే, గీ ॥ నిక్కనెజిగొప్పుకంఠము ముక్కచంప । కం బునేత్రౌధ్వయంబుత్పలంబువదన । మంబుజంబునితం బబింబంబు పృథ్వి । తరమెయాలోకవ్యత్తత్వమునుతింప ॥ ... ...

* శబ్దచిత్రము. *

౪౭౭. తే గీ ॥ సలికివనజ దర్పణనలాహితపదతి । యాదివర్ణ ముల్ గ్రిహాయించియష్టిసూతి । కళుకునె మ్మోమునిర్మించుకతనసూవెన ది మొదల్వదనాహ్వాయమ్మనమయ్యె ॥ ... ... *

{ ఉపమేయోపమానవాచక నకారాదిపదగుణితాసాధ్య మత్తేభవిక్రీడిత వృత్తము. }

౪౬౮॥ ననలఙ్నాగమునుప్పనీళ్ళనుడుగున్వామాక్షినూత్నాసినే।
మ్మనపున్నై నశమునోమనౌకళలనంటౌతమ్మినర్మన్నగం । గనసపన్నసయు
నీగ్గునీటునుడి నూగార్నెన్నడన్గల్గుతి । న్ననన్నైజాంగము నోమునాక నుదు
రున్నవ్యాంఘ్రినర్మోక్తియుఙ్॥ *

ఉపమానోపమశబ్దైక్యాపహ్నవరూపకాలంకారము.

౪౬౯॥ సీ ॥ పరికింపజాతరూపముజాతరూపము మొగినెల మేలి
మోము నెలమేలి। మోమునాభ్రమరకములు భ్రమరకములు కన నంబక
ములంబకములుతళుకుఁ। జెక్కుటళుకుఁజెక్కునక్కరములుచిగురు లుకర
ములుచిగురు లుపృథులకు । చమ్ములుపృథులకుచమ్ములుభద్రక రోరులుభ
ద్రకరోరులాగిని । తంబమునితంబము నలపదములు నలప। దములు గణి
యింపనఖవిభ దానఖవిభ । కొప్పుఘనమునుకొఱంత లేకొప్పుఘనము। పా
లకడలినిబొడమినబాలకౌర ॥ *

* ఫలోత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౪౭౦॥సీ॥బలునీచుకంపు మేనులదాల్చుసడి తెలగంటివంగసమునఁగ
లుగుకాదవ । వడిజాలములఁదగుల్పడిపోవు నారడివలవంతలనుగుంది నిలు
చునింద। బవరానమరుఁడోరపడఁగసేయుకొఱంత యలుఁగులపాలుగా
నై నదూఱు। జీవనమునకొడ్లఁజెటిచినయాడిక పొరలెత్తిపోఁడాఁగపోవుల
ట్టు । నరులకెంత గాలములకువగుపడసదు । మదినిఁదలపోసి యవియెల్ల
మాన్పనెంచి । పందువెన్నెలజిగిఁజెందుగందుమీలు । బాల తెలివాలుఁగ
న్నులై బరిఢవిల్లె ॥ ... ... *

* ప్రతీపాలంకారము - అపూర్వప్రయోగము. *

౪౭౧॥సీ॥ రామ వేనలిమాద్రిచామరస్తోమంబుడాయునంత నెతోఁకఁ
గోయరాదె । పడఁతియూరులతోడఁబ్రతినెన్నునసఁటులఁ గొంచకఁ జర్మ
మెత్తించరాదె । వనితచూపులకుఁదిర్వళికనిగ్గులుసరి గాంచవచ్చిననివాళిం

చరాదె। యువిదబొమ్మలసాటినొందు చెఱకువిండ్ల మించి పిచ్చలుగ ఖండించరాదె। వెలఁదిగుబ్బలతోడనుదులయటంచు। డీకొనినఁబుట్టచెండ్లఁగొట్టించరాదె। యననగసైకలావణ్యయావనాభి। రామమైయొప్పె నాకాశరాజపుత్రి। ... ... *

* కైశికీ వృత్తివృత్తము. *

౪౮౨ ॥ చ ॥ తళుకుఁబదమ్ములందపురదమ్ములుకొను బెడంగుగబ్బిగు। బ్బలయుదుటారజంపునునుబల్కులు లత్తుకమోవిచిన్నికౌ। న్నెలనుదురద్దముల్దెగడునిద్దపుఁజెక్కులు మోముతేట ముం। గల తలఁజుట్టివచ్చు కనుగల్వలు చెల్వకునొప్పు మెప్పుగన్ ॥ ... ...*

౪౮౩ ॥ తే. గీ ॥ నలువతమ్ముఁదుముక్కంటి గెలువనెంచి। కలికితలమిన్న సెమ్మెనిఁదలిరువింట। జేరిచిన సోగకురు వేరు నారిగాఁగ। మడిమలానిన తెగకీలు జడజెలంగె ॥ ... ... *

* ద్రాక్షాపాకము. *

౪౮౪ ॥ మ ॥ అవురావా తెలితేట ఖూబు పిఱుఁదొయ్యారంబుమజ్ఝారెద। న్గవతళ్కుల్ ఘళిదంతకాంతులరెరే కన్నెళ్కులప్పప్పకో। స్వవిలాసంబహహాతనూరుచి బలాబొమ్మందమయ్యారెయా। రు వికాసంబుశబాసు చెల్వమని జేరోకగ్లైనికామినిన్ ॥ ... ...*

* యమకగీతి. *

౪౮౫ ॥ తే. గీ ॥ తమ్ములందును గాజుటద్దమ్ములందు। మెఱుఁగుగానమి యాజగమెఱుఁగుఁగాన। నిందునందవసేల లేదింపునందుఁ। గందదమ్మిల్ల మొగముచక్కందనమ్ము ॥ ... ... *

* కైశికీవృత్తి. *

౪౮౬ ॥ ఉ ॥ మాటలతేనెగాఱు కటిమందము చక్కనిమేను మించులో। తేటమొగంబుచందురునిఠీరగు చక్కెరలప్పమోవికన్। నూటితలంతజుట్టును మినుక్కనుమాత్రమె గానుపిక్కలన్। దాటునుసోయగం

*

{ ఏకార్థ ప్రతిపాదక పదవిముక్తప్రాథమికవర్ణార్థాంతర నిరూపకపదఘటితసీసము. }

౪౮౭ ॥ దరకుందరదకుఁగందరముపెన్బొక్కిలి దరము కంఠంబు కుంజరగమనకు । విధుబింబముఖికి శ్రీబింబంబుశ్రీతిరీతి బింబంబు పెదవి రోలంబకచకుఁ । గమఠప్రపదకుగుంభములువక్షోజముల్ భములునఖమ్ము లు పద్మపదకు । నీలకుంతలకు శైవాలమ్మునూగారు వాలమ్ముచూపు శంపాలతాంగి । కన్నుమిన్నకు కేసరియసదుగౌను । సరియలరుఁగేలు నెలఁత కుసిరివెలఁదికిఁ । గోయిలలనుడియిలకటి కోమిరెవయసు । సొగసు వగలాఁడికలరె నీజగములోన ॥ ... ... ❋

❋ అనుమానాలంకారము. ❋

౪౮౮ ॥ సీ ॥ కళుకుటద్దము మోము గావలెఁగాకున్న జోదుపట్టుడియాచుబుకమగునె । ఘనశంఖముగళంబు గావలెఁగాకున్నఁజిన్నిపూసరములాచేతులగునె । గౌరుకేల్మూగారు గావలెఁ గాకున్నఁగుంభంబులాచనుగుబ్బలగునె । కదుచివురులు వ్రేళ్లు గావలెఁగాకున్న నవకోరకమ్ములానఖములగునె । తళుకుసింగిణిబొమలు గావలెనుగాని । చోలకోరులుకోరివ్వాఁడిచూపులగునె । యనివినుతిసేయఁదనరెమోహనవిలాస। భావధూర్వహమైయుందిరావధూటి ॥ ... ... ❋

❋ విషమాలంకారము. ❋

౪౮౯ ॥ సీ ॥ చక్కనినునుముక్కు సంపంగిమొగ్గపైఁబొదలెడిచూపుఁదుమ్మెదలనిలిపి। తిన్ననితావివాతెఱదొండపంటిపైఁగులికెదుబలుకురాచిలుకనిలిపి।నిందుమెఱుంగుఁబూనినమోముఁదమ్మిపైఁబొందుగానుదురులేఱందు నిలిపి । వెలిబచ్చునవ్వువెన్నెలనిగ్గుపై నురుతరాక్షిచకోర యుగమునిలిపి । నిజబలాన్యోన్యవైరంబునిగ్రహించి। కాయజుఁడునేర్పుచేఁగూర్చెనోయనంగ। నిద్దపుఁబసిండినెత్తమ్మిమిద్దెనదుమ । మొలిచిన నెలంతతలమిన్న నిలువుదనరె ॥ ... ... ❋

❋ ద్వ్యరుక్తికందము. ❋

౪౯౦ ॥ నకనకనినదుమునక్కులు।చకచకలవెలార్చుతొడలజక్క

నితో కలన్ । వికవికనగు తెలికన్నులు । వికచకమలవదనకొనరె వేడుకమీఱన్ ॥

౪౯౧ ॥ క ॥ తిలకంబుమలికినాసాం । చలకాంచనశరగృహీతశా ర్ఙంబును బా । మ్మలకోపుల వేత్రెలిజ । ల్లులనఁగఁ జెక్కులనగవుత ళుకమరె రమణున్ ॥ ... ... *

విభావనాలంకారము - అపూర్వప్రయోగము.

౪౯౨ ॥ సీ ॥ ఒదవుఁబోనొక చక్కఁగదళికా స్తంభంబు లాపయి ని షము దిబ్బరిది గాదె । మొలుచుఁబోనొక మేరఁదళుకుదొంతరశరళ్యాపయి గుబ్బలులరిది గాదె । గలుగుఁబోనొక చెంతఁగనకారవిందంబులాపయినివి సమ్ములరిది గాదె । బుట్టుఁబోనొకచోటఁబున్నమచందురుఁడాపయి నిను లుంటయరిది గాదె । ధాత్రిఁజిత్రితపుష్పకోదండనేత్ర । నూతనవిధాతస్ఫృ జియించెనోయనంగఁ । గలికియూరులు గటివళుల్ గబ్బిచనులు । కరము లు భుజమ్ము లాస్యంబుఁగబరియొప్పె ॥ ... ... *

కైశికీ వృత్తి.

౪౯౩ ॥ చ ॥ పెలుచగువీలుశ్రీలు గమజేడసలాడ సలాము సేయు క । న్నులు జెగబారకెచ్చు జడ నున్దలిరాకు వెలార్చు మోవి చెం । దులవడిఁ జెందుగుబ్బలపటుత్వము నూరులతీరు గాఁకవె । గ్గలపుబసిండిమైజిగి చాకా రముని మ్యెలనాఁగ కేదగున్ ॥ ... ... *

యతిభేదము.

౪౯౪ ॥ క ॥ మారనరేందు ప్రేమ నెటినూ । గారను బెను భామువె డల గాఁదిగిచెదుటన్ । జేరుపసగునఱ పెట్టియ । సారునఁబొక్కిలిదనర్పఁ జందానననన్ ॥ ... ... *

౪౯౫ ॥ ఉ ॥ అనునుఁగొప్పవేరిఁకదనమా తెలికన్నుల బెళుకు సో యగం । బానగు మోముచొక్కటము నాబిగగుబ్బలయుబ్బునిబ్బరం । బా నులిశ్లాఘతిన్న దనమా కటిమిక్కుటమా వినూత్నపా । దానుగ తాబ్జరేఖలు వయారెమొయారికి దీని కేదగున్ ॥ ... ... *

కైశికీవృత్తి.

౪౯౬ ॥ ఉ ॥ పోఁకినఁగగ్గు మేను నగుజొప్పనత్రె వ్వెదు గొను చందున ।

ట్రాఁకులబెట్టునెమ్మొగమయారెయొయారపుబెళ్కుఁజూపుపెఁ ।జీఁకటిగ
ప్పుకొప్పుతోలుచిందఱుచందము కంటమందముఁ । ఏఁకగమచ్చరించి సరి
నిక్కఁజనుంగవబొల్చెనింతికిఁ ॥ ... ... *

* సమాలంకారము. *

౪౯౭ ॥ సీ ॥ పలుచనియడుగులుపద్మవైఖరిఁజెందె నానన మబ్జవి
ఖ్యాతినలరె । బెళుకుచూపులు మహోత్పలరీతిఁజెన్నారెఁ బొక్కిలిసా
రసస్ఫూర్తిఁదనరె । బాహువులుబిసప్రభవకాంతిఁజెలువొందెఁ గన్నులు
రాజీవగణననొనరె । లేఁగౌనుబుష్కరలీలచేరాణించెఁ గంఠంబు జలజ
సంగతిఁదనర్చెఁ । గరముజిగిరూపు కమలాళిగరిమఁగాంచె, నలరుమేల్మం
గగనుక తత్ఫలముఁబొందె । గానబొసఁగ సెవ్వారికైనవశమె । కంటికిం
పుగఁగంటివాల్గంటనిప్పుడు ॥ ... *

* త్రిపాదయమకకందము. *

౪౯౮ ॥ కుందమ్ములుపలుకుమరున । కుందమ్ములు తెలిగలతళుకుం
దమ్ములుమో । మందమ్ములునడుపులుబలు । మందమ్ములుమ్ములుకులౌరమా
నిని చూపుల్ ॥ ... *

* ఉభయచిత్రసీసము. *

౪౯౯ ॥ పడఁతి దేహముకుసుంభమునడంచుటయకాదు విదవత్ప్ర
జంబులోటుపఱచు । రమణిపల్లిగికోరకముల రాల్చుటయకాదింతి సిబ్బెపు
గుబ్బ తెగరఁదోలు । వెలఁదినవ్వుగుళుచ్ఛము ల దల్చుటయకాదు మదిరా
క్షిపాలిండ్లఁ జిదిమివైచుఁ ।జెలియారు శైవాలములఁ గొట్టుటయకాదు ము
దితచన్నులు తాలమోఁదఁజేయు ।నవ్వురమధ్యమవర్ణంబుదివియనుత్త । రా
ర్ధకథితోక్తికుపమలైయవియెమదిని । గోరియెన్నెడుచోటుల కుంభకోక
గుచ్ఛశైలంబులగుచు నిజేచ్ఛఁదనరు ॥ ... *

* ఆదియమకము - అపూర్వప్రయోగము. *

౫౦౦ ॥ క ॥ నలినమ్ములనలినమ్ములఁ । జెలికేల్ నూగారునడుపు
చెలువమునగువె । న్నెలమించులనెలమించుల । నెలఁతనగవుమొగము మే
ల్మినిగనిగదెగడుఁ ॥ ... *

* శ్లేషపరికరాంకురహేత్వర్థాంతరన్యాసాలంకారసంసృష్టిసీసము. *

౫౦౧ ॥ ప్రతినచేఁ గృష్ణసర్పమునుబట్టి శిఖండి మలసి తమ్ములదాటి మధుపసమితి । పదరి గొబ్బున విష్ణుపదమంటి విషదుండు నీటమునిఁగి బైటనిలచినాఁడు । మునుమున తారకల్ ముట్టి తమస్థితి కడఁక సోముని గొట్టి ఖలతముండు । రాజ్యార్థ్రితాస్ఫూర్తినలరి చిలువచాలు బలిపీఠమొనసి తప్పక భుజంగి । సంపదలొసంగి వెండిదండింపసాఁగె । సర్వమునుమిథ్యగానెంచి చక్రినివని । త బలుజడతాన బద్ధమూర్ధన్యబుద్ధ । మగుటను మలీమసుల కెందుఁదగవు గాదె ॥ ... *

* శ్లేషానుప్రాణితానుమానయుక్తపరికరాలంకారము. *

౫౦౨ ॥ సీ ॥ హరిమధ్యపాలింపులాగట్లు గాఁబోలుఁ గాకున్న శృంగారగరిమదగునె । పొన్నారికన్బొమపూవిల్లు గాఁబోలుఁ గాకున్న మాధుర్యగతిగలుగునె । కొమ్మనుడి వనఃప్రియమ్ము గాఁబోలును గాకున్నఁ బల్లవగ్రాహియగునె । కమలాకరమ్ములబ్జములు గాఁబోలును గాకున్నఁ గంకణకాంతిఁగనునె । పటుకళానిధి గాఁబోలు పాపమోము । గానిచోఁ గౌముదీహారి కాంతుఁబడునె । యలరుమించులు గాఁబోలు నులతకూన । చూపులటు గానిచోఁ గడిరూపులగునె ॥ ... *

* ఉభయస్ఫురణము. *

౫౦౩ ॥ సీ ॥ కలికికంఠము సౌరు కలికిచూపుల బాలు కంబుజాలము జాలకంబు గేరుఁ । జెలువకౌను హొబరంగు దెలిగన్నుల తెఱంగు మృగరాజమును రాజమృగమునణఁచు । వెలఁది మోకము సొంపు వెలఁదివా తెఱ కెంపు రాజబింబము బింబరాజమెనయుఁ । బాలఁతి నెన్నడలాగు తళుకుకీల్జడ బాగు మును నాగమును వాగమును జయించు । నాతిముంగురులకళుకు నగవు కులుకు । సారఘనమును ఘనసారసరణి మించు । ననుచుఁదనమనమునఁ గనువిను కరివార । కొండరాయండు గొనియాడుచుండునపుడు ॥ *

౫౦౪ ॥ క ॥ మునువనితలమున నిలిచిన । వనితను పొనపొనను జేరి వలపుసొలపునన్ । గని వినయమున యబ్రియమును । మనమునఁ బెనఁగొనఁగఁ గనకమాలిక బలికెన్ ॥ ... *

* మధ్యయమకద్వయఘటితచరణసీసము. *

౫౦౫ ॥ ఔనెలో నానాటనానాటనీవంటివనితలివ్వనితలి వ్వనినిమె
ఱఁగ । నీవీశుపేర్మాననేమాననేజూచుకలనమ్ముకలనమ్ము తెలివిగాదె । వ
లపునీకునుచలచ్చలదళాంచలదళారహిమానిరహిమాని బ్రబలమగునె । మ
తు జేయనిన్ను దామరలఁ దామరలపూవింటపూవింటనుఁ డియఁదగునె । సర
విగా రామగారామలరవెలసిన । పసలునీవేళనీవేల మనమునందు । దలఁచ
వింతైనవింతైన దానఁగాను । గనుకనాయాననాయాన ఁనఁగదమ్మ ॥ *

* త్రివర్ణయమకవృత్తము. *

౫౦౬ ॥ మ ॥ రమణీహీరమణీప్రభాపటలిఁ గేరంజాలునీదంతముల్ ।
భ్రమదాదీప్రమదావళీప్రతిభఁ బెంపంబూనునీయాననముల్ । కమలాసత్క
మలారుణస్ఫురణవీఁకంగెల్చు నీహస్తముల్ । సుమతీశ్రీసుమతీక్ష్ణగంధము
వహించున్నీతనూవాసనల్ ॥ ... *

* అనుప్రాసవర్ణవృత్తినియమవృత్తము. *

౫౦౭ ॥ ఉ ॥ కౌనుసొబగు రంగు, చెక్కులచొకాటపురంగు నా
యారమైననె । మ్మేనిమెఱుంగుపల్కువడిమించుమెఱుంగు, మిటారి గుబ్బ
లం । దానికరంగుకస్తురిపయింటచెఱంగు జెలంగనీవు డెం । దాన వరుంగు
ఱించుటది దైవమెఱుంగుఁ గురంగలోచనా ॥ ... *

౫౦౮ ॥ చ ॥ తగునెన్నపాలకన్యలకుదవ్వులనవ్వుల పువ్వులాటలీ ।
వగలఁజరింపనిందుఁదగవామగువామగవారలుండగా । మగుడిపురంబుఁజే
రఁజనుమావినుమాయనుమానమేల నీ । సొగసువిలాసమందమునుసొంపు
నునింపును బెంపుమీఱఁగన్ ॥ ... *

* త్రిదళయుక్తచతుఃప్రాసార్థకందము. *

౫౦౯ ॥ తారకములగోరకముల । వారకములకెల్ల నెల్లవారకము
లిడున్ । శ్రీరమణీహీరమణీ । భారమణీ త్వదీయపదనఖరంబుల్ ॥ *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౫౧౦ ॥ క ॥ తమ్ములఘునవిద్రుమజా । తమ్ములవిషికెంపుఱిగి వి

తమ్ములచిపుర । త్తమ్ములవరలాక్షాజా । తమ్ముల నిరసించు నీ పదమ్ముల కాంతుల్ ॥ ... *

౫౧౧ ॥ క ॥ అనియీగతినియొకనెపం । బున నాభామినికి మదినిబుట్టినప్రేమం । బునుభయమునునడఁగునటం । చునుబలికెదునట్టిసఖినిఁజూచుచునచటన్ ॥ ... *

* వృత్తకందగీత శ్లోకగోపనవచనము. *

౫౧౨ ॥ కొంతదడవుండియంతట; కలరవశుకీశిఖావళ । కలహంసచక్రాంగభృంగకహ్వాబలాకా।కలకంఠశారికాముఖ।కలకలకలరవనితాంతకమనీయంబై । మధూకమాలూరమహీరణాసహా । మండూకపర్ణి మధుశిగ్రుమాలతీ । మాధూళికామన్మథమాతులుంగ । మాకందసమ్మార్జునమాధవీలతా । కీరసహకారసహకారనారికేళ । పూగఘనసార ఘనసారభూజమధ్య । కుముదవనజాతవనజాతకుందబృంద । గళితసుమధూళి సుమధూళికలితమైన । తత్సరోవరప్రాంతంబునకుం జేరి, తారకాసురహారగురుకంఠెనసాధారణాధారణాధారధీరపారీణవిహారణుండై నయార్భవదుగ్రమాం తాపశక్తిహారణుండు, ప్రస్ఫృతినయనన్గనుంగొని మోహాంబునినిట్టట్టుఁబోలేక, గుట్టుపీడకనదరక, ధైర్యంబువదలకఁదనమంత్రినింజూచి మదినొకతంత్రంబుఁబన్ని, నిజసైన్యంబుదోడుకర మ్మనికరమ్మనిచియుండెనంతనారాను యారామాభిరామసహకారకోరకములంగోరక నమరాళినుతమరాళీవరాళిరాజరాజీరాజీవ రాజన్మానసమానసమాన సరోవరతీరంబున నొక్కబువ్వుటీరంబుననుండి యాహరిపైమోహాంబున మన్మథతాపపరిపాకభరంబునవాడుదేరఁగూర్చున్నసమయంబున ॥ ...*

* త్రిదళయుక్తకందము. *

౫౧౩ ॥ అందపుజడకందపుమెడ । మందపునడగలిమి కలిమిమగువనునేయక । సందువగని కందువగని । చెందువఁగనికనిమరుండు జెలఁగుచుఁగడఁకన్ ॥ ... *

౫౧౪ ॥ ఉ ॥ సాద్రైపుఁ దేఁటి తెక్కొనసోఁకులఁ జేరవళించుత ద్మపూ । ముద్దెడమామిసద్దఁడర మోదుగు నేజయుఁగల్వకేడెముల్ । గ ద్దువలానుపూబొమిడికంబుదలిర్చిలుకొత్తుఁ దాల్చితా । గద్దటిచిల్క నెక్కి పికకాకలికాహళి మ్రోయఁడాయుచున్ ॥ ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౧౫ ॥ ఉ ॥ పేర్చికరంబు మచ్చరము బెంచటు పచ్చనివింటఁ దేఁటి నా । రేర్చిరయమ్మున న్మెఱయ నెక్కిడి యందుఁ బ్రసూనబాణముల్ । గూర్చి గరిక్ గరిక్ గడవ గుప్పలుగా గుటినాతిఁ జేసిపె ల్లార్చి మెఱుంగ నాగమదిగా డఁగ నేయుచునుండ నవ్వెడన్ ॥ ... ... ❋

❋ ఆద్యంతరమణీయదుర్ఘటానుప్రాసభాసితకందము. ❋

౫౧౬ ॥ కలకోమలకోకిలకో । టులకొత్తలకోచిలుకను దులకోపు లకో । పులకోదులకోతలకో । తలకొందలకొమ్మవిరిఁ బోదలకొమ్మలకో ॥ ❋

❋ ఏకనియమత్ర్యక్షరయమక సంధానితకందము. ❋

౫౧౭ ॥ ఇలకో యిలకో బలుకొల । కులకో కులకో యుగురులకోరు లకోవె । న్నెలకో నెలకో యళికో । పులకో పులకోత్కరంబు బోడమెన్ గా మకున్ ॥ ... ... ❋

౫౧౮ ॥ సీ ॥ అరియవ్వొ పారసాస్యకుఁ జక్రవాకంబు పరభృతమ వ్వొఁ గోపనకుఁ బికము । పుండరీకంబవ్వొఁ బొలఁతికి వెలిదమ్మి గ్రహామ వ్వొమహిళకుఁ దుహినకరుఁడు । పున్నాగమవ్వొఁ గర్పూరగంధికిఁ బొన్న పగలవ్వొ మగువకుఁ బ్రతిదినంబు । బర్హియవ్వొఁ బ్రవాళపదకు మయూరం బువిషధరమవ్వొఁ దన్వికి ఘనంబు । కుముదమవ్వొను దెలిగల్వ కుందరదకు । మానసాసియ మెమరాళి మంజువాణి । కంగదంబవ్వొఁ గేయూర మళిచికు రకుఁ । గానిచెఱకవ్వొ నించువిల్మానవతికి ॥ ... ...❋

❋ విప్రలంభోదాహరణ సీసము. ❋

౫౧౯ ॥ కమలాకరాంతర భ్రమణోరుమద శిలీముఖములు పటుశిలీ ముఖములవ్వొ । మలయాచలేంద్రకోమలశీతవిహరణ సురుచిరాశుగము

లాతుగములయ్యెఁ । గాశ్మీరసాంకవకస్తూరికాయుక్తచందనశరములుశర ములయ్యెఁ । జారురంభాఘనసారకాండంబులు నవఘనసారకాండంబుల య్యె । ఫలరసములానుచిలుకలు చిలుకలయ్యె । నమితవాలమ్ము లూఱుపు వాలమ్ములయ్యె ।విరహమున నేఁగునింతికివిశ్వమంత । నతనుమార్గణపంజ రంబనఁగఁబరఁగె ॥ ... ... ❋

❋ ఉద్దీపనవిభావైకనియమదుర్ఘటనచరణసీసము. ❋

౫౨౦ ॥ కలహంసరత్నంబుకాదంబమయ్యెనుబాగరుమించిన శు కంబుచిలుకయయ్యె । హిమవారియధికశైత్యమగుణంబయ్యెను బగటువా కోయిలపత్రియయ్యె । విడిమించుగౌరవంక విశిఖాగ్రమయ్యెను లేకనెత్త మ్మినాళీకమయ్యె । బలితంపునల్లమొగులుఖగంబయ్యెను దళుకునెత్తమ్మిప తంగమయ్యెఁ । దీరుఁగలపావురంబులకోరియయ్యె । మోఁ్రలఁ గనుపట్టు నలగోల గోలయయ్యె । విరహపరితాపభరమున వేఁగుకోమకు । భువన మంతయుమరునంపపొదిఁగఁదోఁచె॥ ... ❋

౫౨౧ ॥ గీ ॥ తోఁచిచూపులఁజెలులను బూచిచూచి । క్రమ్మకన్నీ రుఁగొనగోరఁజిమ్మిచిమ్మి । తలఁచివెన్నునిఁదనమదిఁదలఁచితలఁచి । నా గులుమిగులనువగలను బొగలిపొగలి ॥ ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౨౨ ॥ క ॥ ఫుల్లారవిందలోచనఁ। బల్లవపాణులుమనోజ్ఞభాష లలరనా।యల్లకపరితాపంబునఁ। దల్లడఁబడఁగాంచిమతియుఁదల్లఁచుచుమ దిలోన్ ॥ ... ... ❋

౫౨౩ ॥ శా ॥ రామన్ గూడుకమేనువేడుకలుమీఱున్ను స్వనాంతా శ్రితై । పోమా పువ్వులఁగోయమా సరసినంబుక్రీడఁ గావింపమా । రా మోక్రమ్మరివెన్నుఁడిచ్చటికినై రానేలనేఁడీక్రియన్ । ప్రేమన్ జూడఁగనేల చాలననుచున్ బ్రీతిన్ సఖీరత్నముల్ ॥ ౫౨౪ ॥ క ॥ నీవింతదాఁకనెన్న డు । నీవింతయు నెఱుఁగకుండినేఁడిపుడకటా । నీవింతవగలఁబొగలఁగ।నీ వింతెలున్నపతివిన్న నేమనుమనలన్॥ ... ❋

* యమకము. *

౨౭౨ ॥ పాయము బాలికలకునన । పాయము గాదమ్మవలపుఁ బస చేసీకుఁ । నాయమ్మయిట్టిబుద్ధులు । నాయమ్మా విన్నవారు నగరే జగతిఁ ॥

* మధ్యమచరణయమకసీసము. *

౨౭౮ ॥ ఈవనినిటులుండ నేటికి నేటికిఁ గ్రమ్మరుమనుచ ననఁగాన వైతి । వల్ల వాజలకేళి నాడనే నాడనే మెఱుఁగించుకీలేమి మెఱుఁగ వైతి । రమ్ము నామాటఁగై కొమ్మనే కొమ్మనే జెప్పినయటులను జేయవైతి । చూడవద్దను చునీతోడ నే తోడనేఁ బలికినయదియును దెలియవైతి । వకటనిఁక నిన్ను నేరమేమైన నెంచి । బలుకుటది యెల్లగతజలబంధనంబు । గాననెటులైన మానేర్పుకలిమిబలిమి । తాపమెడలింతుమిప్పుడింతదలఁకకమ్మ ॥ ... *

౨౭౯ ॥ సీ ॥ మాలతీలతికాంగిమధుపరాగంబన్న ననుపయోగంబ నియాడఁదగునె । వరపల్లవాధరవాపికావళియన్న సదియవాహితమనియాడఁదగునె । కృష్ణాహినిభవేణికేతకిదనినంత నదియయుక్తమనిపోనాడఁదగునె । కమలాస్యచంద్రఖండమనినయంతన నదియేకమనుచుఁబోనాడఁదగునె । యన్నుదలమిన్న నీకెంత వెన్నునెడల । వేఱుసేయుచు మామాటమీతిలేని । దెలియమధుఫికకేకిచంద్రులకునీకు । వైరమొదవునునీపేరుఁబేరుకొనిన ॥ ౨౮౦ ॥ ఉ॥ బోటివిచారమేలమము బోఁటిసఖీమణులుండ నీకు నో పాటలగంధి యాటలను బాటలు మానివియోగజాతమా । హాటకమేలకాంతిజితహాటకపెద్దలచాటుకన్నెవే । నాటను మారుతూపులెదవాటను మోహము బెంపఁ జెల్లునే ॥ ౨౮౧ ॥ క ॥ ఇన్నాళ్లును విరహిణులగు । కన్నెలఁ గని నగెదునీవు ఘనతవిరహవా । రాన్నిధిఁబొ అలఁగనగరే । యన్నెలఁ తలునీకు నాయమగునే యనుచుఁ ॥ ౨౮౨ ॥ క ॥ అందలి సుమకుంజమునిదు । వందలిరుల సెజ్జనునిచి వనితలు చెలికిం । పొందనైదగంధమిడుతఱిఁ । దెంచె గప్పైఁబైని పూలతేనియగురిసెఁ ॥ ... ... *

* ఉత్ప్రేక్షాలంకారము. *

౨౮౩ ॥ చ ॥ మెలఁతయురస్థలంబుపయి మెత్తినగంధపుఁబూవుఁదే

నై । యళియటువ్రాలఁదత్పదము లందుమునింగినఁదాపవహ్నివె । గ్గల మునగట్టిగానెగయ గ్రక్కున తెక్కలువిచ్చి యొప్పెఁబూ।విలుతునితూఫ్ఫు పీఁకులను వెళ్ళఁజిక్కినపింజయో యనన్ ॥ ... ✻

✻ ముద్రాలంకారయుక్తతద్గుణాలంకారము. ✻

౫౩౨ ॥ ఉ ॥ ఏమనివొంచవచ్చుఁ బ్రసవేషుశరాసనతాపవేదనన్। వేమఱుఁగుందుచోఁ సఖులు వేగఁబ్రఫుల్లసరోజమాలికా । స్తోమము మేనఁ దాల్పనవితోడనెకందివిచిత్రభంగినై । భామయురోజసీమఁగనుపట్టెనునుత్పలమాలికాకృతిన్ ॥ ... ✻

౫౩౩ ॥ క ॥ వనమునననిట్టివిధంబున। వనితకునుపచారవిధులవలన నాకింతై । ననుశమియింపకవిరహము । ఘనమగుటయుఁజూచి యపుడు కాంతాజనముల్ ॥ ౫౩౪ ॥ చ ॥ తలిరులనొత్తుచున్ మిగులదట్టముగాఁగపురంబొకింతమైఁ ।గలయఁగఁజల్లుచున్ మఱియుఁగన్నులగొజ్జఁగినీటఁదోయుచున్ । గలికిపదంబులన్ గరయుగంబులఁ బుప్పొడిమెత్తుచున్ గడున్ । జెలులుపచారముల్ వరుసజేయునెడన్ మలయానిలుండొగిన్ ॥ ౫౩౫ ॥ క ॥ వడజల్లుగజిలుఁగుంబా । వడజల్లగవిసరునంతవనితకుమిగులన్ । వడిమైన తాపమెంతే । వడిమైననునిల్వలేక వగఁగుందుతఱిన్ ॥ ... ✻

✻ ముద్రాలంకారము, త్రిపుట, మానినీవృత్తము. ✻

౫౩౬ ॥ నిబ్బరమైమదినెక్కొను వేదననిల్పఁదలంపుచునేస్పలచే।నబ్బురమందరయానకొనర్చిన వన్నియనిష్ఫలమౌచునుబో ।నుబ్బినకాఁకకునోర్వక తెప్పలటొయ్యనవ్రాల్చుచు నుస్సురనన్ । గబ్బిసఖుల్ తటకాపడి మానినిఁగన్గొనిపల్కిరికర్జముగాన్ ॥ ... ✻

✻ ఆర్తి. ✻

౫౩౭ ॥ఉ॥ కాఁకశమింపఁజేతుమనఁగాఁ గలకంఠరవంబువీనులన్। సోఁకినగుండెగావ్వమెయిజొచ్చుటగొందలమందెనంతలో । వేఁకపుఁ జిల్కపల్కువడివేఁడిమిరాయిడినొందెమారున ।ఠ్ఠాఁకలఁ జెందె నెట్లుచెలియన్ వడదేర్చెదమంచునెంచుచున్ ॥ ... ✻

౫౩౮ ॥ సీ ॥ వనితకన్నవనార్తివైచినగలువపైఁగరమాని కేతేని
యురువుగండె। మగువచేనిడితోఁయు చిగురానినాలుక పొక్కపస్వరము
నఁబొగలెంబికము । పడఁతియంఘ్రులనుంచికడకుఁద్రోఁచినతమ్మి విరిసోఁ
కి సుడివడితిరిగెఁబవన। మువిదచంటను జేర్చి యవలఁబోమీటిన సుమగుచ్ఛ
ములవ్రాలి కమలెఁదేఁటి । భామబాహులనిల్పి త్రోఁబడిన తూఁడుఁ ।గ
మిచిరాయంచ పద్మాకరమునదుమికె । వేగఁగప్పురపుహారంబువిరియఁబా
తె । వెలఁదినెమ్మేనివిరహాగ్ని వేఁడిననుచు ॥ ... ❋

❋ అత్యుక్త్యలంకారము. ❋

౫౩౯ । చ ॥ కొలనికెలంకునఁజెలులుకోనిలినిల్పిన మేనిశాఁకచేఁ
సలసలఁగాఁగెనీళ్లు జలజంబులుస్రుక్కను దానఁజిక్కె తేఁ । టులు మొ
లఁబెట్టుచుఁగమలె డుక్కబిసంబులు వ్రీలెఁబత్త్రముల్ । గలువలు వా
డెఁ బుప్పొడులుకగ్గఁదొలంగెనుజక్రవాకముల్ ॥ ... ❋

❋ అనుప్రాసవచనము. ❋

౫౪౦ ॥ ఇవ్విధంబుననకాంతాతిలకంబు భుజంగగ్రామణిగ్రావ
రాడవలోకనజాతవిరహభరసంచలితమానసయై, వళత్షట్పదకోదండమా
ధురీధురీణత్వసంబంధబంధుర గంధాంధపుష్పంధయ స్తనంధయ శింజినీమం
జుఝంకారఠంకారగంభీరదర్పకందర్పకరవిముక్తసారసారసనారాచధా
రాక్షతంబులవలనను,అనుదినవిరహిణీలోకభీకరశుకపికశారికానికరికలక
లరవంబులవలనను, యావలియావలి యావలికళిఖావళావళికి, సఖులవ
శావళికినల్లనల్లనసుల్లంబుడిల్లజెడి శల్లడమంది యప్పల్లవాధరి యొల్లం
బోయిబరవశత్వంబునంగుందియున్నసమయంబున ॥ ... ❋

౫౪౧ ॥ సీ । చక్రస్తనియటంచు జగడించకుశశాంక గురు తమో
వేణియోకుందరదన। మధురాధరయటంచు మట్టుమీఱకుతేఁటి చంపకనా
సయోజలజవదన । బిసబాహయనిమారుమసలకురాయంచ జలధరచికుర
యోకలువకంటి। పల్లవకరయనితుళ్లకుకోయిల శ్రీరామమూర్తి యోకీ
రవాణి । వదనకుంతలయానసుస్వరసఖిత్వ । మొనసియుండుటకతన మీ

కిలవానర్పు । ననుచు నళిచంద్రపరభృతహంసములకు । భయము నయము
ను దెలియఁగఁబలికిమంత్రి యు ॥ ... ❋

❋ దైన్యము - చతుర్దశానుప్రాసఘటితచరణసీసము. ❋

౫౪౨ ॥ అందమా,లావణ్యకందమా, యేఁచుట వందమా,పున్నమ
చందమామ । వైరమా,ఫలసారవారమా,వాచాలకీరమా,యీదారి బీర
మూనఁ । గోపమా,కృష్ణవేణికోపమా, సముదితాటోపమా, కేకికలాప
మార్ప ।నీతమా,మలయాద్రిజాతమా,సితమరుజ్జాతమా, నీమేలు సేఁతమా
న । సదనకదనోగ్రమదన యున్మదనమదన । సదన సదనార తాతతశరశర
వ్య । కరణసముచితభావనిగాఢదాహ । వతికెనతికిలికించితవతికినలుగ॥ ❋

❋ రోషము - అపూర్వము. ❋

౫౪౩ ॥ క ॥ జుణుఁగకురామదనామా । యణుమధ్యను సామిపే
లినంతసేనీపాం । గణఁగుటకుఁదుంటవిల్లురు।వణఁచుచుఁబిప్పిగను సేలపాల్
సేయింతుఁ ॥ ... ... ❋

❋ తృతీయ చతుర్థచరణాపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౪౪ ॥ క ॥ అనిచతురవచనరచనల । ననవిల్తునినతనిబలము నగి
సఖియూ కాం। చనమాలికనాంచారును ।గనిభయముణఁగింపఁదలఁచికడఁ
కఁదలిర్పఁ ॥ ... ... ❋

❋ కావ్యలింగాలంకారము. ❋

౫౪౫ ॥ వ ॥ మనసిజుఁడంబకత్రయముమాటికి ముజ్జగముఁ జయిం
పఁగాఁ । బనిచితదీయశేషమగు బాణయుగంబున నిన్ను నేయఁగా । నను
వుఁదలంచునంతను నిశాధిపుఁడొక్కటిభానుఁడొక్కటిఁ । బనివడి మొ
క్కఁబుచ్చిరలభావజుధాకను సేలఁజింతిలఁ ॥ ... ❋

❋ వక్రోక్తి. ❋

౫౪౬ ॥ సీ ॥ వనజాయతాక్షివీరినిఁగూర్చిభయమేల నంగహీనుఁ
డు మరుఁడదియుఁగాక । గొదవెన్నఁగాఁబుట్టుగుడ్డులుకీరముల్ పెంపుదు
గున్నలు పికకులములు । మధుపానవిభ్రమోన్మత్తముల్తుమ్మెదల్ కోకా

ధియాంతిదోషాకరుండు । మిగులనాకులతనుమీఱునమ్మాధవుండల సాలసుఁ
షుదక్షిణానిలుండు । ధాతభళియధారాజాతథాప్రజాయ । టన్నది ధరి
త్రినిజముగామున్నుఁదెలుప। దొరనుబంట్లనుదగఁగూర్చిదొరయననుచుఁ।జ
సురవాక్కులఁబలుకుచునతివఁజూచి ॥ ... ❀

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౫౪౭ ॥ ఉ ॥ అక్కట యేలపోయితిమియావనకేళికిఁ బోయి యయు
న్నచోఁ । బోకిఁడివేంకటాచలవిభుండపుడేటికివచ్చెవచ్చెఁబో । నిక్కల
కంఠిటిచ్చువడీయెందుకు దప్పకఁజూచెఁజూచినన్ । జక్కరవింటివాఁడది
యసందుగఁదూపులనేయనాయమే ॥ ౫౪౮ ॥ గీ ॥ ఇట్టివృత్తాంతమువనీశు
డెఱిఁగెనేని । మనలనేమనియెంచునో యనితలంచి । యేమిసేయుంగఁగల
వారమెద్దియుపమ । యేదితెఱఁగంచుఁదమలోననెంచుచుండ ॥ ❀

❀ శబ్దపునరుక్తిత్రిస్తబక క్రమాలంకారసీసము. ❀

౫౪౯ ॥ గోధరగోధరగోధరప్రౌఢిమ బాణబాణప సుమబాణమ
హిమ । నాగారినాగారినాగారివిస్ఫూర్తి కృష్ణకృష్ణాధిపకృష్ణగరిమ ।హ
రిభవహరిభవహరిభవప్రఖ్యాతి రాజరాజారీతిరాజరీతి । నగవిభు నగవి
భునగవిభుస్థితిలీల వనపతివనపతివనపతిగతి। ధీవిభవదానకవనభూతితనుబ
లజ । వగతిశౌర్యసత్యావన వచననీతి । భక్తిధనచాపగానభాభరణ ధృతి
జ । యస్థితివిలాసములగెల్చునభ్రనృపుఁడు ॥ ... ❀

❀ గూఢషష్ఠి సీసము. ❀

౫౫౦ ॥ బలభూతిశాంతిరూపవితీర్ణరణరూఢిమరుదీశ్వరకుమారమ
ణిరుచిఁదగి। పటుమతిజవకీర్తిభాశ్రీదయాప్రౌఢికవిగాజసన్మానగరిమగ
లిచి । ధర్మగానజయసంధాయానగుణవృత్తి నరరాజరఘురామహరిభృతి
నగి । ధర్మధృతిశుచితాధామవాక్స్థితిరీతి గోధరగాంగేయగురుగతిఁగని।
ప్రబలునతఁడతులితతతరభసభయద । పరుషవిలయసమయపురహర కర
ధృత । డమరుధమధమరవసమసమరవిజయ।పటహసినదోగ్రుఁడాకాశపా
ర్థివుండు ॥ ... ❀

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౫౧ ॥ సీ ॥ అధరాధీశ్వరుఁడఁటవధూసహితుఁడై చల్లవేళల వి
లాసంబుమీఱఁ । జనుదెంచితనకూర్మితనయయున్నవిధంబు గళవళమందు
దొయ్యాలులఁజూచి । యిదియేమివృత్తాంతమెఱుఁగఁబల్కరె నావు డతిభీ
తచిత్తలై యనిరిచెలియ। లోలపక్షమింత లేకో దేవమునుపటి వలెబాళి వ
నకేళిసలుపఁబోవ । నచటికొక జోగవచ్చె నేమందఱమును । దఱిమి పట్టితి
మపుడొకదండనాథుఁ । డాదటనువచ్చితనశౌరిదనుచునతని । కులమురూ
పంబుగుణమును దెలియఁబలికె ॥ ... ❋

౫౫౨ ॥ సీ ॥ ఒకదక్షిణాక్షిసూర్యునికిఁబాలుగనొక్క డాకన్నుచం
ద్రునకాకరముగ । నొకచేయిచక్రమెండకుబిడారుగ నొక్కచేసంకు వె
న్నెలచికిలిగూర్ప । నొకయంఘ్రి గగనగంగకు ఖళూరిక నొక్కయడుగు
వేదములకువిడిదిఁజూప । నొకపుట్టువడుగునాజ్ఞకుతక్కువుగనొక్క యవ
తారమఖిలంబునాక్రమింప । నొకమతిసురులరక్షింపనొక్కతలఁప । సు
రులశిక్షింపనొకదయ హరునిఁబెనుప।నొక్కకృపనరునిఁగావఁబెల్లుల్లసిల్ల।
పల్లువాజైల్లుఠాగట్టుపట్టుదిట్ట ॥ ౫౫౩ ॥ క॥ అతఁడఁట తిరుపతికెల్లను ।
బతియఁటగరుడాఖ్యగోత్రపాలనుఁడఁటనీ । క్షితివేంకటేశ్వరుండన । నుతి
కెక్కినవాఁడటంచుమిగులఁగనెంచుక్ ॥ ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౫౪ ॥ క ॥ ఆవేళచటికిశేష । గ్రీవనికాయుఁడగుదేవ రమణత
నిఁగనెక్ । భూవరయది మొదలీచెలి। యీవిధమున నున్నదనుచు నెంత
యుఁమఱియుక్ ॥ ... ❋

❋ దశావస్థలు - అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౫౫ ॥ సీ ॥ కనినంతఁ దలిరెరాకాచంద్రబింబాస్య చింతించఁ దొ
డఁగె రాజీవనయన । కఱవలుమానిసంకల్పించెఁగలకంఠి మొదవిలపించెన
న్నుదలమిన్న । లేశంబునిద్దురలేకయుండెలతాంగి యంగదచే డస్సె నలి
రుఁబోఁడి।చక్కటిఁబుయిలోటఁదక్కెఁజక్కవచంటి చేరనుంకించెఁగర్వార

గంధి । మోహమునసొమ్మసిల్లెనంభోజవదన । వరుసనీతొమ్మిదియవస్థల రసియుప్ప । డలరుమేలుమంగమయనిపలికినంత । మదినివెఱగందిముదమందిమమతఁజెంది ॥ ... ... *

షోడశరాజయుక్తకందము. మరుత్ అని విచిత్రప్రయోగము.

౫౫౬. ॥ భువిభరతభగీరథభా । గ్గవమాంధాత్ర్యంబరీషరంతిశిబిసుహోత్రా । త్రవిభుదిలీపమరుదా[ర్రి] । ఘువపృథ్వంగశశిబిందుగయనహుషులనన్ ॥ ... ... *

౫౫౭. వ ॥ మీఱిన యానారాయణవనపాలకుండుమున్ను ముక్కంటిచేతవిన్నవాఁడుగావునఁ దనముద్దుకూఁతురిమనోభిలాషంబునకుననుకూలసంభ్రమాయత్తంబైన చిత్తంబునఁ దేజరిల్లి తల్లీలోద్యానవనపద్మసరోవరప్రాంతకేళీసౌధాంతరంబునఁ బుత్రికారత్నంబునుండనియమించెనంతట ॥ ... ...*

అనుభవ.

౫౫౮. ఉ ॥ చూచివిరాళిజాలిఁబడుచున్ బడుచున్ వగఁబూపపాయపున్ । రాచమిటారితొల్మివలరాచకటారికినగ్గమాటచేలిలోచవిజిక్కి సారసవిలోచనముల్ ముకుళించిమెల్లనే । లేచుఁబడున్ గలంగుఁదరళీకృతబాష్పముఖారవిందయై ॥ ... ... *

మోహము.

౫౫౯. సీ ॥ తరుణియంతటనుండితాపంబుచేమాటలాడదుజెలులతోనాడఁబోదు । గడువేడ్కఁదొల్లింటిగతివీణమేళంబుసేయదుప్రేమఁ జైసేయఁబోదు । సకియలుసంగీతసాహిత్యగీతులఁజదువఁగావినదుదాఁ జదువఁబోదు । సరసపదార్థముల్ సరవిజిహ్వానురుచిఁగొనదు మోదంబునుగొనఁగఁబోదు । ముకురమంటదుగిన్నెరముట్టఁబోదు । బూలుదాల్పదుగంధముఁబూయఁబోదు । ఏడెమునుసేయదొరలనుజూడఁబోదు । విరహపరితాపభరమునవేఁగుచుండి ॥ ... *

{ ముద్రాలుప్తోపమారూపకాతిశయోక్తిహేతూపమరూపకసందేహ }
{ సంకరయథాసంఖ్యస్మృతిమత్ప్రత్యనీకయుక్తహేత్వాలంకారము. }

౫౬౦. సీ ॥ గోపికాకోపనాటోపభాగభిరామ గ్రీష్మర్తుమిహిరభాభీష్మధామ । యాతపోగ్నారిమహాకౌస్తుభసువత్సుఖలవిధుంతుదశిరోదళనచక్ర । సాంకవమృగమదపంకమేచకదేహఫాలాక్షసన్నుతపదసరోజ । యాదిమకుంభీనసానల్పతల్పకయతులితవజ్రహస్తానుజన్మ । యనుచెలికరాతివచనముఖానిలములు । గాంచికిసలయోత్పలశుకగంధపవన । ములఁదలఁచిమధువిధుమారమలయములును । దనదుగన్నులఁగట్టినదారినుండ॥ *

మంత్రవర్ణనవచనము.

౫౬౧. ॥ ఆసమయంబున నిజకీర్తిప్రకాశకరుండైనయాకాశరాజు నిఖిలతంత్రప్రవీణులగుమంత్రులఁ బిలిపించి దొలుత బుధుతనేలఁడాలుపుముదలపాలించినతెఱంగెఱుంగించి, తమ్మికంటికిఁగూఁతునొసంగసంగతంబేయనియాలోచనఁగావించ నాలోకనాయకునికిచ్చుటకన్న నెన్నభాగ్యంబున్నదేయని యాధీమంతులగుమంత్రులుమంతుకెక్కఁబలికిన నానందతరంగితాంతరంగుండై, కుల, రూప, గుణ, విద్యా, ధన, బల, రాజ్య తపంబులనియెడు నష్టమదంబులనహంకరించక, శైవ, వైష్ణవ, శాక్త, గాణాపత్య, సౌర, స్కాందంబులనుషడ్దర్శనసముండైమీఱి, బ్రహ్మాండ, విష్ణు, బ్రహ్మ, నారదీయ, మార్కండేయ, వామనాగ్నేయ, గారుడ, భవిష్యద్భాగవత, స్కాంద, మాత్స్య, లైంగ, కౌర్మ, వాయు, పాద్మ వారాహ, బ్రహ్మకైవర్తాష్టాదశపురాణపారీణులైన మహామూర్తికులరావించి, తద్వధూవరులకానుకూల్యంబుగానుభయ బలవచ్ఛుభముహూర్తంబునిశ్చయంబు సేయించి, తత్కల్యాణమహోత్సవమునకుఁ జిరతనూరశృంగారవనంబలంకారంబుగావించి, డానుచిఱుతనూరకనొసంగన్దలంచి, చతురంగబలసమేతుండై, తద్వనప్రాంతంబున, కవిబుధగురుసేనామధ్యంబున, కవిబుధగురుతారకానికరభాగంబునవెలుంగెడురేవెలుంగు చందంబుననందంబుగానున్న భాస్వరకార్తస్వర గిరిపరివృఢధీరుని, నిజభుజప్రి

తాపదీపితసమరవీరోద్ధీరుని, హృదయముదయదయోదయపోషితాశేషధీరుని, శరధిశరపరిహృతశరధీరుని, పాలితనిరవధీరుని, సర్వగీర్వాణక్రియమాణస్వస్వలోకసంత్రాణవిధీరుని, ధీరుని, కింకరీకృతవానరుని, రక్షితనరుని, నిరంతరగానకృద్గంధర్వకిన్నరుని, భక్షితదావవైశ్వానరుని, రైపమానాభిదానిదాననిశాతచక్రుని, నిజకీర్తిపరిపూరితదిశాచక్రుని, నూరీకృతతొండమాన్‌చక్రవర్త్యాదిభక్తసాత్కృతవైభవుని, అతులితప్రాభవుని, మురాసురహరుని, మైత్రీకృతహరుని, డాలెచ్చగండ్రగొడ్డంటబల్ చిక్కటారెక్కటినినుక్కడంచిమించినమందరాగధరుని, యమందరాగంబునన్గనియాసచే వెదకుదివ్యౌషధరాజంబుముంగలంగనుపట్టిన తెఱంగునమదంగంబుఁబావనంబు సేయదీనులపాలిటి పెన్నిధివలె సన్నిధిం జేసితిరి, కర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుమతిసమర్థులైన దేవరతిరువడిహాళు గొలిచినదొరవై యోపాస్మాకీనవాఙ్లభ్యాపరిలభ్యసౌఖ్యంబుఁజెందనుర్వరవరనైపుణ్యంబునఁబుణ్యంబుగా నెలఁతమేలెదుమేలెదుగబడనీకనొకనిమేషంబునశోభనమిషోన్మేషంబున మీనమేషంబులెంచకజకచకితమేచకవికచకచరుచినిచయంబుఁగమిచిబ్రచురమగుశుచివిచికిలఘుమఘుమద్గంధబంధురోత్తమాంగంబుఁదదరుణతరుణ చరణనాళీకంబుసోఁకజాగడకజాఁగి, యర్ఘ్యపాద్యాదులంబూజించి, వరభక్తిచేదేవరకు మత్పుత్రికనాహూయకన్యాదానంబు నిదానంబుగానొసంగెడనితోధికభాగ్యంబువేఱెయేమున్నదని యాత్మావచ్ఛిన్నతావకీనావతారంబులుగణియింపనాతరంబె, పాణిగ్రహణంబునంగీకరించవలయు, భవదీయచిత్తంబెత్తెఱంగైయున్నయదియోగాని "శుభస్యశీఘ్రంబు"యన్నవిధంబుననికార్యంబునకుఁదామసంబు సేయకవిచ్చేయవలయునని సూచనయొనర్చినచ్చినప్రేమనిలిచిన నృపపుంగవునకుహృదయంగమంబుగాసమంచితసుభాషితంబుల, మంచిది, మిగులసంతోషమాయెనని, రామేయామేయసౌందర్యుండగు గోవిందుండుగజారూఢుఁడై, ముంగలనూఁదుట, మీఁటుట, వ్రేయుట, కీయుట, కంచుపైకంబా

లాపంబులను పంచమహావాద్యంబులతోననుకరించి భూరిభేరీభాంకారంబు లుభోరుకలంగ, సకలబిరుదధ్వజంబులు జెలంగ, వందిమాగధకైవారం బులుప్పతిలంగఁ, దత్పురజనులు సేసలుజల్లంగఁ, జందనాగరుగుగ్గులసాంబ్రాణిధూపములిరుగడలఁ బ్రబలంగఁ, దోలంగఁదోయ్రయ రానితననలువగునలువగలబలగంబులతోఁగదలివచ్చునప్పుడప్పుడమి తేఁడీ దేవలోకములు కడు వునఁగడపునే రేడుబండుతీరు మేనున జొక్కుపుఁజెక్కెర మెక్కు తెక్కుపక్షైరపక్కినొక్కుచక్కని మొక్కలిఁగన్న వెన్నునిఁగూర్చి మున్నుగాఁదత్పద్మసరోవరంబుమహిమఁదేటపడవిన్నపంబు సేయంగడంగె, మాతాపితృగురుదేవవేదబ్రాహ్మణనిందకులును, దేవతాబ్రాహ్మణద్రవ్యాపహారకులును, మధుపానోన్మత్తమత్త కాశినీమధురాధరపానంబొనర్చు దుష్కాముకులును, గోబ్రాహ్మణబాలకస్త్రీహింసకులును, సాధుశీలయుయావనయునైనకులసతినింబాసి కేళినిదారోదారవ్యాపారంబున నపారంబుగావారాంగనాసంగమంబపేక్షించువారును, లజ్జయుజ్జగించి మగనికెనుమొఱఁగి పెఱమగనిఁదగులుమగువలును, బాలకులసొమ్ములాడుచువారును, దేవాలయమఠప్రాకారతటాకవనఘాతకులును, అన్నవిక్రయులును, దుర్దానప్రతిగ్రాహకులును, మెఱుఁగనిప్రాయశ్చిత్తవిధులేర్పరచువారును, కొండీఁడును, కొండెయంబువినునతండును, గరదుండును, గృహదాహకుండును, తనజీవనంబుకైపరులకార్యంబుఁజెఱచునతండును, ఘనులయందుగుణంబులుమానియీషద్దోషంబులుబ్రకటనంబు సేయువారును, పైతృకంబువిడినయతండును, నమ్మిగొలిచినవారిఁగికురించిగ్రాసంబులివ్వకవెలయదుష్ప్రభుండును, స్వామిద్రోహియును, విశ్వాసఘాతకుండును, వంచకుండును, లక్షణలక్ష్యరాహిత్యకవితానిబంధనధవులగుకుకవులును నేదొకనిమిత్తంబుననీపద్మసరోవరంబుననిలవరంబున నొక్కపరితానంబొనరించినఁదత్పాపంబులనెల్ల బాపఁగలదిష్టముదిష్టమీమహిమ నుతిసేయఁగలరసజ్ఞరసజ్ఞయనినవిని, నిజతీర్థనిమజ్జనాగత సజ్జనసభోద్భవద్దరిద్రతావిద్రా

ణంబును, సౌఖ్యసమాచక్రసాన్వితజంతుసంతాన కలకలోన్నిద్రాణంబు
ను, తామరసిక దామరసికాభ్యుదయాదరిద్రాణంబును, పయోరిరంసా
యాత దేవకామినీ కుచకుంకుమపంకముద్రాణంబును, సమున్నతతపఃఫుల్ల
హల్లకారుణారుణ ప్రభావిద్రావిత సమీపవనాంతరాధఃకరణాంధకా
రంబును, సంతతవసంతశ్రీజరీగృహ్యమాణామితసితాబ్జప్రకారంబును,అ
గాధాధరప్రదేశపంకమాశబ్దిక ద్విరేఫజాజాయమాన ఝుంకారంబును,
చక్రిచంక్రమణవర్తులాకారంబును,దురితవ్యవహారి కైకాగారికశరణ్యారణ్యా
నిసాధ్వసకారణ శ్రమయుతాధ్వనీనజరీజృంభ్యమాణనిష్టాపముష్టింధయ
సమీచీనవాచీనబాలపవమానంబును, పశ్యల్లలాటజేగీయమానానూనచరీ
దృశ్యమానంబును, ప్రతిఫలితగతాగతగంధర్వ విమానరారజ్యమానంబు
ను, యోజనాయులమానంబును, చకాసత్కల్లోలహల్లీసకహల్లోహలత
కుసారంబును, పరివసన్మదయుక్తకోకసారసంసారంబును, కేవలశైవల
విభానిరస్తమసారంబును, వారిమధురతాజితసుధాసారంబును, నిరవ
త్రైకరవప్రసారంబును, విధుకాంతకాంతసోపానవికాసారంబును, నిరం
తర పారదృశ్యవిజతిహృద్విసారంబును, మానసరసంసారంబునునగు నా
కాసారంబునుదటిసి, క్రిక్కిరిసినసొంపునమెఱసి, కరినిడిగ్గి, హరియందు
మంగళస్నానంబొనరించి చెంతనున్ననాప్తమంత్రినింగనుంగొనిన, స్వా
మిచిత్తంబెఱింగి, తత్కృపావసుండయి యాదండనాథాధ్యంభవిష్ణుండు,
విష్ణువునలంకరించనుద్యోగించియంత ॥ ... ... ✻

౫౬౨. క ॥ క్రొవ్వాఁడినఖంబులచే । దువ్వాహొ యల్మిఱవైచు
తోరపుసికపై । జవ్వాజితావిగట్టిన । పువ్వులసరులతఁదుజుట్టిభుగభుగ
వలువకా ॥ ... ... ✻

✻ ఉపమోత్ప్రేక్షసాంకర్యము. ✻

౫౬౩. సీ ॥ తూర్పుగుబ్బలిమీఁదఁదోఁచినరవిభాతిడాలీనుబుఱుసా
రుమాలుఁగట్టి । కాటుకకొండపైఁగప్పులేమెండనాఁగటితటిఁగాంచనప
టముఁజుట్టి । వదనసౌందర్యార్ణవస్ఫురన్మకరలీలలనఁగమకరకుండలములు

నిచి। కరుణారసంబుసాక్షాత్కారమయినకరణిమేనకుంకుమరసమలంది। దీక్షజేసినభక్తసంరక్షకనఁగఁ । గరమునందునఁబూనిచికంకణంబు । శి వుఁడుజాబిల్లిరేఖఁదాల్చినవిధాన। ఫాలమునసుంచిముత్యాలబాసికంబు॥✻

౫౬౪. క ॥ తొలుఁదొలుతనిలువుటద్దము । నెలకొననిడిమొదుట వెన్నునికిఁగస్తూరీ । తిలకమళికమునఁదీర్చె । న్నలవడశృంగారరసమహ త్వంబనఁగన్ ॥ ౫౬౫. క ॥ ఈరీతిమంత్రిచంద్రుఁడు । కూరిమిచేహరిని పెండ్లికొమరునిగాశృం । గారించినయప్పట్టున । ధీరుండాకాశరాజు తేజం బెసఁగన్ ॥ ౫౬౬. సీ ॥ రంగుమీఱినయపరంజిగోడలచేతమిన్నకుంకుమ పువ్వుదిన్నియలును । జిలువమేపరిపచ్చపలకలచేతనుదొంగసూడుతాజిగి గూలములును । విడిముగతాలచెక్కడపుబోదెలచేతబలుకప్పుతాలకంబ ములగములఁ । దమ్మిమూనికపుసంతనపట్టియలచేతఁజొక్కపునుత్తెపుసో బనములఁ । జేగలమెకమ్ముకొమ్ములఁజేసినట్టి । బోరుతలుపులచేతఁగస్తూరి మణుల । విరివియరుగొప్పుగొప్పయుప్పరిగయందుఁ। బరఁగుచున్నట్టిద్రా క్షచప్పరముక్రింద ॥ ౫౬౭. సీ ॥ రవికిరణాళిదూరఁగనీకఁగాఁర్కొనితళ్కు చైనయుపవనతరులగములఁ । బూఁదేనెసోనతుంపురుజాలువాఱినగ్రోల్వ లనివమైనగప్పురంపు । టెసుముదిన్నెలమీఁదనెసఁగుగొజ్జంగులవలనైనసనా లచ్చికొలనియందుఁ । గలహంసబకచక్రకలరావముల్ తమవీనులకింపగా వినిమనమ్మ । లమ్మనమ్ములుచూపుదనమ్మనమ్మ। కామినులనవ్వుతేటలఁగ్రా రఁగుగలుచ । విందుతాపెట్టులనుగలపెండ్లిచవిక । లోనవెన్నునినునిచితో డ్తోనఁగనఁగ ॥ ... ... ✻

✻ ఉత్ప్రేక్షాలంకారము. ✻

౫౬౮. క ॥ మొదలన్మదిగలచంద్రముఁ । డుదయంబగువేళనుదు టనుంచినకావున్ । గదయనహరిపేరెదపైఁ । బదవిగశ్రీవత్సకౌస్తుభద్వ యమలరెన్ ॥ ... ... ✻

౫౬౯. వ ॥ అనియబ్బురమంది చుట్టలమందిగలనిలాతలపతిజతనం

టునఁ దనకుమారిక యైనసలమేల్మంగనాంచారునుఁజోడితెమ్మని బుఖ్యార్యుఁ బోండ్లఁబంచిన వల్లెయనివచ్చి యచ్చేడియలుదమతమయిచ్చలమెచ్చు లెచ్చ విచ్చలవిడినచ్చెంగటనున్న మానికపుబొమ్మమానినింగనుంగొని ప్రేమాని యమ్మా నీకోర్కులీడేఱెలెమ్మని, నీనెమ్మదిఁ దలంచిన వేంకటాచలపతినీ పతియగుటకు నతివేగముగాఁదోకొనివచ్చి పెండ్లిచవికలోవసియింపఁజేసి నిన్ను వెన్నునకుసాకల్యముగాఁగళ్యాణంబు సేయందలంచి మీతండ్రియార్ద్రహృదయుండై ధృతినినుఁబిలుచుకరమ్మని ప్రేమమ్మునమముంబంపెననిపలుకునప్పుడునఁ బట్టజాలనిసంతోషంబుహల్లీసకంబుసలుప మందాక్షమందాక్షియైయున్న నక్కన్నియను జెంతనున్న పుష్పాడిదిన్నెనువసింపఁజేసిసంపంగినూనెనించిన రతనంపుగిన్నియఁగర్పూరతాంబూలంబులు విడుచఫలంబులు శోభనాక్షతలు కుంకుమరసంబునఁగదంబించినపచ్చిపసపునలుంగునమర్చి బంగరుపళ్లెరంబెదుటనుంచి దీవించి నుదుటనక్షతలు గీలించి కుఱంగటను నైదువలుపాటలుబాడ వేడుకమీఱునప్పుడు॥ *

౫౭౦. మ ॥ అలకల్ చిందులుద్రొక్కఁ గౌనువడకన్ హారాళి నర్తింపఁజె। కుచ్చులుఫాలంబుఁజెమర్పఁ బైఁటయెదవీడోక్కల్ జెందబంగారుగా। జులుటోకివ్వఁగనూర్పులెచ్చఁదఱులచ్చోనిక్కఁదాళస్థితిన్। దలయుంపెన్ గనుదోయిసొక్కనొకకాంతామాళిమంగాంబకున్ ॥ ౫౭౧. క ॥ పల్లవపాణులుకొందఱు। బల్లెరములఁబూనిఱవలబంగరుగాజుల్। ఘల్లురనసుంకుఁజెరెగిరి। యల్లో నేరేడటంచునయ్యిందిరకున్ ॥౫౭౨. చ॥అటునిటుజిక్కుగొన్నకుఱులందముగాఁగొనగోళ్లదువ్వియి। కుచ్చటముగనూనెఁబోనెడనుగొజ్జెఁగనీరునఁదోచిరాచియొ। కట్టనిరువాయఁగాఁడి డిచిగొబ్బునవిప్పికదల్చిచందనం। బటకలిఁబ్రామెనొక్కకుటిలాలకయంబరరాజుపట్టికిన్ ॥   ...   .   *

※ చతుర్విధశృంగారము. ※

౫౭౩. సీ ॥ జలకమార్చిమడుంగుజలుఁగుదువ్వలువనుదడియొత్తి

చిత్రవస్త్రంబుగట్టి। ఘనసారకుంకుమకర్దమంబొకపాటిసెటిపూఁతగాఁ గమైనిండనలది । వలపెచ్చ మొగలితేకులుకొంతగానరాఁగీలుకొప్పొకవం కగీలుకొలిపి। యాపాదమస్తకంబఖిలభూషణమణీహారవల్లరులచే ననువుప ఱచి । కాంతలీరీతిఁజతురశృంగారగతుల। నలరిసైసేయనాకవింతచెలువు గాంచి । మదనసామ్రాజ్యలక్ష్మినాఁబొదలమిగుల । సారరుచిమించునాం చారుసౌరుఁటూచి ॥ ... ... ❋

❋ చతుర్యమకయుక్తాక్కిలివడిసీసము. ❋

౫౭౪. ॥ దరముకంఠంబుమందరముచన్గోలుకందరమునాభిసుద సోదరముపలుకు । ఘనమువేనలిఘనాఘనమునెన్నడతటిద్ఘనముమేనుఖగ లంఘనముచూపు । బింబమధరమిఁదుబింబముమోముతద్బింబముబొట్టుశ్రీ బింబముచెవు । ఉరులుముంగురులువిపురులువేళ్ళంట్లసవురులుకురువుల లయలలువళులు । తమ్ములడుగులుచెక్కుటద్దమ్ములకుల । తరుణకుంద ములలరుదంతములజిగి । యులకటీరతటంబుకోయిలస్వరంబు । గాఁగమన నాతిగమనాతిగరుచిగనిరె ॥ ... ... ❋

౫౭౫. వ ॥ అనివినుతిసేయుచుఁదనుఁదోడితెచ్చు చేడియలంగూ డుకొని ॥ ... ... ❋

❋ ఉపమాలంకారము ❋

౫౭౬. సీ ॥ కొమ్మొగుల్వడగండ్లుగుమ్మరించినరీతి నళిజాలుకొ ప్పులోవిరులురాల । శీతాంశుముద్దిడఁజేరురోహిణివలె మొగమునముత్తె పుముక్కెఅమరఁ।దూఁడునఁగెందమ్మిదోఁచినచాడ్పునఁదళుకుటారంటిపా క్కిలిజెలంగ । జక్కవకవగూడతెక్కలించుకవిప్పినగతిఁజన్గవమకరికలు మెఱయ । నమపులకుమూఁగునంచచప్పుడులనంగ । బవరిమొలనూలిగం టలరవళినిగుడ । దండనెచ్చెలియిచ్చుకై దండఁగొనుచు । వచ్చెఁదనతండ్రి మోలకులచ్చియంత ॥ ... ... ❋

౫౭౭. గీ ॥ అచటిమణిపీఠముననుశ్రీహరివసించు । సమయమునఁ

జంద్రకళయతిసంభ్రమునఁ । గనకభృంగారుగొనియుదకములుబోయఁ । గడఁకబదములుగడిఁగిభూకాంతుఁడప్రమ ॥ ౫౪౮. గీ॥ అర్చనలుజేసిగంధమాల్యాదులొసఁగి । జీరకగుడంబుహరివలచేతఁదాల్ప । వైఖరినొసంగిజలములవార్వఁజేసి । యటసుఖాసీనుఁగావించినట్టిమెడను ॥ ❋

❋ యమకము. అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౪౯. గీ ॥ శోభనాభీష్టదానాభిశోభిమైన । మోహనాభీరభీరుముసోహనకు । నాభినుతనాభిసారంగనాభిఁదెచ్చి । నాభినామంబునొకనతనాభిదీర్చె ॥ ... ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౫౫౦. గీ ॥ ఇంతియోర్తుసామికెదసూటిసీటున । తేటతాళితగిభిదిరకకోప । లశకలంబుమంజులప్రభాదూర్వాద । ఖమునఁదొడగివిడని క్రమముదోఁప ॥ ... ... ❋

❋ ఉత్ప్రేక్షాలంకారము. ❋

౫౫౧. చ ॥ అలవడస్వారివచ్చిమరుఁడాత్మనుబోవుచుపైటభృత్యులౌ । నిలుమనవారలచ్చటనునిల్చితదశ్వమునీలితాత్రిటిచే । నెలకొనఁగట్టిడాలెదుటనిల్పిరొనాహరిదాల్చువక్షమం । దలతిరుమాలరాజిలుకతాళియుఁగస్తురిపట్టెలుందగౌ ॥ అంత ॥ ... ... ❋

౫౫౨. క ॥ ఒకచోఁగచసుమవాసన । యొకచోఁదాంబూలచంద్రయుక్తపరిమళం । బొకచోమెయికుంకుమస । జ్జికమగునెత్తావిహరికిఁజెలువంబెసఁగౌ ॥ ౫౫౩. సీ ॥ కలమువేదనుకొనువలకేలఁగీలించిపార్థయొక్కతెకాంతఁదోడితేఁగఁ । జెలువపాపడనొక్కచెలిగంధగజయానచిలునవ్వుమోముపైఁజెమటఁదుడువఁ । గొమ్మయొక్కతెచాలగుబ్బపాలిండ్లపైనిసుమంతజాఱుపయ్యెదసమర్ప । మృగనేత్రియొక్కతెచిగురాకుఁబోఁడినుౌగొప్పునఁజెదరినకురులుగూర్ప । బిత్తరముజిమ్ముచూపులమొత్తమంఘుక్రి । లందునీలాలయంజెలనందమందఁ । బ్రేమయయునుసిగ్గుహర్షంబుఁబెనఁగొనంగ । సరగనాంచారుమునుబెండ్లిచవికఁజేరె॥ ... ❋

* ఉపమాలంకారము. *

౫౮౪. క ॥ నెలవుగఁజేరిననచ్చెలి । కెలనకదమిమీఱనిలిచి కేశవుఁ డొప్పెన్ । వలరాచయాకమామిడి । నెలగొమ్మనుపండుడాయుచిలుకయుఁబోలెన్ ॥ ... ... *

౫౮౫. క ॥ అంతటభూసురకామిను । లంతంతనువివిధభూషణాలంకృతలై । వింతలుగమణులనారతు । లెంతయుఁబళ్లెరములందునిడికొనివేడ్కన్ ॥ ... ... *

* సకలయమకము. అపూర్వప్రయోగము. *

౫౮౬. ఉ ॥ వాలుమెఱుంగుమేనిజిగివాలుచొకాటపునూగుటారుమేల్ । వాలుగడాలురాయనిరవాలుమిటారపుఁబల్కుచందుసాఁ । బాలునొసల్ప్రసూనములవాలువరాళులుచూపునెమ్మిబల్ । వాలుకచంబునాచెలియవాలుగనీయురవాలునయ్యెడున్ ॥ ... *

౫౮౭. వ ॥ అనుచుననిచిననమ్ముల ॥ ౫౮౮. గీ ॥ వలయనగవలయితధరావలయమునకుఁ । బతివిగమ్మన్నరీతినారతులుద్రిప్పి । భువినినాచంద్రతారకంబుగసుఖించి । యెప్పుడుమనుమనుక్రియఁబొడవెత్తిరప్పుడు ॥ ౫౮౯. క ॥ పుడమిఁగలసాములందఱు । వడినితనికి సాటిఁబోలవచ్చినవారి । న్నొడసిపడవైతుమనుక్రియ । వడినెత్తావిపూలఁద్రిప్పివైచిరిమిగులన్ ॥ ... ...*

* ముద్రాలంకారము. మత్తకోకిల. *

౫౯౦. ॥ గానవైఖరినందుఁగొందఱుకాంతలయ్యెడఃజేరిసో । బానయంచొకపాటఁబాడఁగఁబాడినంతనెవింతయై । గానుపింపఁగఁబూర్వశోభనగాథలెల్లనుమీఱఁగా । మానినుల్కవగూడిపాడిరిమత్తకోకిలరీతులన్ ॥ ... ... *

౫౯౧. క ॥ అంతటఁగూరిమియల్లుని । సంతసమునడాయఁజేరి జనపాలకుఁడున్ । గాంతాయుతుఁడైమణిపీ । ఠాంతరముననుంచివిప్రులనుమతిఁజేయన్ ॥ ౫౯౨. గీ ॥ పసిఁడిచెఱఁగులుగలమధుపర్కమిచ్చి । స

కలమణిమయరుచిరభూషములొసంగి । రమణనిర్వరగోత్రనామములు జెప్పి । యనుఁగుటల్లునిఁబ్రార్థనమాచరించి ॥ ౫౯౩. క ॥ సుముహూర్తమనుచుసాధు । క్రమమునభూసురులుబలుకఁగాభూవిభుఁడు౯ । రమణియుమనముననడలొక । క్రమముననడపుచునుగౌతుకము మెఱయంగ౯ ॥ ౫౯౪. క ॥ అభ్యంతరులగుదారలు౯ । సభ్యులువినుతింపఁ బెండ్లిజగతిన్నియతి౯ । తుభ్యంప్రజాదిసత్క । ర్మభ్యఃప్రదదామియని కరమ్మునఁగన్య౯ ॥ ౫౯౫. సీ ॥ దారఁబోసియున్నతదనంతరంబున । బంధుజనులు మోదభరితులగుచు । నిరువురకునుసిగ్గు తెరజాలదేయంచు । నవ్వుకొనుచుఁదెరనొనర్చిరంత ॥ ౫౯౬. క ॥ మరుఁడానడుమను నెలకొని । గరగరిగరువగనుదమ్మికలువల కోరుల్ । సరిమార్చి యేసెనోయన । నిరువుర నెఱిజూపులమరె నిరువురమీఁదన్ ॥ ౫౯౭. శా ॥ రాకాచంద్రముఖీజనంబులు మది౯ రాగంబులుప్పొంగఁగా । జోకల్గూడుకవర్ణభేదముల చేసొంపుల్ జెలంగన్బికా । నీకోదారరవంబుమీఱబుధులెంతేసన్నుతుల్సేయఁగా । రీకళ్యాణముఁబాడిరష్టగరుడాద్రిస్వామికింపొందఁగ౯ ॥ ౫౯౮. క ॥ చెంగటనుజేరిధవళము । రంగుగవినుపింపనిజకరమ్ములనలమేల్ । మంగకుఁబ్రేమన్గళమున । మంగళసూత్రంబుఁగట్టెమరుగురుఁడంత౯ ॥ ౫౯౯. క ॥ పుత్తడిపళ్లెరములఁదెలి । ముత్తియపుంబ్రాలునించిముదమునమంతుల్ । హత్తియిరుగడలనుండఁగఁ । ఉత్తమలరశౌరిబ్రాలుజెలితలనుంచె౯ ॥ ౬౦౦. క ॥ కొప్పునజాతినతలఁబ్రా । లప్పుడుసతికొప్పవింతయైచూపట్టకు౯ । గప్పుమొగుల్ముత్తెంబులు । కుప్పలుగామేలువానగురిసినభంగి౯ ॥ వ ॥ అట్టిసమయంబున ॥ *

* ఉపమాలంకారము. అపూర్వప్రయోగము. *

౬౦౧. క ॥ కులుకువలిగబ్బిగుబ్బల । కలిమిచెలి౯ హారికరమ్ముఁ గైకొనుటొప్పె౯ । వెలిదామరవిరిమొగడలు । గలకమలినిగమిచిసట్టికల హంసబలె౯ ॥ ... ... *

* సప్తోపమానోపమేయయథాసంఖ్యాలంకార సీసరాజము. *

౬౦౨. ॥ ఘనశుకాబ్జమృణాళకంబుశైలకరభ, కచవచఃపదభుజా

రబూమిక్రఁగ నిగుడి ప్రేమగనియగు లచ్చిమగని నిగనిగనిమేనుగని పొడగని యెడ తెగని పొగడిక నెసఁగనిలిచి వేతెఱకతలఁపు రానీక నీకటాక్షసుధోర్మి కానీకమ్ము కమ్మక మేనంగు ప్రిమ్మరించుమనుచు భావంబున సాష్టాంగనమస్కారంబుతోఁ దదుచితబహుమానంబులొసంగి దనపట్టినిఁ బట్టుగాఁ జేపట్టుమనిమనివిగాఁ బరికించి మెచ్చించి బంపి జెలువంది వందిమాగధ కైవారంబులుమీఱ సమీర బలశాలినై యాలో నాలోచనఁ జేసి ఖలమదకల కేసరి తనకేసరియైన దేవేరితో బంధుయుతంబుగాఁ బరివారంబునుం దానును నిజపురంబు జేరి, కొలుచువారిఁ దదావాసంబులకనిచి చంద్రకళతులగల చంద్రకళతో నాకాశరాజనిభ యశోవిశదుండగు నాకాశరాజు నందనునిభ క్తియు నజనందనుని శ క్తియుఁ గలిగి యాశాతటీనిస్తులప్రశ స్త యశ స్తరుణీ స్తనోపరిభాగాగ్రహారంబులఁ దేజోవిరాజితంబగు నిజపురంబు ద్విజరాజరాజాగ్రహారంబుల దాన శీధు సాగర శిక్య శీకర మద ఘర్మ మేఘాష్టమదధారావారంబులకుం దావలంబగు దంతావళంబుల నమరుచు నభిమానవిధూతసుయోధనుండును నభియాతిచేతోభయదాయోధనుండును నఖిలసస్త్రాంగసాధనుండును నహీనశయనారాధనుండును నశ్రాంత తత్వబోధనుండును నపరిమితశ్రీధనుండును నై యలంకృతుల మెఱయు చమత్కృతుల ముఖ్యకృతులు కృతులఁ దనుఁ బొగడ సకలభోగంబుల ననుభవింపుచునుండె నక్కడ శ్రీవేంకటేశ్వరుండల మేలుమంగనాంచారుతో నపరంజికుచ్చెల నొప్పారు బికిలిపారుకుచ్చులు నింద్రగోపంబు రూపంబు జగజంబారికుచ్చులు జొట్టుసరిగపనిసింగంపుఁ బ్రతిమల యల్లికపసమించు ముసనాబును - బొంకంబగు గుంకుమపువ్వునించిన పచ్చతాప్తాపరపుగనుపఱపును, నిద్దంపుఁ బసిమిహూరుమంజిబిల్ల నేతపట్టుజూపట్టు పచ్చడంబును - దళుకులుగులుకు జీవదంతంపుగుత్తంపుగొడియలును - గ్రిమ్మాని పఁడ్లకై మలసిచుట్టువాప్రిలిన రాచిలుకల తెఱంగున బచ్చఱాల కెంపురవల చెక్కడంబు రంగారు బంగారు చిలుకలదిండ్లను - జీనానూలితాప్రిళ్లును - నేనుఁగుకొమ్ముపోటుపెరుకు గతిన రుకులాకు జీర వెండపీటికనులివంకయగ్గిసోఁకుడుపొక్కిడి

౹లుగుముక్కునొక్కుపుప్పిచీమదిండియేకలమ్ము సెలవునిమదగణుపులేంత
యు చుమురుసన్నముగమకంబునీలధవళరక్తహరిద్వర్ణంబులు మొదలుగాం
గలదుర్గుణంబులులేక వీఁకగాఁబసపునిగ్గుచేమొదటినుండిపోయగమ్మునఁబె
రిగి వెనకనెనిమిది ముంగల తొమ్మిది నడుమకుఱుచగణుపులీరైదు నొకటి
గలిగి యోరశిరంబుగా తెలుగంటిదారవింటితెలుగంటిన కొమ్మును, బికిలి
షపన్నాగంబును, సూర్యపుటపు టాఱుగునుగల యందలమ్మునధివసిం
చి, యాత్మీయసేనాపరివృతుండై ముక్కులతుదలఁ జుక్కబొట్టులు జెవు
ల మూయు కళ్ళాయిలు కటులసీలికాసెలు జొనిపినకుఱుచపిడెమ్ములుజం
కలవ్రేలెడు తోస్త్రానంపుఁదిత్తులు బదంబులబిగువారు బిల్లమెట్లునిరుకువీఁ
పులు సందిళ్ళగడియంబులు కాయలు గాచిననెగుభుజంబులపైఁదడిబట్ట పొ
త్తులుదనరు బెస్తలుసిస్తుగా మోచినిబ్బడుగు ముండ్లడియంగాలజడుపువై
సరంబోరడియడుగులోజతనము మోరడిబలిమికంబొద్దిక బొట్టడి చిట్టడి
మోపనబదిలము మించదుగు దువాళి సమాధానజల్లికలుప్పరము కిరదు
పాదబెళుకడుగులోదాటునిబ్బరము జడుకులోజీవదాన పాదొత్తుగల్లుక
రె కప్పు పటముతాకుడు మైసుళువుమారువెంబడి మెదుగుడు సెలపుచో
రుగొమ్ము మోపడుగు నీగడికండబలిమి లాగుమోపులసొబయలు బిగువు
మొల్లడిపదిలము హెచ్చరికస్వామిపరాకనవిని సంతసిల్లి కంసారిమునువు
సారివెడలినదారిని దుముదారిగా వేగంటిదునేదారి రాజసమ్మునగుమీసర
మ్మునఁదచ్ఛుభవాసరమ్మునవచ్చునప్పుడప్పడవాళ్లెతెంచిసాష్టాంగదండంబు
లాచరించిలేచిశంకలేకసంకలఁజేతులిడుకొని యందుఁగొందఱుకరమ్ములవా
తెఱలుమాటుకొని తగ్గిమెల్ల నెసవినయంబుగా నోలోకనాయకా యీయి
క్కనొక్కమొక్కలంపుబోయ రాయిడిసేయుచుదేవరను గనుంగొనువాఁ
డై యున్నాఁడనిన ననితరసాధారణదారుణ భుజప్రతాపాటోపంబుదీపిం
ప విజయభేరీదంధణధ్వానంబులు దిక్కులదర రథగజతురగపదాతులతో
డఁగదలివచ్చునదియ జైత్రయాత్రాసంరంభంబని విజృంభించుచుఁ బాషండ
వ్యూత్పుటభేదనంబగు నిజపుటభేదనంబునకుఁ జేరునయ్యభ్యంతరంబున॥ ❁

—※ నాగదత్తోపాఖ్యానము. ※—

※ ద్విరుక్తిరూపకనియమదళత్రయఘటితచరణసీసము. ※

౬౦౬. రసరసాధికసంతమసమసారగవిహాయసయసాధూన్నతి హర్మ్యకంబు। ధరధరార్చకమహీసురసురాజక వైశ్యవరవరావరవర్ణ గురుతరంబు। మదమదావళబలాస్పదపదాత్యాజికోవిదవిదాశ్వ శతాంగ విలసితంబు। నవనవామోదసూనవనవాప్యుత్థకైరవరవాన్విత బంభరవ్రజంబు। వెలయుఁజారావ తారావకలితలలిత। భావసంభవకేళికా ప్రాభరూఢి। వారవారణయానాంఘ్రివనజరణిత। విలతమణినూపురంబుతిరుపతిపురంబు॥ ... ... ※

※ పైపద్యమునకర్థము. ※

రస - సువర్ణమయమైన, రసా - భూమియందు, అధిక - విస్తారమైన, సంతమస - చీఁకటివలెనున్న, మసార - నిలయములను, గ - పొందిన, విహాయస - ఆకాశమును, య - పొంది, సాధు - ఒప్పుచున్న, ఉన్నతి - ఔన్నత్యముగలిగిన, హర్మ్యకంబు మేడలు గలిగినదియు, ధరధర - మందరధరుఁడైనవిష్ణువునకు, అర్చక - పూజకులైన, మహీసుర - బ్రాహ్మణులచేతను, సు - లెస్సయగు, రాజక - రాజసమూహముచేతను, వైశ్య - కోమటులచేతను, వర - నిధులచేత, వర - శ్రేష్ఠులైన,అవరవర్ణ - శూద్రులచేతను, గురుతరంబు - మిక్కిలి యధికమైనటువంటిదియు, మద - మదయుక్తమైన, మదావళ - ఏనుఁగులచేతను, బల - బలిమికి, ఆస్పద - స్థానమైన, పదాతి - కాల్బలముచేతను, ఆజి - యుద్ధమందు, కోవిద - చతురులైనవారలను, విత్ - వధించునట్టి, అశ్వ - గుఱ్ఱములచేతను, శతాంగ - రథములచేతను, విలసితంబు - ప్రకాశించునట్టిదియు, నవనవ - మిక్కిలినూతనమైన, ఆమోద - పరిమళముగల, సూన-పుష్పములుగల - వన - ఉద్యానవనమందలి, వాపి - నడబావులయందు, ఉత్థ - పుట్టిన, కైరవ - తెల్లగలువలయందు, రవ - ధ్వనితో, అన్విత - కూడుకున్న, బంభర - తుమ్మెదలయొక్క, వ్రజంబు - గుంపులుగలిగినది,

వ॥ ఆపురవరంబున॥ ౬౦౭ ॥మ॥ కలఁడభ్యస్తసమస్తశాస్త్రనిగమగ్రంథా
ర్థసంఘర్షని । స్తులవాచారభటీధురాధరితసింధుప్రోల్లసల్లోలని । ర్మల
కల్లోలఘుమంఘుమారవయశోమాన్యస్వకీయప్రథా । కలనాథర్మ్యుఁడు
మాధవుండనెడుసత్కర్ముండుధాత్రీస్థలిన్ ॥ ౬౦౮ ॥ గీ॥ అతఁడుబహు
కాలమునకొక్కసుతుఁడుగలుగ । జాతకర్మాదిశుభవిధుల్సంఘటించి ।
భూరియిడినాగదత్తుఁడన్పేరుఁబెట్టి । ప్రేమఁబోషించివడుగునుబెండ్లిసే
య ॥ ౬౦౯ ॥ గీ॥ అక్కుమారుండువినయవిద్యాతిశయము । లెనయఁది
నుపతిపట్టణంబునఁజరించుఁ । దండ్రికన్ననునెఱవాదితనముమంచి । తనము
గ్రామణితనమువర్తనముఁగలిగి ॥ ౬౧౦ ॥ సీ॥ అపఠితాగమమనభ్యస్తశా
స్త్రక్రమంబపరిశీలితనిగమాంతమనను । భూతషడంగవిఖ్యాతియనుపలబ్ధ
సాహితీమర్మప్రసంగమవిది । తప్రాథకావ్యసందర్భచాతుర్యబోధితగాన
విద్యాప్రథితరహస్య । మకృతయాగాదిక్రియాసత్కలాపమకాలోచితపు
రాణమననవరత । కీర్తనీయహరిధ్యానగీతలెందు । మందునకునైనలేకస
మస్తమెపుడు । కరతలామలకంబుఁగాఁబరఁగెనతని । ధరణిసురుమాత్రు
గానెట్లుదలఁపవచ్చు ॥ ౬౧౧ ॥ వ ॥ అంతనాగదత్తుండప్పరియాశ్వారుతీ
ర్థంబుచెంతఁగొంతకాలంబున ॥ ౬౧౨ ॥ శా ॥ ఏతాచారుఁడుదుర్మదాం
ధుఁడగుచున్వేశ్యాంగనావాటులన్ । ద్యూతక్రీడలఁజౌర్యవర్తనలచేదుస్సం
గదోషంబులన్ । జ్ఞాతోజాతవశంవదుండయిజరియించెన్లజ్జఁబోనాడిస ।
ద్వ్రాతంబున్దనుజూచికోయఁగమహావ్రాత్యస్థితిన్మీఱుచున్ ॥ ౬౧౩ ॥ సీ॥
గుడిగుడిగుంజాలుచిడిగుడిచింకణాబిల్లగద్దెనబొడ్డిచిల్లగోటి । చిరిసింగ
ణాబంతితెరుముడుమెండుసు వెన్నెలకుప్పలుకన్నుకట్టు । చీటికిమొటికా
యచింతాకుచుణుదులు బులియాటలునుజిట్లబొట్లకాయ । దూరనదుంక
ముల్దోపిడియాటలు బంతియాలంకిదీపమ్మానములు । పొట్టగీరనగింజలు
బొంగరములు । కచ్చకాయలుదాఁగిరిమ్రుచ్చులాట । బంతిమెకమాటజిం
దరపరపులాట । లనెడుశైశవదుర్వర్తినధిగమించి ॥ ౬౧౪ ॥ క॥ సటలు
దడవటలునటనలు । మటుమాయలుజాటువగలమాటలవింత । ల్గుటిలత

యుఁ దెలిసి పాఱుఁడు । విటవిద్యకు బిరుదు వేసి వికవికనగుచున్ ॥ ౬౧౫॥
కం॥ నిరతముఁ జదరంగంబున । గిరిజల సాగటాల నారికేళఫలములన్ । స
రిజేసి యొడ్డు విడుపులు । తెఱకులబందెమిడి గెలుపుఁ జేకొనియవలన్ ॥... ※

※ స్వభావోక్త్యలంకారము. ※

౬౧౬॥ సీ ॥ పికిలిపిట్టలును లావుకలు బిచ్చుకలును గాఱుపుల్లుల జేరి కేరిజ
ములఁ । గైదులవలిచలఁ గాట్లాట విడుచుచుఁ గోడిపుంజులఁ దన్నులాడనిడు
చుఁ । బొట్టేళ్ళ సన్నలఁ బెట్టుచు గిజిగాండ్లఁ బిలుపు దీయుచు జీనువులను బై
టఁ । బారాడఁ జేయుచుఁ బారాల పల్లటీల్ గనుఁగొంచు రెయి వేఁటలను ది
రుగుచుఁ । దీంద్రవయస్సెచ్చఁ జేకత్తి కాండ్రఁ గూడి । గరడి మాష్టీల జెట్లతోఁ
గత్తిసాము । పెనుఁగులాటలొనర్చుచు బేరజంపు । టారజన్మునఁ గడుగ
డిదేరఁ దలఁచి॥ ... ... ※

౬౧౭ ॥ క ॥ మల్లియలు సన్నజాజులు । మొల్లలు సంపెఁగలు మొగలి
పూజ్జేమంతుల్ । మొల్లముగను వరుసగ రం । బెల్లెషుబువు దండఁ గోరసిగఁ
జుట్టివడిన్ ॥ ... ... ※

※ అపూర్వప్రయోగము. ※

౬౧౮ ॥సీ॥ మంచుసన్నంపు రుమాలు బిగ్గర జుట్టి తొడి సన్నకాసెల చల్లడము
తమిని । దేవపూజార్థమై దెచ్చి దాఁచినయట్టి గంధముఁ బదనిచ్చి కలయ నలఁ
ది । నీర్కావిదోవతి నెఱికగన్పడఁ గట్టి వలిపెదుప్పటి వలెవాటు వైచి । ను
నుగోపిచందనంబున నానర్చిన నూర్ధ్వపుండ్రంబు పై వ్రేల్మిబొట్టమర్చి । కేల
నున్నట్టిహత్తంబు వేళముగనె । నేలనిది మోవనింకని నేల వైచి । బాల పైఁ
బ్రేమ మిగులదు వాళిమీఱ । మదనపరితాపదోధూయమానుఁడగుచు॥.. ※

※ ప్రాస భేదము. ※

౬౧౯ ॥ ఉ ॥ వ్రేలిమి వ్రేల్వఁ జెప్పుదును వ్రేల్చు మొగంబు వధూలలామ
కై । చాలుగ సంధ్యవార్పఁ దుద్రి సంధ్యల వార్చునువంట వార్పులా । బాలిక
యింటఁ దంద్రిసలుపన్గననొల్లఁను దేవపూజయే । వేళలలంజతల్లియిలు వే
లుపు మాతకిదున్న ప్రిణామముల్ ॥ ... ... ※

౬౨౦॥ చ ॥ ఒకవెలయాలిమీఁదనిలుపోపనికూరిమిగల్గియింటలో । స
కలముదెచ్చియిచ్చిననుజవ్వనిమెవ్వనినిచ్చమెచ్చకే । సకినెలతూఁగుటు
య్యెలనుజక్కనిసామిగరారయంచుమా । రకదనచాతురిన్నిలువరమ్ముగఁ
గూడిచెలంగెనయ్యెడన్ ॥ ... ... *

❀ అచ్చతెనుఁగు. ❀

౬౨౧॥ క ॥ చికిచికినఱసినబొమలును । గొకివికిమెడయెఱుఁగుమూ
తిగుంటనొసలుపాఁ । పకడెమ్ముపోలుటడుగులు । బికిలినబుట్టంబుఁగూని
వీఁపఱచునుడుల్॥ ... ... *

❀ జాతి. ❀

౬౨౨॥ సీ॥ పాడింటివలెసందుపట్టుఁదప్పినమేనుగానుగఱోలువీఁకఁద
గుకొను । కోవెలతముకుపైకొడుపులగతిఁబొట్టటోకిచ్చువేళ్లజంఘ్లుబోకినో
రు । నంజివేసినతాటిగింజకైవడితలగచ్చకాయలవంటికాయకండ్లు । వికలంపుఁదెడ్లపోలికడొంకుచేతులు పందిటిగుంజలపగిదికాళ్ళు । మంటితలప
ట్టుకుంటిరాకంటివేళ్ళు । నొంటిపలునుంటతుంటలుగంటుముక్కు । వింటిరూపంబుబొగచుట్టవిడపుఁదిత్తి ।గలిగిచెన్నొందునవ్వెలవెలఁదిత్తల్లి॥.*

౬౨౩ ॥ సీ ॥ చిటిచాఁపక్రిందఁజేర్చినముస్గుదామరతెల్లజిల్లెమప్రత్తిది
వ్వెవత్తి । యొక్కఁడుతోనూరువక్కలబరణియుగావుకరాటంబుగాజు
టద్దె । మరుదైనతిపిరికిన్నెరతమ్మపడిగంబువస్నెకోకలచందువాపిరంగి ।
పనిగిండిచిటికెనపావురాల్సొగటాలునుంజలుగొరవంకపంజరంబు । గం
దవడిపువ్వుపొట్లముల్గద్దెపీఁట । కాసెకంచెలగజ్జలగ్గలపుటగరు । ధూప
ములుపుట్టములవేటిపాపబెత్త । మిదుపువిశ్వాసిగలపడకింటియందు॥. *

❀ ఉపరిసురతము. ❀

౬౨౪॥ ఉ ॥ దర్పకశాస్త్రమార్గమణితస్ఫుటగల్లచపేటమచ్ఛ్రీయు ।
కూర్పరతాడనంబమితగుంభితకంకణకింకిణీరవం । బర్పితచుంబనోద్భవద
ధరావృతమీక్షణపారవశ్యము । న్సర్పవరాఖ్యబంధగతిఁజాతురిగల్గినకూఁ
తుడాయుచున్ ... ... *

౬౨౫॥ క ॥ రాజీవకేతనాదిమ। రాజీవాశుగముఁ రీతిరాజిల్ల కయా। రాజీవంజీవాక్షివి। టాజీవభవద్విలాసమరుటగనుదు రే॥... ... *

❁ జాతివార్త. ❁

౬౨౬॥ సీ ॥ ఇంతిరో మనవీటవింతగా మును పెలుకెటుకో యటంచాక యెటుకసాని। యే తెంచెనముగ వేయోయవ్వ మొకసుద్ది సెప్పెద బాగేవు సేయుసూవు। కొల్లాపురమ్మానపొల్లాపు లేదొండుఁ దలఁచితివది గాదుద యవిటుండు। గడకేగునిను బాసికన్న దిపెఱవానినిన్నుఁ జేర్చునెఱుంగ నేర వీవు। గానఁదరకటబురకట గాదు మేలు। జేరుబురకనితోడి తేతారుకాణ। యొందు రెండేదినాలనోదుండినాదు। మాటమఱువకుమనిపోయెమ ఱచినావె॥ ... ... *

౬౨౭॥ మ ॥ చెలుముల్లప్పకమున్న గూర్మి లెదలన్జిట్టాడకన్మున్నఁ బోటు లుబైకోకయమున్న నెచ్చెలులువీడ్కోల్ గాంచునట్ మున్నమా। టలునీవే సనుమున్న దట్ దోలఁగి దాఁటన్జూచునమ్మున్న గాఁ। దోలఁగంగావలదే చెలుల్బోటులపొందుల్నీటి పైవాస్త్రత లే॥ ౬౨౮ ॥ గీ ॥ ఇంతినీకుఁ దెల్పనీరసంబ గునేఁ। చెలివిశఱ కునింకఁగల తెఱంగు। నన్నుఁ జేరబిలిచినమ్మింకఁదా మర। పాకునీటిచందమయ్యెమనసు ॥ ౬౨౯ ॥ క॥ తెల్లనివెల్లనుబాలని। యుల్లంబుననుండి గుడినియుండియు గుడితాస్త్రి। ల్లల్లఁదెగఁగోయుఱెటుఁగ క। గల్లదిమైకుడిచినింటికడయే రెండుట్ ॥ ... ... *

❁ అపూర్వప్రయోగము. ❁

౬౩౦॥ క ॥ ఱాబొమ్మకుగిలిగింతలు। నీబోటినిజేలుశఱచినేఁడిదెచు ట్టం। బైబమయించెనుపన్నుట్। సాబా సేబాలవానిసరసకుఁదీయ కే॥ *

౬౩౧ ॥ శా ॥ ఓ రామామణినీదుతోడిచెలులయ్యో సర్వసౌఖ్యంబుల। న్మేఱన్నీవొకటిత్తగానివలకున్మేనంబవైచిక్కితే। శ్రీరామాయనివీనులన్గది యఁగాఁజేదోయిగీలించిమె। వ్వారేమాదురొతమ్మిచూలియిటుగావాస్త్రి సెన్నలాటంబునట్ ॥ ౬౩౨ ॥ గీ ॥ నీవిలాసంబురూపంబు నేర్పునోర్పు। నడవిలోఁగాయువెన్నెలలయ్యెనకట। యుట్టిమానిసియేనిన్ను మట్టుమీఱ!

నేలువాఁడు, దయన్నీకు మేలువాఁడు ॥ ౬౩౩ ॥ క ॥ నినువంటివారి నెందఱఁ। గనుఁబ్రామినవాఁడొ వీఁడు కటకట నీచూ । పునకు నితఁ డెట్టివాఁడై । గనుపించెనొ నెట్టి వేళఁ గలసితొ వీనిన్ ॥ ౬౩౪ ॥ చ॥ అడిగినఁ దెచ్చువాఁడొ గడునందమునన్ననవైనవాఁడొ మే । ల్నడవడి కాఁడొ వీటఁ దగునాయక మైచరియించువాఁడొ చే । విడిముడి గల్గువాఁడొ దలవెందు ప్రికలందఱు రాకమార్కు । ల్మడుపులువానగాఁ గురియ ముట్టవు గారణ మేమి కూఁతురా ॥ ౬౩౫ ॥ ఉ ॥ ఏమని నీకుఁ దోఁచెనిది యేమని యూరక చూచియుందు నే । నేమని యోర్చుదాననిది యేమని మానుప నేర్తు వీఁడుని । న్నేమని గారవించెనిది యేమని నీకు సహించె నక్కటా । కోమలి యింత గాక మనకున్న గునేయిటువంటి చైదముల్ ॥ ... ... ✻

✻ అపూర్వప్రయోగము. ✻

౬౩౬॥ క ॥ ఈలాగున వానితో నవ్వు । టాలకుఁ బన్నిదమిడి సాగటాలాడఁగ నో । టాలగు నీకర్థేందుని । టాలాయని దక్కఁగొనుక టాలలి తాంగీ ॥...✻

౬౩౭॥ క ॥ ఓరమణి నీదుపిక్కలు । దారలనగు మోవి పంచదారలనగుస్వ । ద్ధారలనగుఁ జెలువమృతపు । దారలనగు నుడిన ఖాళి దారలనవ్వున్ ॥✻

✻ యమకరూపత్రిప్రాసకందము. ✻

౬౩౮॥ పున్నాగమునగు నీయా । ర్పున్నాగము గేరు నీదు పాక్కిలి బటువా । పున్నాగమునగు నీనడ । పున్నాగము నెనయ కథముఁ బొందితి తగవే ॥...✻

సీ

౬౩౯॥ తెలియ వనితీయవా తెలుఁ రమణిసారంబు రమణినీ నెన్నొసల్ రసతిలకము । పొలఁతి నీ మోము ప్రబోధచంద్రోదయ మతివ నీనవ్వు కావ్యప్రకాశ । మబల నీచూపు టొయ్యారంబు కౌముది కలికి నీ మేనలంకారసరణి । కొమ నీకనుంగవ కువలయానందంబు మగువ నీ చన్దోయి మంజరిగతి । మెలఁత నీకొప్పు మేఘసందేశ మయ్యె । గలికి నినుఁ జూచినంత నెగలుగున తను । విద్యరసికుల కెల్లనుర్వీస్థలమును । గాఁగ నినువంటి జాణ కీఖలుఁ మదగునె ॥ ......✻

౬౪౦ ॥ సీ ॥ జాజికాయయుఁ గురాసాని యోమము వస చెంగల్వ మర్లు

మూతంగిపచ్చ । యొన్నులు మ్మొతవిత్తులేనుcగు మదముపచ్చికతుంచుపుర్వు
మైచెమటమన్ను । గంబూరగుల్లసున్నంబుc గాల్మడిచేతనూరినీడనెదడి
యూటినంతc । బసరవుగొమ్ము మేల్బరణిలోపలనుంచి విడిగురిగింజంత
విడెములోన । నిర్చెcగాcబోలులేదేనియింతవాని । పైదమాసున నేవేళc
బ్రక్కcజేరి । గడియసేపెడ తెగలేక కలసిమెలcగc । గారణంబేమి దెల్పవే
గలికిమిన్న ॥ ౧౮౧ ॥ గీ ॥ చాఱపప్పనుగసగసల్జాజికాయ । సెనగలను
ములుపత్రియుమునుగపువ్వు । కొబ్బెరయుమందపాలతోcగూర్చి త్రావి ।
యబ్బుదబ్బఱకాcదునీకబ్బుటగునె ॥... ... ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౧౮౨॥ క ॥ చెల్లcబోహిందోళకధ। మ్మల్లకుcదీయమోవిగలుగుమది
రాక్షిమ। తల్లికిపాణితవాణికి।వల్లెయొయీటాటుకూటువలపొనరింపన్॥

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౧౮౩ ॥ ॥క ॥ నాచిన్నిబిడ్డవినుతను । శ్రీచిన్నముగలుగుదారనుజేర్పక
వృథగాc । జూచుచునోచెనొకోసీ । చేచిగురాకిట్టిబెట్టచెట్టునుబట్టన్॥..❋

౧౮౪ ॥ క॥ కుటిలుcడపకారిజూదరి । లూటలూటకాcడాగడీcడులోభి
ఖలుcడుదు । ర్వ్యటుcడుబలురోగితక్కరి । మొటిగిడిచాపనగరాసుమట్ట
కుమబలా ॥ ... ...❋

౧౮౫ ॥ సీ ॥నీవుగల్గుటకుగాదేవళ్ళగుళ్ళcబ్రాణాచారవిధులెల్లనలవ
రించి । నోములువేలెస్సనోcచివెన్నుcడుదయచేసినయంతనేచీరజిక్కి ।
తెలుపెక్కిచెక్కులు వళులుబ్బcగనిగౌనుబలిసినెన్నడదొట్రుపాటుcజెం
ది। చను మొనలక్కప్పానిమసుదావిపైయూసగలిగి వేవిళ్ళెచ్చికనులనలcత।
బొడమియిటుcదొమ్మిది నెలలుకడుపు మోచి । మంచిలగ్నంబుననువిన్నుc
గాంచినాము। కరణమొనరించిసంతోషకలితనగుచు । నేటcబెంచినదానివి
న్నూటcబెంచి ॥ ... ... ❋

౧౮౬ ॥ మ ॥ కొసరున్పల్కులు తప్పులేయడుగులుగ్గుగ్గోరుటల్బాచి
దాని। గుసుమాళంబులుముద్దికాయవగపోగుల్గాజులున్బొబ్బమలున్ । రసపు

న్దామెతుగజ్జలందియలుదోరంబైనపుల్గోరుకొ్రిం । బసవున్దాల్గుబుసంబు జెన్నలరునీబాల్యంబుఁజూచంతటన్ ॥ ... ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౬౪౭ ॥ గీ ॥ వయసుగనుపట్టుచోనాదువాంఛదీరె । ననుచునెరియించినిన్నునన్నసుపనింక । భారమనిదెల్పినేనునీబల్కుబడిని । నమ్మిమనజాతి నడవళ్ళనాయముగను ॥ ... ... ❋

౬౪౮ ॥చ॥ తెలిపినవన్నియున్దెలిసితేకువవేకువమోముమజ్జనం । బల వునఁజేసిగన్నుఁగవయందునఁగాటుకరేకఁదీర్చ్చమే। లలికమునందుఁజాఁదిడి యొయారవుగుబ్బలవాడఁగుంకుమం। బలఁదికచంబుదిద్దిఅవికన్నుకముద్ధరిం చివేడుకన్ ॥ ౬౪౯ ॥ గీ ॥ వేగభుజియించిపోఁగఁదాౖవివిడెముఁజేసి । సఖులతోఁబొ్రద్దుసుద్దులజరిపిసంజ । వేళఁబచ్చనగిల్కుపావాలుదొడగి । బుడతకైదండఁబూనియిల్వెడలిబైట ॥ వ ॥ నిలిచిన॥ ౬౫౦ ॥ చ ॥కనిదొ రలాసఁజేసియుడిగంబులఁబంపినకీలెఱింగిమా । మునఁజిగురొత్తులేనగవు మోసులసమ్మతియాటఁదెల్పివెం । టనెయెదురేగిబూపుచికటారులఁగా నుకొనర్చినవారిఁదో । డ్కొనిబువుసజ్జనీవుతమిఁగూడకవీడఁగనాడియ క్కటా ॥ ౬౫౧ ॥గీ ॥ వలపుతలకెక్కివానిమందులకుఁజిక్కి । జాతమెల్ల నుబోయునీజన్మమేల । యొక్కనికిదక్కిచొకమైయున్నచెలిని । సూళకే రినివెదకినఁజూపఁగలవె॥ ౬౫౨ ॥ క॥ ఏసొమ్ములేటివస్త్రము । లేసుఖమే భోజనంబులీవలపేలా । వేసమ్ములుగాసములకు । నాసలురూకలకుగా వెయదియట్లుండెన్ ॥ ... ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౬౫౩ ॥ క ॥ తొఱుఁగుతమినిన్నుఁజెలులం । దొఱునలరతిదేవిరూపు తులనీరేఖం । దుఱుగొనులుజవ్వాడన్ । దుఃఖమున్నదలవదలఁగజనులుధృ తులువడిన్ ॥ ... ... ❋

౬౫౪ ॥ గీ ॥ గుడికిముద్రవేసుకొనికులమునవన్నె । వాసిఁగాంచిమా టవాసిఁబెఱిగి । సానిమగువలందుజాణవైమగనాలి । పాటుకోర్చితెట్లు

పద్మనయన ॥ ౬౫౫ ॥ గీ ॥ జక్కవలఁబోలు నీగుబ్బచన్నులేడ । పేనియురమేడ యువిశొన్ని వెతలుగాక । కతలు నీబ్రతుకేఁక సేమిగలదు దూరి । కూళమారి విధాత చేకూర్చెనిటుల ॥ ౬౫౬ ॥ సీ ॥ గుడిపాము వలెబుసకొట్టిన న్వాకట్టుమాటఁ బన్నినయట్టి మంత్రవాది । దనుఁగని పెంచు దల్లినిజోగురాలుగా బండుకట్టిన యట్టి పాఁపజాతి । కన్నుల జగమేలు గలికికొమ్మను నిన్ను మగనాలిఁ గాఁ జేయు మాయలాఁడు । తరువాత నినుఁ దెచ్చి దాసిఁ జేయఁదలంచియదను వేచిన యట్టి యాతతాయి । గుఱుతులాకకొన్ని మఱపులుకొన్ని వెతలు । కొన్ని దాసలుకొన్ని యుంకువలుకొన్ని । వలపులసికొన్ని దనకుఁ దోడళ్లుకు మదిని । గలుగఁజేసెనితండు నాకన్నులాన ॥ ౬౫౭ ॥ ఉ ॥ ఓర్వరియాందు, సత్యవిభవోజ్జ్వలు నందురసజ్ఞలీలలన్ । నేర్వరియందు, భోగముల నెక్కొనుజక్కనివానియందు, బెం । పేర్పడ నూరునందు, జగదేకవదాన్యునియందు, మిక్కిలిన్ । గూర్పదురింతు లొక్కయెడఁ గూర్తురె, వీనివిచేటికూరుపుల్ ॥ ౬౫౮ ॥ మ ॥ ఊఱుముల్గాంతనముల్విచారములు నిట్టూర్పుల్విధిందూరుట । ల్గుఱుతుల్బాసలు దప్పవావులు ననుంగుల్గోపముల్నమ్మిక । ల్మారువుల్మోహములొడ్లనేరములు నేమంబుల్సహాయంబుఁ గాఁ । బరులన్జిక్కులఁ బెట్టకొందు రెలఁగుల్బాటిల్లు నేయెల్లెడన్ ॥ ౬౫౯ ॥ గీ ॥ ఏటివెలయాలి తనము వీఁడేటివిటుఁడు । పాతపంచాఁగ మెక్కడి పాతకంబు । వెలఁదికొకపుట్టజాలదే బెళుకులేని । మిండగనివానికౌఁగిటనుండు సుఖము ॥ ౬౬౦ ॥ క ॥ ఒకనిపడకింటిపొరువున । నొకనిన్మజ్జనపుటింట నొక్కనిమొగసా । లకునొక్కనినుంచితగులక । నొకనికొకకం డెఱుఁగనీక నుండుకుమారీ ॥ ... ❋

౬౬౧ ॥ క ॥ ఇత్తెఱఁగున నీదత్తరమున । బత్తిగలుగఁ బోర్చుతల్లి బలికిన స్త్రీణాం । చిత్తంచలాచలంబను । సుత్తమవచనంబుఁ దలఁచియువిదగలంగెన్ ॥ ... ... ❋

❋ శోకరసము. ❋

౬౬౨ ॥ క ॥ కలఁగుచుఁ గాటుకకన్నుల । జలబిందువులురులనవరసాలకిసలయా । కులకోకిలకాకలికా । కలనాకలనాదకంఠకాకుధ్వనితోన్

౬౬౩ ॥ గీ ॥ గోరఁగన్నీరుమీఁటుచుఁజీరచెఱఁగు । మొగముపైఁజేర్చి తుడ్చుచుమగువబిగువు । కౌఁగిటనుజేర్చిలాలించిగారవించి । విటుఁడనీతో డనేఁజెప్పినటులవెలఁగు ॥ ౬౬౪ ॥ క ॥ కాదనకుము పెనుమాళ్లప । సాదముబుచ్చుకొనియెండజల్లబడినయా । మీఁదటనీయిలుసేరుము । నీదయనున్నారమిచటనెమ్మదిననినన్ ॥ ౬౬౫ ॥ సీ ॥ చెదరినవిరులజార్చిగఁజుట్టి నగుమోములబసపంటినమణుంగువల్లెవాటు । గెమ్మోవిపైఁజిన్నిగెంపులచిమచిమల్దరళాక్షిబుక్కిటితమ్మలంబు । గుంకుమఁజనుగుబ్బగుమ్మెఱాల్జిటులగంధపురొమ్మునెలవంకకవురుచంక । జూఫ్రులనిదురకుజొక్కగన్గవలకెంజాయలుభుజముపైసానకత్తి । వారరమణీమణీతుపావసరకుసుమ । కాండసంగ్రామపరిచితగ్లానివలన । నలయునెమ్మేనుదనరమధ్యాహ్నవేళ । వెడలెఁబడకిల్లుభూసురవిటవరుండు ॥ ౬౬౬ ॥ క ॥ కొంచకబిరబిరనడుచుచు । నించుకదలవాంచివచ్చునెడనెడపకనే । తాంచలములుజలకణముల । మంచుగురిసినట్లుగురియమార్గమునందున్ ॥ ... ... ✻

✻ అపూర్వప్రయోగము. చతురక్షరయమకము. ✻

౬౬౭ ॥ తే ॥ గీ ॥ కంతుకంబు విలాసంబుగళముడంబు । కంతుకంబు విలాసంబుగనుకుచంబు । నెఱసరినిమించుమించు కేలూరప్రభాడము । నెఱసరినివెంపుజెంప్రగా నెలఁతనడుము ॥ ... ... ✻

౬౬౮ ॥ గీ ॥ హరిపదముఁబోలుజవరాలిగౌనుకొను । మిక్కటద్దములనుగ్రామచెక్కుఁజెక్కు । గులుకుదేఁటులకింతిముంగురులుగురులు । గరిమనిలకన్నకన్నజఘనముఘనము ॥ ... ... ✻

✻ గూఢతృతీయసీసము. ✻

౬౬౯ ॥ జవరాలిచిఱునవ్వుచవిమోవినెమ్మోముచంద్రబింబమ్ము [illegible] తనవధరించుఁ । దలిరాకుఁబోడిమన్నలుకులుహస్తముల్గళముసి[illegible]జైవైఖరిధరించు । చిలుకలకొల్కిచూపులుసెన్నదముకుంతలములునీలా[illegible]భ్రభవిభ్రమముమీఱుఁ । గామినీమణినాసకటిగుబ్బచన్గవకనకాచలోన్న[illegible]తిగరిమమీఱు । వెలఁదిపైజిగినఖములువేళ్లుమెఱుఁగు । రిక్కలగునింతి[illegible]పనులాకృతియునూరు

ఉనవరంభాస్థితిజయించువనితనమప్పు । జడయమూగారునాగాథిసరణిఁ
గెల్చు ॥ ... ... *

౬౭౦ ॥ క ॥ అనిపొగడిగడియకల్లల। గనియుదుగనివలపుసెకలగ
నికలగనిగనె। మ్మనమునఁగినుకన్గొనక।న్గనుసన్నప్రసన్నతనిడికటకటఁబడు
చుగా ॥ ౬౭౧ ॥ ఉ ॥ తీరనికౌఁగిలింత లెడత్రెవ్వనికోరికలంగకంబులన్ ।
జేరినచమ్మటల్మెఱుఁగుబెట్టనికూరుములొండొకళ్లువే। సారనిజిట్టకంబులు
నుశయ్యసమోపరిసంగమంబులన్ ।నూరటలొందునెమ్మనములొక్కటి
యైనదిమెంచివెండియున్ ॥ ... ... *

* సమసురతము. *

౬౭౨ ॥ సీ ॥ తలఁపువెంబడిగానివలకారిచిన్నెలుకలకూజితముగాని
పలుకఁబడులు ।పునరుక్తములుకానిపొందికమాటలుసొక్కించుటకుగాని
చూపువగలు । తమిసురతప్రేరణముగానిలేనవ్వులాచుంబితముగానియధ
రములును । కౌఁగిళ్ళసడలింపుగానిమై పెనువులకలరేచుటకుగానిబలు
చెణకులు । గాఢసీత్కృతిసహితంబుగానియూర్పు । లలయికతెలుంగ
మికిగానియారజములు । నాత్మఁదలఁచినలేవయ్యోనారనేను । నాలతొంగి
యుఁగ్రీడించువేళలందు ॥ ... ... *

* అపూర్వప్రయోగము. *

౬౭౩ ॥ ఉ ॥ బాలికఁదల్లిబిల్వనఁటబల్కకయుండినగీలెత్తింగిడా । కే
లఁగుచాంతు కాంచలముగీల్కొనిమోవికిద్రివ్వవెన్కకున్ । వాలినవాత
లంపనెడిబేడసఁబట్టదొడంగుమారుచే । గాలపుజివ్వబోల్చెలిచొకామె
యిమెమ్మోయిడాయనబ్బునో ॥ వ ॥అనుచుననిచినమనంబున॥ ... *

౬౭౪ ॥ క ॥ ఇల్లాలిమేనసగమును । దల్లిపయిన్సగముగాఁగఁదక్కి
నసొ । మ్మెల్లనుపోకడబెట్టిన । నిల్లనిమొకటునికెడందమిటునటుకలఁగన్॥
౬౭౫ ॥ సీ ॥ తందనాలుబాడియందమా మెనటన్నవానిపై మీఁదిదువ్వలు
కవైచి । మెడకౌరితనములునడచుగత్తెరకాంద్రకిచ్చకమ్ములుగాఁగ మెచ్చు
గొసఁగి । పిలువుఁడ్ ... వరాకనిలిచినబోఁటికిపోవట్టుగావేదుకొక్కమి

చ్చి । వడిదంబులకొకింతజడియక నోకమాటలోనవైవెయ్యాటులైనవా సఁగి । వీటిలోమిడి మేలవువిటునివిధము । సాంగఁగొన్నాళ్ళనిజపిత్రుసంచి తంబుఁ । బొల్లుగాఁజల్లియది మెల్లసళ్లుటయును । దల్లడిల్లుచుదుర్మార్గత ల్లఁజూంపు ॥ ... ... ✻

✻ అచ్చ తెనుఁగు. ✻

౬౭౬ ॥ క ॥ వాకడిదముచేకత్తియ । బోకలునాకులునుబూనిబుడత గొలువఁగా । మేకొనిఢీకొంచపయను । వాకటుచాలించియింటివాకిటికి వలెన్ ॥ ... ... ✻

౬౭౭ ॥ క ॥ వగదప్పితిరిగి విటగిన । పగిదిన్దలవాంచిమెల్లబంధులు దెగడ । న్మొగసాలవచ్చినిలిచిన । వగసాలకజననిదొమకవచ్చెన్వానిన్॥

౬౭౮ ॥గీ॥ ఇంటియిల్లాలిచేఁదలయంటఁజేసి । మజ్జనముభోజనంబునమర్చి పిదప । వీడియము మొసంగిసాత్త్వికజాడనున్న । కొడుకుతలదువ్వుచునుతల్లిను డివెనిట్లు ॥ ౬౭౯ ॥ ఉ ॥ గట్టులు వేద విద్యలక గారము శాస్త్రవివాదరూ ఢికి । న్బుట్టినయిల్లుశీలతకుభూస్థలినట్టిగృహస్థునందునీ। యట్టికులైకపాం సనుఁడునకక్కటగల్గునేయాణిముత్యము । ల్బుట్టెడుదామపర్ణిమటిబుట్టక యున్నదెయోటిగుల్లయున్ ॥ ౬౮౦ ॥ ఉ ॥ సాధుతనంబు నన్మెలఁగిసజ్జ నుఁడంచునుమంచివారుని । న్నాదరణంబొనర్పవినునట్టిది మేలుగణింపఁజె ల్లదీ । జూదరియంచుబల్కువినుచున్సరియించుట లెల్లవీతమ । ర్యాదములో ప్రయోజనములర్థములేమహి దేవజాతికిన్॥ ... ✻

✻ నారికేళపాకము. ✻

౬౮౧ ॥ శా ॥ బంధుద్వేషదవాగ్ని గంధవహముల్ బాపావలంబా క్షతాగ్రంధుల్, సంచితవిత్తభూరుహకుఠారంబుల్గా, సుసంసారజీర్ణాం ధుపప్రస్ఫుటపాత హేతువులు, వేదాంతజ్ఞదైర్వాఖ్యలైనీ । గంధేభంబులు, వా రకామినులవీక్షల్ నీవపేక్షింతువే॥ ... ... ✻

౬౮౨ ॥ సీ ॥ ఉత్తముండవురు తత్త్వవేత్తయునిర్జితేంద్రియుఁడుదుర్జన జయాధికుఁడుసర్వ । శాస్త్రార్థపారగుఁడస్త్రశస్త్రవినోదిసకలభూతహి

లునవరంభాస్థితిజయించువనితనమప్పు । జడయునూగారునాగాళిసరణిఁ
గెల్చు ॥ ... ... ❋

౬౭౦ ॥ క ॥ అనిపొగడిగడియకల్లల। గనియుచుగనివలపుసెకలగ
నికలగనిగనె। మ్మనమునఁగినుకన్గానక।న్గనుసన్నప్రసన్నతనిడికటకటఁబడు
చుణ్ ॥ ౬౭౧ ॥ ఉ ॥ తీరనికౌఁగిలింతలెడఁబ్రెవ్వనికోరికలంగకంబులన్ ।
జేరినచిమ్మటల్మిణుఁగుబెట్టనికూరుములొండొకళ్లువే । సారనిజిట్టకంబులు
మళయ్యాసమోపరిసంగమంబులన్ । నూరటలొందునెమ్మనములొక్కటి
యైనదిమెంచివెండియున్ ॥ ... ... ❋

❋ సమసురతము. ❋

౬౭౨ ॥ సీ ॥ తలఁపువెంబడిగానివలకారిచిన్నెలుకలకూజితముగాని
పలుకుఁబడులు ।పునరుక్తములుకానిపొందికమాటలుసొక్కించుటకుగాని
చూపువగలు । తమిసురతప్రేరణముగానిలేనవ్వులాచుంబితముగానియధ
రములును । కౌఁగిళ్ళసడలింపుగానిమైపెనుకువల్కళరేచుటకుగానిబలు
చెణకులు । గాఢసీత్కృతిసహితంబుగానియూర్పు । లలయికలెఱుంగ
మికిగానియారజములు । నాత్మఁదలఁచినలేవమ్యొనారనేను । నాలతాంగి
యుఁగ్రీడించువేళలందు ॥ ... ... ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౬౭౩ ॥ ఉ ॥ బాలికఁదల్లిబిల్వఁటబల్కకయుండినగీలెఱింగిడా । కే
లఁగుచాంశుకాంచలముగీల్కొనిమోవికిద్రివ్వవెన్కకున్ । వ్రాలినవాత
లంపనెడిబేడసఁబట్టదొడంగుమారుచే । గాలపుజివ్వబోల్చెలిచూకామె
యిమెమ్మొయిడాయునబ్బునో ॥ వ ॥అనుచుననిచినమనంబున॥ ... ❋

౬౭౪ ॥ క ॥ ఇల్లాలిమేనసగమును । దల్లిపయిన్సగముగాఁగఁదక్కి
నపా । మ్మిల్లలనుపోకడబెట్టిన । నిల్లనిమొకటునికిడెందమిటునటుకలఁగన్॥
౬౭౫ ॥ సీ ॥ తండనాలుబాడియందమామెనటన్నవానిపై మీఁదిదుప్పటిఱు
వవైచి । మెడకౌఁరితనములునడచుగత్తెరకాంద్రకిచ్చకమ్ములుగాఁగమెచ్చు
లొసఁగి । పిలుపుఁ వరాళనిలిచినబోఁటికిరోవటుగావేడుకొకట

చ్చి । దడిదంబులకొకింతజడియక నొకయూటలోననె వెయ్యాయిలైననొ సఁగి । వీటిలోమిడి మేలవువిటునివిధము । సాఁగఁగొన్నాళ్లనిజపిత్రుసంచితంబుఁ । బొల్లుగాఁజల్లియది మెల్లసళ్లటయును । దల్లడిల్లుచుదుర్మార్గతల్లజుండు ॥ ... ... ❁

❁ అచ్చతెనుఁగు. ❁

౬౭౬ ॥ క ॥ చాకడిదముచేకత్తియు । బోకలునాకులునుబూనిబుడతగొలువఁగా । మేకొనిధీకెంచపయను । వాకటుచాలించియిుంటివాకిటికవలెన్ ॥ ... ... ❁

౬౭౭ ॥ క ॥ వగదప్పితిరిగి విఱిగిన । పగిదిన్దలవాంచిమెల్లబంధులుదెగడ । న్మొగసాలవచ్చినిలిచిన । వగసాలకజననిదొమకవచ్చెన్వానిన్॥ ౬౭౮ ॥గీ॥ ఇంటియిల్లాలిచేఁదలయంటఁజేసి । మజ్జనముభోజనంబునమర్చిపిదప । వీడియమొసంగిసాత్వికజాడనున్న । కొడుకుతలదువ్వుచునుతల్లినుడివెనిట్లు ॥ ౬౭౯ ॥ ఉ ॥ గట్టులువేద విద్యలకగారము శాస్త్రవివాదరూఢికి । న్బుట్టినయిల్లుశీలతకుభూస్థలినట్టిగృహస్తునందునీ। యట్టికులైకపాంసనుఁడునకృటగల్లునేయాణిముత్యము । ల్బుట్టెడుదామ్రిపర్ణిమఱిబుట్టకయున్నదెయోటిగుల్లయున్ ॥ ౬౮౦ ॥ ఉ ॥ సాధుతనంబు నన్మెలఁగిసజ్జనుఁడంచునుమంచివారుని । న్నాదరణంబొనర్పవినునట్టిది మేలుగణింపఁజెల్లదీ । జూదరియంచుబల్కువినుచున్జరియించుటలెల్లవీతమ । ర్యాదములౌప్రయోజనములర్థముులేమహిదేవజాతికిన్॥ ... ❁

❁ నారికేళపాకము. ❁

౬౮౧ ॥ శా ॥ బంధుద్వేషదవాగ్ని గంధవహముల్ పాపావలంబాక్షితాగ్రంధుల్,సంచితవిత్తభూరుహకుఠారంబుల్,సుసంసారజీర్ణాంధుపరిస్ఫుటపాతహేతువులు,వేదాంతజ్ఞధైర్యాగ్నినీ । గంధేభంబులు,వారకామినులవీక్షల్నీవపేక్షింతువే॥ ... ... ❁

౬౮౨ ॥ సీ ॥ ఉత్తముండురు తత్వవేత్తయునిర్జితేంద్రియుఁడుదుర్జనజయాధికుఁడుసర్వ । శాస్త్రార్థపారగుఁడస్త్రశస్త్రవినోదిసకలభూతహి

తుం డుశాంతచిత్తుఁ । డతిథిపూజాపరుండార్తావనుఁడునయశాలిసమును
డుసుజ్ఞాననిష్ఠుఁ । డర్థవంతుండుసదాచార సంపన్నుఁడీక్షణత్రయుదూరుఁ
డింగితజ్ఞుఁ । డన్నదానచణుండుమహానుభావుఁ । డుపితృభక్తికల్పుండు
నిష్కపటగుణుఁడు। సత్యవచనుండునిఖిలలక్షణతనుండు । శౌరికీర్తనయు
తుఁడుసజ్జనుఁడు గాని॥ ... ... ❀

❀ ధ్వని. ❀

౬౮౩ ॥సీ॥ అవివేకియున్మత్తుఁడలసాత్ముఁడజ్ఞానియపకారిదుర్మార్గుఁ
డప్రసిద్ధుఁ । డనృతవాదిపరాంగనాసక్తుఁడల్పుఁడునాస్తికుఁడధముఁడన్యా
యపరుఁడు । మూఢుఁడపూజ్యుండుముచ్చుజూదరిపందజాల్ముండుమిత్ర
వంచకుఁడులోభి । గర్వాంధుఁడుశఠుండుకాముకుండు దరిద్రుఁడుమలినుం
డుపతితుండుకుజనుండు। కొండియుఁడుహింసకుఁడు పానిదుండగీఁడు।బం
ధుదూషణుఁడసమర్థుఁడంధుఁడగుణి। తల్లిదండ్రినివిడనాడుతనయుఁడీవట।
యుండరాదారహరియాజ్ఞనోతనూజ॥ ... ... ❀

❀ ప్రాసభేదము. ❀

౬౮౪ ॥క॥ మిత్రునితేజము విశ్వా । మిత్రునిశక్తిగలదంచుమెండుగ
మిథ్యా । మిత్రస్తోత్రమువిననువి। ధాతృఁడునీరీతినీదుతలవ్రాసెనో కో॥ ❀

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౬౮౫ ॥క॥ నీనారినివీడియుడా । నీనతచేదాసిడాసిచెడితిరుగకుమా ।
నానోముఫలమనిననే । నోనాడఁగలేనురాతనూజాతవరా॥ ... ❀

❀ ఆదియమకము- అపూర్వప్రయోగము ❀

౬౮౬ ॥క॥ పారావారగభీరయు । దారోదారోర్జితగుణతతతవి
ద్యా। మారామారాజితగృహ । మేరామేరాగవింతేమెరమెరకొమరా॥

౬౮౭॥క॥ మదిరాగిలదోనిప్రే । దిరానేఁడెంతవింతయవ్యోనుబైపై ।
మదిరాక్షికొనఁగనాసా।మ్మదిరాజూచుకొని వెడలుమనునినుతనయా॥ ..❀

❀ ధ్వని- ప్రాసభేదము ❀

౬౮౮॥ క ॥ లోకమునఁదల్లిదండ్రుల । వాకొనరింపుచునుపత్నివదలక
బంధుల్। లోకులుమేలనిపొగడెడి ।నీక్రియసత్పుత్రకులుచరింతురుపుత్రా॥ ❀

❀ సమాసగతపూర్ణార్థి. ❀

౬౮౯ ॥ క ॥ చల్లదనంబునువితరణ । ముల్లాసముచక్కఁదనమునుర్వీ స్థలిరం ।జిల్లకళాభావుకుఁడై । హల్లకహితరీతితనయయలరుదువుగదా॥

❀ ప్రసాదము. ❀

౬౯౦ ॥ సీ ॥ బ్రహ్మచారిద్విజపటలికినీడంబు గృహికుముదావళికిం దుబింబ । మఖిలవానప్రస్థహరిణాళికుటజంబు,యతిదేవతతికిపుణ్యస్థలం బు । బాంధవగణపాదపములకుమధువేళ, సజ్జనమణులకుసాగరంబు । మార్గణకమలసంహతికిభానూదయం బాశ్రితశిఖులకబ్దాగమంబు । హరికథాదిమనిగమాప్తికక్రభూమి । సకలశుభపరంపరలకుజన్మదేశ । మమితసత్కర్మఫలములకాస్పదంబు । నైననీయిల్వరుసనెంచరాకుమార ॥ ❀

❀ దుష్కరప్రాసము. ❀

౬౯౧॥ క ॥దాహ్లీకహయాధిరోహణ । యాహ్లాదకరోరుమానసాంబుజభక్తి । ప్రహ్లాదసుస్వరజితఘన । నహ్లాసశరత్ప్రపూర్ణనాయనివదనా॥ ... ... ❀

❀ కాంతి. ❀

౬౯౨ ॥ సీ ॥ తుల్యలేనిదమయంతిగలవానిగలవాని కొమరునికొమరుని కొమరుమాపు । మొనకిమ్మకొను నెమ్మె ననయమ్మననయమ్మననయమ్మగను మేటియయ్యయోర్పు । తులకించుపసిఁడిమిన్నలమించు నలమించునలమించునెనసినయతనియీవి । రవణాలచౌలచొక్కపురాలకపురాలకపురాలమునగెల్చుకడిఁదియశముఁ । బూనివిలసిల్లునీవంటివానికిటుల । యింటలేనట్టినడవడిమెట్టులొదవె । కొదలుదీరెనునీయట్టికొడుకుగలుగఁ । దల్లిదండ్రులకిపుడుపీతనయతనయ ॥ ... ... ❀

౬౯౩॥ గీ ॥ గునియయుజాత్సెగ, చెక్కటగోరు, మోవి । కెంపు,లత్తుకను దుర,గంధంపుచిటులు । వాతపసపంటువలువతోవచ్చినట్టి । పుత్త్రయిది కానినడతకుపులుగుగాదె ॥ ౬౯౪ ॥శా॥ నామాటల్వినసేరకేని యతినున్న న్భస్మహవ్యంబుగా । కేమీదానఁబ్రయోజనంబుగలదేమేలన్నఁబూర్వంబు

వట ॥ రామాదుల్పితృవాక్యపాలకులు గారా వారునీసాటిరా । రామం
డొడ్డఁగనేలరాతనయరారాలేచినావెంబడిక ॥ ౯౫ ॥ సీ ॥ దీపితత్రాం
తిప్రదీపంబుకోపంబు, పాపసర్పాంధకూపంబుకోప । మాపూర్ణనయక
శాత్కపంబుకోపంబు, బంధుసస్నేహదీపంబుకోప । మాపాదితప్రభా
లోపంబుకోపంబు, భయదవచోస్త్రచాపంబుకోప । మాపదుగాృనలా
టోపంబుకోపంబు, పౌరుష్యగుణకలాపంబుకోప । మంబరసుమాత్యబద్ధ
రూపంబుకోప । మంబుజాక్షుకృపాదురాపంబుకోప । మంబికావేశహే
తుధూపంబుకోప । మగుటకోపంబువలదుమాయన్నవినుము ॥ ౯౬ ॥
మ ॥ అవివేకాస్పదమాపరాంగనలసఖ్యంబేడనీయాయబూ । కవిశిష్టాన్వ
యమేడనిర్దయుఁడవై గారాబుటిల్లాలిశీ । లవయోవిభ్రమధన్యనిట్లలంచమే
లాతల్లినిన్దంఁడ్రినిక । జివుకజ్జేయుదెపుత్రనీవెప్పుడుదాసీనప్రచారంబులక ॥
౯౭ ॥ గీ ॥ అన్నయేలయ్యనినువిన్నకన్నవారు । గానివాఁడనఁదలవంచి
యేనుమెలఁగ । నాఁడునాటికినీకానినడతచేతఁ । గులమునిల్లునువేఱుకాఁ
దలఁచినావు ॥ ౯౮ ॥ సీ ॥ సాధువర్తననమాచారసంతతగుణోత్తరుఁడై
నతండ్రినిఁదలఁచవన్న । యాయజూకమహాశ్వవాయవరేణ్యుఁడైదగుమేన
మామనుదలఁచవన్న । సత్యవ్రతాచారనిత్యవర్తనలనుత్తమనైననన్నెదఁ
దలఁచవన్న । కులరూపగుణములఁదులలేనియావనోజ్జ్వలమైనయిల్లాలిఁ
దలఁచవన్న । పౌఢలగుతోడివారలఁజూఁడవన్న । వాడలనుసజ్జనశ్రేణిఁ
గూడవన్న । యాడికలకోర్చుమతివిడనాఁడవన్న । నేఁడుమొదలుఁగఁగీర్తి
రాఁబూడవన్న ॥ ... ... *

* దారిద్ర్యా పాకము. *

౯౯ ॥ క ॥ పదునాలుగేండ్లపాయపుఁ । జదురాలిన్ముద్దరాలిఁజక్క
నియాలిక । వదలుదురెయుకటయదినా । పొదగిఁటిలోనిదురఁబోవఁబో
సఁగునైతనయా ॥ ... ... *

౨౦౦ ॥ ఉ ॥ కొమ్మనునేలుకొమ్మకడికుందనమీనిసుమమ్మరెమ్మరే । గు
మ్మతుపాసిరేకనిదికోవుజగాజగ్రమ్ముతెమ్మెర । త్నమ్ముబెడంగురంగువి

డిదాల్చినపైఁడిగనమ్ముబొమ్మశ్రీ । లమ్మరునమ్మయిట్టి నవలానవలానొక
చాలఁబోలునే॥ ... ... ❋

❋ సుకరప్రాసము. ❋

౨౦౧॥ క ॥ అరవిందాననదీధితి । కురువిందరచాంశుకంబుకుచఁగ
నినబల్ । గురువిందగింజవాతెఱ । సరవిన్దగులికుచకుచనుసడలన్దగునే ॥

౨౦౨ ॥ శా ॥ అన్నానిన్ననిమెత్తిపెంచి యుపవీతాన్వీతుఁగావించి
యూ । కన్నెన్బెండ్లియొనర్చిమీరిరువురున్నారాముచేనొప్పఁగాఁ । గన్ను
ల్లల్లఁగఁజూతునంచుమదిఁగాంక్షల్మిఱనేనుండఁగాఁ । జిన్నంబుచ్చితివిన్నినా
ళ్లునను దుశ్శీలుండవైపుత్రకా॥ ౨౦౩ ॥ శా ॥ సారస్యంబునఁదంద్రికన్నసు
గుణశ్లాఘుండవైభూమిభృ । ద్ధారాదత్తసమస్తవిత్తములచేతన్ సత్కళా
విత్తముల్ । జేరన్ సత్కృతిజేసినీవలరనీక్షింపంగమాబోటులౌ । వారా
సింపరెచందమామపొడుపావారాశిచందంబునన్ ॥ ౨౦౪ ॥శా॥ ఏమీప
ల్కవు నేనుబిల్వ, దయలేదేనీకునాయయ్యనీ। న్నేమంటిన్సుకుమార, నామె
డనుదప్పేదీకుమారగ్రణీ, । నామీఁదన్ జలమేలరాతనయ, నన్మన్నించరా
పెన్నిధీ, । నీముద్దుల్గననోఁచినాఁగదరతండ్రీ,నీతిపారంగతా ॥ ౨౦౫ ॥మ॥
అనినన్నాటకులోఁగనట్టులనెవాఁడట్టిట్టనాకూరకుం । డినఁదానెంతయు
సంతసించియనుమానింపన్దలంపేదివు । త్రునకున్ బ్రీతిఁగవానిపైమమత
యొంతోకానిమైనున్నసా । మ్మునుదాఁగోడలికిచ్చిసూనుభవనంబున్ జే
రఁగాఁబంచినన్॥ ❋

❋ అపూర్వప్రయోగము. ❋

౨౦౬ ॥సీ॥ కొలనికెలంకునందలి గుజ్జుతేమావి చెంగటఁజలువగొ
జ్జఁగులఁదగిన । సురపొన్నదరికినుత్తరపుఁగ ప్రపుటనంటులపజ్జఁబొగడ
లంటులనెగడిన । వెనుమల్లెలఁగల సంపెఁగలఘుమంఘుమల్గలగొనిసోర
ణగండ్లదారి । గనివచ్చుగరువలిఁగదలుజంత్రింపుఁబ్రతిమలువాయించుమద్దె
లరవళికి । దొలుతసుతికోయిలయొసంగఁదొడగొర । వంకతాళములుగ్గడిం
పంగనెమలి । సకియనటియింపమరునాట్యశాలలీల । పంతువగబొల్చుకేళీ

గృహాంతరమున ॥ ... ... ❋

౭౦౭ ॥చ॥ చికిలికిరీటిపచ్చరవజెక్కడపుంబనిపాదపట్టెలన్ । రకమగుబూదిదాల్పువిడిరాజిగిచొక్కపుఁబెచ్చుకోళ్లపై । సకినలపల్కుగన్నిరడసంతసగూర్చినజంటపోగుట । ల్లికగలకీలుమంచమునవేవడిఖాడబుఁడబ్బురంబునన్ ॥ ౭౦౮ ॥చ॥ చెఱఁగులునాల్గుసుర్కిడలఁజేసిబిగించిగడున్వెలార్చుపూ । పఱపునబవ్వళించిదనపైదలిరాకకుఁగల్వనేస్తిబల్ । చుఱుకుచురంగురంగుగలసోరణగండ్లనుదృష్టినిల్పిద । త్తఱపుదువాళిచూపువెడిదంబునఁజూచుచునుండి యవ్యేడన్॥ ... ... ❋

❋భావశబలితము.❋

౭౦౯॥మ॥ చెలిపల్కెప్పుడు విందునోనగరెనాశీలంబుఁగన్గొన్నగాఁ । గిలినాకెన్నఁడొసంగునో సకిమృదూక్తిన్ దల్లిబోధింపవా । ర్మలయన్దోసముగాదెనేఁనుదు నాత్మనాతవార్లిద్దప్పనే । నలనామోహినిఁజూడకున్ననికనా బ్రాణంబులెట్లోకదే। ... ... ❋

❋స్వభావోక్త్యలంకారము.❋

౭౧౦॥సీ॥ మొదటనురేకయాకుదురు నగనుపించి మొలకలై మొగ్గలైతళుకుఁగలిగి । గఱిగట్టిపోకలకలమట్టులైబొన్న కాయలయంతలైచాయ లెసఁగి । తాళములంతలైదగ నిమ్మపండులకొద్దులైబొంగరాలుద్దిగాంచి। తాళఫలంబుల తరములై బంగరుకుండల జోడులైగండుమీఱి । కొండలవిధమ్ములైతొమ్మునిండదొరసి సరిగవిరివిగ నొకటొకటొరసిమించి। మొగమునకునెగయుచున్న బిగువుగబ్బి । గుబ్బచన్నుల చెలికౌఁగిలబ్బుటెపుడొ॥ ... ... ❋

❋ఔత్సుక్యము.❋

౭౧౧॥సీ॥ తరియించుటెలాగు తలిరుటాకుంబోడి వెలలేని సరసోక్తివిసకయున్న । వడదేరుటెలాగువాలుఁగన్నుల కల్కివలిపెపవ్యెదగాడ్పుసొలయకున్న । తమిబుట్టుటెలాగుకొమిరెపాయపుటన్నుతలమానికపుదండగలుగకున్న । నిదురించుటెలాగునెలఁత వేడెపుగుబ్బనిండుకౌఁగిటనంటి

యుండకున్న। తాపమారుట యేలాగుతమ్మికంటి। గళరవమ్ములుమంజీర కలరవములు। మూలఁబోకమ్మ బెళుకులు మొలకనగవు। లెనయఁజైకొ నిరతినలయించకున్న॥ ... ... *

౭౧౨॥వ॥ అనిదురంత చింతాశబళితాంతరంగుండై కులకాంతమీఁద నాలసియొల్లనితమిను న్నసమయంబున ॥౭౧౩॥ క ॥ సుతుచెంతకుఁదనకో డలి। సతతముగాఁ జేసిపిలువ చలువలరుమరు। త్పతదేలాలతనాలో। లత నాలతకూన తొట్రిలంబడనగుచున్ ॥౭౧౪॥ఉ॥ తచ్చనలాడి బువ్వటడిదం బుగ్రమంబునసన్న లెత్తఁగా। వచ్చినరీతినంతగడువై పునగాఁగిటఁగు చ్చిమెల్లనే। నచ్చెలినంచలంచలదు గామడగాదొడితెచ్చిబిడ్డఁడు। న్నచ్చట నిల్పియేగనురయంబున నొక్కనెపంబుతోఁ దుతన్ ॥౭౧౫॥ఉ॥ ఎప్పుడుబ్రొ ద్దుగ్రుంకుసతి యెప్పుడు జేరఁగవచ్చుదానిసా। మ్మెప్పుడునాదుచేదొరుకు నెప్పుడు వారలతాంగికిత్తున। నెప్పుడుగారవించునిదియేక్రియనోరుతునం చునుండఁగా। నప్పుడెవచ్చెనింతిమగఁడైనదురాత్మునినమ్మవచ్చునే॥౭౧౬॥ క ॥ వెలయాలిచెవ్వులెంతయుఁ। దలఁపుచుఁదద్విరహావహ్ని తాపాలసుఁ డై। కలఁగుబతిఁ గ్రతిచింతా। విలమానసయగుచుఁ జేరివినయంబెసఁగన్॥

యతిభేదము- అపూర్వప్రయోగము.

౭౧౭॥వ॥ మెలిముకు కెంపుమేల్చిలువమే పరిఫాపనికీలుచిల్కసూ। కెలవిడిదాచుకుండనపు తొక్కలచక్కని చెక్కపంచుటా। కులుకొనగో టఁజీలిచిభుగుల్కొనుగ ప్రపున్నముంచియు। చ్చెలిమదుపోరనుండితమి సిగ్గునడగ్గరి వీడెమివ్వఁగన్॥ *

౭౧౮ ॥క॥ మదుపుఁగరమ్మునఁగైకొను। వదువునఁ జెలికేలుబట్టివద్దికి దివియన్। బడఁతుకయొదుగుచుమెల్లనఁ। దొడతొడయొఱయన్విరాళితో వసియింపన్॥౭౧౯॥క॥ అత్తఱినినాగదత్తుఁడు। బత్తిగలుగు సతికిదనదు పాడిమటూపన్। జిత్తంబుగరఁగి మోహాప్తుఁ। దత్తరపుదువాళిమీఱద యదైవాఱన్॥ * *

నవోఢాసంగమము.

౭౨౦॥సీ॥ సాచీకృతాననోజ్జ్వలమందహాసంబుసకటాక్ష తాటంకచక

తకంబు । హుంకారకంకణక్రేంకారనినదంబు స్ఫురితవక్రీకృతభ్రూవియు
గంబు। కర నిరుద్ధ స్తనోపరిభాగచేలంబుహ స్తద్వయీకృతస్వస్తికంబు । కుం
చి తాంగకక్రియాగుప్తసీమగ్రంథిఘీరసంయుత కోమలోరుయుగము । విలసి
తస్వేదవదనాబ్జవిలసనంబు । గాఢపులకోద్గమంబునుగలుగుసతిని । దోలు
తరతిఁదేల్చెనాగదత్తుండుదనదు । విలువజవరాలికూటమిఁదలచితలఁచి॥

౭౨౧॥గీ॥ అపుడునిట్టూర్పునిగుడించియలరుసజ్జ । నవ్వలవ్వలిమొగము
నబవ్వలించి। మెల్లనేచేతిగాజులుఘల్లురనఁగ । గృహిణిపాదంబులొత్తనిద్రి
తుఁడుబోలె ॥ ౭౨౨॥క॥ ఉండునెడనతని మంచము । దండఁబడపాన్పింతస
రణిఁదనదెఱఁగుమహీ । మండలిఁబఱచి శయించెను । నిండినప్రేమమునఁ
దరుణినిద్రాన్వితయై ॥౭౨౩॥శా॥ అంతన్లేచిలతాంగిమైదొడవులాద్యంతం
బుసంతోషిత । స్వాంతుండైసతిసేయుభాగ్యవశతన్ జంపన్దలంపేదివాఁ
డెంతేనిన్దయలేక పుచ్చుకొని తానిల్వెళ్లి యావేళనే చెంతన్నిల్వకవా
రకాంతయిలుజొచ్చెన్సిద్ధసంకల్పుఁడై ॥౭౨౪॥గీ॥ చొచ్చితననెయ్యురాలి
కిఁజూపిదాని। తల్లిపాతరలాడసొమ్మెల్లనొసఁగె।దలఁచుకోనేరఁడయ్యేమిఁ
దటితెఱఁగు।నింకనిమ్మన్ననేరిసొమ్మివ్వఁగలఁడొ ॥౭౨౫॥క॥ ఇచ్చిననాసొ
మ్మంతయు। మచ్చికరాఁదీసికొన్నిమాసంబులకా। నెచ్చెలినిగన్నజంతటు।
బచ్చెనమాటలనుబయలుపందిలియిడుచున్॥

అపూర్వప్రయోగము.

౭౨౬॥ సీ ॥పడుచులచేవానిపాదముల్గడిగించిహాయలుఁబావడఁదడి
మొత్తఁజేసి । కైలాగొసంగివేగంబెదోకొనిపోయి తళుకుఁగుంకుమగంధ
మలఁదిచలువ । గట్టించిమొరమెత్తుకపురపుబాగాలవిడెమిచ్చివరములుబ
డసికన్న । లేజవరాలితోరాజసంబుగవాని మంచంబుచెంగటఁజుంచిచీని ।
చాపపైనుండియుచితసల్లాపగరిమ ।నుబుసుఁబోకలనాకకొంతయూరడిం
చి। వెలలబన్నెదుదనకూళతలఁపునేఁడు । గాననేఁడనివెలనేస్తకానిఁజూచి॥

అపూర్వప్రయోగము.

౭౨౭॥ క ॥ ముంటిమొనసెల్పినటులే । ముంటిమినినుఁబాసినట్టిమొద

లీవరకుట ।వెంటనె రాఁగంటను నినుఁ।గంటని దానంబుఁగఁటకాదే చెలియా॥

❁ కార్వాక్తిప్తము. ❁

౭౨౮ ॥క॥ ఇచ్చునెపఁగనలుగర్జిలు ।నిచ్చియునచ్చియునుజాలునే డెస
పైనా । హెచ్చుగనీవలెనిచ్చునె । యచ్చటిఘనుఁడెపుడుమాధవార్యుని
తనయా? ॥ ❁

❁ చారుతావినోక్తి. ❁

౭౨౯ ॥ఉ॥ కోపనుగానిచూపు, నెలకొన్నవికారములేనిరూపు, సం
తాపమురానిమేపు, నిరతంబునువేసటలేనిప్రాపు, నా । ప్పాపమునేనిఁ
కాపు,కలదాగెపునెమ్మదికోపు,బూమిలో। వైపునసీకెగాకబెఱవారికిలే
దుగదాధరామరా॥ ❁

❁ పంచదశవర్ణయుక్తపాదయమకము. ❁

౭౩౦ ॥క॥ ఔరామాధవయజ్వకు । మారామనుమదనసమరమాధు
ర్యుఁడవై । ధీరావిటార్యయేలితి।మారామనుమదనసమరమాధుర్యుఁడవై॥

❁ ఏకనియమద్విప్రాసలయగ్రాహి. ❁

౭౩౧ ॥ మాఘువనకుందకుసుమౌఘు వలదుత్కటరసౌఘవరణీయజిత
మాఘువచనశ్రీ । లాఘువవచోవిభవనాఘువశమానససుమౌఘువనజవ్రజని
దాఘువసుమూర్తీ । మేఘువదిభోత్తమఘటాఘువలయధ్వనినమోఘువసతీ
డ్యశరలాఘువభుజాజో । రాఘువసమానకవిలాఘువనివృత్తికరమాఘువన
పాలనవమేఘవరదానా ॥ ❁

❁ పైపద్యమునకర్థము. ❁

మాఘు=మాఘుమాసమందలి, వన=వనమున, కుందకుసుమౌఘు=
మొల్లపూరాశియందు, వలత్ = కదలుచున్న, ఉత్కట=అధికమైన,ర
సౌఘు=మకరందప్రవాహముచేత, వరణీయ=ఇచ్ఛయింపఁదగినదియై,జి
త=జయింపఁబడిన, మాఘువచనశ్రీ=మాఘుకవివాక్సంపదయొక్క, లా
ఘువ=మనోజ్ఞానముగల,వచోవిభవ=వాక్యసంపదఁగలవాఁడా? నాఘువశ
మానస=పాపరహితమైనమనసుఁగలవాఁడా? సుమౌఘు=దీనులనెడి, వ

నజవ్రజ= తామరగుంపులకు, నిదాఘవసుమా శ్రీ=నిదాఘలక్ష్మివంటియా కారముఁగలవాఁడా? మేఘవత్=మదయుతమైన, ఇభోత్తమఘట=గజస మూహముయొక్క, ఘవలయధ్వని=ఘంటాసముదయమందలిధ్వనిచేత, అమోఘ=అతిశయమగు, వసతి=గృహముచేత, ఈడ్య=స్తోత్రము చే యఁదగినవాఁడా? శరలాఘవ=బాణవేగముఁగలిగిన, భుజౌజో=భుజప్ర తాపముఁగలిగిన, రాఘవసమాన=రాఘవునితోసమానుఁడా? కవిలాఘ వనివృత్తికర=కవులచులకఁదనములనుపోఁగొట్టుటయందు, మాఘవన=మ ఘవనసంబంధమైన, పాలా=వృక్షమువంటివాఁడా? (అనఁగాఁబారిజాత మువంటివాఁడా?) మేఘవరదానా=మేఘమువంటిశ్రేష్ఠమైనదానముఁగల వాఁడా? ఇందుకునిఘంటుప్రయోగములు. నానార్థరత్నమాల. మేఘా(స్త్రీ) పాటలాయాంస్యాత్ । త్రిషునిష్ఫలదీనయోః॥ మేఘోనిదాఘేకింకిణ్యాం। ఘంటాయాఘటనేచషః । అగురుక్ష్వప్రసిస్సార । మనోజ్ఞేషులఘుస్త్రిషు । ఓఘః ప్రవాహేనివహే।నృత్తన్నత్తంపరంపరాం ॥ దుఃఖైనోవ్యసనేష్వఘం॥

౭౩౨॥ క ॥ మెచ్చితిననినిక్కముగా । నుచ్చాటనజేయఁదలఁచియున్న దియనివాఁ । డచ్చెంగటఁదత్పుతఁగని। తచ్చనికాసునకువెరవుబారకయం తట॥ ౭౩౩ ॥క ॥ ఓరమణిఁయిట్టులేటికి । సారమణీభూషలిడకయసురుసు రనుచుణ్ । దీరనిచింతాభరమున । గూరెదవిత్తెఱఁగుపేరుకొనుమాతెలి యఁణ్ ॥ ౭౩౪ ॥ చ ॥ తొలురతినీవునన్గలిచితోడగుమోవికికావిడాల్కర । మ్ములకునుబచ్చతాకడియముల్ జనుదోయికిహారముల్కటి । స్థలికినిమేఖ లంబును, బదంబునకందెయొసంగిపోరుటి । మ్ములవెనకొటకొప్పుబలముఁణ్ ముడికట్టులఁగట్టితేచెలీ ॥ ౭౩౫ ॥ ఉ ॥ ఏటికినన్నెదుర్కొనవదేటికికొంగిఁ టఁగుర్చిచేరవిం । తేటికివిన్ననయ్యెదవదేటికిచూచెదుటిత్తచూపుల్ణ్ । మాటిటివెందునీకులుకుమాటలునీనగుమోముశేటలో । పాటలపాటలా ధరకృపన్గనుమాయనువానమేటికిణ్ ॥

మోహము.

౭౩౬॥ సీ ॥ భామనీమోముఁదప్పకజూచుమోహంబునెలఁతనీస్నైసో

కనిలుచుచాళి। చాలనీమధురోక్తులాలించఁగలప్రేమపడఁతినీమోవిముద్దిచ్చు తలంపు । చెలువనీచన్గవఁజేపట్టుత మకంబుగలికిని స్గిలిగింతగొలుపువలపు। లలననీయూడిగంబులకుఁ జాల్పడుమేలువనితనీకౌఁగిటఁ బెనఁగుకుతమి।వె లఁదినీయుపరతిమీఁదఁబొలుచుహాళి । కొమ్మనినుదక్కి-దక్కి-ంచుకొనెడియూ స । ముమ్మరమ్ముగనన్నేచమోడిదగునె । చలముఁజాలించుపరిపూర్ణచం ద్రవదన॥ ... ... *

* త్రిప్రాసము - అపూర్వప్రయోగము. *

౭౩౭ ॥క॥ వెడవింటిజేనినేనియుఁ । గడకంటనెనేలుకొనఁగఁగలవెల నవలా। పడకింటిలోనవింతగు। కడకంటచరింతెనన్నుఁగాదనియవలన్॥ *

౭౩౮॥సీ॥ మేఁతలూసంగినబూఁతలు బూసినగనుకట్లొనర్చినగాతలిడి న। మందులు బెట్టినసందిటికడసీవికట్లుగట్టారులకుఁగాకయుండఁ।జెరివిన పూవులుచేనంటనిచ్చినవాడెలుగూర్చిన భద్రకాళి। బంపినమోహినినంపిన మంత్రతంత్రములబన్నినగావులమరిచినను । మాయలాడివియొకత్తృణప్రా యముగను । పడకలందులగుట్టికబాళిబెనచి । చెలువునిధనంబుతల్లికిఁజేర్చు నటుల । గావునీనాయెడతలంపులోవెలంది॥ ... ... *

* వృత్తప్రాససంస్మృతి. *

౭౩౯ ॥సీ॥ ఇదిగదాకొన్నిపన్నిదములనేసీవునెత్తమ్ములాడుపొందికల కూట। మిదిగదానీచేతహృదయంగమంబు గా వీణానినాదంబువిన్నచవిక। యిదిగదాయానాటికొదవినపొలమొల్క-వాదుదీర్చిననెఱవాదిచిలుక।యి దిగదామనము సమ్మదకథాలాపముల్మున్నుబలుక-చునున్నవెన్నెలబయు। లిదిగదా సంభ్రమారబ్ధమదనకదన । సమయసంజాతసమధికశ్రమముదీర। వేడుకల విశ్రమించినబైఁడిమేడ। మఱువనీతోడుదయఁజూడుమందగమన॥

* కావ్యలింగాలంకారహేత్వలంకారద్వయసాంకర్యము. *

౭౪౦॥సీ॥ కామినీనీనెమ్మొగము పూర్ణచంద్రుండుచెలువనీకనుబొను ల్పైఁఅకువిండ్లు । చివురాకుఁబోడినీచెవులుచక్కి-లములుతొయ్యలినీమోవి దొండపండు । తరుణినీదంతముల్దాడింబవిత్తులుకలకంఠకంఠినీపలుకుతేనె।

యింతినీనునుబుగ్గలిప్పపూమొగ్గలుబోటినీగుబ్బలుతాటిపండ్లు। బాలనీవళు
ల్ సైకపుపాలతెరలు । వనితనీకటిచక్కెరనునుపుదీవి। గనుకమధురాంగి
నీమేనుకమ్మతావి । విటహృదాకర్షణవిధాయివిద్యయయ్యె॥ ❋

{ శ్లేషానుప్రాణితరూపకాలంకార
వ్యక్తోపమాధ్వని. }

౨౪౧॥సీ॥ పల్లవపాణిధమ్మిల్లమభ్రచ్ఛాయమగువసిబ్బెంపుచన్నుఁగవ
సున్న । కంజాతనేత్రివక్త్రముమహాదర్శముమానవతీమణికానుబయలు ।
చిన్నారికన్నియజిగినెన్నొసలుకలచిలుకలకొల్కిపొక్కిలిభ్రమమ్ము । జ
వ్వనిరూపంబుచంచలాప్రియంబువారణయానమూగారుజల్లి । మైననా
కయింతిచూచిసయంతలోన। నెల్లవారలమిగులమోహింపఁజేయు । మహి
మగలనీకునఖిలభూమండలమున । మోహినీనామమన్వర్థమునఁబెలంగె॥ ❋

౨౪౨॥ఉ॥ గ్రక్కునగౌఁగిలించిదెలిగన్నులచల్లనిచూపుజూచినీ । చ
క్కెరమోవితేనియలాసంగిమనోజునికేళిఁదేల్చినా ! యక్కఱబాపుమ
న్నవదనాబ్జమునన్జియునవ్వుఁదెచ్చియా। జక్కవచంటియుట్లనియెజక్కెర
లాలెక్కడుముద్దుబల్కులన్॥ ... ... ❋

౨౪౩॥సీ॥చదువునుగుడికాల్వసాధనయునుకడనోసరించినయట్టియు
నికిఁదలఁచి । వీణాదిసంగీతవిద్యలాజ్ఞకుమళ్లనొప్పగించినయట్టియునికిఁద
లఁచి । దాసదాసీపశుతతిబరామరిసింపకూరకయున్నట్టియునికిఁదలఁచి।
యిల్లాలితోఁబొందునెడజేసియిచటనిన్నొంటియుంచినయట్టియునికిఁదలఁ
చి।యేమిపలుకనీకువెట్లుండునోయనె।దునికిఁదలఁచియగడుమనికిఁదలఁచి।
యున్నదానగానినిన్నెఱుంగకయుండఁ । గలదెచింతకొందుకారణంబు॥

❋ ఇష్టనిషేధాభాసరూపాక్షేపాలంకారము. ❋

౨౪౪॥సీ॥ తలఁపులోఁబాయకనిలుతనపునరుక్తియంతనీసొమ్మననా
ర్యవృత్తి। నినుపిడిమెలఁగలేననసంభావ్యంబు భర్తవీవననభఃప్రసవకాం
తు।తొలుదొల్తనిందురావలెనన్నగర్వోక్తిచనుదెంతునేననచపలగుణము।
మఱుఁడేచుననసాక్షిబరఁగనివచనంబుచలిగాద్పుసెకయనజనవిరుద్ధ। మర

యనీ యధీనమగునన్నలఁచునాక । ళాధరుండనభవదుపాలంబకీలి । గనుక
నేమాటలు నెఱుంగ నెనరునిలుపు । సాగుబడిహత్తగుణవిత్తనాగదత్త ॥
౭౪౫॥ గీ ॥ ఔరయన్నిఁటఁబ్రౌఢవీవాటవింత । గలుఁగయోనాగద
త్తార్య తెలుపుమనిన । నారయన్నిఁటబ్రౌఢవీవాటవింత । గలదు మోహిని
యిడనినన్గాచుటొకటి ॥ ... ... ❁

❁ అపూర్వప్రయోగము. ❁

౭౪౬॥ గీ ॥ సమయభేదంబులాత్మరాగంబుగనక । చూచియదుగనిని
నుమెచ్చబూచినానె । దయకురమ్మని చేసాఁచిపయఁటద్రివ్వ । మోహిని
తలంపులోనిను మోహరింప ॥ ... ... ❁

❁ వార్త. ❁

౭౪౭॥ గీ ॥ కరముగాజులుఘల్లనకంచెలోరయ । దత్తనిభనాగదత్తనీ
దత్తరంపు । గుత్తగానితనంబెత్తుగుత్తగాను । పంజమాటలఁగూడు నాలం
జరికను॥ ... ... ❁
౭౪౮॥ మ ॥ అవురాయెంతకుదట్టిగట్టితివి మేలాహాబళామంచివాఁ ।
డవెపోవేతెలుకచోటుఁగానవెకదా, టాటాల్గుణించంగనీ । తవళీవిద్య
లుజూపనోర్చునదివీటన్లేదుమాబోంట్లతో । నవుగాముల్గనట్టిత్రుళ్లకము
కాపోశనపాయమే ॥ ... ... ❁
౭౪౯॥ వ ॥ అనిమధ్యధీర పల్కినపల్కులుతనచెవులకుములుకులుగాఁ
గఁబులుకపులుకునఁగనుంగొని యవుడు॥ ... ... ❁

❁ గుణీభూతవ్యంగ్యము. ❁

౭౫౦॥ సీ ॥ గాజుకుప్పెలవంటిగబ్బిసిబ్బెపుటుబ్బుచిన్నిగుబ్బలుగోరఁ
జెనకవెఱచి । చీనిచక్కెరవంటిచెంగావివాతెఱయింతపల్మానసోకనీయ
కళికి । జిగిమల్లెపూవంటిచిన్నారినెమ్మేనుబిగువుగాఁగిఁటనానిపెనఁగఁద
లఁకి। [illegible] సతమ్మనూల్వంటియసదులేఁగౌనుపైనొరగఁగఁబరుండియొర
గఁగొంకి । మనసుదీరఁగనొకనాటియునికిలేక । మోసపోయితిఁగసికాటు
ముచ్చటలనె । నింతలోననేనన్నునీవింతసేయు । తెలుఁగనేరనికతనఁబూ
ర్ణేందువదన ॥ ... ... ❁

✽ ధ్వని. ✽

౭౫౧॥ సీ ॥ వడగండ్లచేత జేవరగుళ్లునిర్మింపఁబట్టి కన్నుండఁగన్నాపఁ దివియ। నిసుమున్నముసేయనెండమావులనీళ్ళు గావింపనేన్గుఁగన్నానలాఁగ । సీటతాల్ దేవింప నీళ్లుమూటఁగఁగట్టనెడపులిమీసలుయ్యేలలూనర్ప । బొమ్మలపోట్లాట పొనరింపవర్ష ధారలనెక్కి డిగఁబగల్ రాత్రిరాత్రిఁ । బగలూనర్పమాధ్వులశాస్త్రిపటిమదొరల । తలఁపుజంగాలబూటకంబులు గరీబు । కరుణ, కోమటినిజమును, గలికిచెలిమి । నేనుదెలియంగఁగలనె యోసానియవల॥ ... ... ✽

౭౫౨ ॥ సీ ॥ పొలఁతిబూరుగమానిపొడవడవికిఁగాయు వెన్నెలచెప్పుడువిద్యబిరుదు । మాష్టీనిబీరంబు, ముష్టిపండండంబు, పలనాటిగొల్లలపాటజాతి । వొమ్మరిపెద్దతనమ్ముతాబొమ్మసింగారమ్ము, బక్కయగారిభలిమి । వెలమతమానమ్ము, వెట్టిజాణతనమ్ము, రాచగబ్బితనమ్ము, నాచురితవు । కోఁతులశివమ్ము, నాలవజాతితపము । శ్రోత్రియుని తెలుఁగుకవిత కింశుకముతావి । జదునిచదువును, బెస్తనేస్తమ్ముపలెను । జేసితీజాడనిఁక నేమిసేయువాఁడ ॥ ౭౫౩. గీ ॥ రావిపువ్వును, బెండులోఁజేవ, పిచ్చుగుంటుపర్వును, గుజ్జుపుకొమ్ము, కాకి । తెలుపు, రాయంచనలుపు, మించులనిలకడ । గలుఁగ, వెలయాలివలపిలగలదెయనుచు ॥ ౭౫౪. గీ ॥ ఇవ్వగౌరగాకయుకొక్కమ్మబాయలేక । పణ్యవృద్ధాంగనామనోబాపద్రవమున । నారివేరంబురీతినిందదుఁదిరిగి । గోఁచికాఁడవ్యేబాపనకోఁడెకాఁడు ॥ ౭౫౫ ।సీ ॥ తలమాసిపువ్వుటెత్తులకుజిల్గురుమాలుబట్టగట్టినతలబట్టగట్టెఁ । బడవవాటునవాటుబడ్డచన్గజనిమ్మకాయగాచినచెయికాయగాచె । నాఁకటిపెక్కువనతివకౌఁగిఁటిసందిచిక్కబారిన మేనుచిక్కబారె । వెకలిమైతిరుగనేవేళసురతికేళికళలుజేరెడుమోముకళలుదేరె । నిన్నియునుగాకయూరకేమేలమాను । వారకాంతలచెంతలఁజేరెనేని। యేకులమేమివర్తనమెట్టిదనక । యేటిగౌరవమేమనిమెన్నగలదు ॥౭౫౬॥ గీ॥ తల్లిదండ్రులువానివర్తనమురోసి । ప్రాణములుదాఁచుకొనెదులాభం

బుగనిరి । వారిశుశ్రూషయందుఁ దధ్వనితయుండె । వాఁడు రెంటికిని జెడి
న రేవణునిబోలి॥ ౭౫౭ ॥ క ॥విచ్చలవిడిలంజలదిన । వెచ్చములకుఁ జూదగా
ని వెచ్చములకుని । పచ్చరమైతనలాహిరి। వెచ్చములకు లేక ముచ్చువిద్యకుఁ
జొచ్చెన్॥ ౭౫౮ ॥ వ॥ ఇత్తెఱంగున కన్యాగదత్తనిభుండగు నాగదత్తుండు ధీ
రశాంతనాయకత్వంబు ద్యాసనంబుఁ జేసి, గానంబు, కవితయు, కొక్కో
కంబు, జూదంబు, దేశభాష, లిపిజ్ఞానంబు, లిపిలేఖనంబు, చరాచరా
న్యధాకరణంబు, విలువిద్యయు, స్వరశాస్త్రపరిజ్ఞానంబు, శాకునంబు,
సాముద్రికంబు, రత్నపరీక్ష, అరదంబుఁ బఱపుటయు, తురగారోహ
ణంబు, మల్లశాస్త్రంబు, పాకచమత్కారంబు, దోహదప్రకారంబు,
ధాతుగంధరసవాదంబులు, కుట్టుపనులవినోదంబు, మహేంద్రజాలంబు
జలాగ్నిస్తంభనంబులు, మొనకట్టు, వాకట్టుజయస్తంభనంబు, వశ్యాక
ర్షణమోహనంబులు, విద్వేషణోచ్చాటన సంహరణకాలవచనంబులు,
పక్షిగతిభేదంబులు, యోగరాగంబు, వచనసిద్ధి, ఘుటికాసిద్ధి, యింద్రజా
లంబు, అంజనంబు, ధ్వనివిశేషజ్ఞానంబు- వంచనంబు, స్వరవంచనంబు,
మణిమంత్రౌషధక్రియలు, చోరత్వంబు, చిత్తరువువ్రాయుటయు, లోహ
కారకత్వంబు, కాసెపనియు, కులాలకర్మంబు, వడ్లంగిపనియు, మేదరప
నియు, జోళ్లునిర్మించుటయు, సాలెపనియు నదృశ్యకరణి, దూత్యకరణి,
వేటసన్నాహంబు, చేరంబు, పాశుపాల్యంబు, కృషియు, మైరేయంబు
లుగూర్పువగలు, లావుకకుక్కుటమేషాదులఁ బోరుహత్తించుటయు, న నె
డు చౌషష్టివిద్యల నెఱింగి, దత్తరమ్మలకొంచలేక యదరుబెదరు సోకనీక మ
దముమీఱ ముదముచేర నొంటికినొంటి దప్పికిదప్పి నిదుర కానిదుర చేసి తన
తో వాసికిను ర్వర నెవ్వరైనా నానబూనుదురా నుదురకన్నుగలదొరవాడు
రు కాకనిఁకనీదైవానుగ్రహంబున నిజదురాగ్రహంబుననుగ్రాదివిగ్రహం
బులు విగ్రహంబుననిగ్రంబు సేయు జాగ్రతనుండేవి, కాదంబరీపానవాదం
బున మోడంబుమీఱిజూదంబున చౌర్యవినోదంబున సంసారఖేదంబు విడి
చి, లజ్జగడచి, మట్టువీడి గుట్టుఁబోనాడి రట్టునకులోఁగ పెట్టునకునాగి,

పెక్కుమాటలొక్కచోటపిక్కటిల్ల తక్కులెల్లబూటు వగలుమాటతెగ లు చాలదెలిసిలీలమలసి వడిసుళ్ళనుబడిగుళ్ళనుజరియింపుచు సిరిపెంపుచు నిజజంఘన్యమాన కైశవగాత్రుండునుతంతన్యమానదురితచరిత్రుండునుపా షత్యమానాంబుస్వీకృత కలితముఖుండును రారజ్యమానదుష్టసఖుండును నగుచునగుచు నందునందునందుఁజెన్నొందువాసరమ్ములు మీసరమ్ములు గాఁజాలకడపటగడపంజాలక॥ ౭౫౯ ॥ గీ ॥ కావుములుబంతిసికముళ్ళగ ద్దగోరు । నల్లదట్టిసబిల్లకన్నంపుకత్తి । బూదిదివ్వార్పుపురువిసుమూదు గోవి । తోలునిచ్చెనమొదలుముందుగధరించి॥ ... ❋

❋ అశుభశకునములు. ❋

౭౬౦॥ సీ ॥ ఎచటకేగెదవనియెవ్వగునడుగకతంబళివాపఁదు తారసి లక । తుమ్మెదుపులినక్కతోషువచ్చెదననుపలుకులువీనులవినకపిల్లి । యు ద్దంబుగాకనుగొడ్డురాలెదుటనునిలువక జాగిలంబలుకుడిడక । పాలవె నక్కకుబోకపక్కపైరొప్పకపొనుకుబడినయగ్గిబొగ్గులుదిస । మొలనరుప రపుమైలచీరలునుదూచి । కసవుతొండయుగుడ్డిమూగకటిచిలువ । విధవ కుండేలుపొగవాంటిపిచ్చుగుంటు । నూనెతలవానియెదురుగాఁగానబడక॥

❋ శుభశకునములు. ❋

౭౬౧ ॥ సీ ॥ మునుక్షేమకారియాడినపాలకుడినుండియెడమకేతెంచి నఁగుడిభుజమద । రినవాయసంబుదీర్చినపైడికంటెవేక్షలయబలికినబంగా రుకలశ । మెదురైనగుడిపల్కులెనసినగాడిదలెలుగిడవేశ్యలనెలమిగన్న । కలకలదక్షిణగాళిపల్కినమేనజల్లనిగాడ్పువిసరినఁగవగ । బ్రాహ్మణులె దిర్చిననుఘంటరవళివినిన । నైదువలుపాటఁబాడిననశ్వహేష । వినబడినఁ బంధ్లుగానవచ్చినవిమొదలు । మేలుశకునంబులెటిఁగి యవ్వేళలందు ॥

౭౬౨॥ క ॥ ఆయనసేయనిపాతక । మేయనువునలేకఁబురికినెడమైజ నిచా । బోయలఁగూడుకదెలువుల । నాయకులేతేరతానునడుమునడఁ చుచుఁ ॥ ... ... ❋

౭౬౩॥ గీ ॥ ఎన్నిగోహింసలెన్నిస్త్రీహింసలెన్ని । విప్రహింసలుగు

రువాలపింఛ । లెన్నిగావించెనేమనియెన్నుకొనునొ । పోయెనీతంబు దాపనబోయమదిని ॥ ... ... *

౨౬౪ ॥ క ॥ ఆజాడలమెలఁగుచునే । యేజాడలఁగట్టికొట్టియెదలఁగిరాతుల్ । జేజేయనిదనుఁగొలువఁగ । రాజులనగరములుజొచ్చి రాయిడిఁజేయున్ ॥ ... ... *

* చప్పన్నదేశనామధేయసీసము. *

౨౬౫॥ మాళవమళయాళమత్స్యచోళవిదేహకురు విదర్భపుళిందకొంకణాంగ । కర్ణాటచేదికొంకణవత్సనింహళమద్రభోటసుదేష్ణమగధయవన । కాశవరాటకేకయకుంతలావంతిసౌరాష్ట్రశబరాంధ్రచేరపాండ్య । ఘూర్జరసాళ్వకుకురుహూణనేపాళబాహ్లీకశకవంగపౌండ్రలాటకోసల కరూశపాంచాలకుత్సనిషధ । సింధుగాంధారకేరళసింగళాట్ట । శూరసేనోత్కళమరుకాశ్మీరబర్బ । రకరహాటాఖ్యదేశముల్ప్రబలితిరిగి ॥ *

౨౬౬॥ ఉ ॥ కామగమైనరూపములుగాంచుకకాంచిగయాప్రయాగమా । యామధురాకవేతనయాయమునాసరయూమలాపహా । హైమవసుంధరాచలహిమాచలరాజితశైలతామ్రప । ర్ణీముఖవాహినీపురవనీనగముల్చరియించియావలన్ ॥ ౨౬౭ క ॥ లోవాడియువావాడియు । చేవాడియుఁగలిగిమిగులసీమారామా । గ్రామాగ్రహారజనపద । దేవస్థానాటవులనుద్రిమ్మరుకతనన్ ॥ ౨౬౮॥సీ ॥ వలుదగుబ్బలమీఁదిచలువముత్తెపుపేరులిరుకునిల్వులదట్టిపొరలఁజొనిపి । సాగిమిక్కుటుజూపిసోగవ్రేళ్లనుమట్టియలుజిమ్మియంకులనఁచితిగచి । యవలివానికిసున్నమందిచ్చిచేదీయుననువునకమ్మలల్లంతమీటి । సందడినలజడినందజేయిమ్మనియుంగరంబులులాగిచెంగవిడిచి । గత్తెరలనొడ్డియాణముల్గత్తిరించి । కుంపటిసుములసవరంపుకుప్పలూచ్చి । కౌసలయువిజూపిమెడనూలికీలువాపి । వరుసవారలవెతలఁబాల్పరచిరందు ॥ ౨౬౯ ॥ క ॥ ఇరువురుముప్వురునలువురు । తెరువులఁదెరువరులఁదామదెరువరులగుచున్ । చూరవగసినొంటిపాటున । మొఱపెట్టఁగఁగొనిరిచేఁ ముదుపులుకడిమిన్ ॥౨౭౦॥ సీ॥నిచు

రించువారిలోనిమురించినటులుండిదొరికినవెత్తుకజరుగువారు। మీవారువీరె రమ్మా వెంటనపిల్చి పడుచులనెగమీటిపరుచువారు । సున్నంబులోపలసా క్కుముందులుబెట్టికలిగినవంకించితలఁగువారు । వెలయాంద్రదప్పుచెవులు దార్చిబంతులునోటిలోనిడిదోచిదాటువారు। కొంగురాలనుపెఁశతలఁగొ ట్టికెడపి । సొమ్ములాగించిసందడిజూణుఁగువారు। తారుదొంగలిదొంగలఁ దామెలతిమి । పట్టుపట్టంచునూడనిబాడువారు ।౭౭౧॥ వ ॥ ఇట్లుదిరిగి తిరిగి యున్నత్తుఁడైననాగదత్తుండు, తత్తడికిత్తుమొత్తంబు మిణుగుర్లఁబో లి, యంబరంబులడంబరంబులు, బంగారు సొమ్ములసింగారంబులు, చూ పులమేపులు, పిలుపుమెలపులు నయమ్ముల భయమ్ములు, కొర్వులనవ్వ లు, యిక్కవలమక్కవలు, గచ్చులమెచ్చులు, గలిఁగి తద్భటులంతనంత గ్గతంబున ॥ ౭౭౨. క॥అందులనుదనివిచాలక । యందటునొకచోటఁగూ డి యదిరామనకీ । సందడిజూణుగులఁదీరునె । తుందుదుకులసామిసొమ్ము దోఁచకయున్నన్॥౭౭౩.చ॥ అనిరథమార్గమందరిగియావలమావులతోటఁ బట్టిమాం । బుధినినినుందుగ్రింకకయమున్నగడగ్గరఁజేరియందటున్।గను కనివెన్నుబొక్కసముగ్రక్కనసడ్డముమూరిజూచివొ। చినటులరత్నకాం చనవిశేషసువస్తులుగొంచువ్రేల్మిడిన్॥ ... ... ❀

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౭౭౪. క॥ వెడలహరిభటులుపైకొని । కమవడియాసొమ్ములమవికా స్కలిడుగతిన్ । బడవైచిపోవఁగనివెం । బడియార్పులఁబొడు పొమువే నివదనడరుటయున్॥ ... ... ❀

❀ అపూర్వప్రయోగము. ❀

౭౭౫. క ॥ నడచినఁబాటుండప్పుడు । కడిశలయరిగె యుధరించికతి వేలుపుబ । ల్దపములుదనునతికినఁగని । కుడిమొదములఁదగ్గియొడ్డుకొనుచు న్నెలువన్॥ ... ... ❀

❀ వీరరసము. ❀

౭౭౬. ఉ॥ గొంతులునొవ్వఁగాఁబరవఁగూతలుగూసినబంటులైతిరో।

పంతములేలనాయెదుట బాలులుదీరుఁడుమైలసంతలో । గంతులుసాగ వంతయునుగానఁగనయ్యెదులెస్సఁగోసెఁగా । మంతరసానిబొడ్డుతృణ మాత్రములో మిముగెల్వకుండినన్॥ ... ... ✻

✻ అపూర్వప్రయోగము. ✻

౭౭౭॥క॥ ఏవాఁడుగలాఁడింపుల । నావడిజగడమునకెదురనగరిపుసుతుఁడైన । నావెఱవకనిలఁగలఁడే। కావుననేనిపుడగెల్వఁగైకొనువరయన్॥

✻ ప్రాసభేదము. ✻

౭౭౮॥ క ॥ నేతునుమంత్రములందఱ । నేతునుదప్రిపులప్రేవులీరణము నకున్ । నేతుబ్రియంపదుపాలువుగ । నేత్రివిధమ్ములనుమీర లెనయేత నకున్॥ ... ... ✻

✻ రౌద్రరసము. ✻

౭౭౯॥ క ॥ చెఱకులఁబన్నిదమాడిన । తెఱఁగునమీరూపులొక్కతేప నెనసిచే । నఱకుచుబేతాళునకే । డ్తెఱనెత్తురుసాకసాకతీరునసేతున్॥✻

✻ భయానకము. ప్రాసభేదము. ✻

౭౮౦॥ క ॥ నాక్కత్తగాంచుఁడంచును । చీకాకుఁగరెండిమేలచెల్లాచె దరై । మూకబరతెరవిస్తరుక । ఢాకన్ఝూటుధడయుద్భటదుముకుమొనలన్॥ ... ... ✻

✻ అపూర్వప్రయోగము. ✻

౭౮౧ ॥ క ॥ మిడుగురులురాలఁబొడిచిన । కదువడిదప్పించిలేదుగా యనితారా । బడుగుంబాపనిబాపని । యెడతెగనియ్యకనుజుట్టిమేసల వానిన్॥ ... ... ✻

౭౮౨॥ క ॥ కేడెముకత్తితుపాకీ । కొడియువిండ్లమ్ములీటెలంగొనితొలుతన్। జోడుబుదాలిచిమేనులు । జోడులుతమకన్నలేదుసూసవికినుకన్॥

✻అపూర్వప్రయోగము. ✻

౭౮౩॥క॥ తనువులనుచెక్కుచెమరక । యనిచేసిననాగదత్తుఁడాసేన నలఁజేర్కొనితూఁచుమార్కొనిధో। రనగరిడిన్పాముచేయురహినెఱ వేస్కన్॥ ... ... ✻

అద్భుతరసము.

౭౮౪॥ క ॥ మొనచేసినచోటనధుము । కనుధుముకను సేయుతఱిని కొంచెపుమొనయుఁ । మొనధుముకుధుమముకు మొనయును । గనుపించక జేసియంత కాంతాళమునన్॥ ... ... *

౭౮౫ ॥ క ॥ పద్దుగవెన్నునిబలముల । కుద్దుల పేర్పడిదిటమ్ములొద్దిక యగుటన్।గద్దింపుల చేఁజప్పుడు । విద్దెలువినుపించురీతివితతము మెఱయన్॥

అపూర్వప్రయోగము.

౭౮౬ ॥క॥ ఇది మొనయిదినరుకిదిపో । టిదిమీటిది చూటిదిధుముకిదెంబ డెయనితా । రుదిరిపడిబండ్లుగీటుచు । సదమదముగఁగాలుఁ గేలుజంటఁబ నంగన్॥ ... ... *

౭౮౭॥ క ॥ హరులున్హరులునుగిరులున్ । గిరులునుగరులున్గరులునుగిరులున్గిరులున్ । మఱియుమఱిసుర మొనర్చిన । కరణిన్సరిఁబోరిపోరిగరుసుదురుసునన్॥ ... ... *

నవరసోపమానయుద్ధవచనము.

౭౮౮॥ఆ యెడ నా యెడవయసుబాయబోయులు దండితనంబునఁజండింపుచు, భ్రాంతంబుఁద్భ్రాంతం బాప్లుతంబావిష్కృతం బాహీకంబవిధంబకరంబవికరంబు, విశ్రుతంబు, మానుషంబు, నిర్మర్యాదంబు, చిత్రంబు, భిన్నంబు, సవ్యజానువు, జానువు, క్షిప్తంబు, ధృతంబు, గుడంబంబు, అంబనంబు, సవ్యబాహువు, వినిబాహువు, త్రిబాహువు, సవ్యోత్తరంబుత్తరంబు, సవ్యకరంబు, తుంగబాహువు, ప్రదికంబు, యోధికంబాపృష్ఠప్రహారంబు, వల్గితంబు, కుంచితంబు, స్వస్తికంబునను ద్వాత్రింశత్ప్రచారణవ్యాపారంబులబదారించి, పరిభ్రమించి, కొలిచినబంటులవలె చారవగల్పించుకొని బిరుదుమాష్టీలయునికిదండయేమరక, చోరులగతి హెచ్చరికదప్పక, లోభులకరణిఁగేలుసడలక, వసంతములాడెదు పెండ్లికొమరుల మాడ్కి నాసనెదు రెక్కి మైనజిమ్మి, కోమట్లవహాని లెక్కపెట్టక, బచ్చలసరవిసరకుఁగొనక, నిస్పృహులవిధంబునఁదృణీకరించి, మాంత్రికులపగ

దిహుంకృతులునిగుడించి, విటుల మీరభయంబులువిడిచి, వీరావేశంబుల నట్టహాసంబులు సేసి, రోసంబులఁ గోరమీసంబులఁ దీఁటుచుఁగలంగక, తొలంగక - తిరుగుడుఁబడక, నైదుఁబడి సేయక - ధీరంబులు చెడక లీలువోక యొడక యొద్దిగిలక వేసరక వెక్కసంబు వేడుక గదుర ససమ సమరంబున సవ్యమండలముగానుండినం బుండరీకాక్షునిగింకరులుసాహం కారులై శంకింపక కడివంక పక్కళంబు గాని మొక్కలంబునడాసి కరా చూరులనరఘూటులు వ్రేసిన భిల్లవల్లభుల త్తెఱంగునకుఁజి త్తంబులుహత్తనీక వడిదరగక, పాటింపక, కూలంబుచూపక,నోసరిలక, సడలక, సందీక, వేగిరపడక, జిరచిరటర లెంచక, చలింపక,చాయదరుగనీక, గడిదలలూని ఝుళిపించియునుతాలించియు, వంచియుఁ గమ్మియుఁ జేకువయుఁ దెలివి యుమదంబును మచ్చరంబును వేరంబునువెరవును తెంపును సొంపును నిం పుమీఱఁబిడుగులు బిడుగులు గదిసినచందంబున ముఖచాళిఖానివారలపై ధాటుధారలుంజూపనప్పట్టునజుట్టుపిట్టలావునై ట్టెంపుఁదాలుపుబలగంబు స్వస్తికంబుననొడ్డుకొని తమకంబులఁగమకింపుచు హుంకుమత్తునతూరి యం పరల పరంపరల మెపరలాడిన హుసియనిదొందడినిపుళిందులు కలకుమీ తి చుఱుకుచూపులుచూచి యెందుఁబోయెదరు నిలునిలుమనిహూఁతలుసేసి గడుసుగొన్నగడిదలలు విఱిచికిఁజొనిపి మేనులుబలులు గాఁజూచి గోవిం దునిసేవకులుచారఁగూడక పేరములుబాఱి లారితుపాకులుసంధించినమేను లువంచిబొంకించినాగదత్తుందు తసబలంబులనెచ్చరించి పరుజులో నెడగం డ్రపిడిపట్టుగట్టిగాహత్తించి పరుఁజుంచుపూనికకై పరుజించి తగ్గితగ్గిడగ్గరి డిగ్గనసంభ్రటితనాట్యములు సేయుజగ్గునకుఁదమ్మికంటిబలంబంటువీడకగం టిమిగంటిబుమేలుమేలని పొగడిగదలని గుడియెడ తెగకంబొడిచివెంబడి మొ లపిడెమ్ములు ఝురీనదిగిచి యత్తఱిమిముకదఱిమి కుప్పిన్నచెమ్మట జెందకతే దబడకబుడిబుడినడలనొ ళ్లొసొకనీకుండ చూచినిలుచుక కఫాలు కఫాలున మారణిబడిబడిబెడాలునజొచ్చిబిడాబిడిసరిబిత్తరులమిడుకదఱిమి హత్తినక డాకడికరంబులయడిదంబులు బెడిదంబులుగావొకటొకటొరసి ఝల్లుఝ

ల్లునమిడుగురులరాలుచు వింజామరల కోవ్రులతేవఁగోలమెఱుంగుల తెఱం గునఁగోలాటమ్ములాడుబొమ్మలకైవడి, మురహరునకుఁబురవిజయేందిరర తనంపుటారతులెత్తిన జోతులరీతిఁగన్పట్టియుండఁగండుమీఱి రెండువెగల నంబులఁజలంబులద్వంద్వయుద్ధంబునకుసన్నద్ధులై, యంతటంతటనందంద నక్కడక్కడ నాడాడ జోడులుగూడి, పాచికలచొప్పున, జంట కరుల్లపోలిక, పాములదారి, తాళపుఁజిప్పలభంగి,శస్త్రాశస్త్రి,కుంతాకుం తి,దండాదండి, ఖడ్గాఖడ్గి,గదాగది, బాహాబాహి,ముష్టాముష్టి,కచాకచి, రోహారి సాహరింబెనంగుచు, మేనులువంచుచుఁదటాలున నేదుఁబందుల చాద్పున నెఱకలునిట్రబొమవనొగ్గళ్లు ఘూడించుచుమసరుచు కొసరుచుఁ దిట్టుచుఁగొట్టుచుఁ బాయుచు డాయుచు జడియుచు నొడియుచుఁగదలు చుఁబొదలుచు మిడుకుచు మెడుకుచు వ్రేయుచు రోయుచు విసరుచుఁ గ సరుచుఁ జిమ్ముచు రెమ్ముచుఁ బొమచుచు విడుచుచు నఱకుచు బెరుకుచు నాఁబోతుల కుమ్ములాటమర్యాదను, బెబ్బులులుతారసించినవరుసను,లు లాయంబులు తలపడిలవడువునను, తగరులు సన్నలదారొక్కన్నవీఁక, తు లువలపోట్లాటమాడ్కి, రక్కాము పుంజులుకఱచి కాట్లజట్టులు గఱచుక నారెలుదుస్సిపాఱువరుస వ్రేటులువ్రేసినమెరవడిని, చలముఁగలిగినపికిలి పిట్టల కిరకిరపెక్కులొక్కని మలపములిడుచుఁగిలకొట్టుచుతెక్కలార్పు చులవెటిలఁద్రిప్పుచుఁబింబములుసేయుచుఁ దలలాడి పుచుఁ గటుకుకట్టుక్కు నఁబల్లుపోఁకబిరబిరఁజట్టుకొని వెలిమైనతావులుముడిగిసరసుకకఱచినకా టులువిడకకాళ్లుపట్టుకపడిమెగరోజుసవతునసు,పిచ్చుకలుకాట్లాడిపట్లుప ట్టెడిజోడున నొండొరువులతనువులుజర్ఝరితంబులై చిరిగితరుణమునసరు ణమునజొత్తిల్లిజొత్తుపాపలవగనుపూఁచిన మోదుగులలాగున రౌద్రరస ము వెల్లిబర్వినయందంబునమించుచుమఱియుఁబెక్కువిన్నాణంబులుసేయుచుఁ బక్కటెమ్ములువమ్ముగా మోకాళ్లనూఁకుచు తలతలందాకుచు కేలుకే లునుజట్టియందుకొనుచు రొమ్మురొమ్మునఁగదియించుచుభుజమును భుజమున నొత్తుచు నడుగడుగునఁదాటింపుచు పీటజోదులనుబడాయింపుచు మదుల

సెదుగరోసమ్ములఁ బెంపుచు వెదరి బెదరి కాంచుచు నలసి సొలసి యలంత జెం
దిచింత జెంది బడలికనొంది వడమించి సేదగాంచి దిటముడిఁగి రుటమడఁగి
లావులు సడలుచుఁ గొంతకొంతయడలుచు మిడిగ్రుడ్లు బిరబిర ద్రిప్పుచు చక్ర
మ్ములనీటునజిరజిరఁ దిరిగి దగల నెగరొప్పుచుఁ జమురుసడలిన దీపంబులకర
ణి తాల్చిన ప్రత్తివత్తుల రూపున నలచిన నిశ్శ్వాసంబ్లసూటిమధించిన రసముని
ధాన దారుచుదూరుచు మెడలు నలసియు, తొడలు బడసియు, మూపులుబ
గిలియు, పీఁపులునాగిలియు, ముక్కులుచదిసియు, చెక్కులుగదిసియు,
ప్రక్కలువీలియు, డొక్కలుచీలియు, బీభత్సాద్భుతరసంబులు బెనంగొ
నఁ బరస్పర విజయేచ్ఛలఁ జిక్కుదీసినటుల, దాయాదుల పాళ్ళుబంచినయు
పమను, రాలుద్రీలిన హావణిక, సంజవేళ జక్కవలుకవ లెడబాసిన చందం
బున, తెరప్రతిమల తులను, కాంతలు సొలయల్కల మాలు మొగంబులు బె
ట్టిన సొగసున నిరువాగిరువాగ్రై జోదుపట్లు పీడిన జాడతోడ నెనిజబలంబులఁ బ
ద్మాత్ముండు జిఉనగవు మొగమునఁ జెంగలింప శాంతస్వాంతంబుతోదయాద్రై
వాఁడగనుంగొని కాయంబుల గాయంబులు మాయంజేసి వొమ్మికయ్యము
నకు సెలవిచ్చిన మోహరమ్ముగునని మొనలో నా వేళ దన సేగుఁ జెంల్లి శృం
గారరసంబు సంబరాలదినుసున దిక్కులు బిక్కటిల్లను ల్లరవు బిరుదధ్వజప
టపటల పటపటాత్కారంబులు, స్యందనఘటిత ఘంటికాఘణఘణాత్కా
రంబులు, మావంతుల హుంకారంబులు, రథికుల సింహనాదసారంబులు,
మదావళుల ఘీంకారంబులు, వాజిహేషాచమత్కారంబులు, రాహుత్తు
లఝూత్కారంబులు, వీరభట హుంపూర్వక కహకహారభటివారంబులు,
దండిదారుల కలకలారవంబులు, క్రేక్కుల కైవారంబులు, సింజినుల టంకా
రంబులు, నిస్సాణంబుల ధణంధణలు, ధమామీల దిందిమ్ములు, విజయశం
ఖంబుల ఘుమంఘుమలు, ఫిరంగుల ధిం ధిమ్ములు, జబరుజంగుల ఖంగురింగు
లు, గుంటిక్రోవుల డబ్బుడబ్బులు, తుపాకీల ఢెళఢెళలు, బాణముల చరచర
లు, లకోరీల రింగురింగులు, పెట్లగ్రోవుల వరుసల ఖంగు పెఠీల్ ఢిమిరింగుక
ఢీల్ ధమీల్ ధాంగుఖణీల్ గభుల్ చబాల్ ధాంధంకరణశబ్దంబుల బ్దంబుల గర్జ

లఁదర్శించి, యొక్కమొగిభూనభోంతరంబు భోరుకలంగనకోలాహలం బువిని మునుపనిచేసినవీరులవీరరసంబుఁగని యిఁకనిల్వరాదని యందునాగ దత్తుండుముందుగాఁగొందఱుపుళిందులుదక్కఁదక్కినబోయలు, మందిభ యమునందిభయానకకరుణారసంబులు కళవళమందనదరి బెదరికన్నెదరి, యళికి, బిట్టుళికి, తలఁకి, దెసచెడి, కలగుండుబడి, హల్లకల్లోలమై, అతల కుతలమై, యట్టిట్టై, యుఱ్ఱూఁతలూఁగి, హఠాత్పలాయనంబుగానెక్కడ నున్నవారక్కడనుంచి కలవస్తువులుడించి, లక్షోపక్షలు, కోటానకోట్లు, తండోపతండములు, పుంఖానుపుంఖంబులు, శాఖోపశాఖలు, నేలయీనిన టుల, మున్నీరువెల్లివిరిసినవైఖరి, పుట్టుయిసుళ్ళకరణి, కాకులజోక, కొం డమ్రుచ్చులబాగున, గాడ్పుచేఁబోవుచాక్కాకులరేక, బుట్టివాయివెడ లుపులుగులమట్టున, చట్టంబులనెగయు నాకాశబాణంబులదుఱుసున, నిచ్చలిచ్చల విచ్చుమొగ్గ విరాలిమొగ్గగాకంచుమించై, చిందరవందరై, చీ కాకై, తారుమారై, పంచబంగాళమై, చెల్లాచెదరై, గజిబిజియై, బెం డాబెడస్సై, కకావికలై, పటాపంచలై, యథాయథలై, జలకెట్టెలతండం బులై, గొఱ్ఱెదాటులై, చెఱుకుబండమీది పోకలై, జల్లించి యొకఁడుపో యినత్రోవనొకఁడుబోక, నొకనివెంటనొకఁడంటక, నొకనిపల్కునొకఁడు వినక, నొకనిమొగంబొకఁడుసూడక, గొందఱుపిలపిలంబాఱి యీఁబారిద ప్పినబలుసాకుఁదిని బ్రతుకవచ్చుననుచుఁదిరిగిచూడక కాలికొద్దివడిఁబాఱు వారును, గొందఱుబిరబిరబోలేక పొట్టిపొట్టలబరువున బుసకొట్టుచునడు గులుదడబడబొరగిలఁబడియతనిభక్తులసూటి పొర్లుదండంబుల వగలఁబొర్లి పొర్లిపోవువారును, కొందఱుదులదులబఱతెంచి దడదడగుండెలు డల్లడము లందగన్నులఁజీకట్లుగ్రమ్మఁదెరవులుగానకనిండు చెఱువులుజొచ్చియఱ్ఱుల బంటినీళ్లలోనిలచి తెలివిదప్పి డప్పి డప్పియనువారును, కొందఱుదుడి దుడి బోయిపదము పదమునదాఁకి మ్రొగ్గిదిగ్గునలేచి కాట్రేడాయీతూఁకుదరిఁ జేర్చి తేనెనీపాలముచుట్లు క్రొవ్వినమెకంబులకకుట్లుతోరణంబులు గట్టించి జాతరలుసేయించెదమని వేడుకొనువారును, కొందఱుబుడిబుడి జనిదూప

ను జాలిబట్టి తెప్పిరిలి తమయాకిరాండ్రసూడఁగలిగినఁ జాలుకంబమురా
యానీకుగలపణ్యారములు సాగింతుమనుచు జగ్గుజగ్గునపరువులెత్తితొడలు
వడంకతొట్రిలిమొగ్గితగ్గుచుదగ్గుచు గేకరించినాలు కలఁ దడిలేకనుమియుకు
లోఁజిక్కిగుబ్బుగుబ్బునమూల్గుచు నీల్గుచుఁబోవువారును, కొందఱుగునగున
నేగిచేరువఁబుట్టలఁజేరువారును, కొందఱు నోటిచీగముల దాసళ్ళుపెల్లున
నోరులఁబూరులుగఱచువారును, కొందఱుతిరుణాళ్ళప్రజనిజముననోవేంక
టేశాశరణుశరణు కావుకావుమని గోవిందలిడువారును, కొందఱు బిరబి
రగట్టు లెక్కువారును, కొందఱు దొందుమేనులనిటు నటుకదలలేక జీని
పందులపొందికను రక్తార్ద్ర వస్త్రంబులతో బ్రాణాచారంబుల మెళకువ
నొదిగి తలక్రిందఁజేతులిడికొని యోవడ్డికాసులస్వామీ యీమాఱు గాచిన
బిడ్డలంగని మీపేరుఁ బెట్టెదమని మ్రొక్కుచుఁగన్నులు మోద్చుకొని యుం
డువారును, కొందఱు దొమ్మరులగుఱుతున నమాసాయనిబడిలీఁగెలవెంబడి
నెగఁబ్రాకువారును, కొందఱుబెరుకు బాపనపిసాసిబోయల నమ్మించి
తొడుకవచ్చిలచ్చిమగనితోఁబోరువెట్టుకొని యండఱుఁజంపనెసురుఁబెట్టె
ననిమోమోటములేక చుల్లరపువాకువాకులదెప్పిచెప్పి శరబడులంజేరువా
రును, కొందఱాసాగదత్తునింగనుంగొని యోరిపాటుబోయీ నీగొనంబో
రబోమె, బెండుమునుఁగుట, గుండుదేలుట, కప్పకాటు, బాపనపోటు, గ
లదానీవుచింబోతు గంబీరంబున గూబజంకెనలుసేయుచు నిన్నాళ్ళవలెని
న్నాళ్ళలో తెరవాటుగొట్టి పొట్టసాకుచు కక్కువమేరనీవలె దిరుగకప
రుసుబుద్ధిపొడమికొఱవిఁదలరాచుకొనువైపునగ్గితోమిడుత యొరసినబ
ద్ధతి, గారుతో దోమఢీకొనుత్రోవ సింగంబుతో జాగిలంబుగవయుజాడ,
బెబ్బులితోసిఁగపులియెదిరించినపొలుపునఁ, దమ్మికంటిఱలంబుతోఁగంటుబ
లాదూరనియెంచక బలాదూరనిన నీనఘుమంత్రపు దొరతనము నీబంటునె
ఱతనముహాస్యరసంబునకాస్పదంబయ్యె, నీవేగెలును, పెగ్గెలుమునుపుగ
వదలుము, యింకనినుగొల్చిన వడిగలతనంబుదక్కదని, మిడిసిపడుమీనుక
రణి, నీటముంచివిడిచిన సొరకాయ యొగసిననిక్కున, బిగిసిమిట్టిపడికేర

ఢంబులుబల్లుగారుడంబులుసాలించి, మెల్లమెల్లనేయవ్వలికివచ్చి, యడిదం
బులువిడిచి గరుడగంబంబులడంబున, గండారంబులబొమ్మలరహిని, మా
నులతీవను, చక్కఁగామేనులునిసుమంతగదలనీకనిలుచువారును, కొందఱు
వంకసిగలూడ మొలఁజుట్టినదట్టులువీడబిళ్ళ మెట్లవాళ్లుతునకలైచీరాడ సొ
క్కవీడెంపుచొంగలు సెలవులపైఁజిందులాడమిడిగవలికనుకన్నెలేళ్లవలెఁ
జెంగుచెంగునదాటి తమపరువులంటువారిలఁగలరేయని కిలార్చి కొలిచిన
కొలువులువీటఁబోనిమ్ము పాటిగీములంజేరిన మేరలుదక్కనని గ్రక్కనసూ
డనిబాడువారునునై, తనబలంబుచదరంగబలమువంటి హరిచతురంగబ
లంబున కూరకయెడారునంబెగ్గడిలనెగ్గి వేటకాండ్రుచొప్పుడువెట్టఁబొద
లువెల్వడిపిట్టలెగిరిపోవుచాడ్పున గట్టులగుట్టల చెఱువులకురువుల డొంక
లవంకల నీరంబులఁదీరంబులఁ గోనలఁగానలఁగలసిన యందుకావంతవం
తఁజెందక బలవంతుండైన నాగదత్తుండు దనపొత్తునహత్తిసావాసంబుచే
సి సాహసంబుగఁగొలుచుబోయజాతంపు పెద్దవాండ్రతో మీరుకంటిరో
కానలేవో పెక్కండ్రు జాతిబోయలీయెడనీలాగాయెనైన నేమాయెనా
మాయలింకసూడుండీసూడుమీకుదిరుగమీకొప్పని వారికొఱ్ఱివ్వనినణఁగింతు
మీకున్నఁజాలుననిననామేటితో వారలోరప్పరవ్వనీయుప్పుదిన్నవారముగా
వునతారునీతోటివారము యెందుకాకరుమవుసాకిరిలేకున్ననినువంటిజన్ని
గట్టులుసాకిరియని సెప్పనేల నీనేలనీనేలచెఱువుతెగివెల్లువఁబోయెడినీళ్ళరి
గట్టఁగూడునా పోయినప్రాణంబులు మగుడునాయిత్తడిపుత్తడివలె యొ
ఱకువచ్చునా సామిదోగులైపాఱిపోయెడివారు తిరుగరానేర్తురా హరిద
ళంబు హరిదళంబు చాయచూతంతేయూతంతేయని పురికొనిపలుకుప
లుకులకతండునిచ్చమెచ్చి యీపరియందఱమొక్కచిదుమై వెంటనే గుంపు
లుడ్డలుతుటుములుమూకలుగా డాకమీఱ నాలుగుకోపులతో నీనినవులుల
చాల్పని, యూతలుగ్రమ్మినవలీలను పొంగుబారినచాయను, వలలువేసినపొం
దికను, సుడిగాలివీచుదెప్పరంబున, కొంగలకుదూఱుబైరిడేగలగతిని,కణ
తిరీఁగలుముసురుకొనుభాతిని, చుల్లరంబులమొత్తంబున, సివంగులుచుట్టు

కొనుహరువున, సరవత్తులవేగమున, రంజకంబుదినుసున, సురటిదిప్పిన ట్లు, తోకచిచ్చునాఁగనెదిర్చిన పగరగుండెలుచిదురిపలుగ విదిర్చవలె ని లనదురివననుచుఁ దమతమము స్తీదులతో సిస్తు గాడో స్తినిచుట్టుముట్టికోపా టోపంబున॥ ... ...

❁ పాత్రసభేదము. అపూర్వప్రయోగము. ❁

౭౮౯. క॥ మీసలుమెలిబెట్టుచుఁగడు। రోసమ్ములు గ్రమ్ముకొనఁగఁబురో భాగములం। దాశలదురివకేకలిడుచును। దూసినకత్తులను ద్రిప్పుడులుగు డుసువడఁగ॥ ... ... ❁

౭౯౦. ఉ॥ వ్రేసినలేమబంతి యనివ్రేటునవెంబడి జొచ్చిబిత్తతిక్। డాసి బెళానలాగెను తటాలున వ్రేసిగుణంబురాటముక్। సీసముకత్తిచాంగ ణ్నృసింహముకొక్కసకెల్లిబెట్టుయు। భ్యాసివిధంబుజూపుచుఁ గిలార్చు చుమేల్జగజెట్లకైవడిక్॥ ౭౯౧. గీ॥ వింగళించియాటవెలఁది చందంబున। కోపులందుమీటియేపుకోన। మిత్రగణములతివిచిత్రతంబైకొన। దైవగణ ములెమరఁదారసించె॥ ... ...❁

❁ భీభత్సరసము. ❁

౭౯౨. ఉ॥ తారసమైనయంతబెడిదంబుగలో వెలిదప్పి తెప్పసక్। మోరలుబోరలల్ల చనుముక్కులు ముక్కులు చెక్కికేలివాల్। దారులు దప్పనీకననిదారులెటింగి తముక్బిరా, దునే। దారులు మెచ్చశాత్రవవి దారులునైజయమందియున్నెడక్॥ ... ... ❁

౭౯౩. క॥ తప్పినవారలుపాఱుడు। దప్పినవారలునుగోరిలితల్లడప డుచుక్, దప్పటడుగులిడుచప్పుడు। తప్పటబాగెములటంచుదలఁ పుచుమ దులక్॥ ౭౯౪. గీ॥ సేకరించుకతక్కిన మూకనెల్ల। మాయలెడపగలచు క్కబోయమిన్న। కొదమసింగమనాయకకూటికురుజ। ముచ్చుదొరకో లుసన్నాసిచిచ్చు పిడుగ॥ ౭౯౫. క॥అనిమేసబాసఁబిలుచుచు। ననికిక్పమ రలఁబురికొల్పినబలమ్ములుసో। జనమించుకనెనరించుక। గనఁగొంచములం చునెంచకయెపికిలితమిక్॥ ... ... ❁

చక్రవాక రంజకుఁడైన సూర్యునికిని, రాజ=చంద్రునికిని, రాజ=యక్షుల కును, రాజరాజ=కుబేరునికిని, రాజ=ప్రభువైనవాఁడా? కంజకంజపా నపానవీన, కంజ=అగ్నిహోత్రునికిని, కంజపానప=అమృతపానముచే సెడుదేవతలఁబాలించు యిందునికిని, అనవీన=అద్యుఁడైనవాఁడా? వీనకాం డ, వి=పక్షులకు, ఇన=ప్రభువైనగరుడుఁడే, కాండ=గుఱ్ఱము గాఁగలవాఁ డా? కాండభాగభాగమందమందరాగ, కాండ=జలముయొక్క, భాగ= ప్రదేశమును, భాక్=పొందిన, అమంద=అధికమైన, మందరాగ=మంద రపర్వతముఁగలవాఁడా? రాగధారిధారిదానదాన? రాగ=మాత్సర్యము ను, ధారి=ధరించిన, ధ=చంద్రునికి, అరి=శత్రువైనరాహువుయొక్క, దాన=ఖండనముచేత, దాన=శ్రేష్ఠమైనవాఁడా? లోకలోకపాలా, లో క=జగములను, లోక=జనులను, పాలా=పాలించేవాఁడా? (నిఘంటుప్ర యోగములు) తశబ్దఃపుంసిసంభోగే । నిశ్చయేకోపపుచ్ఛయోః। ధాతువాద విదాచోరే॥ (ఇతినానార్థరత్నమాలా). రాజాప్రభౌనృపేచంద్రే। యక్షే క్షత్రియశుక్రయోః ॥ పీయూషపద్మయోఃకంజం । కంజోమూర్ధనివేధసి ॥ నానా॥విష్కిరపతత్రిణః ॥ (ఇత్యమరః). ధఃపుంసింద్రేధ్వనౌధ్వాసే। శ్రీ దేధన్వంతరౌఘుటే॥ దానంగజమదేత్యాగే । శుద్ధిఖండనయోరపి॥(ఇతి, నానా,ర).

{ ఆదిద్విప్రాసదళమధ్యత్రిప్రాసనియమాంత్య ద్విప్రాసదళచరణాక్కిలివడిసీసము. }

౮౦౬॥ పురహరాదికసురాసురదురాసదధరాధరవరామితభరా భరణదారి । మదవదాకృతిముదాస్పదమదావళరదాగ్రదగదా భుజవదా వదజనాఘ । ఖలపలాశనబలాతులబలాహకకలాఖిలపలాయనకలానిలని భా(స్త్ర) । భయరయానమదయాన్వయనియామకజయాలయువయా రసమ యాశయవిలాస । హేమభూమసముజ్జ్వలక్షౌమధామ । దీనమానసకృ ప్తాభిమానదాన। నక్రవిక్రమహారకరావక్రచక్ర । పావనావనవేంకటగ్రా వదేవ॥ ... ... *

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

పురహరాదిక=ఈశ్వరుఁడు మొదలుగాఁగలిగిన, సుర=దేవతలకును,అసుర=దానవులకును, దురాసద=పొందశక్యము గాని,ధరాధరవర=పర్వతశ్రేష్ఠమైనగోవర్ధనమనెడు, అమిత=అధికమైన, భర=అతిశయము గలిగిన, ఆభరణ=భూషణమును, ధారి=ధరించినవాఁడా? మద=మదయుక్తమైన, మదావళ=కువలయాపీడమను యేనుఁగుయొక్క,రదాగ్రి=కొమ్ముతుదను, ద=ఖండించిన, గదాభుజ=గదాసదృశభుజమును, వదావద=పలుకునట్టియనఁగాస్తోత్రముఁ జేయు,జనౌఘ=జనసమూహముఁ గలవాఁడా? ఖల=దుర్మార్గులైన, పలాశనబల=రాక్షసబలమనియెడు, అతుల=సమానరహితమైన,బలాహకకుల=మేఘసమూహమును, అఖిల=ఖిలము గాని, పలాయన=పలాయనము చేయునట్టి, కల=విద్యయందు, అనిలనిభ=వాయుసమానమగు, అస్త్ర=బాణముఁగలవాఁడా?భయ=భీతిచేత, రయ=శీఘ్రముగా, ఆనమత్=నమస్కరించువారికి, అయ=శుభావహవిధియొక్క, అన్వయ=కూటమిని, నియామక=అవశ్యకముగాఁజేయుచున్న, జయ=జయమునకు, ఆలయ=ఉనికిమైన, దయారసమయ=దయారసవికారమైన,ఆశయ=హృదయముయొక్క, విలాస=విలాసముఁ గలవాఁడా?(కడమ, సుగమము.) ... ❀

{ భుజంగప్రయాతస్రగ్విణీవృత్త గర్భితదండకరూప
చిత్రసీసము - యెత్తుగీతిద్వ్యక్షరి. }

౮౦౭॥ పూతనాదాసురభ్రాతృసంత్రాణసూర్య ప్రకాశాకృతీయప్రమేయ। శేషతల్పాకరస్ఫీతశంఖారి గాంభీర్యవార్ధీసితాభీమవంద్యా। దంతిరక్షావరాద్వైతమార్గ ప్రభావాత్తచిత్తాధికాయద్రిస్థైర్య। కంజనేత్రాశరఖ్యాత జీమూతసంకాశవర్ణాతిగాకంబుకంఠ। మున్నుమునిమనన మ్మున నెన్నినోమి। నెమ్మనమ్మున నిన్ను నేనమ్మి నాను। నేమమున నేమమున నెన్నునీమనమున। మేననున్నని నెమ్మనీమీను మిన్న॥ ❀

పైపద్యమునందలిగర్భితవృత్తములు.

❁ గర్భితభుజంగప్రయాతము. ❁

1. సురభాతృసంత్రాణసూర్యప్రకాశా । కరస్ఫీతశంఖారిగాంభీర్యవార్ధీ । వరాద్వైతమార్గప్రభావాత్తచిత్తా । శరఖ్యాతజీమూతసంకాశవర్ణా॥ ... ... *

❁ గర్భితస్రగ్విణీవృత్తము. ❁

2. భాత్రిసంత్రాణసూర్యప్రకాశాకృతీ । స్ఫీతశంఖారిగాంభీర్యవార్ధీసితా । ద్వైతమార్గప్రభావాత్తచిత్తాధికా । ఖ్యాతజీమూతసంకాశవర్ణాతిగా॥ ... ... *

బహువిధచిత్రకంకణబంధద్విగుణితసీసచరణ చతుష్టయగర్భిత, ద్విపద, కందద్వయ, సమవృత్త, చౌపదయుగళాటవెలఁది, తేటగీతి, మదనవిలసిత, తురంగవృత్త, బహువిధతాళవృత్తాష్టక, ధవళ, శోభాన, గానారాత్రిక, గానజంపె, త్రిపుటార్థచంద్రిక, సువ్వాల, లాలిపదేలా, మంజరి, సమతాడిండిమతాళవృత్త, మణిగణనికర, తురగవల్గనరగడోదాహరణ సంబుద్ధి కళికోత్కళికార్థాహిరీరాగదళ, ముఖారిరాగాటతాళదళ, కాంభోదిరాగరూపకతాళదళ, కాంభోదిరాగసమపద, కన్నడరాగసాంగత్య, కొరవంజిదళరేవగుప్తిరాగసమపద సావేరిరాగైకతాళదళ, బిలహరిరాగాటతాళసమపద, పుష్పమాలికాబంధ, గోమూత్రికాబంధ, శార్ఙ్గబంధ, షోడశదళపద్మబంధ, పాదుకాబంధ, నవరంగబంధ, ఖడ్గబంధ, గుచ్ఛబంధ, ఛత్రబంధ, చామరబంధ, గదాబంధ, చక్రబంధ, శకటబంధ, నాగబంధ, రథబంధ, వీణాబంధ, శంఖబంధ. మృదంగబంధ, పాదభ్రమకబంధ, పాదార్థభ్రమకవింశంతిబంధ భేదకందానుష్టుప్‌శ్లోకాంతర్గత, చతుర్భద్ర, నవరంగ, సర్వతోభద్రాందోళికాబంధయుక్తానులోమవిలోమకంద, భాషాశ్లేషకంద, కందాటవెలఁదిగర్భితాంత్యతేటగీతియుక్తచౌషష్టిభేదచిత్రసీసము.. *

౨౦౮. । సాలగ్ర్య సారససమనేత్రయుగళ నారదరుచికాంతినరఘునప

నిత । సారాగధీరవిశదవీనతురగ భైరవభవ జైత్రభరశుభకరణ । సారా తిహారవిసరచారణహారిసారసహితచంద్రశరజజయనుత । వారాశినారదవరపూజితపదగౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖ । హరినగనిలయగిరిధరయసురదళన । మణిమయమకుటసురమణిమధువిశరణ । కరివరదకువరరుచిరతరవసనన । రహరిలసితదరనిగమవిహారణహారి॥ ... ❀

❀ పైపద్యమునందలి గర్భితములు. ❀

❀ ద్విపద. ❀

1. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళ। నారదరుచికాంతినరఘునపనిత
సారాగధీరవి ❀ శదవీనతురగ । భైరవభవజైత్ర❀భరశుభకరణ
సారాతిహారవిసరచారణహారి। సారసహితచంద్ర❀శరజజయనుత
వారాశినారద❀వరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గ❀గరళగళసఖ॥

❀ ప్రథమకందము. ❀

2. సారససమనేత్రయుగళ । నారదరుచికాంతినరఘునపనితసారా
ధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవజైత్రభరశుభకరణసారా॥ ❀

❀ ద్వితీయకందము. ❀

3. హారవిసరచారణహారి । సారసహితచంద్రశరజజయనుతవారా
నారదవరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖసారా॥... ❀

❀ సమవృత్తము. ❀

4. సారాసారససమనేత్రయుగళ ।సారాధీరవిశదవీనతురగ
స్సారాహారవిసరచారణహారి । వారానారదవరపూజితపద॥❀

❀ ప్రథమ, మహానవమిచౌపది. ❀

5. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళ।నారదరుచికాంతినరఘునపనిత
సారాగధీరవిశదవీనతురగ।భైరవభవజైత్రభవశుభకరణ॥ ...❀

❀ ద్వితీయ,మహానవమిచౌపది. ❀

6. సారాతిహారవిసరచారణహారి। సారసహితచంద్రశరజజయనుత
వారాశినారదవరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖ॥...❀

❁ ఆటవెలఁది. ❁

7. నారదరుచికాంతినరఘనపనితసా । భైరవభవజైత్రభరశుభకర
సారసహితచంద్రశరజజయనుతవా । గౌరవకటిఖడ్గగరళగళస॥

❁ తేటగీతి. ❁

8. సారససమనేత్రయుగళనారదరుచి।ధీరవిశదవీనతురగభైరవభవ
హారవిసరచారణహరిసారసహిత।నారదవరపూజితపదగౌరవకటి॥

❁ మదనవిలసితవృత్తము. ❁

9. నరఘనపనితా।భరశుభకరణా। శరజజయనుతా।గరళగళసఖా॥

❁ తురంగవృత్తము. ❁

10. తానాతానన॥సారససమనేత్రయుగళనారదరుచికాంతినరఘనపనిత
ధీరవిశదవీనతురగభైరవభవజైత్రభరశుభకరణ
హారవిసరచారణహరిసారసహితచంద్రశరజజయనుత
నారదవరపూజితపదగౌరవకటిఖడ్గగరళగళసఖ॥ .. ❁

❁ బహువిధతాళవృత్తము. ❁

11. తానాతందనతానా॥ నారదరుచిధీరవిశద । భైరవభవహారవిసర
చారణహరిసారసహిత । నారదవరగౌరవకటి॥ ... ❁

❁ అష్టకము. ❁

12. సారససమనేత్రయుగళ । నారదరుచిరఘనపనితా
ధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవభరశుభా
హారవిసరచారణహరి । సారసహితజయనుతా
నారదవరపూజితపద । గౌరవకటిఖడ్గసా॥ ... ❁

❁ ధవళము. ❁

13. సారససమనేత్రయుగళ । నారదనరఘనపనిత
ధీరవిశదవీనతురగ । భైరవభవశుభకరణ॥ ... ❁

❁ శోభాన. ❁

14. సారససమనేత్రయుగళ । ధీరవిశదవీనతురగ

హారవిసరచారణహారి। నారదవరపూజితపద॥ ... ✻

✻ హారతి అనఁగాగానారాత్రికము. ✻

15. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళఘన। భైరవభవజైత్రభరశుభకర
సారాతిహారవి సరచారణహారిజయ । గౌరవకటి ఖడ్గగరళగళసఖ॥

✻ జంపె ✻

16. సారాగ్ర్యసారస సమనేత్రనరనుత । గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ॥

17. హారవిసరచారణ హరిసారసహితచంద్రజయనుత
నారదవరపూజితపద గౌరవకటి
నారదరుచికాంతి నరఘనసారస సమనేత్రయుగళ
ధీరవిశదవీనతురగభైరవభవ॥ ... ... ✻

✻ అర్ధచంద్రికలు. ✻

18. కరివరదకువర। హరినగనిలయ॥ ... ... ✻

✻ సువ్వాల. ✻

19. సారస సమనేత్రయుగళ । నారదరుచి నరఘన
ధీరవిశద వీనతురగ। భైరవభవ॥ ... ... ✻

✻ లాలి. ✻

20. సారస సమనేత్రనారదరుచి । భైరవభవజైత్రభరశుభకరణ॥

✻ ఏల. ✻

21. ధీరవిశదవీనతురగ- సారససమనేత్రయుగళ
హారవిసరచారణహారి- సారసహిత- నారదవరపూజితపద॥

✻ మంజరి. ✻

22. నారదరుచికాంతినరఘనపసిత । వీనతురగహారవిసరశుభకర
సారస సమనేత్రచంద్రజయనుత । శరజవారాశివిశదపూజితపద
మధు విశరణమణిమయ మకుటహారి। కరివరదహరినగ నిలయనిగమ॥

✽సమతాడిండిమతాళవృత్తము.✽

23. తక్కతోంగధిక్కతోంగధిమితతోంగధిమితతా
తనన తనన తనన తనన తనన తనన తననా॥
సారస సమనేత్ర యుగళ, నారదరుచి నరఘనా
నీరవిశదవీనతురగ, భైరవభవభరశుభా
హారవిసరచారణహరి, సారసహితజయనుతా
నారదవరపూజితపద, గౌరవకటిఖడ్గగా
హరిన, గనిల, యగిరి, ధరయ, సురద, ళనమ, ణిమయమా॥... ✽

✽ మణిగణనికరము. ✽

24. నరఘననుతభవభరశుభకరణా । హరిజయనుతవరగరళగళసఖా
సురమణిమధువిహహరినగనిలయా । కరివరదకువరనరహరినిగమా॥

✽ తురగవల్గనరగడ. ✽

25. హారవిసరచారణహరి సారసహితచంద్రశరజ
నారదవరపూజితపద గౌరవకటిగరళగళస
ధీరవిశదవీనతురగ భైరవభవభరశుభకర
సారససమనేత్రయుగళ నారదరుచినరఘననుత॥ ... ✽

✽ ఉదాహరణసంబుద్ధికళికార్థము. ✽

26. గౌరవకటిగరళగళస హారవిసరచారణహరి
సారసహితచంద్రశరజ నారదవరపూజితపద
భైరవభవభరశుభకర సారస సమనేత్రయుగళ
నారదరుచినరఘననుతధీరవిశదవీనతురగ॥ ... ✽

✽ ఉత్కళికార్థము. ✽

27. హరినగనిలయగిరిధరయ । సురదళనమణిమయమకుట
సురమణి కరివరదకువర । నరహరిలసితదరనిగమ॥ ... ✽

✽ఆహిరీరాగదరువు.✽

28. సారాగశ్రీసారససమనేత్రయుగళ,సారాగధీరవిశదవీనతురగ॥

❀ ముఖారిరాగదరువు, ఆటతాళము. ❀

29. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళ। భైరవభవజైత్రభరశుభకరణా॥

❀ ఎఱుకలకాంభోదిరాగదరువు, రూపకతాళము ❀

30. సారాతిహారవిసరచారణహరి। వారాశినారదవరపూజితపద॥ ❀

❀ కాంభోదిరాగసమపదదరువు. ❀

31. సారససమనేత్రయుగళ। నారదరుచికాంతినరఘనపనిత
సారాగధీరవిశదవీనతురగ। భైరవభవజైత్రభరశుభకరణ॥ ... ❀

❀ కన్నడరాగసాంగత్యదరువుపదము. ❀

32. సారాగ్ర్యసారససమనేత్రయుగళ। నారదరుచికాంతినరఘనపనిత
సారాగధీరవిశదవీనతురగ। భైరవభవజైత్రభరశుభకరణ॥ ... ❀

❀ గౌరవంజిదళరేవగుప్తిరాగసమపదదరువు. ❀

33. సారాతిహారవిసరచారణహరి। సారసహిత చంద్ర శరజజయనుత
వారాశినారదవరపూజితపద। గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ॥ ❀

❀ సావేరిరాగైకతాళదరువు. ❀

34. హరినగనిలయగిరిధర। యసురదళనమణిమయమకుట
సురమణిమధువిశరణ। కరివరదకువరలసితవర॥

❀ బిలహరిరాగాటతాళసమపదదరువు. ❀

35. సారాగధీరవిశదవీనతురగ। నారదరుచికాంతినరఘనపనిత॥

❀ వింశతిబంధకందము. ❀

36. సారవరహారవారా। సారహరీనరహరిహరశరకరసారా
గౌరధరధీరచారా। సారహరీసురహరినరసరసారభరా॥ ❀

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

సారవర—న్యాయముచేత శ్రేష్ఠమైనవాఁడా? హారవారా—హార సమూహముఁగలవాఁడా? సారహరీ—స్థిరాంశముఁ గలిగినస్వామీ? నరహరి—నరసింహావతారా? హరశర—ఈశ్వరునికిబాణమైనవాఁడా? కరసార—భుజాబలముఁగలవాఁడా? గౌరధరధీరచారా—మేరువువంటి ధైర్యప్ర

భావముఁగలవాఁడా? సారహారీ=అతిశయమైననాగేంద్రునిఁగలవాఁడా? సురహారి=అమరేంద్రునిఁగలవాఁడా? నరసరస్సారభరా=అర్జునునియొక్క సరసముచేతమిక్కిలి యతిశయమైనవాఁడా? ... ... *

* అనుష్టుప్ఛ్లోకము. *

37. సారాసారరసారాసా । రాగహారరహారగరా
సాహాయసాసాయహాసా । రరసామమసారర॥ ... *

పైశ్లోకమునకర్థము.

సార=స్థిరమైన, అసార=అవిభేదముఁగలిగిన, రస=శృంగారరసమే, అ=భూషణమైన, రాసా=రాసక్రీడఁగలవాఁడా? రాగహార; రాగ=అనురాగమే, హార=హారముఁగాఁగలవాఁడా? రహారగరా; ర=శ్రేష్ఠమైన, హా=హంసలుగలిగిన, అగ=పర్వతమునందు, ర=మనోహరమైన, అ=విష్ణువైనవాఁడా? సాహాయ;సా=కాంతికిని, హా=ఈవికిని, య=నిలయమైనవాఁడా? సాసాయహాసార రసామ; అసాయ=నాశరహితమైన, హాస=నవ్వుయొక్క, అ=భావముచేత, ర=నిపుణులైన,రసా=భూమితోడను, మ=లక్ష్మితోడను, స=సహితుఁడైనవాఁడా? ఈసవర్ణముసమాసప్రథమాక్షరముగ నెలుంగునది. మసారర; మ=ఈశ్వరునివంటి, సార=బలముయొక్క, ర=గౌరముఁగలవాఁడా?

ఇందుకునిఘంటుప్రయోగములు.సారో బలేస్థిరాంశేర్థే। న్యాయ్యేక్లీబంవరే త్రిషు । క్లీబమంబుని॥నానా॥ రాస్త్రియాం హేమ్ని శాలాయా । మాశం సాయాంగతావపి॥నానా॥ హశ్శంకరేహరౌహంసి । రణరోమాంచవాజిషు । గర్వేప్రచేతసిస్త్రీతు । హత్యాగే గతివీణయోః ॥నానా॥యస్త్యాగే నిలయేవాయౌ।యమేదాతరియాతరి ॥నానా॥ భశ్శంభౌభ్రమరేభావే। శుక్రేంశౌజలదేపుమాన్॥నానా॥ అగోనగశ్చభుజగే । నాభౌభూరుహభూధరే ॥నానా॥ సః పుంస్యుమాసుతేవాయౌ । దేహకాంతౌతుసాస్త్రియాం । సంక్లీబేస్యంధనపథే । జ్ఞానేధ్యానేనివారణే ! సః సత్యేవిదుషిశ్రేష్ఠే । సాధౌభవతివత్రిషు॥నానా ॥ అకారోబ్రహ్మవిష్ణ్వీశ । కమఠే

ష్వంగణేరణే । గౌరవేంతఃపురే హితౌ । భూషణేంఘ్రిపుమేజ్యయోః॥ అకారస్తుపదేభావే । పరితాపేపితామహే॥నానా॥ మత్స్యంఛాధాతరిం నా॥ రాగోనురాగేమాత్సర్యే । లాక్షాదౌరక్తిమద్విషీ॥ ...... ※

※ అందోళికాబంధయుక్తానులోమవిలోమకందము ※

38. మారామాసాదయభర । భారశరాసాజలజసువదననిజరసా
సారజనినదవసుజలజ । సారాశరభారభయదసామారామా॥

※ పైపద్యమునకర్థము. ※

మారామాసాదయ; మారామ=లక్ష్మీదేవిని, అసాత్=పొందిన, అయ=శుభమునుగలవాఁడా? భరభారశరాసా, భర=అతిశయమును, భార=భరించినటువంటి, శరాసా=విల్లుఁగలవాఁడా? జలజసువదన; జలజమువలెశోభనమైనముఖముఁగలవాఁడా? నిజరసా=(స్వకీయమైన) సహజమైనరసముఁగలవాఁడా? సారజనినదవసుజలజ; సారజ=సారమువలనఁబుట్టిన, నినద=ధ్వనిచేత, వసు=శ్రేష్ఠమైన, జలజ=శంఖముఁగలవాఁడా? సారాశరభారభయద; సార=బలవంతులైన, ఆశర=రాక్షసుల యొక్క, భా=కాంతిని, ర=గ్రహించిన, భయ=భయమును, ద=ఇచ్చినవాఁడా; సామారామా? సామ=సామవేదమే, ఆరామా=ఉద్యానవనముగాఁగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు) వసుర్వారాజభేదేషు। శ్రేష్ఠేగ్నింధనదాంతుషు । మధురేవాదనేహేమ్ని । సలిలేజీవరత్నయోః॥భారోభరేవివర్ధేచ । పలానాంద్విసహస్రకే॥నానా॥ భరోతిశయభారయోః॥నానా॥ ... ... ※

※ భాషాశ్లేషకందము. ※

39. మేలానాయకబలిరా । యేలాచలమానగానదేరాలివల
న్నీలాగీతీరగునా । వేలముదయకావగదరవేంకటరమణా॥ ... ※

※ పైపద్యమునకునాదిభాషార్థము. ※

మేలానాయక, మా=లక్ష్మికిని, ఇలా=భూమికిని, నాయక=నాయకుఁడైనవాఁడా? బలిరా, బలి=బలివద్దనుండి,రా=గ్రహించేవాఁడా?

ఏలాచలమానగా నదేరాలివలత్, ఏలా=ఏలకీతీఁగెలచేత, అచల=నిశ్చలమైన, మ=కాంతియే, అ=భూషణముగాఁగలిగిన, నగ=పర్వతముయొక్క,అ=అంగణమందలి, నద=నదముయొక్క,ఇరా=జలముయొక్క,ఆలి=సమూహమందు,వలత్=సంచరించువాఁడా? నీలాగీతరగు, నీలా=నీలాదేవియొక్క, గీతి=గానమును, ఇర=ప్రేరేచునటువంటి, గు=వాక్కులుగలవాఁడా? నావేలముదయ, నా=జ్ఞానముచేత, అవేల=అధికమైన, ముత్=సంతోషముఁగలవారలకు, అయ=శుభావహవిధినైనవాఁడా? కావగదర, క=బ్రహ్మయొక్క, అవ=రక్షణమును, గ=పొందిన, దర=శంఖముఁగలవాఁడా? వేంకటరమణ=వేంకటరమణుఁడైనవాఁడా? అ=విష్ణువైనవాఁడా॥ నాస్త్రీనాభాసుజ్ఞానవాద్యయోః॥ ఇతినానార్థరత్నమాలా॥

❊ ఎత్తుగీతియందలికందము. ❊

40. హరినగనిలయగిరిధరయ। సురదళనమణిమయమకుటసురమణిమధువి
శరణ కరి వరద కువరరు। చిరతరవసననరహరి లసితదరనిగమా॥

❊ ఎత్తుగీతియందలిఆటవెలఁది. ❊

41. హరినగనిలయగిరిధరయసురదళన।మణిమయమకుటసురమణిమధువిశ
రణకరివరదకువరరుచిరతరవస । ననరహరిలసితదరనిగమవిహ॥

☞ (పై పద్యమునందలి గర్భితములును, బంధభేదములును జేరిచొషష్టిభేదములని యెఱుంగునది. మఱియు అనుష్టుప్ శ్లోకమునకు అనులోమవిలోమకందమునకు రెండువర్ణములును భాషాశ్లేషకందమునకు నాలువర్ణములును నీసీసములోనివి కావని యెఱుంగునది.)

{ ఆదిచతుశ్చరణగర్భితమత్తేభవిక్రీడితావృత్తతదంతర్గత
షడక్షరసమవృత్తోత్తరగీతి గర్భితకందవిభాసమానసీసము. }

౪౨॥ సవినయాచారవిచారతత్పరమహావేదాంతవిద్వందితాదిదేవ। సుజనవర్యామితశోభనైకఘటనాచాతుర్యలీలాస్పదాతతాత్మ । భవనచారిప్రతిహారికాంక్షిహృదయాబ్జాతద్విరేఫాకృతీతగాత్ర । భువనరాశీశ్వరపుత్రికాభినుతసద్వస్తుప్రదానోత్సవాత్యుదార ।గురుతరదయాసమజ్జ ఎ

లయాగిదరకర । దారితారిహస్తివరదవారిరుహాన । యనవసుఘటితాంబ
రధరఘననిభతను । విభఫణిగిరివాసానిత్యశుభవిలాస॥ ... ❋

❋ గర్భితమత్తేభవిక్రీడితవృత్తము. ❋

1. వినయాచారవిచారతత్పరమహావేదాంతవిద్వందితా । జనవర్యామి
తశోభనైకఘటనాచాతుర్యలీలాస్పదా । వనచారిప్రతిపారికాంక్షి
హృదయాబ్జాతద్విరేఫాకృతీ । వనరాశీశ్వరపుత్రికాభినుతసద్వస్తుప్ర
దానోత్సవా॥ ... ... ❋

❋ గర్భితషడక్షరసమవృత్తము. ❋

2. వినయాచారవి । జనవర్యామిత । వనచారిప్రతి । వనరాశీశ్వర॥ ❋

❋ గర్భితకందము. ❋

3. గురుతరదయాసముజ్జ్వల । యరిదరకరదారితారిహస్తివరదవా
రిరుహానయనవసుఘటితాం । బరధరఘననిభతనువిభఫణిగిరివాసా॥

{ఆదిచతుశ్చరణగర్భిత మత్తేభవిక్రీడితవృత్తోత్తర
గీతిగర్భితకందవిభాసమానసీసము.}

౮౧౦॥ మహితనానామునిమండలీవిరచితా హీనాతివేల్లత్స్తవానుషం
గ । వితత జన్యాంగణ విక్రమక్రమలసత్క్రవ్యాదసంహారకానుభావ ।
వినతబర్హిర్ముఖ విస్ఫురన్మకుటరత్నశ్రేణిరాజత్పదాభిరామ । విగతవి
శాంగ్రణనవిస్మయస్మయదివాకశ్శాఖిజైవాతృకాదిదాన। నిరుపమ కృపాప
యోంబుధినిరతశుభద । ధీరచరితనిర్మలతరదేహరుచిజి । తసజలజలదా
యురగేంద్రధరణిధరవ । రయురుసుగుణనిధీపక్షిరాజవాహ॥ ... ❋

❋ గర్భితమత్తేభవిక్రీడితవృత్తము. ❋

1. హితనానామునిమండలీ విరచితాహీనాతివేల్లత్స్తవా । తతజన్యాం
గణవిక్రమక్రమలసత్క్రవ్యాదసంహారకా । నతబర్హిర్ముఖవిస్ఫురన్మ
కుటరత్నశ్రేణిరాజత్పదా । గతవిశాంగ్రణనవిస్మయస్మయదివాకశ్శాఖి
జైవాతృకా॥ ... ... ❋

❁ గర్భితకందము. ❁

2. నిరుపమకృపాపయోంబుధి । నిరతశుభదధీరచరితనిర్మలతరదే
హరుచిజితసజలజలదా । యురగేంద్రధరణిధరవరయురుసుగుణనిధీ॥

{ అత్వేత్వోత్వతురంగవృత్తఘటిత
చతుశ్చరణసీసము. అపూర్వప్రయోగము. }

౮౧౧ ॥ పద్మసంభవశక్రపర్వత వరధర్మధరవచనస్తవ్యనరసహచర। సిరికినిక్షితికినివిరివినిజిగినించిసిరిగిరినిలిచితిచిత్సితినిధి । బుధులునుగురులును పుణ్యులుమునులును నుతులుంచుమురువుకుశుక్రతులుగుఱుతు । లుగజగత్ర యిధగద్ధగలగత్థగవరధ్వజమరుద్ధతిఖలధ్వజినిర్మగ్గ । నమరుమరుఁగన్నజి య్యాదృష్టమరుజియ్య । జియ్యవిశదాంతరీపనికాయ్యభుజగ । శయ్యాపా పావళీసమిద్ధాయ్యాసమితి। శాయ్యానర్ఘ్యగుణాత్మయ్యాచక్రనయ్యా॥ ❁

❁ చిత్రసీసము. ❁

౮౧౨ ॥ నీరజదేహకాంతిరజనీకరవక్త్రజలధిశయనరవిశశినయనయు। గారజనీచరవారదశారికరాఫణిపతికుధరవరనిలయ । గరుడతురంగచం క్రమణకౌతుకచిత్తవారిజోదరనరవాసవనుత । మహిమయలర్మేలుమంగా హృదంబుజభృంగాయనాథాంతరంగకువర । పారికాంక్షకరక్షుపంకేరు హాక్ష । చారుకౌస్తుభవక్షుజన్యారిశిక్ష । పురహరణసఖయమరకింపురుష గరుడ । సిద్ధసాధ్యవిద్యాధరసేవితపద॥ ... ... ❁

{ ఏకగణయుక్తైకనియమానుప్రాసషట్క
ఘటితచరణాక్కిలివడిసీసము. }

౮౧౩ ॥ తులలేని యలమేనికలవోనివలతేనిసాలపానికలనూనినిలఁగ లాఁడ । అరిదాపుతరిరూపుకరిదాపుదరిటూపునరివైపునెటిప్రాపుకరము వాఁడ। పొగరొందుతొగవిందుసిగబొందుతగఁజెందుమగపొందుసొగసొం దుమగువతోడ । యలమించునలమించు తలమించుతలమంచునలయించుచ లముంచువలపుతోఁడ । పాపరాపగజిగిబిగిపక్కిజక్కి । నెక్కునెక్కువ తేవసొంపెక్కుదేవ । గిబ్బగుబ్బలినదుదిబ్బనుబ్బుకబ్బి । తమ్మిముద్దియ

గద్దియతాతతాత॥ ... ... ✻

✻ ముక్తపదగ్రస్తవిశేషోక్తిలివడిసీసము. ✻

౮౧౪. ఘనకీర్తిజితశరద్ఘనసార ఘనసారసారకుమార కాసారసార। సారభట్యుద్ధతాశరవారశరవారవారణార్తిప్రతీకారకార। కారారిదళితశేఖరధీర ఖరధీర ధీరభక్తశుభదోదారదార। దారదాతిమార్గ్రదవచార దవచార చారచరాపదుద్ధారధార। ధారణీధారధారరాడ్ధైర్యహార। హారనుతి పారపారమ్యదారితార। తారకాకారకారణాత్మకవిహార। హారమతదూరమారశృంగారగార॥ ... ... ✻

{ యతిభేదవిభక్తియుక్తసీసద్వయావకలివడి సీసము. }

౮౧౫. అబ్ధికన్యాతిభోగైకపారంగతమాంసాశనేశసంహారతేజ। రమ్యతరాదినారాయణ విగ్రహాహారివైణవకలాలాపనినద। హేవాకపాండురద్వీపమధ్యశయానబుభుక్షికులవినుతవర్ధిష్ణుమహిమ। తజ్ఞత్వరహితాస్మదవనకారణనామనాస్తివాదజనచేతోబ్జదూర। యిరువుగను పట్టుచలువతెమ్మెరరతీబు। దాడితత్తడిసాదికడంగరియ్యో। హాయసఖయలరు మేలుమంగమ్మతోడ। హెచ్చుసొన్నంపువల్వధరించుమేటి॥... ... ✻

✻ సంస్కృతవిభక్త్యంతసీసము. ✻

౮౧౬. తావకనగజలస్నాతపాపహరాయయతిమాత్రసాధనజ్ఞానదాయ। యాపద్దశాప్తివేదండభీదళనాయరాజితశ్రీవత్సలక్షణాయ। వాజ్ఞ్మధుభవగీతలగ్నచేతసాంయముచికుంద ముఖభక్తపూజితాయ। తతవీచిమాలిబంధాగ్రనాళీకాయపార్వతీ ప్రాణేశవర్ణితాయ।జలజవాస్తవ్యకలశీకుచప్రియాయ। పరశురామవిపాటన భంజనాయ। సవనధారీశరీరాయశంఖచక్ర। హస్తపద్మయుగ్మాయతుభ్యంనమోస్తు॥ ... ✻

✻ ౮౧౭. చతుర్విధకందము. ✻

1. వనజాయతాక్ష వాసవ।వినుతాయురగేంద్రశయనవిశ్రుతచరితా
వినతాసుతాశ్వశరజిత। వనధీశిరువేంకటేశవారణవరదా॥

2. క॥ ఉరగేంద్రశయనవిశ్రుత। చరితావినతాసుతాశ్వశరజితవనధీ
తిరువేంకటేశవారణ।వరదావనజాయతాక్షవాసవవినుతా॥

3. క॥ వినతాసుతాశ్వశరజిత । వనధీతిరువేంకటేశవారణవరదా
వనజాయతాక్షవాసవ।వినుతాయురగేంద్రశయనవిశ్రుతచరితా॥

4. క॥ తిరువేంకటేశవారణ । వరదావనజాయతాక్షవాసవవినుతా
యురగేంద్రశయనవిశ్రుత । చరితావినతాసుతాశ్వశరజితవనధీ॥

{ నవాక్షరసమవృత్తకందద్వయమణిగణనికరగర్భిత
సరసిజవృత్తపంచవిధవృత్తము. }

౮౦౮. సరసిజవృత్తము ॥ శ్రీలోలాచంద్రాలయచేలాశ్రితసురచయ
తనుజితసజలఘనా । వ్యాళగ్రావావాలదయాభూహతదితిసుతపతిహరి
సమగమనా । బాలార్కాభాశైలదపాలాప్రతతభువనచయభరణనర
సఖా । జాలోద్వేలాఖేలనశైలీసతతముగొలుతుముసరవిమనుప్రమీ॥

☞ ఈవృత్తము ననేకతాళియర్ధచంద్రిక లెనిమిది తేకులు సరి గాఁబొం
దుపఱచియున్నవి గాన సరిచూచుకొనునది॥

❊ గర్భితనవాక్షర పాదసమవృత్తము. ❊

1. శ్రీలోలాచంద్రాలయచేలా । వ్యాళగ్రావావాలదయాభూ
బాలార్కాభాశైలదపాలా । జాలోద్వేలాఖేలనశైలీ॥ ...❊

❊గర్భిత ప్రథమకందము.❊

2. శ్రీలోలాచంద్రాలయ । చేలాశ్రితసురచయతనుజితసజలఘనా
వ్యాళగ్రావావాలద । యాభూహతదితిసురపతిహరిసమగమనా॥

❊గర్భిత ద్వితీయకందము.❊

3. బాలార్కాభాశైలద । పాలాప్రతతభువనచయభరణనరసఖా
జాలోద్వేలాఖేలన । శైలీసతతముగొలుతుము సరవిమనుప్రమీ॥

❊ గర్భితమణిగణ నికరవృత్తము. ❊

4. శ్రితసురచయతనుజితసజలఘనా।హతదితిసుతపతిహరిసమగమనా
ప్రతతభువనచయభరణనరసఖా । సతతముగొలుతుముసరవిమ
నుప్రమీ॥ ... ... ❊

❁ ఏకసమాససీసము. అపూర్వప్రయోగము. ❁

౮౧౯॥ కలికాఁగానిపుడబ్జదళగళన్మకరంద ఝలతుందిలమిళిందకులని నాద । డిండిమమండళీఢిమిఢిమనిర్ఘోషవిలసితశోణకువలయముకుళ । కైతవదినదీపికాశ్రేణికాద్యుతిజాతవాతాహతచరితతుంగ । రంగత్తరంగస్ఫురచ్చామరాదిమమంగళబిరుదాంకమహిమకలిత । వర్ణనీయాపగాఢ్యసాత్వప్రభావ । ధుర్యగంగాగ్రజన్మహేతుప్రశస్త ! హలకులిశమత్స్యపద్మాంకుశాతపత్ర । భవ్యమహనీయతావకపాదసేవ॥ ... ... ❁

❁ అన్వోఢ. ❁

౮౨౦. సీ॥ కోరక్రైదువగుంపుగురికాని దాఁగిలి మూతలాటలకన్ను చేత మాటి । వారణేంద్రుని పైని నేరముఘటియించి చిఱునవ్వు మోడి చేఁ జెక్కుఁగొట్టి । దంష్ట్రినిబాలయల్కఁ దారిజూపుచుఁ దనుఁబేరుకోవలదని నోరు మూసి । విమలకులాచలేంద్రము నెన్నకయఘునస్థితి జెవరంగగద్దించి చూచి । కీర్తి కాంతవిధాననీక్షితివధూటి । వలచినీబాహుసంకేతతలముఁ జేరె । నిసువువలిపగరాపేరి నేలదారి । నడియుదిరి మేడనడయాడుకోడెమెలాఁడ॥ ... ... ❁

❁ ద్విపదమత్తకోకిలకందగర్భితసీసము. ❁

౮౨౧. సారసోద్భవశర్వసన్నుతసారవారణరక్షణావసురమ్యనేత్ర । ధారుణీతనయాదిధర్మవిదారి దారుణశిక్షణాతతరూపసార । హారమానసయుక్తహారివిహారనీరజవీక్షణానిధిరాజదాన । పారికాంక్షికసత్కృపారసభారహారసులక్షణాపటురమ్యకృతిస । సవితృబింబవసతిసారసమాదక । విజయభూతరాజవిదితధీర । వేదవేద్యయభవవేదాంతతత్వజ్ఞ । యసురనాశవేంకటాచలేశ॥ ... ... ❁

❁ గర్భిత ద్విపదము. ❁

1. సారసోద్భవశర్వసన్నుతసార । వారణరక్షణావసురమ్యనేత్ర
ధారుణీతనయాదిధర్మవిదారి । దారుణశిక్షణాతతరూపసార
హారమానసయుక్తహారివిహార । నీరజవీక్షణానిధిరాజదాన
పారికాంక్షికసత్కృపారసభారహారసులక్షణాపటురమ్యకృతిస॥

* గర్భితమత్తకోకిలము. *

2. సారసోద్భవశర్వసన్నుతసారవారణరక్షణా। ధారుణీతనయాది ధర్మవిదారిదారుణశిక్షణా। హారమానసయుక్తహారివిహారనీరజ వీక్షణా। పారికాంక్షికసత్కృపారసభారపారసులక్షణా॥ ...*

* గర్భితకందము. *

3. వసురమ్యనేత్రతతరూ। పసారనిధిరాజదానపటురమ్యాకృతీ సపవిత్రబింబవసతిసా। రసమాదరవిజయభూతరాజవినుతశ్రీ॥

* శ్లోకగీతిగర్భితచంపకమాలికావృత్తము. *

చా. ౨౨. నరసఖనారశాయినరనాథ నతామరనారదస్తుతా। దరకర ధారదేహధరధారి ధరాధిపదారితాశరా। హరిబలహారికంఠహారహారి హతాహితహార హృద్భిదా। స్థిరతరసీరపాణి శివశీలజితాసురసింధు బంధనా॥ ... ... *

* గర్భితశ్లోకము. *

1. నరనాథనతామరనారదస్తుతా।ధరధారిధరాధిపదారితాశరా। హారహారి హతాహితహారహృద్భిదా। శివశీలజితాసురసింధు బంధనా॥

* గర్భితగీతి. *

2. నారదస్తుతనరనాథనారశాయి। దారితాశరధరధారిధారదేహ హారహృద్భిదహారహారిహారికంఠ। సింధుబంధనశివశీలసీరపాణి॥

* అసంగత్యలంకారసీసము. *

చా. ౨౩. స్తంభంబులోదవెను దైత్యదేహంబులఁ బ్రళయములొప్పెడమెఁ దత్పట్టణముల। రోమాంచములుమించెభీమవిక్రములెడఁబ్రభవిల్లె చెమట లుపందలందు। మొక్కలిదొరలమోములవివర్ణతదోఁచెఁబగటువాతెగలఁ గంపములుగలిగె। గడిమన్నెచెలుల కన్గవలనశ్రువులూతె శతులసూక్త లనువెసఁగ్లమట్లు। వింతయిదిగాదె నినుఁజూచివిజయలక్ష్మి। పొందుగ

నుసాత్త్వికోదయమందునంత । కంటివిన్కలిదంటపేరింటిగుంటి। నడుమనె లకొన్నవేంకటనాథశౌరి॥ ... ... ❋

{కార్యకారణవిపర్యయరూపాతిశయో క్త్యలంకారైకావళి సంసృష్టి సీసము.}

రా౨౪. భవదీయబలరజః పాళిసంధ్యకుమున్నె తాఁగుప్పింకుదను జప్రతాపహేళి।యాహేళియస్తాగమందుఁగుప్పింకకమున్నెనలరుఁద ద్రిపుదుర్యశోంధకార । మాయంధకారౌఘమాక్రమించకమున్నెబొడముఁదావకకీర్తిపూర్ణ చంద్రుఁ।డాచంద్రుఁడుదయాద్రినవతరించకమున్నెకొమరొందు సజ్జనకుముదనివహ। మహహహిమధరబహుళతటకుహరవిహార। మాణసురసరిదురుతరమధురనినద । దళనచణజయదరరవకలితహృదయ। మానితశుభాకృతివిలాస శ్రీనివాస॥ ... ... ❋

{కందద్వయగర్భితభాస్కరవిలసితవృత్తము ముద్రాలంకారము.}

రా౨౫. పంకజదళనిభలోచన శంకాభావము నిహృదయసతతవిహారా। కుంకుమమృగమదసాంకవపంకోరస్థలకృతపదవననిధికన్యా । లంకృత మణిగణభూషణయంకీకృత మృదుగతిమరుదసితశరీరా । వేంకటగిరివరరుచ్యకలంకాభాస్కరవిలసితలగదరిహస్తా॥ ... ... ❋

❋ గర్భితప్రథమకందము. ❋

1. పంకజదళనిభలోచన। శంకాభావమునిహృదయసతతవిహారా
కుంకుమమృగమదసాంకవ । పంకోరస్థలకృతపదవననిధికన్యా॥

❋ గర్భితద్వితీయకందము. ❋

2. లంకృతమణిగణభూషణ । యంకీకృతమృదుగతిమరుదసితశరీరా
వేంకటగిరివరరుచ్యక। లంకాభాస్కరవిలసితలగదరిహస్తా॥

{ప్రమితాక్షరవృత్త, కందగర్భిత, నాగబంధయుక్త, చంపకమాలికావృత్తము.}

రా౨౬. ఘనఖగరాజమానహయగాయగదస్థిరనాగభోగహా। జనజగ

తీతలేనవరసారకనన్నిజభోగమోదనా। ననగవాహలూనభయన్యాయ
గతీవ్రతరాగదీనపా । యనయగధీరమానజయదాయరిగర్వహరాగవా
తిగా॥ ... ... *

❀ పైవృత్తమునకర్థము. ❀

ఘన=ఘనమైన, ఖగరాజ=ఖగరాజనెడు, మాన=యుక్తమైన, హయ=
హయముచేత, గ=నడచువాఁడా? యగద=ఆరోగ్యముచేత, స్థిర=స్థిర
మైనవాఁడా? నాగ=కాళియుఁడనుసర్పముయొక్క, భోగ=పడగను,
హ=కొట్టువాఁడా? జన=ప్రజలకును, జగతీతలేన=రాజులకును, వర=
నాయకుఁడైనవాఁడా? సార=స్థిరమై, కనత్=ఒప్పుచుండెడు, నిజ=స్వకీ
యమైన, భోగ=భోగమును, మోదన=సంతోషముఁగలిగిన, ఆనన=ము
ఖముఁగలిగినవాఁడా? నగవాహ=పర్వతమునుభరించినవాఁడా? లూన
భయ=భేదింపఁబడినభయముఁగలవాఁడా? న్యాయగతీవ్రత=నీతిమార్గ
ముఁగలవ్రతమందు, రాగ=అనురాగముఁగలవాఁడా? దీనపాయన=దీ
నులనురక్షించుమార్గముగలవాఁడా? అగధీర=పర్వతమువంటిధైర్యుఁడైన
వాఁడా? మానజయదా=ఉత్సాహమునుజయించువాఁడా? అరిగర్వహ
రా=శత్రుగర్వమును హరించువాఁడా? గవాతిగా=చక్షురగోచరుఁడైన
వాఁడా? ... ... *

❀ గర్భితప్రమితాక్షరవృత్తము. ❀

1. ఖగరాజమానహయగాయగదా । జగతీతలేనవరసారకన
న్నగవాహలూనభయన్యాయగతీ।యగధీరమానజయదాయరిగా॥

❀ గర్భితకందము. ❀

2. ఖగరాజమానహయగా । యగదస్థిరనాగభోగహాజనజగతీ
నరవాహలూనభయన్యా । యగతీవ్రతరాగదీనపాయనయగధీ॥

❀ గోమూత్రికాబంధచతుష్కందము. ❀

౮౨౬॥ 1. శరణాగతజనకాశిర । వరదానవకృష్ణఘనసుభతనూవివరా
వరభోగరాజభికా । సురవారవినయకృతఘనసువ్రతకవిరా॥

2. వరభోగరాజభీకా । సురవారవినయకృతఘనసువ్రతకవిరా
శరణాగతజనకాతర । వరదానవకృష్ణఘనసుభతనూవివరా॥
3. నవకృష్ణఘనసుభతనూ । వివరావరభోగరాజభీకాసురవా
రవినయకృతఘనసువ్రత । కవిరాశరణాగతజనకాతరవరదా॥
4. రవినయకృతఘనసువ్రత । కవిరాశరణాగతజనకాతరవరదా
. నవకృష్ణఘనసుభతనూ । వివరావరభోగరాజభీకాసురవా॥

❁ ధ్వని. ❁

౮౨౮॥క॥ దీనులమొడముంగిళ్ళని । దానమ్మతైయన్యదేవతలాసంగంగలే
రేవాటనెంచిచూచిన । యాననదరహాసవేంకటాచలవాసా॥

❁ వ్యతిరేకమాలికాలంకారసీసము. ❁

౮౨౯ ॥ తెల్లనైతళతళల్లల్లునందమెగానిచల్లనగాదువజ్రంపుఁబలుక ।
చల్లనైవెలిమిన్నలుల్లసిల్లునెకానివాసననీదుముక్తాసరంబు । వాసనమించు
చల్వయుఁజూపునేకానియలరునెతియ్యనైనులయజంబు । తియ్యఁదనముచ
ల్వతెలినిగ్గుతావిజెందునె కానియంతటఁదనరునెసుధ । చలువవెలయించు
దివ్యవాసనలునించుఁ।దియ్యఁదనముంచుజగములతెలివిఁగాంచు । నవురభ
వదీయమహనీయధవళకీర్తి । శేషశైలనివాసలక్ష్మీనివాస॥ ... ❁

❁ కటారికాబంధకందము. ❁

౮౩౦॥ సారతరశూరబుధమం । దారాహారాభిరామదాక్షిణ్యనిధీ
.ధీరాగ్రేసరరిపుసం । హారాభీమప్రతాపయసురవిరోధీ॥

{ మంజరీగీతిగర్భితచరణవహామహా
{ నాగబంధసీసము.అపూర్వప్రయోగము. }

౮౩౧. సురభిభావగరాగసూరాగణితధామవర్ణితశాశ్వతైశ్వర్యధా
మ। వర్ధితదానవవారపారావారమధ్యమస్థామహామత్తవార । నమ్రితా
మరజాతనవ్యభవ్యాయుతాసిరక్షితతాపసరత్నవర్గ్య । వర్ణిరూపారూఢ
వాసవాదరలాపహారగౌరద్యుతిసారహార । వరముఃరజదమితనుతహాసరస
హాస। రాసలీలాభిలాషవరతమపార్థ । భద్రవస్సురవారణాపారభయద।

ఫణివరాచలపాలప్రభాతిరమ్య॥ ... ... ❋

❋ గర్భితమంజరి. ❋

1. సురభిభావరాగసూరాగధామ । వర్ధితదానవవారపారావార ॥

❋ గర్భిత ఆటవెలది ❋

2. సురభిభావరాగసూరాగణితధామ । నమిత్రారజాతనవ్యభవ్యవర్య
వర్ణిరూఢవాసవాదరలాపప్రహీరగౌరసారహారమురజ॥ ... ❋

[దశావతారగర్భిత గుణితవర్ణాచల జిహ్వాకోష్ఠ్యవర్ణ
భుజంగ ప్రయాతవృత్తగర్భితనిరోష్ఠ్యాచలజిహ్వాస్ర
గ్విణీవృత్తగర్భితౌష్ఠ్యాచలజిహ్వానిరోష్ఠ్యాచలజిహ్వా
సంకీర్ణవర్ణ సమగణదండకము.]

౨౩౭. జయహరిగిరిపాభవాకారబోద్ధాగమోద్ధారణాభానుభృద్ధృధ్యభిన్నేతరాత్మీయదంష్ట్రాధృతక్ష్మాతలా, భీమరూపా, భుజంగేంద్రవాసస్థదైతేయరాణ్మస్తవిన్యస్తపాదాంబుజా, భూరిరాజన్యమార్గత్కుఠారప్రభా దేవచూడామణిభాస్వద్ధనుర్భంగబాహాబలా భైరవాంగప్రలంబాశిరచ్ఛేదనోదారణీరాయుధాభోగమోఘీకృతత్రైపురస్త్రైణపాతివ్రతీభూమభౌమప్రసూవైరిసంహారి గంధర్వరూపాధికాభంజితస్థైర్య కంసాసిభర్మాంబరశోభిణిభాగాపదూరాముగ్విభాభవ్య భాభాగ్విభావావయోభావయుగ్గోపవామా విభావ్యాభయోగ్యోపమాకుంభి పాపాపభీమావయోగోపవాగ్భామ వాగ్భామభూమీశరచ్చంద్ర చంద్రాళిసచ్చారదా, నారదాదిత్యరాడ్దంతిసంతానధాత్రీజతారాదితారాశతారేశశారోచ్ఛనీరేజరాజిద్ధరాధారశకాయినిలారాట్కశరాధీశనీరేశగంధాంతరాట్కిన్నరేశత్రినేత్రాదిదిఙ్నాథచంచత్కిరీటాగ్రనిర్యత్నరత్నచ్ఛటాసాంద్రనిర్యద్రజస్సారనీరేజితే ద్వ్యాంఘ్రినీరేజ నానారతాశ్రాంతనృత్యత్కటాక్షాంచలా, నారదారాధనానారతాప్లావితానీరదాళీలసన్నీలతేజశ్శితా, సారదైత్యచ్ఛిదాచండచక్రాంచితా, శ్రీరసాలంకృతా, శేషశైలస్థితా, భర్గవాగ్దేవతావల్లభస్తవ్యనైపుణ్యపుణ్యాభిదా, భక్తపారంపరీభూరివాంఛాఫలా

పాదిపాదాంబుజా, త్వంసమస్తాపరాధం సహస్వాద్యమే భూయసీందే హిభక్తింభవత్పాదయోః స్థైర్యయుక్తాంవిభూతిం నమస్తే నమస్తే నమస్తే హరే॥ ... ... ❋

{గర్భితాచలజిహ్వాకోష్ఠ్యవర్ణభుజంగ
ప్రయాతవృత్తము.}

1. పయోముగ్విభాభవ్యభాభాగ్విభావా । వయోభావయుగ్గోపవా
మావిభావ్యా । భయోగ్యోపమాకుంభిపాపాపభీమా । వయో
గోపవాగ్భామవాగ్భామభూమీ॥ ... ... ❋

❋ గర్భితనిరోష్ఠ్యాచలజిహ్వాస్రగ్విణీవృత్తము. ❋

2. నారదారాధనానారతాస్లాదితా । నీరదాళీలసన్నీలతేజఃశ్రితా।
సారదైత్యచ్ఛిదాచండచక్రాంచితా । శ్రీరసాలంకృతాశేషశైల
స్థితా॥ ... ... ❋

{హరిహరాభేదవర్ణనశ్లేషయుక్త
కావ్యలింగసీసము.}

౮౩౩॥ రమణీయకమలధారణముచే రాణించియులవినాయకసేవ నతిశయించి । హృదయంబుశోభిల్లశ్రీనివేడుకనానియబ్జశేఖరమున నందమంది । యచలశరాసనమమరసంతోషించి కలధౌతమయవాస మలరఁగాంచి । గంధగజాసురక్షణదానగతిమించి పంచాననస్ఫూర్తిఁబరిఢవిల్లి । హరుఁడుమీపనుభేదమే సరణిలేక । భూనిలోకంబులకునీశుఁడైనతండ్రి । కంటివిన్కలిదంటపేరింటిగుంటి । మదుమసెలకొన్న వేంకటనాథశరణు॥ ❋

❋ దశాద్యేకపర్యంతపదార్థసీసము. ❋

౮౩౪ ॥ శ్రీమీనకమఠపోత్రినృసింహకుబ్జభార్గవరామ బలబుద్ధకల్కులినహి । మకరకుజబుధ గురుకవిరవిజతమఃకేతు లిందాినలాిక్షనృహిగుణిప । శివసఖేశ్వరులు వసిష్ఠకౌశికజమదగ్నికశ్యపభరద్వాజగౌతమాత్రులుమధునిదాఘాభ్రశరద్ధిమశిశిరాగమములిలాకుశశుచీహరి। ఖమఃలుధర్మార్థకామమోక్షములువిధివి। ధుభవులుక్షరాక్షరములాద్యుఁడునుతుదయు ।

సత్తసత్తుసువెలిలోనుసగుణనిర్గు । ణంబులంతయునీవె కా! యంబుజాక్షు॥

❁ లయగ్రాహి. నిందుర్ఘుం పె. ❁

౮౩౫॥ పంకజతనూజహరిశంకరముఖామరవిశంకటనవీననుతిసంకలితపాదా । లంకరణజహ్నుతన యాంకమునిమానసవశంకరరణాంగణనిరంకుశపలాశా । తంకదఖగేశ బిరుదాంకకమలాకుచవిటంకయుత సంకుమదకుంకుమరసశ్రీ । పంకిలభుజాంతర మనోంకణమునందుఁగల సంకటముఁబాపఁగదె వేంకటగిరీశా॥ ... ... ❁

❁ చతురక్షరాద్యంత్యైక నియమయమకము. ❁

౮౩౬॥ క ॥ ధారాధరరుచివంశా । ధారాధరవైన తేయుధారాధరశా । ధారాధరతానిబిడసు। ధారాధరవచనసేవ్యధారాధరదా ॥ ...❁

❁ దుష్కరప్రాసము. ❁

౮౩౭॥ శా ॥ కుధ్రిద్విట్ప్రితిమల్లకర్బురవరకూర్రాసుహృత్సాయకా। గృధ్రాద్యండజరాట్ప్రిడీనగమనక్రీడాప్రియంభావుకా । లోద్రధత్విణ్ణిభకౌస్తుభాభరణవల్గుమ్లక్షువక్షుస్థలా । సధ్రిన్యసనోత్కటార్జునపటీస్ఫాయత్కిరీటాంచలా॥ ... ... ❁

౮౩౮॥ క ॥ ఇందీవరతనువిజితస । దిందీవరరాజరాజహితనుతవితతా । నందనిలయకనకమయా । నందనిలయమధ్యవాసనరవరవరదా ॥ ❁

❁ పంచచామరము. అపూర్వప్రయోగము. ❁

౮౩౯॥ కబంధరాశిధైర్యశౌర్యఖండితాశరస్ఫుర । త్కబంధగోత్రశత్రుపుత్రగర్వహృద్భుజాపృష। త్కబంధకృష్టలేంద్రజిద్విదాముదావహానుజా । కబంధగంధసింధురప్రకాండసింహకాండపా॥ ... ❁

❁ ద్విప్రాసము. ❁

౮౪౦॥ క ॥ విభవరమణీయహాటక । విభవసనకటీరశశిరవిభవన్నయనా । విభవావనమహిమహిమా । విభవారచితస్తుతాంఘ్రివిభవవిలాసా॥ ... ... ❁

❀ కవిరాజవిరాజితము. ❀

౮౪౧॥ త్రిభువనపావనసన్మునిభావనదీనజనావనధీరగుణా । యభ యసుధీవనమాధవజీవనదాభవనోవనజాప్తఘృణా । యిభవిభుభావన టధ్భయలావనహేత్యనుభావనగోద్ధరణా । శుభజితయావనయాశుగ దావనశోషితజీవనరాదగణా॥ ... ... ❀

❀ గోమూత్రికాబంధవిశేషయుక్త చక్రివాళచంపకవృత్తము. ❀

౮౪౨॥ హరిహరిభోగిభోగిశయనాశయనారజచక్రచక్రభృ । ద్ధరధ రధామధామశరదాశరదారితతారతారకా । ధరధరధారిధారివరదా వరదానవదానదానశే । ఖరఖరమారమారజనకాజనకావనిధీహరీహరీ॥

❀ దుష్కరప్రాసము. ❀

౮౪౩॥ క ॥ దేధ్మాయమానధరధర । సీధ్మలకమలాకుచాగ్రశీలితక రసా । పేధ్మహుతాశనవసలీ । లాధ్మాతపయోదదేహహరిగిరిగేహా ॥

౮౪౪॥ క ॥ హల్లకచరిష్ణుబంభర । మల్లకలితదృగ్విలాసమంజులకమ లా। ఫుల్లకమలాంఘ్రిలాక్షా। యల్లకయుతహృదయవేంకటాచలనిలయా॥

{ పాదాద్యంతాక్షరకావ్యకర్తృనామగుప్త
పూర్వకవిగుప్తగీతిసీసము. }

౮౪౫॥ వెంటాడియసురులవిదళించుదేవ వేంకటరాజితాభిదగ్రావతి లక । ఆటక్కనవేల్పుల సోక్కించు నెఱజూట శయబలాతిశయాస్తశంభు చాప । విబుధసుధాహృతివిశ్రుత నిజవీతిలావణ్యకారణలలితతిలక । స కలభక్తశ్రితసారసోదితరవిమునిజనానందకృష్ణఖ్యచరిత । వ్యాసనిగ మోక్తదశశతాహ్వయధురీణ । సమరభుజ్మానికీర్తనసారరాగ । పువ్వు దీపించువిల్లలప్రోడతాత । రావణాహితదయమమ్మ్రబబలగనుము॥ ...

❀ సర్వత్రయమకము. ❀

౮౪౬ ॥ మ ॥ వలనాంచద్ద్విజరాజగోత్రనియతిన్వ్యాపించు సత్కీర్తి యుఙ్ । కలనాదద్విజరాజగోత్రవిహృతిన్గపట్టువిఖ్యాతియుఙ్ । జ్వలనా భద్విజరాజగోత్రవినుతిస్వర్తిల్లుకారుణ్యముఙ్। గలనిన్నెన్నజియింతుమెప్ప డుభుజంగక్ష్మాధరాధీశ్వరా? ... ... ❀

* పైపద్యమునకర్థము. *

భుజంగత్స్మాధరాధీశ్వరా! సంబోధనము. వలన=వలనముచేత, అంచత్=ఒప్పుచుండు, ద్విజరాజ=చంద్రుని, గోత్ర=రక్షించునటువంటి, నియతిక్=నియతిచేత, వ్యాపించునట్టిసత్కీర్తియు; కల=అవ్యక్తమధురమైన, నాద=నాదముఁగలిగిన, ద్విజరాజ=గరుడునియొక్క, గోత్ర=పర్వతమందలి, విహృతిక్=విహరణముచేత, కన్పట్టు=కనుపడునట్టి, విఖ్యాతియుక్=ప్రసిద్ధియు; జ్వలన=అగ్నిహోత్రునియొక్క, ఆభ=కాంతివంటికాంతిఁగలిగిన, ద్విజరాజ=ద్విజశ్రేష్ఠులయొక్క, గోత్ర=వంశముయొక్క, వినుతి=స్తోత్రముచేత, వర్తిల్లునట్టిదయయుఁగలనిన్నేప్పుడునుగొల్చెదము. ... ... *

* భుజంగప్రయాతగర్భితస్రగ్విణీవృత్తము. *

౨౪౭॥ పావనాత్మాళిసంపత్ప్రదానాశ్రయా। దేవతానాథసందీప్తపూజోచ్ఛ్రియా। భావనామేయసద్భవ్యరూపోదయా। సేవకవ్రాతదాక్షిణ్యశీలాజయా॥ ... ... *

* గర్భితభుజంగప్రయాతవృత్తము. *

1. జయాపావనాత్మాళి సంపత్ప్రదానా । శ్రయాదేవతానాథసం
దీప్తపూజో । చ్ఛ్రియాభావనామేయసద్భవ్యరూపో । దయాసేవ
కవ్రాతదాక్షిణ్యశీలా॥ ... ... *

* మణిగణనికరవృత్తగర్భితకందము. *

౨౪౮॥ ధరణిధర భరణతతకర । సరసాశరవర విదళనచణనిశితశరా। పురహరనుతనిజ భుజబల । గరిమాఖరకరనిభవిభ గరుడగిరిపతీ॥ *

* గర్భితమణిగణనికరవృత్తము. *

1. ధరణిధర భరణతతకరసరసా । శరవరవిదళనచణనిశితశరా
పురహరనుతనిజభుజబలగరిమా। ఖరకరనిభవిభగరుడగిరిపతీ॥ *

* పాదభ్రమకకందము. *

౨౪౯॥ మానుతఘనాఘ తనుమా। యానతసుజనావభావనాజసు త

నయా। దీనఖదపాదఖనదీ। యానవిమదజయ విభావియజదమవినయా॥ ❋

❋ పైపద్యమునకర్థము. ❋

మా=లక్ష్మీదేవిచేత, నుత=స్తోత్రముఁజేయఁబడు, ఘనౌఘ=మేఘసమూహమువంటి, తను=శరీరముయొక్క,మా=సంపదఁగలవాఁడా? ఆనత=ఆనతులైన, సుజన=సుజనులను, అవ=రక్షించునట్టి, భావన=తలఁపుఁగలిగిన, అజ=బ్రహ్మదేవుని, సుతనయా=సుపుత్రుఁడుగాఁ గలవాఁడా?దీన=దీనులకు,ఖ=సుఖమును,ద=ఇచ్చువాఁడా? పాద=పాదమందుఁబుట్టిన, ఖనదీ=ఆకాశ గంగఁగలవాఁడా? యాన=వాహనమైన, వి=గరుత్మంతునియొక్క,మద=ముదమును, జయ=జయమును,వి=విశేషముగా, భావి=చేయువాఁడా? అజ=ఈశ్వరుని, ద=నమించు,మ=సంపదఁగలవాడా? వి=పరమాత్మస్వరూపమును, నయా=పొందినవాఁడా? ❋

❋ పాదగోపనకందము. ❋

౨౫౦॥ వెలలియుదారమధురదయ । నిలువుగుహాద్దత్తినలరుసీవిదుభుక్తిక।గలినిఘనదేహశౌరీ। వెలిదామరయలుఁగుదనరువిభుగనినహరీ॥❋

☞ (పైకందమునఁబ్రథమాక్షరము మొదలుగ నక్షరమువిడిచియక్షరమును మూఁడవ పాదాంతమువఱకుఁ జదివినఁ జతుర్థపాదమేర్పడును.)

{ పుష్పమాలికాబంధ,గోమూత్రికాబంధ,గుచ్ఛబంధ, హాలబంధ,ఛత్రబంధ, పంచకనిరోష్ఠ్యకందము. }

౨౫౧॥ శ్రీనకనకనయనధన। జ్ఞానకనద్యాన సానసనకనదీనా। ధ్యానజననగనటన । స్థానజనస్థానహీనజనఘనహననా॥ ... ❋

❋ పైపద్యమునకర్థము.❋

శ్రీ=లక్ష్మీదేవికి, ఇన=నాయకా? కనకనయన=హిరణ్యాక్షుని యొక్క, ధన=ధనమును, జ్ఞానమును, కనద్యాన=కనద్యానమును, సాన=నశింపఁజేయువాఁడా? సనక=సనకమునికి,నదీన=దైన్యరహితమైన,ధ్యాన=ధ్యానమును, జనన=పుట్టించువాఁడా? నగ=కాళియుఁడే,నటస్థాన-

నాట్యరంగము గాఁగలవాఁడా! జనస్థాన=జనస్థానమందలి, హీనజన=ఖ రదూషణాది హీనులను, ఘన=అధికముగా, హానసా=హింసించినవాఁ డా! (ధాతువు హింతకర్మణి.) ... ... *

{ చతుర్దళగర్భిత ద్వాదశదళపద్మబంధ, పాదుకాబంధ ద్వయమణిగణప్రవాళానుష్టుప్ శ్లోకము. }

శ్లో ౨॥ రావ దేపోవ మాధారో! రాధామాహాత్మ్యసాగరా! రాగ సాహిత్యవాజీరా । రాజీవాకార దేవరా॥ ... ... *

* పైశ్లోకమునకర్థము. *

మాధార=లక్ష్మీదేవికిఁ యాధారమైనవాఁడా! రాధామాహాత్మ్యసాగ రా=రాధయందుమాహాత్మ్యసముద్రము గలవాఁడా! రాగ=అనురాగము యొక్క, సాహిత్య=కూటమిని, వ=పొందిన, అజి=నారదునియొక్క, ఇ రా=వాక్కులుగలవాఁడా! రాజీవాకార=మత్స్యావతారమైనవాఁడా! దేవరా=దేవతవైనవాఁడా! పోవక=రక్షించుకొఱకు, రావదే=ఏల రా కున్నావు? ... ... *

* శంఖబంధకందము- *

క ౩॥ మరకతమణిమయమహిమత । కరమలరుతను కళకలిమికలికిస తమ్మా!యురమునుభుజగవరధరా । ధరమునునమరుహరి మదనదమననుత పదా॥ ... ... *

* రథబంధకందము. *

క ౪॥ శ్రీమీ వెంటన్గూడుక! రామకరిని కెక్కడంచిరమ్యగజేశ! గ్రా మణిగావక లేదా । నీమాయాలీలసూవెనీలనగపతీ॥ ... *

* ఖడ్గబంధకందము. *

క ౫॥సారసజాతస్తుతజయ! దారిదార్ఢ్యధీశదాసధరభరదమద! జ్యార జ్యాదసదాశర! వారావారశరచక్రవదనవిలాసా॥ ... *

* పట్టెసబంధోత్సాహవృత్తము- *

క ౬॥ తారకారసారకీర్తిధారకారమారతా । తారకావలేశసన్ను

తప్రసిద్ధిరాజితా। తారకాత్మ రావణాది దండనోగ్రధీగతా। తారకాసు
రారివంద్యదంతిరత్నణోన్నతా॥ ... ... *

* మురజబంధవిద్యున్మాలావృత్తము- *

౮౫౩॥ వీరోదారావేదారాధ్యా। నారోదారానాదారాగా। గా
రోదానాకాదాధారా। వీరోదారావేదాధామా॥ ... *

* పైవృత్తమునకర్థము- *

వీర=వీరులయందు, ఉదారా=దాతయైనవాఁడా? వేద=వేదముల
చేత, ఆరాధ్యా=ఆరాధింపఁదగినవాఁడా; నార=నరసమూహమందు,
ఉదార=శ్రేష్ఠమైనవాఁడా ? నాద=ధ్వనియొక్క, అర=అతిశయముగ
లిఁగిన, అగ=పర్వతమందు, అగార=ఇండ్లను, అ=గౌరవముగ, దాన=
ఇచ్చేవాఁడా ? కాద=ఆదిశేషుఁడే, ఆధార=ఆధారముగాఁగలవాఁడా?
వి=విశేషమైన, ఇరా=భూమియనే, దార=భార్యను, ఆవేద=తెలిపె
డు, ఆధామ=తేజస్సుగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు.) ఉదారో
దాతృమహ్తతః॥అమరము॥ శైలవృక్షౌనగావగౌ॥అమరము.॥ అంగణంచ
త్వరాజిరే॥అమరము.॥ అకారోబ్రహ్మవిష్ణీశకమఠేష్వంగణేరణే। గౌర
వేంతః పురేహితా। భూషణేంఘ్రీవు మేజ్యయోః ॥నానా॥ ఇరాభూ
వాక్సురాప్వప్స్యాత్ ॥ అమరము.॥ గృహేగేహేత్పిట్ప్రిభావాధామసీం॥
అమరము॥ ... ... *

* త్రిశూలబంధపంచచామరము. *

౮౫౪॥ సతీపతీరసారసాను సారకాఘనాయతా। నతాయనాఘకా
రకాఘనాయతానదానసూ। తతాజయాజ తాతసూనదామధారతా
రకా। రతారధామదాసదాజకాధిరాజదాసదా॥ ... *

* పైపంచచామరమునకర్థము. *

సతీపతీ=పార్వతీపతియైనయీశ్వరునియొక్క, ఇర=వాక్కులవంటి
వాక్కులుగలవాఁడా?సారస=సరససమూహమును, అనుసారకా=అను
సరించువాఁడా? ఘన=నిరంతరమైన, ఆయత=విస్తృతమైన, అనత=న

ము౹లుగాని శత్రు౹వులయొక్క, అయన=మార్గమునందు, అఘ=దుఃఖమును, కారకా=చేయువాఁడా! ఘన=ఘనులకు, అయ=శుభావహవిధిని, తాన=విస్తరించునట్టి, దాన=దానముఁగలవాఁడా!సూతతా=సారథ్యముచేత, జయ=జయముగల, అజ=బ్రహ్మకు,తాత=జనకుఁడైనవాఁడా! సూనదామ=పుష్పమాలికను, ధార=ధరించినవాఁడా? తారకా=తారక బ్రహ్మరూపమైనవాఁడా? రత=క్రీడచేత, అర=అధికమైన,.ధామ=గృహమును, దా=ఇచ్చువాఁడా? సదా=ఎల్లప్పుడు, అజర=దేవతలకు, అధిరాజ=కర్తయగు యింద్రునియొక్క, దాస=క్షీణమును, దా=ఖండించువాఁడా? ఈవృత్తమందలి, దాస-దాన-ద- తానఅనుశబ్దములకు ధాతువులు. తసురవక్షయే- దసుచ.దాస-దో- అవఖండనే, దాన- దదదానే.తనువిస్తారే.తాన॥ ... ... ✽

✽ ఛత్రబంధకందము. ✽

కం॥ సారకరధీరవరదా । తారావీనపనవీనతతపరిపరిప । ఝారూఢాగోరాధీ । ధీరాగోపతిదరవరధీరాకరసా॥ ... ✽

✽ పైకందమునకర్థము. ✽

సార=శ్రేష్ఠమైన, కర=కానుకఁగలవాఁడా? ధీర=విద్వాంసులకు, వర=వరములను, దా=ఇచ్చువాఁడా? తార=రజితమైన, అవీన=శైలరాజమును, ప=పాలించుహరునియందు, నవీన=నూతనమైన, తత=విస్తృతమైన, పరిపరి=నానావిధములైన, పఝ=స్నేహమును, ఆరూఢా=వహించినవాఁడా? గో=రత్నములను, రా=స్వీకరించెడు, ధీ=బుద్ధిని, ధి=ధరించునట్టి, ఇరా=భూమిఁగలవాఁడా? గోపతి=ఆవులఁబాలించువాఁడా? దరవర=శంఖశ్రేష్ఠముఁగలవాఁడా? ధీర=ధీరులకు, ఆకర=ఉనికియైన, సా=శరీరముఁగలవాఁడా? (నిఘంటుప్రయోగములు.)సారోబలేస్థిరాంశేస్యాత్ ।పుమాన్ న్యాయేవరేత్రిషు । క్లీబమంబుని॥నానా॥

☞ (పైనుదహరించిన పదునాఱుబంధముల నిదివఱకుఁ దెనుఁగుప్రబంధకర్తలెవ్వరు నుడివినవారుకారుగానవీనినిఁటవింతగఁబొందుపఱచినాను.)

{అనుపాత్త వాచక సాధర్మ్యోపమాన లుప్తగుణిత
యుక్తదశావతార మత్తేభవిక్రీడితవృత్తము.}

౮౬౦ ॥ కగరూపోన్నతకామఠోద్ధకిటిరేఖాకీర్తితోగ్రాంగకు । బ్జగకూద్వాహన్నృకేసరిప్రభవరక్షఃక్లైటభార్యాగ్రకో । పగుణోద్యజ్జినకౌశలార్వమణికంపర్యంకకర్ణాహిపా । నగభిద్వహ్న్యాయమాశరాంబుపమరున్నాథదేశముఖ్యార్చితా ॥ ... ... *

* చక్రబంధశార్దూలవృత్తము. *

౮౬౧ ॥ సత్యాకల్పకప్రస్ఫుటాశరభిదాచారావిశంకక్రమా। మత్యావిష్కృతబంధురాదరణభూమాజంతుకాటాశ్రితా । దిత్యావేంధనధర్మసారపతమూర్తిముత్కారాద్రిక్షమా । మాంత్యుల్లాసపదామహావిదితధామాసాధుతారక్షమా ॥ ... ...*

* నాగబంధచంపకమాలికావృత్తము. *

౮౬౨ ॥ కరివరదానశూరసురగౌరవసజ్జితపాదసారసా । ధరధరధారిసూరినరతారకనిత్యనశోకదాసభా । స్వరమదకౌశలారహరసారకుభృద్వరధీరమానిభా। సురశుకగీతమారనిభశోభనరమ్యశరీరసంభృతా॥

{పుష్పమాలికాబంధయుక్త, కందమదనవిలసితశ్లోక
గర్భితస్రగ్ధరావృత్తము.}

౮౬౩ ॥ శ్రీరామేరానురాగస్థిరతరమురళీస్మేరసారస్వరశ్రీ.। తారాదారాధరాస్యాదరభరహరణాదానితానిత్యనిష్ఠా । తారాపారాబ్జరావాదరభరణరతాద్రిపదీపస్వపత్రా । సారాచారాభిరామాశరవరశరణాచారుకారుణ్యరుచ్యా ॥ ... ... *

* గర్భితకందము. *

1. శ్రీరామేరారాగా। తారాదారాధరాస్యదరభరహరణా
దారాపారారావా । సారాచారాభిరామశరవరశరణా॥ *

* గర్భితమదనవిలసితవృత్తము. *

2. స్థిరతరమురళీ । దరభరహరణా । ఒరభరణరతా ।శరవరశరణా॥

❁ గర్భితశ్లోకము. ❁

3. స్థిరతరముగళీస్మేరసారస్వరశ్రీ। దరభరహరణా దానితానిత్యనిష్ఠా
దరభరణరతా దాప్రిపదీపస్వపత్రా । శరవరశరణా చారుకారుణ్యరుచ్యా॥

❁ దుష్కరప్రాసకందములు. ❁

౧౮౪॥ దంష్ట్రిశరీర మాధవ । దంష్ట్రిభినవదంతచణవదనబింబధరా
దంష్ట్రాశుగదళితాసుర । దంష్ట్రినగాద్యక్షవికచతామరసాక్షా ॥

౧౮౫॥ వ్యజ్రాభరణధరరమా। సజ్రాయతసదయహృదయసన్మునిచేతో
మజ్రాశయకుత్సితమత । భజ్రాకృతికృష్ణరత్నపద్మదళాక్షా॥

౧౮౬॥ దృఢనర్తంచరదరకర । దృఢగోవర్ధనగిరిపరిబృఢదృఢవక్షో
దృఢసింధూద్భవచరణా । గ్రఢౌకమానాభ్రగంగగరుడతురంగా ॥

౧౮౭॥ అర్ఘ్యేచరవరదాయక । తర్ఘరదూషణముఖారిదళనపటీయో
వర్ఘరసాయకధారా । మూర్ఘజనాత్యంతదూరముదిరశరీరా ॥

❁ దుష్కరప్రాసశార్దూలవృత్తము. ❁

౧౮౮॥ సేర్ష్యాదిత్యవిరోధినాథదళనాహీనాహిచంచద్భుజా
వార్ష్యాధ్యక్షవరప్రదానచతురావామార్ధజానిస్తుతా
సార్ష్యాంచద్విధుతుల్యవక్త్రవిరాజత్కర్ణభూషాననా
తార్ష్యాశ్వోత్తమవేంకటేశ్వరరమాదాంపత్యనిత్యోదయా॥

❁ మాలినీవృత్తము. ❁

౧౮౯ ॥ వరశుభదశరాసా వల్లవీహారిరాసా । సురుచిరదరహాసో
సోల్లసచ్చంద్రహాసా । గరుడతురగలాసా కంధిజాహృద్విలాసా । తిరు
మలగిరివాసా దీపితస్వర్ణవాసా ॥ ... ... ❁

❁ విద్యున్మాలావృత్తగర్భితస్రగ్ధరాష్టదళపద్మబంధము ❁

౧౯౦॥ రామా రక్షోదలప్రీగ్ర్యదర కదనతాప్రసపత్న్యారమారా
రామా రథ్యాపసత్రప్రకటగుణసముద్రపవిత్రసమారా
రామా సత్రావిపద్రరవినిభకరచక్రశరణ్యాగమారా
రామాగణ్యారశక్రరథితఖగవరా ప్రోలదక్షోగ్రమారా॥

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

రామా=రాముఁడైనవాఁడా? రక్షః=రాక్షసులను, దల=ఖండించునటువంటి, పాత్రక్య=మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన, దర=శంఖముఁగలవాఁడా? కదన=జగడమందు, నత్రాస=భయములేకుండుట, పథ్య=హితమైనట్టి, అర=శత్రుసమూహమును, మారా=సంహరించువాఁడా? రామా=మనోహరమైనవాఁడా? రథ్య=రథాశ్వములను, ఆప=వ్యాపించినవాఁడా? సత్=సత్పురుషులను, త్రా=రక్షించువాఁడా? ప్రకట=ప్రసిద్ధికెక్కిన, గుణ=సద్గుణములకు, సముద్రా=సముద్రుఁడైనవాఁడా? పవిత్ర=పవిత్రమై, అసమ=ఈడులేని, అరా=అతిశయముఁగలవాఁడా? రా=బంగారమునిచ్చునట్టి, మా=సంపదగలవాఁడా? సత్ర=యజ్ఞములయొక్క, అవిపత్=ఆపదలేకుండుటను, త్రా=సంపాదించువాఁడా? రవి=సూర్యునితో, నిభ=సమమైన, కరచక్రా=కరచక్రముఁగలవాఁడా? శరణ్య=ఇల్లుచేయుకోదగిన, ఆగమ=వేదాంతములయొక్క, అరా=అంతముగలవాఁడా? రామా=గోపికాస్త్రీలచేత, గణ్య=యెంచఁదగినవాఁడా? ర=సమర్థుఁడైన, శక్రా=ఇంద్రునిఁగలవాఁడా? ప్ర=ప్రకృష్టమైన, అ=భూషణములను, ల=స్వీకరించుటయందు, దక్ష=సమర్థుఁడగు, ఉర=వక్షస్థలముఁగలవాఁడా? మా=లక్ష్మిని, రా=గ్రహించువాఁడా? ❀

❀ గర్భితవిద్యున్మాలావృత్తము. ❀

1· రామారక్షో రామారథ్యా । రామాసత్రా రామాగణ్యా
రామా రక్షో రామాగణ్యా । రామాసత్రా రామారథ్యా ॥

❀ పైపద్యమునకర్థము. ❀

రామా=రామభద్రుఁడా? రక్షః=రాక్షసులయొక్క, రామా=స్త్రీలకును, రథ్యా=రథసమూహమునకును, రా=బంగారమునకును, మా=ఇందిరకును, సత్ర=యాగములకును, ఆరామా=ఆరతినిసేయువాఁడా? రక్షః=రక్షణమందు, ఈ=ఈశ్వరుఁడైనవాఁడా? రామా=పరశురాముఁడైనవాఁడా? అగణ్యా=ఎంచశక్యముగానివాఁడా? రామా=బలభద్రుఁ

డా? సత్ = సత్పురుషులను, త్రా = రక్షించువాఁడా? రామ = మనోజ్ఞమైన, అ = అంతఃపురమందలి, రథ్యా = వీధిఁగలవాఁడా? ఆరతియన నాశనము, (నిఘంటువు) ఆరత్యవిరతివిరతయ । ఉపరామే ॥ ... *

* చౌపదములు. *

౮౭౧॥ మునులమనోంబుజములనెలదీవి । దనరుగుణమణులఁదగుబలుఁదీవి
మీనుకువిరులలోమెలఁగెడుతావి । చెనఁటులనని గెల్చినమాయావీ?॥ *
దినముసువనిలోఁదిరిగెడుబాళి । యెనయఁజెంచెతలయెదలవిరాళి
బెనచియలుకలిడి వేబతిమాలి । తనియనేలిదయఁదగువనమాలీ?॥ *
వహిఁగనుబృందావనమునజాడ । విహరింపుచువేవెలఁదులతోడ
రహిఁకెక్కినయల్లరాసక్రీడ । విహితముగాఁదగవేడ్కఁగలాఁడ?॥ *
దిసమొలలుగప్రేతెలవనభూమి । దోసఁగిడివలువలుదోఁచుకనోమి
పొసఁగనెక్కుసురపొన్ననునోమి । ముసిముసినగుమొగమునఁదగుసామీ॥

* తురగవల్గనరగడ. *

౮౭౨॥ రామరామవారిచారి * రామరామసదవతార
ధామధామజైత్రచిత్ర * ధామధామవిదళితార ... ౧
మారమారరక్షణత్త * మారమారమణ్యధీశ
సారసారవాభిశోభి * సారసారహితసదేశ ౨
కాండకాండజఠరపిఠర * కాండకాండనతసముద్ర
దండదండనప్రదీప్ర * దండదండచక్రభద్ర ౩
రాజరాజమానదాన * రాజరాజదాస్యమాన్య
రాజరాజమానదాన * రాజరాజతావదాన్య ... ౪
తారతారకాజిభోజి * తారతారకీర్తిదీప
వారవారకీలిహేళి * వారవారకప్రతాప ౫
రాగరాగసరళమురళి * రాగరాగహృద్వికాస
నాగనాగవాహనేహ * నాగనాగతనువిలాస ... ౬

గోపగోపసేవ్యభవ్య*గోపగోపసదయభావ
గోపగోపనోపతాప*గోపగోపదప్రభావ ... ౭
జాలజాలసాలసాల*జాలజాలకవనఖేల
నీలనీలమణ్యాగణ్యా*నీలనీలయుగహిమాశైల ॥ ... ౮

* పైరగడకర్ధము. *

రామ=ఒప్పిదమగు, భామ=పరశురామునియొక్కయు, వారిచారి=మత్స్యకమఠాదులయొక్కయు, రామ=శ్రీరాములయొక్కయు, సదవతార=మంచి యవతారములుగలవాఁడా? ధామధామ=సూర్యుని, జైత్ర=జయించునట్టి, చిత్ర=ఆశ్చర్యమైన, ధామ=రూపముయొక్క, ధామ=ప్రభావముఁగలవాఁడా? విదళిత=ఖండితమైన, అర=అరిసమూహముఁగలవాఁడా? మారమార=ఈశ్వరునియొక్క, రక్షణ=రక్షణమందు, క్షమా=సమర్థుఁడా? రమారమణి=లక్ష్మీదేవికి, అధీశ=ఈశ్వరుఁడవైనవాఁడా? సారస=బెగ్గురులయొక్క, ఆరవ=ధ్వనిచేత, అభిశోభి=ప్రకాశించునట్టి, సారస=సరస్సమూహముచేత=అరహిత=ఎడబాయని, సదేశ=సామీప్యముఁగలవాఁడా? కాండకాండ=బ్రహ్మాండసమూహములు, జఠరపిఠర=ఉదరమునఁగలవాఁడా? కాండ=బాణముయొక్క, కాండ=ప్రయోగసమయమున, నత=నమ్రమైన, సముద్ర=సముద్రునిగలవాఁడా? దండ=యమునియొక్క, దండన=దండనయందు, ప్రదీప్ర=ప్రకాశించునటువంటి,దండ=మదముచేత,దండ=శ్రేష్ఠమైన, చక్రము,భద్ర=భద్రముగలవాఁడా? రాజరాజ=కుబేరునితో,మాన=సమానమైన,దాన=దానముగలవాఁడా? రాజ=చంద్రునివలె,రాజత్=ప్రకాశించినట్టి,ఆస్య=ముఖముచేత, మాన్య=కొనియాడఁదగిన వాఁడా? రాజరాజ=దుర్యోధనునియొక్క,మాన=గర్వముయొక్క,దాన=ఖండనముఁగలవాఁడా?రాజ=ఇంద్రునికి, రాజత=ప్రభుత్వమును, వదాన్య=ఇచ్చువాఁడా? తార=వెండి, తారక=నక్షత్రములు, అజిభోజి=నారదుఁడు, తార=ముత్యములు, వీటివలె, తార=స్వచ్ఛమైన, కీర్తి=కీర్తిచేత,

దీప=ప్రకాశించు వాఁడా? వాః=జలముచేత, అవార=వారింపఁ గూడని, కీలి=బడబాగ్నికిని, హేళివార=సూర్యసమూహములకును, వారక=నిరోధమైన, ప్రతాప=ప్రతాపముఁ గలవాఁడా? రాగ=రాగముల యొక్క, రాగ=మాధుర్యముచేత, సరళ=సరళమైన, మురళ=మురళము యొక్క, రాగ=గీతమందు, రాగ=అనురాగముఁగల, హృద్వికాస=హృద్వికాసముఁగలవాఁడా? నాగ=శేషుఁడు, నాగ=ఏనుఁగు మొదలైన, వాహ=వాహనములయందు, ఈహ=ఇచ్ఛగలవాఁడా? నాగ=పర్వతసమూహమందలి, నాగ=మేఘములవంటి, తను విలాస=శరీరసంపదఁగలవాఁడా? గోప=భూమిని పాలించువాఁడా? గోప=రాజులచేత, సేవ్య=సేవింపఁబడువాఁడా? భవ్య=భవ్యుఁడైనవాఁడా? గోప=ధర్మమును బాలించువాఁడా? గోప=సముద్రినియందు, సదయ=దయతోఁగూడిన, భావ=మనస్సుఁగలవాఁడా? గోప=గొల్లవాండ్రయొక్క. గోపన=దాచుటచేత, ఉపతాప=సంతాపము గలిగిన, గోప=వాక్పతియైన బ్రహ్మకు, గోపద=అక్షిగోచరము గానటువంటి, ప్రభావ=ప్రభావముగలవాఁడా? జాలజ=పద్మసమూహమందు, అలసాలస=మిక్కిలీ అలసమైన, అల=అళిసమూహమును, జాలజాలక=మొగ్గల గుంపులునుగలిగిన, వన=వనమందు, ఖేల=క్రీడించువాఁడా? నీల=నిధివిశేషముచేతను, నీలమణి=నీలమణులచేతను, అగణ్య=అధికమైన, నీల=నల్లనైన, నీల=ప్రత్యంతపర్వతములతో, యుక్=కూడుకొన్న, అహిశైల=శేషశైలముఁ గలవాఁడా?——. (నిఘంటుప్రయోగములు.) గృహదేహత్విట్ప్రభావాధామనీ॥అమరము.॥ కాండోస్త్రీదండబాణార్వవర్గావసరవారిషు॥ నానా.॥ మూరుతే వేధసిబ్రధ్నేపుంసికః కంశిరోంబునోః ॥ అమరము. ॥ దండోయమేదానభేదే । లగుడేమదసైన్యయోః। వ్యూహభేదేప్రకాండేశ్వే। కోణమందానయోరపి ॥వైజయంతి.॥ రాజరాజకుబేరస్యా । త్సార్వభౌమేసుధాకరే॥విశ్వము. ॥ రాజాప్రభౌనృపేచంద్రే । యక్షేక్షత్రియశక్రయోః ॥నానా.॥ తారోత్యుచ్చైస్స్వరేతారా । విశుద్ధేశుద్ధమౌక్తికే । తరణౌచాథతార

స్యా । త్సుగ్రీవ గురుయోషితా । కనీనికర్ష యోస్త్వేషా । ద్వయోస్తా రంతురాప్యకే ॥నానా॥ రాగస్స్నేహాధికేగీతే। మాత్సర్యేల్లోహితాదిషు। అనురక్తేచమాధుర్యే ॥శాశ్వతము॥ రాగోనురాగేమాత్సర్యే । గాదాం గేరోచనాదిషు ॥కేశవము॥ నాగోహస్తినిసర్పేచ । మేఘువృక్షేమృగేపి చ ॥విశ్వము॥ గౌర్నాగేవృషభేచంద్రే । వాగ్భూదిగ్ధేనుషుస్త్రియాం। ద్వయోస్తురశ్మిదృగ్బాణ। స్వర్గవజ్రాంబులోమసు ॥వైజయంతము॥ స్వర్గేషు పశువాగ్వజ్రే। దిఙ్నేత్రఘృణిభూజలే ॥నానా॥ జాలంజాలకమిత్యేతౌ।గ వాక్షానాయయోర్గణే । రంభకుట్మలయోశ్చాథ ॥నానా॥ నీలఃకపీశ్వేత్రి భేదే । కృష్ణేనాతద్వతిత్రిషు ॥ నానార్థరత్నమాలా॥ ... ❋

౨౭౩. క॥తుదకనుపడని మొగలిపూ।పొదిపాపనిజోడువేల్పుబుడుతపగరతే రదిమెదిరనమూకలడఁచ । మదిగలయోనికిఁదగుముదురుమాయలమనికిఁ॥

❁ త్రిమూర్త్యాత్మకత్ర్యర్థికందము. ❁

౨౭౪॥ స్థిరసత్యాసక్తాశయ । నరకచ్ఛేదనధురీణనగరాజకరా సరసాదరకమలోదయ।హరిహయతనయాయజాహ్వయాపరమాత్మా॥

❁పైకందమునకర్థము.❁

(బ్రహ్మపరము.) స్థిర=స్థిరమైన, సత్య=సత్యలోకమందు, ఆసక్త=ఆసక్తిగలిఁగిన, ఆశయ=మనసుగలవాఁడా? నరక=నరకముయొక్క, ఛేదన=నఱుకుటయందు, ధురీణ=భారమువహించినవాఁడా? నగరాజ=కిరణములకురాజైనసూర్యునివంటి, కరా=కాంతిగలవాఁడా? సరస=అమృతపానులైనదేవతలయందు, ఆదర=ఆదరముగల్గినవాఁడా? కమలోదయ=తామరయందభ్యుదయముగలవాఁడా? హరి=చంద్రునివంటి, హయా=వాహనమును, తనయా=పుత్రునిగలవాఁడా? అజ=బ్రహ్మయను, ఆహ్వయ=పేరుగలవాఁడా? పరమాత్మా= ఉత్కృష్టమైనప్రయత్నము గలవాఁడా?

(విష్ణుపరము.) స్థిర=స్థిరమైన, సత్యా=సత్యభామయందు, ఆసక్త=త

గులుకొన్న, ఆశయ=మనస్సుగలవాఁడా? నరక=నరకాసురుని, ఛేదన=హరించుటయందు, ధురీణ=సమర్థుఁడైనవాఁడా? నగరాజ=గోవర్ధనమును, కర=హస్తమునందు గలవాఁడా? సరస=భూమియందలి, ఆదర=ఆదరముతోఁగూడుకున్నవాఁడా? కమల=లక్ష్మీదేవియొక్క, ఉదయ=అభ్యుదయముగలవాఁడా? హరిహయ=శుకవాహనుఁడే, తనయా=పుత్త్రినిగాఁగలవాఁడా? అజ=విష్ణువనే, ఆహ్వయ=పేరు గలవాఁడా? పరమాత్మ= పరమాత్మస్వరూపమైనవాఁడా? ... ... ✻

(ఈశ్వరపరము.) స్థిర=స్థిరమైన, సతీ=పార్వతీదేవియందు,ఆసక్త=తగు లుకొన్న, ఆశయ=మనసుగలవాఁడా? నర=బ్రహ్మయొక్క,క=శిరస్సును, ఛేదన=ఖండించుటయందు, ధురీణ=సమర్థుఁడైనవాఁడా? నగరాజ=సర్పశ్రేష్ఠుఁడైన శేషుఁడు, కరా=హస్తమునఁగలవాఁడా? సరస=విషమందలి, ఆదర=ఆదరముతోఁగూడుకొన్నవాఁడా? కమల=లేడియొక్క, ఉదయ=అభ్యుదయముగలవాఁడా? హరి=యముని, హ=సంహరించిన, యత=నియతమైన, నయా=నీతిగలవాఁడా? అజ=ఈశ్వరుఁడనే, ఆహ్వయ=పేరుగలవాఁడా? పరమాత్మా=ఉత్కృష్టమగుబుద్ధిఁగలవాఁడా? ✻

✻ చతుర్దశయమకచూర్ణిక. ✻

౨౩౫॥ శ్రీహరే, సకలలోక శరణ్యకారుణ్య సింధో- దీనబంధో, భక్తాగమసందోహవసంతం- భవంతం;కృష్ణాధిమానసరక్షణం - సర్వశుభలక్షణం, కృష్ణాతిరామణీయకవిగ్రహం - దైత్యనిగ్రహం, కృష్ణానుసారిణం- మిత్రవిందామనోహారిణం, కృష్ణావతార మోహితవల్లవీజనం- శృంగారభాజనం; గోపజనకనాభిపంకేరుహం- గోవర్ధనావహం, గోపకల్లోలమాలికాడోలికాఘనవిహారం- నిర్వికారం, గోపసోదరం - వేణుగీతిసాదరం, గోపవేషధారిణం- కుమతవిదారణం; అబ్జసంకాశవదనం - అంభోధిసదనం, అబ్జదళనోత్కంఠం- అధ్యాషితవైకుంఠం, అబ్జసఖచంద్రనేత్రం హైమనేత్రం, అబ్జప్రముఖదిక్పాల కస్తూయమాన విజయవిలాసం- భాసమానదరహాసం; నాళీక బాణజనకం - నాసాజితకనకం, నాళీకనిస్తుల

కౌస్తుభమణిరమణీయక్రోడం - పురాతనక్రోడం, నాళీకవచనగోచరం-న
తఖేచరం, నాళీకదళితసంక్రందననందనం - నిఖిలావయవలిప్త హరిచంద
నం, పుష్కరచరపాపఠ్యమాణబిరుదాంకం - నిష్కళంకం, పుష్కర ధర
ప్రతిమానతనూవిలసనం- ఆరచితచాణూరనిరసనం, పుష్కరగంగాదిసక
లతీర్థవితతిప్రతివర్ష సేవ్యమానకౌమారసరసీతటనివాసినం- శబరతరుణీవి
లాసినం, పుష్కరసమానచరణం- కుచేలశరణం; తారకాపీననేత్రస్థభీష్మ
సూజననదేశపాదాంగుష్ఠనఖరం - ఖండితఖరం, తారకాధీశోద్భవకారణ
హృదయం - సదయహృదయం, తారకమంత్రసారం ధర్మాధారం, తా
రకాసురారాతిసేవితం తపోధన కదంబసంభావితం; ధనంజయమపి నమ
తాందదానం- జగన్నిదానం, ధనంజయతేజోమయస్వరూపం - అప్రతిమ
ప్రతాపం, ధనంజయప్రముఖపురాతనసుకవికావ్యావలోకనప్రౌఢిమ దస్మ
దీయవాక్యసరణిపవిత్రీకరణపారీణశుభచరిత్రం - మణిగణదేదీప్యమానఘ
ణిఘణాయతాతపత్రం, ధనంజయసారథిం - బాణాగ్రకీలితకీలాలేప్యమాన
వారిధిం;పుండరీకప్రభృతిపరమభాగవతజేగీయమానానంతలీలావితానం-
సేవకనితాంతసంతానం, పుండరీకామరహారసఖం - అవ్యయసుఖం, పుం
డరీకనామకరికరోపమానచతుర్భుజం - రక్షితవ్రజం, పుండరీక విశాలేక్ష
ణం - కాళీయశిక్షణం; భద్రకుంభినీప్రముఖస్త్రైణభోగానుసంధానుభో
గాభిరామం - మురవిరామం, భద్రకుంభీనసాధిప శైలేశానం - భుజంగ
పుంగవశయానం, భద్రకుంభిచిరత్నరత్నసందానితగోపురప్రాకారమంట
పాలంక్రియమాణనిజదివ్యప్రాసాదమధ్యమధ్యాసీనం - పాలితానేకహరి
సేనం, భద్రకుంభింద్రావనం - చరితబృందావనం; చంద్రకాంతదర భాసు
రకరం - ప్రపన్నక్షేమంకరం, చంద్రకాంతఖచితవీధిరారజ్యమానకాంచన
రథసంచారం - నవనీతచోరం, చంద్రకాంత విభాసమాన బర్హావతంసం-
దండితకంసం , చంద్రకాంతమనోనాథం - నీలాసనాథం; కవిరాజమస్త
న్యస్తైకపాదం-శీతలతులశీదళమాలికామోదం,కవిరాజర్షిస్తూయమానత్రి
లోకవిద్రావణ రావణబలఘనాఘనసంఘవిధ్వంసనాశుగదాశుగధారా

పిండితచండకోదండం- కబంధబాహుకదళికాఖండన వేదండం,కవిరాజ నోనూయమానావార్యశౌర్యం- కోటికందర్పసౌందర్యం,కవిరాజవిరాజిత ముఖవృత్తనిబంధనప్రబంధరాజవిలాసం - గోపికావిరచితరాసం;కమలా సనాథబాహాంతరాళం - సత్యామానసమరాళం, కమలాసనాతన శాబ కవిలోలలోచనోజ్జ్వలకలాగణేయమహిళాసహస్రపరివృతం - యశోదో పలాలితం, కమలాసనర్తుమార్తాండసాహాయ్యదాయిబాహారథాంగం- గ రుడలింగం, కమలాసనాదినిర్మాణచణప్రభావం - మహానుభావం ; కలా పాలికావిజ్ఞానశాలినం - వనమాలినం, కలాపాళీకాదంబినీ నీలకచకలా పం - భంజితశివచాపం, కలాపాళికాఘటిత భవ్యకావ్యరసానుభవశో భినం - రాధాధరసుధారసధారాలోభినం, కలాపాళికాలంకృతసకలాం గం - నిర్భిన్నకపటకనకసారంగం; హృదయ విలస దలమేల్మంగం - కరు ణాతరంగితాపాంగం, సనకసనందనాది మునిజనాంతరంగం - వనజసా రంగం, ఆనందనిలయమ్మానందనిలయవాస్తవ్యం - శివాస్తవ్యం, దివ్యం, శ్రీ వేంకటేశ మతి విశంకట ప్రకాశం - సకల దేవతాధీశం, అమీవయం, భజామః ॥ ... ... *

సీ. {ప్రాకృత శౌరసేని మాగధి పైశాచి చూళికా అపభ్రంశ సంస్కృత ఆంధ్ర అష్టభాషా సీసము.}

ణాయమాణస్సిణీలోయధమ్మిల్లపజ్జణ్ణయవిజ్జుళాసరిసపాయ

ఛాయ. నాకమనస్వినీలోకధమ్మిల్లపర్జన్యకవిద్యుతిసదృశపాద

పురవదేవ్వవిదాణ గరువమరట్టదుఃఖట్టజాదవిజేయ కళనసీహ

ఛాయ. పూర్వదేవవితానగర్వమదోద్ధతగజజాతవిజవనకలనసింహ

చళనశాళశనిళంతళభత్తచింధితపళశమత్తనకేళి పాళియాద

ఛాయ. చరణసారసనిరంతరభక్తచింతితఫలసమర్థనకేళిపారిజాత

మతనసూతనధేరతితశవల్లహముహగననిజ్జగల్లానగునదురీన

ఛాయ. మధనసూదనధాతృత్రిదశవల్లభముఖగణనీయకల్యాణగుణధురీణ

కందకచళాచలక్ష్కణపంధుళాళి
ఛాయ. గంధగజరాజరక్షణబంధురారి
మహాయమఃఖధికరీహేంమహాపదర్ఘ
ఛా యా. మఘవముఖాశ్చర్య హేతుమహాసమాహ
ఆజవంజవజలధిమగ్నార్తతరణి
మబ్బుపూపుట్టువుబిడారు మగువతేట॥

ఆదిపాదైకైకచరణానులోమప్రతిలోమోష్ఠ్యాచలజిహ్వాకాగోపన గోమూత్రికాబంధతత్వాదార్థభ్రమకగోమూత్రికా బంధ పతకబంధపాదుకాబంధ నవరంగసమపంచాక్షరఖండ చతుష్టయాశ్రయ దళోపరిస్థిరోష్ఠ్యపూర్వవిధనియమద్విచరణదళోపరి పూర్వోక్తానులోమవిలోమనియమనాతిక్రమ్య దళాద్యక్షరనియమ పాదద్వయోపరిచరణద్వయప్రత్యేకానులోమనియమోపరి దళచతుష్కప్రత్యేకపాదద్వయభ్రమకగోమూత్రికాబంధతత్వాదగుప్తగోమూత్రికా బంధషట్త్రింశచ్చక్రబంధురద్వాదశదళస్ఫుట సర్వలఘుద్విరదగతిరగడము.

౭౭. భవిభువిభ భవభవభ ❋ భవభవభ భవిభువిభ
వివిభవివి విభవభవి ❋ విభవభవి వివిభవివి ౧.
జయనయజ జలజలజ ❋ జలజలజ జయనయజ
నయనయన నలదళన ❋ నలదళన నయనయన ౨.
వసువసువ వనదనవ ❋ వనదనవ వసువసువ
వసనసవ వలదలవ ❋ వలదలవ వసనసవ ౩.
మహీమహీమ మదనదమ ❋ మదనదమ మహీమహీమ
వహనహవ వరదరవ ❋ వరదరవ వహనహవ ౪.
సరసరస జయదయజ ❋ జయదయజ సరసరస
పరవరప వశితశివ ❋ వశితశివ పరవర ౫.

పవసవప భసలసభ ✻ భసలసభ పవనవప
కవనవక కరకరక ✻ కరకరక కవనవక ౬
కదనదక ఘనఘనఘ ✻ ఘనఘనఘ కదనదక
పదకదప వసుదసువ ✻ వసుదసువ పదకదప ౭.
నమనమన నవకవన ✻ నవకవన నమనమన
యమనమయ హారియరిహా✻హారియరిహా యమనమయ ౮.
జలజనయ నపవిజయ ✻ సరసయశ గరదలహా
హాలదరగ శయసరస ✻ యజవిపన యనజలజ ౯.
పరహాజని యమజనవ ✻ భరకరభ దరసురవ
వరసురద భరకరభ ✻ వనజమయ నిజహారప ౧౦
కరకరక భరవసన ✻ ఘనజసుత తరవరన
నరవరత తసుజనఘ ✻ నసవరభ కరకరక ౧౧.
పరవిరస హారవరద ✻ భవననగ గరిహారద
దరహారిగ గననవభ ✻ దరవరహా సరవిరప ॥ ౧౨.

✻ పైద్విరదగతిరగడకర్థము. ✻

భ - మేఘములయొక్క, విభు - శ్రేష్ఠమైన, విభ - కాంతివంటి కాంతిగలవాఁడా? భవ - ఈశ్వరునియొక్క, భవ - శ్రేయస్సుయొక్క, భ - ప్రకాశముఁగలవాఁడా? భవ - శుభమునకు, భవ - ప్రాపకమైన, భ - జ్ఞానముగలవాఁడా? భ - నక్షత్రములకు, విభు - నాయకుఁడగు చంద్రుఁడనెడు, వి - కంటియొక్క, భ - కాంతిగలవాఁడా? వి - విశేషమైన. వి - గరుత్మంతుని, భవి - పొందినట్టి, వి - పరమాత్మమైనవాఁడా? విభవ - విభవముయొక్క, భవి - సత్తుగలవాఁడా? వి - విగతమైన, భవ - సంసారముగలవాఁడునై ౨, భవి - సంసారముఁగలవాఁడా? వి - ఆకాశజమైన, వి - పరమాత్మమై, భవి జన్మముఁగలవారిని, వి - పొందినవాఁడా? జయన - జయమును, యజ - పొందినవాఁడా? జల - నీటియందు, జలజ - మత్స్యమువైనవాఁడా? జల-

జడులగువారికి- జలజ-అగ్నిస్వరూపుఁడా? జయ- జయుని, నయ పొంచి
న, జ - ఇచ్ఛగలవాఁడా? నయ - న్యాయశాస్త్రములే, నయన - కన్ను
లుగాఁగలవాఁడా? నల - తృణరూపమైనదనుజుని, దళన , ఖండించిన
వాఁడా? నల - పద్మముయొక్క, దళ - దళమే, న - సాధనముగాఁగల
మరునియొక్క, నయ - నీతిని, నయన - పొందినవాఁడా? వసు - అష్ట
వసువులకు, వసువ - ధనమైనవాఁడా? వనద - మేఘమువలె, నవ -
నూతనకాంతిగలవాఁడా? వనత్ - భజించువారలకు, అనవ - ఆద్యుఁడై
నవాఁడా? వసు - అగ్నిహోత్రునికి, వసువ - రశ్మియైనవాఁడా? వ
సన - ఉన్నట్టి, సవ - యజ్ఞములుగలవాఁడా? వలద . దేవేంద్రుఁడు,
లవ - అణువుగాఁగలవాఁడా? వలత్ - పొందినట్టి, అలవ - భేదనాభా
వముఁగలవాఁడా? వసన - వస్త్రరూపమైన, (కప్పుకొన్న) సవ - పుట్టు
వుఁగలవాఁడా? మహిమ - మహిమచేత, హిమ - చల్లనైనవాఁడా? మ
ద - మదయుక్తమైన, న - పురుషులను, ద - ఖండించునట్టి, మా - కాం
తిగలవాఁడా? మదన - మన్మథుని, దమ - అడఁచినరుద్రునిగలవాఁడా?
మహి - ఉత్సవముగలిఁగిన, మహి - భూమిని, మ - లక్ష్మినిగలవాఁడా?
వహన - వహించిన, హవ - దానముగలవాఁడా? వర - వరములను,
ద - ఇచ్చునట్టివాఁడను, రవ , ధ్వనితోఁగూడిన, వర - శ్రేష్ఠమైన, దర,
శంఖమును, వ - పొందినవాఁడా? వహన - వహించివ, హవ - యజ్ఞ
మునుగలవాఁడా? సరస - అనురాగముతోఁగూడిన, రస - భూమినిగ
లవాఁడా? జయత్ . సర్వోత్కృష్టమైన, అయ - శుభావహవిధిచేత,
జ - పుట్టిన, జయ - జయము, దయ - దయయుఁగలవారికి, జ - కోరి
కయైనవాఁడా? సరస - రసికులకు, రస - ఆనందస్వరూపమైనవాఁడా?
పరవర - శత్రురాజులను, ప - పానముఁజేయువాఁడా? వశిత - అధీన
ముగాఁజేయఁబడిన, శివ - ముక్కంటినిగలవాఁడా? వశిత- కోరఁబడిన,
శివ - శుభముచేత, పర - ఉత్కృష్టమైన, వర - వరములను, ప - పా
లించువాఁడా? పవన - పవిత్రమైన, వప - వపగలవాఁడా? భసల.

తుమ్మెదలవంటి, సభ - కాంతితోఁగూడుకున్నవాఁడా, భ - భావమున, సలస - కోరికతోఁగూడికొనిన, భ - ఈశ్వరునిగలవాఁడా? పవన , వాయువును, వ - వరుణుని, ప - పాలించువాఁడా, కవ - వర్ణించు, నవ - తొమ్మండ్రైన, క - బహ్మలుగలవాఁడా? కర - కానుకలను, కర- చేయునట్టి, క - విసుమానికముఁగలవాఁడా? కర - కరికరములవంటి, కరక-హస్తములుగలవాఁడా? కవన- కవిత్వముయొక్క, వ - స్వాంతనము చేతనగు, క - సుఖముఁగలవాఁడా? కద - మేఘమువలె, నదక - మ్రోయునట్టి, ఘనఘన - మిక్కిలిమెడతెగని, ఘ - కింకిణులుగలవాఁడా? ఘన - పర్వతమువంటి; ఘన - గజేంద్రునియందు, ఘ - విశ్వాసముకొఱకు, కదన - జగడమును, ద - ఇచ్చునట్టి, క - బుద్ధిగలవాఁడా? పత్ , పాదమందు, అకత్ - కుత్సితముగాకయుందునట్టి, అప- ఉదకముఁగలవాఁడా? వ - వాయువును, సుత్ - పుట్టించునట్టి, అసువ - ప్రాణములుగలవాఁడా? వసు - ధనములను, ద - ఇచ్చువారిని, సువ - కల్పించువాఁడా? పద - రక్షణముచేత, క - వసువులను, ద - ఇచ్చువారలను, ప - పాలించువాఁడా? నమన - నమస్కరించువారియందు, మన - మనస్సుగలవాఁడా? నవ - నూతనమైన, కవన - కవిత్వముచేత, నవ - నుతించువారలనే, క - నెమళ్లకు, వన - వనరూపమైనవాఁడా? యమనమయ - యోగస్వరూపమైన, హరి - హరిత్మైనవాఁడా? అరి - శత్రువులను, హ - హరించునట్టి, హరి - తురగముఁగలవాఁడా? అరి - చక్రమును, హ - పొందినవాఁడా? యమ - యమముచేత, నమ - నమ్రులైనవారిని, య - పొందినవాఁడా? జలజనయన - జలజములవంటికన్నులుగలవాఁడా? సవి - వజ్రాయుధమును, జయ- జయించుటయందు, సరస -బలముతోఁగూడిన, యశ - కీర్తిగలవాఁడా? గర- విషమును, ద- ఇచ్చేవారిని, లగ్రహించిన ఖలులను, హ - కొట్టివేసినవాఁడా? హల - హలరేఖను, దర - శంఖరేఖను, గ - పొందిన, శయ- హస్తముగలవాఁడా? సరస - భూమితోఁగూడినవాఁడా? యజవి - జపములేనివారలను, ప - పాలించువాఁడా? నయ

న - పొందిన, జలజ . పాంచజన్యశంఖమునుగలవాఁడా? పర - పరులను, హ - హసించినట్టి, జని - పుట్టువుగలవాఁడా? యమజ - ధర్మరాజును, నవ - నూతనముగా, భర - భరించుటను, కర - చేయునట్టి, భ . కాంతిగల, దర - చిందనుయొక్క, సు - శుభమైన, రవ - ధ్వనిగలవాఁడా? వర - శ్రేష్ఠములై, సు - లెస్సైన, రద - దంతములుగలిగి - భర - అతిశయముతోఁ గూడిన, కరభ - కరభములు గలవాఁడా? వనజమయ . అగ్నిమయస్వరూపమైనవాఁడా? నిజ - స్వకీయుఁడైన, హర - ఈశ్వరుని, ప - పాలించువాఁడా, కర - హస్తమున, కరక - కమండలువుగలవాఁడా? భర-అతిశయమైన, వసన- వస్త్రముఁగలవాఁడా? ఘన- ఘనముగా, జ - పుట్టిన, సుతతర - కుమారశ్రేష్ఠులుఁగలవాఁడా? వర - ముఖ్యమైన, న - సాధనముగలవాఁడా? నరవర. పురుషోత్తముఁడైనవాఁడా, తత - విస్తృతమైన, సుజన - సత్పురుషులయందు, ఘన - నిబిడమైన, సవ - యజ్ఞములను,ర - గ్రహించునట్టి,భ - దీప్తిఁగలవాఁడా? కర- కాంతిని, కర - చేయునట్టి, క - బుద్ధిగలవాఁడా? పర - రిపులకు, విరస - విరసమైనవాఁడా? హర - హరునికి, వర - వరమును, ద - ఇచ్చువాఁడా? భవన - గృహమైన, నగ - పర్వతముగలవాఁడా? గరి - కాళియఫణిని, హర - హరించినవాఁడనునట్టి,ద - ధ్వనిగలవాఁడా?దరహరి - నరసింహస్వరూపమైనవాఁడా? గగన - ఆకాశమువలె, నవ - నూతనమైన, భ . కాంతిగలవాఁడా? దర- భయమును, వర - శ్రేష్ఠముగా, హ - పోఁగొట్టువాఁడా? సర - గమనవేగముఁగలిగిన, విః - గరుడునియొక్క, ర - గౌరవమును, ప - పాలించువాఁడా? ... ... *

(నిఘంటుప్రయోగములు-) భకారపుంసిజలదే। భ్రమరేభావశూలినోః। భవస్సత్తాభద్రభర్గ। ప్రాప్తిస్సంసారజన్మసు॥ నానా.॥ నక్షత్రమృక్షంభం తారా॥అమరము.॥విశ్చత్ఖుషి వ్యోమ్ని వాంతే। పరమాత్మనిపక్షిణి ॥ నానా ॥ భాశ్చవిద్యుతిదీప్తయః ॥ అమరము. ॥ జలజఃకౌస్తుభేమీ

నే । జలజంశంఖపద్మయోః ॥విశ్వము. ॥జలంనీరేజ డేత్రిషు॥ తృణేంబుజేన
లంనాతు । రాజ్ఞీనాళ్లేతునస్త్రియాం॥శబ్దార్ణవము ॥ నకారఃపుంసిహే
రంబే । సాధనేపురుషేసరి । వసుర్మయూఖేరత్నేగ్నౌ । ధనాధీశేచహా
టకే ॥ విశ్వము. ॥ గైరికంవసుచంద్రకం ॥ అమరము. ॥ దేవభేదేనవేర
శ్నౌ ।వసూరత్నేధనేవసు ॥అమరము.॥ మాస్త్రీమానేమృతావేలా । మే
ధాశ్రీమధ్యమాతృషు ॥ నానా ॥ ఇందిరాలోకమాతామా ॥ అమర
ము. ॥ మహఉద్ధవఉత్సవః ॥ అమరము. ॥ మహేశాస్త్రిమహీ । వరోభీ
ష్టే దేవతాదే । వరాజామాతృషిద్గయోః । శ్రేష్ఠేవోథవ్యపివిభౌ । వ
రంకాశ్మీరజంమతం ॥శాశ్వతము. ॥ దరోస్త్రీశంఖభయయో । గర్తేపిచ
గుహాదరీ । దంత్వత్యయమల్పార్థే ॥ నానా ॥ వఃపుమాన్ సాత్వికేవాతే।
వరుణేసంయమేదళే । ప్రబోధేమదనేచైవ ॥ నానా ॥ రసాగంధరసా
స్వాదే । తిక్తాదావిషరాగయోః । శృంగారాదాద్రవేవీర్యే । దేహే
ధాత్వంబుపారదే ॥ విశ్వము. ॥ శృంగారాదౌజలేవీర్యే। సువర్ణేవిషశు
క్రయోః । ఆస్వాదేచరసప్రాహుః ॥ హలాయుధము. ॥ శృంగారముఖ్య
మధురాదిసువర్ణరేతో నిర్యాసరాగగరళద్రవ పారదేషు । ఆస్వాదన
ధ్వనిసుధాంబురసాఖ్యధాతు శ్విష్టో రసోధరసనాధరణీ రసాస్వా
దే॥ నానా ॥జపుమాన్ విజయేకామే। నిస్తరేమత్సరేజలే ॥ నానా ॥ స్వ
శ్రేయసంశివంభద్రం ॥అమరము.॥ వశఆయత్తతాయాంస్యాత్। గజయి
చ్ఛాప్రభుత్వయోః ॥వైజయంతి॥ సభాసమితిసంసదః ॥అమరము.॥ కస్త్వా
త్మపితామహబ్రధ్నే। మారుతేశమనేసరె । సితవర్ణేమయూరేచ । హరా
వాత్మనివారిధౌ। రసావహతశబ్దేషు । ప్రకాశేబుద్ధిచేతసా । కోబ్రహ్మా
త్మానిలారాగ్నౌ। చిత్తధీయమకేకిషు। విష్ణావాహతశబ్దేద్వా । సితవర్ణేశ
నాద్యతౌ ॥నానా॥ కరోవర్షోపలేపాణౌ। శుండాయాంకిరణేబలే ॥ విశ్వ
ము.॥ కరోహస్తేభశుండాయా। ముపధాకరణాంశుషు ॥వైజయంతము॥మే
ఘోనిదాఘేకింకిణ్యాం।ఘంటాయాంఘటనేచఘః। ఘఃపుంసిభోగినంవేగే॥ప
రాక్రమనిదాఘయోః। ఘంటాహననయోర్ఘే౽ఘు।వైశాఖేప్రత్యయేషిషు।

సానా॥ ముస్తాముద్గరమేఘేషు । గజ స్త్రైలేపుమాన్ ఘనః ॥ నానా ॥ ప ఠం వ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుషు ॥ అమరము ॥ కరకస్తుకరంకే స్యా దాకోశేచకమండలే। పక్షిభేదేకరేవ్యష్టి కరకాచమనోఘలే॥ విశ్వము॥ జయస్సేజయః ॥అమరము ॥ యకారఃపుంసిపవనే । యమేదాత రియాంతరి । త్యాగేపాయేచశిష్యేచ యేనయేకల్పపాదపే॥దఃపుమాన్ ఘనసారేందు। విరామేషమహీధరే । సాదోస్ఫాలనశబ్దేచ ॥ భాభువ్య లంకృతౌదీప్తౌ । స్త్రీయాంభాఃకిరణేద్యుతౌ ॥ మకారఃపుంసిశ్రీకంఠే చం ద్రవహ్నివిధాతృషు । సవ్యపాదేప్రకోష్ఠేచ । చత్వాచాక్షిమతేతథా। కపిలేపింగలేవర్ణే । మంగళేబంధనేచమాః ॥ హకారఃపుంసియజనే వ రుణేంద్రహయస్మృతః । ఈశ్వరేచాపలోపేచ । చరణేరోమరాజిషు॥ లఃపుంసిచకేలిలాస్వాదౌ । లఃఖండితేత్రిష్వాదానే॥ పవిర్వజ్రేస్త్రధారా యాం ॥ నానా ॥ పరందూరాన్యముఖ్యేషు । పర స్తత్పరఉత్తమే ॥ యా దవము ॥ పరంపరాన్యముఖ్యేషు । పరోరిపరమాత్మనోః ॥ వైజయంత ము॥ లవోలేశేవిలాసేచ ఛేదనేరామనందనే ॥ కేశవము ॥ నవంప్రత్య గ్రసంఖ్యయోః ॥ హలాయుధము ॥ భరోతిశయభారయోః ॥ నానా॥ భ రోభరశ్చలాభేషు । భరేభరణరాగయోః ॥ వైజయంతము ॥ పకారఃక థ్యతేపుంసి పవనేపర్వతేక్షణే। పాకారేశుభలగ్నేచ । హేతుకాస్తు భయోరపి ॥ నానా ॥ వలంచోన్మానమానయోః ॥ విశ్వము ॥ లవోభిలా షోలవనే ॥ అమరము ॥ ... ... ❋

{ ఏకద్విత్రిచతుఃపంచషట్సప్తాష్టాక్షర క్రమపాదనియమసీసము. }

౮౦౬ ॥ రారారరారరరరూరూరరేరార రేరారరీరరరూరరార । భా భీరుభీభరభారభేరీరేభిభూరిభాభాభిభూభూభరాభ । నలినీనిలీనైకలల నాకళానూనలాలనలోలాకళంకలీల । దరదారిదరధరకరదదాదోదర జారకాదరకరోదారవరద । గోపబాలకపాలకపాపలోప । సాలకవి లాసవేంకటశైలవాస । భవ్యభావభవాకారదివ్యరూప । రాధికాస్ఫు టదిక్కరికాధరాంగ ॥

✽ పైసీసమునకర్థము. ✽

రా=స్వర్ణమయమైన, రా=శాలను, ర=గ్రహించిన, ర=ధ్యానమునకును, అరి=అరిషడ్వర్గములవల్లనైన, ర=భయమునకును, రూ=కామినులయందలి, రూ=ఇచ్ఛయొక్కయు, ర=క్షమయందు, ర=అగ్నియైన, ఇర=వాక్కులయొక్క, అర=వేగముచేత, ర=శ్రేష్ఠమైన, ఇర=భూమియందు, అరరి=రథముయొక్క, ఈర=ప్రేరణమందు, ర=నిపుణులునై. రూ=రూపముయొక్క, ర=గౌరవముచేత, ర=మనోహరులునైన, అర=సుహృత్తులుగలవాఁడా? భ=దేవేంద్రునివల్ల, అభీరు=వెఱవని దైత్యులకు, భీ=భయమును, భర=నింపునట్టి, భ=చక్రముయొక్క, అర=అంచులనెడు, భేరీ=భేరియొక్క, రేభి=ధ్వనిగలవాఁడా? భూరి=అధికమైన, భా=కాంతిగలిఁగిన, భ=మేఘములయొక్క, అభిభూ=తిరస్కారమునకు, భూ=స్థానమైనట్టియు, భర=అతిశయమైనట్టియు, ఆభ=కాంతిగలవాఁడా? నలినీ=తామరయందు, నిలీన=ఉన్నటువంటి, ఏక=ముఖ్యమైన, లలనా=స్త్రీయైన లక్ష్మియొక్క, కళా=విద్యలయొక్క, అనూన=అధికమైన, లాలన=లాలించుటయందు, లోల=ఆసక్తిగలదియునై, అకళంక=నిష్కళంకమైన, లీల=లీలలుగలవాఁడా? దర=భయమును, దారి=కొట్టివేయునట్టి, దర=శంఖమును, ధర=ధరించిన, కర=హస్తముగలవాఁడా? దవ=కార్చిచ్చును, ఆద=భక్షించిన, ఉదర=ఉదరముగలవాఁడా? దారక=దారకునియందు, ఆదర=ఆదరముగలవాఁడా? కర=హస్తముచేత, ఉదార=అతిశయమైన, వర=వరములను, ద=ఇచ్చువాఁడా? గోప=గోపాలకులయొక్క, బాలక=పిల్లవాండ్రను, పాలక=పాలించినవాఁడా? పాప=పాపములను, లోప=పోఁగొట్టువాఁడా? సాలక=ముంగురులతోఁగూడుకొన్న, విలాస=విలాసముగలవాఁడా? వేంకటశైల=వేంకటాద్రియే, వాస=మందిరముగాఁగలవాఁడా? భవ్య=శుభస్కరమైన, భావభవ=మన్మథునియొక్క, అకార=అకారమువలెనే. దివ్య=ప్రకాశయుక్తమైన, రూప=చ

క్క్రదనముగలవాఁడా! రాధికా=రాధికచేత, స్ఫుట=వ్యక్తమైన, దిక్= దంతక్షతములును, కరిక=నఖక్షతములును గలిగిన, అధర=పెదవియు, అంగ=శరీరమునుగలవాఁడా!॥ (నిఘంటుప్రయోగములు.) రాత్రిర్యాం హేమ్ని శాలాయాం । మాశం సాయాంగతావపి ॥ రతిపుమాన్ పావకే హేమ్ని క్షయవ్రణేశయేద్యుతౌ । గౌరవేనిపుణే శ్రేష్ఠే వ్యాపకేపిమనోహరే । రక్లీబేరుధిరేమూర్ధ్ని ధ్యానవ్యోమాండకుక్షిషు । చక్రేభయేచత్రిషుతు । విరసేత్యాగతీక్ష్ణయోః ॥ స్త్రీరుజ్జ్వాలేచ్ఛయోఃకాంతౌ రుజ్యాయుద్ధేభయేధ్వనౌ ॥ రూస్తురూపేధ్వనాభితా శేషసభేదనేద్వయోః। స్త్రీకామినీవక్రమికయో ॥ అరంతుశీఘ్రంచకాం గే శీఘ్రగామినితు త్రిషు ॥ అరాచర్మప్రభేదన్యాం మిత్రంసుహృదినారవా ॥ ఇరాసురాంబువాగ్భూషు ॥ లీలాకేళీవిలాసశ్చ శృంగారప్రభవక్రియా ॥ భశ్శంభాభ్రమరేభావే శుక్రేంశౌజలదేపుమాన్ ॥ భాభువ్యలంకృతౌదీప్తౌ స్త్రియాంభాః కిరణస్మృతా । క్లీబేతుగగనేరాశౌ తారాయాం పుండ్రచక్రయోః ॥ భిస్త్రీభిత్యాంఖగేపుంసి స్థానభూమ్యోస్తుభూస్త్రియాం ॥ నానా ॥ అరరియనుటకు. అరారీరరరీరరః ॥ మాఘము. ౧౯ సర్గ.॥ రేభియనుటకు. ॥ భూభారైరభిరేభిరే । భేరీరేభిభి ॥ మాఘము.॥ దిక్కరిక. అనుటకు. శ్లో॥ సతతమనుమతామగమ్యరూపాః । పరిణతదిక్కరికాస్తటీభిభర్తి ॥ మాఘము॥ ... ... *

{ స్రగ్విణీవృత్త,మంజరి,ముక్తపదగ్రస్తద్విపద,చండకవృత్తిదండక, గర్భితదుర్ధరద్విపాసతిస్తబకాంత్యనియమసమధికపదచిత్రస్పదచిత్రచరణభాసమానసీసము. }

౮౭౯ ॥ వారణావారణావక్రసన్నక్రసత్పాదనాపాదనాగారధారా । కారవాధారవాగ్వారణాకారణార్హావనాధావనాయాసవాస। సారహంకారహంసారధామారధామానసాభ్యాసనాచాపచాప । మారసంహారసంభావ్యభానవ్యభాగాగమాంతాగమాంతాలవాల । పారదాపారతారాబ్జతారతార । శారదాశారదాభకర్పూరపూర । హారనీహారనిర్భరఖ్యాతిరీతి । దీనపాదీనపాదీనదేవదేవ ॥ ... *

❀ గర్భితస్రగ్విణీవృత్తము. ❀

1. వారణావారణావక్రసన్నక్రస । శ్రీకరవంధారవా గ్వారణాకారణా । సారహంకారహంసారధామారధా। మారసంహారసంభావ్యభానవ్యభా ॥

❀ మంజరి. ❀

2. వక్రసన్నక్రసత్పాద గాపాద । కారవా ధారవా ధారణాకార॥

❀ ముక్తపదగ్రస్తద్విపదము. ❀

3. సారహంకారసంసారధామార । మారసంహారసంభావ్యభానవ్య॥

❀ నమస్కారశబ్దలక్షితకందద్వయగర్భితవచనము. ❀

వ౦ ॥ శ్రీవైకుంఠమండలివాసుదేవునకు మొక్కు, యామోదస్థలమండలిసంకర్షణునకుఁజేమొగుపు, ప్రమోదస్థలమండలి ప్రద్యుమ్ననకేడికోళ్లు, సమ్మోదమండలియనిరుద్ధునకుసలయు, సత్యలోకమండలివిష్ణునకేకేసలు- సూర్యమండలమండలిపద్మాక్షునకుజోడీలు, క్షీరాబ్ధిస్థలియండలిశేషశయనునకుఁజెంగనాలు, శ్వేతద్వీపమండలితారకస్వామికిక్కున్నలమొక్కు, బదరీవనమండలినారాయణునకుజోతలు, నైమిశారణ్యమండలిహరికిజోహారు, హరిక్షేత్రమండలిసాలగ్రామస్వామికిసురత్తానిసలాము, అయోధ్యయండలిరఘూద్వహునకుదోయిలి, మధురనున్నబాలకృష్ణునకుసాగిలి, మాయాస్థలమండలిమధుసూదనునకుఁగోళిగి, కాశీక్షేత్రమండలిభోగిశయానునకునివాళి, యవంతియండలియవనీపతికిమేలు, ద్వారవతియండలియాదవేంద్రునకుఁగొలువు, వజ్రస్థానమండలిగోపీజనప్రియునకు గాబ్బెళ్లు, బృందావనమండలినందసూనునకుఁబాగడ్డలు, కాళీయహ్రదమండలిగోవిందునకుగొండీలు, గోవర్ధనమండలిగోపవేషునకుఁదెంకనాలు, భక్తలోచనమండలి భవఘ్నస్వామికిఁగాడీలు, గోమతపర్వతమండలిశౌరికిమోడ్పుఁగేలు, హరిద్వారమండలిజగత్పతికిఁజేవిప్ప, ప్రయాగయండలిమాధవునకుసాంగుబలా, గయయండలిగదాధరునకుమోడ్పు, గంగాసాగరసంగమస్థలమండలి విష్ణునకుఁగైమాప్, చిత్రకూటమండలిరామున

వునకుగిడిగిళ్లు, నందిగ్రామమందలి రాఘవఘ్నునకు జేజే, ప్రభాస్థలివిశ్వ రూపునకల్లో నే రేడల్లో, శ్రీకూర్మమందలికూర్మమూర్తికెరగుట, నీలాచలమందలిపురుషోత్తమునకుఁజేసాపు, సింహాచలమందలిమహాసింహునకుఁ జిన్నిపువ్వు, తులసీవనమందలిగదాధరునకుఁగోఁజిగి, కృతశౌచమందలిపాపహరునకుఁదెలియుట, శ్వేతగిరియందలిసింహాలోచనునకు వెన్నెల, ధర్మపురియందలియోగానందునకుఁ గొల్వుమ్రొక్కు, శ్రీకాకుళమందలితెలుఁగురాయనికిదండము, అహోబిలగరుడాద్రియందలి హిరణ్యాసురమర్దనునకునమస్కారంబు, పాండురంగమందలివిఠలునకుసాష్టాంగంబు, యాదవపర్వతమందలి నారాయణునకునమస్కృతి, ఘటికాచలమందలినృసింహునకున మోనమో, వారణగిరియందలి వరదునకుఁబ్రణుతి, కాంచియందలి కమలలోచనునకువందనంబు, యథోక్తస్థలమందలి యథోక్తకారునకుఁబ్రణామంబు, పరమస్థలియందలి పరమేశ్వరునకు ముకుళితహస్తంబు, పాండుభూస్థలి పాండవదూతకుఁ బ్రణిపాతంబు, విక్రమస్థలిఁద్రివిక్రమునకుఁ బుష్పాంజలి, కామాలియందలి నృసింహునకు సన్నుతి, అష్టభుజస్థలమందలి యష్టభుజునకానతి, ప్రవాళస్థలమందలిప్రవాళవర్ణునకువినుతి, దీపాభస్థలమందలి దీపాభునకంజలి, గృధ్రస్థలమందలివిజయరాఘవునకు శిరోనమ్రత, వీక్షారణ్యమందలి శయానవీరరాఘవునకుశరణు, తోతాద్రియందలి తుంగశయానునకున మోవాకంబు, గజస్థలమందలి గజార్తిఘ్నునకుశరణార్థి, బలిపురమందలిమహాబలునకారాధనంబు, భక్తసారమందలి మహాజగత్పతికిఁబూజ, యింద్రస్థలమందలి దేవదేవునకు కైంకర్యంబు, గోపపురమందలి గోపపతికిసపర్య, అంతర్వేదివాసుండగు నారసింహునకు నమస్కారంబు, భద్రాచలమందలి కోదండరామునకుభద్రంబు, శోభనాద్రివాసుండగుసుబ్బరాయనికిక్షేమంబు,మంగళగిరినరహరికి నిత్యసేవనంబు, శ్రీముష్ణమందలి యాదివరాహస్వామికి శుశ్రూష, మహితస్థలమందలి పద్మలోచనునకుఁబరిచర్య, శ్రీరంగమందలి రంగస్వామికినమస్య, శ్రీరామస్థలమందలి జానకీప్రియునకువర్ణనంబు,

శ్రీనివాసస్థలమందలి పూర్ణమూర్తికభిస్తుతి, స్వర్ణమందిరమందలి స్వర్ణస్వామికిసంస్తుతి, వ్యాఘ్రపురమందలి మహాబాహునకు స్తవంబు, యాకాశనగరమందలిహరికిస్తోత్రంబు, యుత్పలావతకమందలి శౌరికివినుతి, మణికూటమందలిమణిప్రభునకభివాదనంబు, విష్ణుపురమందలి మహావిష్ణునకు దాస్యంబు, భక్తస్థానమందలి భక్తిప్రదునకుదిగ్విజయంబు, శ్వేతహ్రదమందలి శాంతమూర్తికి విజయంబు, అగ్నిపురమందలిమురద్విషునకుమంగళంబు, భార్గవస్థానమందలిభర్గునకుఁ గళ్యాణంబు, వైకుంఠమందలిమాధవునకు శుభంబు, పురుషోత్తమమందలి భక్తసఖునకు భవ్యంబు, చక్రతీర్థమందలి సుదర్శనునకుఁ గుశలంబు, కుంభకోణమందలిశార్ఙ్గపాణికిక్షేమంబు, భూతస్థానమందలిశార్ఙ్గస్వామికి శోభనంబు. కపిస్థలమందలిగజేంద్రవరదునకు నిత్యోత్సవంబు, చిత్రకూటమందలి గోవిందునకు సేమంబు, యుత్తమస్థలమందలి యుత్తమస్వామికిభద్రంబు, శ్వేతగ్రివమందలి పద్మలోచనునకుఁ బరిణామంబు, పార్థస్థలమందలి పరబ్రహ్మునకు సేవ, కృష్ణకోటయందలి మధుద్విషునకభివృద్ధి, నందిపురియందలి మహానందునకీడితంబు, వృద్ధపురియందలి వృషాద్రిశయునకుఁబనితంబు, సంగమగ్రామమందలి సంగమస్వామికిరీతంబు, శరణ్యామందలిశరణ్యునకు జయజయ, సింహక్షేత్రమందలిమహాసింహునకు సన్మానంబు, మణిమంటపమందలిమల్లారిస్వామికి బహూకరణంబు, నిబిడమందలి నిబిడాకారునకుదక్కుడము, ధానుష్కమందలి జగదీశ్వరునకు తెంకలమయ్యెదము, మాహురమందలి కాలమేఘునకు బంటులమయ్యెదము, మధురయందలిసుందరరాజస్వామికి భక్తిజేసెదము, వృషభాద్రియందలి యళఘరికిదాసానుదాసులమయ్యెదము, వరగుణస్థలమందలి నాథస్వామినిఁబ్రార్థించెదము, కురకయందలిరమాసఖుని భజించెదము, గోష్ఠీపురమందలిగోష్ఠపతి నుపాసించెదము, దర్భసంస్తరణమందలి శయానస్వామి నాశ్రయించెదము, ధన్విమంగళకస్థలమందలి శౌరినిఁగీర్తించెదము, భ్రమరస్థలమందలి బలాఢ్యునిఁ గొల్చెదము, కురంగస్థలమందలి పూర్ణస్వామి మమ్మురక్షించుఁగాత, వ

టస్థలమండలి విష్ణుండు మదీప్సితంబు లొసంగుఁగాత, క్షుద్రనదియంచ
లి యచ్యుతుండుమాదృశులదయాదృష్టి వీక్షించుఁగాత, అనంతశయన
మండలి పద్మనాభుండు మత్తనువులుపావనత్వమొందసమకూర్చుఁగాత,
వేంకటశైలంబున శ్రీనివాసస్వామియై నూటయెనిమిది దివ్యతిరుపతుల
యందు నిన్నిరూపుల వెలయుచున్న నీకునఁనంతనమస్కారంబులనిపొగ
డు "కరిమేషకుహీషనృమకర। హరిణహయవృషగతియుతులుహరికయమ
నరా । ద్వరుణకధన్యులునగుతో । మరిదండ్యాదశిగుణికేతుమద్గతిశూలు
ల్" ॥ నిజాంఘ్రిసేవకులగుటనాదేవతలమీద నాదరమేదురంబైన తనవచ
నంబు వారలకందంబుగా ॥ " యమరపకుశలమెయనలశు । భమెశమన
సుఖంబెనిర్వృతిభద్రమెపరిణా । మమెజలపతిమంగళమెప । వమానభవ్య
మెకుబేరస్వాగతమెహరా" ॥ యనికటాక్షణమ్ములనాలోకించి తదావా
స్తమ్ములకనిచి వారివారికవ్వారిగా సేవయు సంపదలొసంగి రమాసంగి
యంత నందలంబుడిగ్గి గరిమఁదిరంబైన యానందమందిరంబుఁ బ్రవేశించి,
కొమ్ముల్లాల మేలితమ్మికెంపుమానికపుజగడంపుబోగడల నిగుడివిడం
బించుపగడంపుఁబట్టెల నిచ్చలపుపచ్చల గచ్చునహెచ్చుకట్టాణి ముత్తియం
పుఁజేరులయోరలఁజాచిన కప్పురాలదిండు తండంబులడంబైన పిల్లికన్ను
లఁబోలినరతనంపుకోళ్లిట నడుచక్కిఁజెక్కిన చుక్కకెంపుటోవరాల నిగని
గలడెగడునాలకదుపునబొడము పసపువన్నియచెన్నగుచున్న నెలతాల
రవలరవణంపు తూఁగుటుయ్యాల నలరుటలరుపైనెలకొన్న యన్నుఁదలమి
న్నతోఁగూడనధివసించి, కస్తూరి, గంబూర, చాఁదు, జవ్వాది, యగరు,
పన్నీరు, తట్టుపునుంగు, శ్రీగంధంబులనియెడు యష్టగంధంబులలందిన ది
వ్యమంగళవిగ్రహుండా భోగంభోగబులనుభవించి, ప్రతిదినహేవాకమ
హోత్సవసముత్సుకుండై, సకలలోకపాలన పరాయణుండగుచు వెల
యు శ్రీవేంకటేశ్వరు కరుణాకటాక్షవీక్షణంబుల సకలకళ్యాణసమే
తంబగు భక్తజనవ్రాతంబిట్లనిస్తుతియించె॥ ... ... *

పైవచనమున గర్భిత కందద్వయము గనుపడుచున్నది.

పంచరత్నములు.

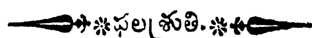
రాగ౧॥ సీ ॥ శ్రీమించుబంగరుచీరఁగజ్జెలదుగులువరదకరముకటివామ పాణి । పీతాంబరమ్మునుపిడెముపొక్కిటితమ్మివిశ్వంబులిడుబొజ్జవెడఁదయురము । చెంగటనలమేలుమంగశ్రీవత్సంబు శంఖచక్రాంకహస్తద్వయంబు । భుజకీర్తులునుగళంబునతులసీదళమాలికమీనులమకరకుండ । అములునునుమోవిచెక్కులుకొమరుముక్కు । తీఱుదయలీనుకన్నులు తేటయగుమొ । గముకిరీటంబుఁగలమిమ్ముఁగంటిమిప్పుడు । జలజహిత ధామ వేంకటశైలధామ॥ ౧

సీ ॥ తోమనిపళ్యాలతోడచేయుడుబియ్యము ప్రసాదముమెసంగుముదుగుఁదలఁచి । యెడ్లబెదరించియెడ్డికాసులతోన కానుకల్గొనెడియాగడముఁదలఁచి । శ్రీవైష్ణవాగ్రణిసేయుకుళమునకు మనమోయునంబేదతనముఁదలఁచి । తనయంతకులకాంతనెనసియు వేతెఱుకమగనాలిఁగైకొన్నయగడుఁదలఁచి । తా ఋనేయల మేల్మంగ తాయియున్ని। దలఁచియేకాచెమునఁటిబొంకెలనునీకు । బుద్ధిజెప్పించెటెండ్లిలోఁబద్దమీటి । జలజ॥౨

సీ ॥ మునుపుగానెంగిలిఁదినిపించుశబరికిఁదండ్రివై నేరముల్దలఁచిమనుప । నెన్నులొసంగినయెఱుకఅగమికానికేవాదుతేఁగోర్కెలెల్ల నొసఁగఁ । బడితెరంబులుకొంచపట్టి సొమ్ములునాచుపాదుపొనీసరిపాలివాఁడె। చూఱగాసీమంతపాదుపత్యముసేయువాఁడునీకునుజెలికాఁడెతలఁప। వారియేలికవీవానీవంటివేల్పు। వేతెఱుకఁడొతెల్పవేకోల్పువెదకవలయుఁ। దప్పులెన్నకరక్షించుదాతనొకని।జలజహిత ధామ వేంకటశైలధామ॥....౩

సీ ॥ అతులితోన్నతతిరుపతిపరిపాలన విభవోన్నతుండవై వెలసికాక। యేరినినేరుపునేరంబులెంచక నుభయలోకసుఖంబులొసఁగిగాక । మహిమయలమేలుమంగయిల్లాలుగామునునోఁచుపుణ్యవాసననుగాక । చేఁదొడువాఁదోడునైదయనెవరుబిల్చినతోడమాటలాడననెగాక । దేవుఁడనటన్నమారకతీఱునెట్లు । చెల్లఁబోనీకునొకనికిఁజెల్లుఁగాక । తండ్రివీవలమేల్మంగతల్లిపొకు । జలజహిత ధామ వేంకటశైలధామ॥ ... ౪

సీ॥ ఆగమాంతార్థరహస్యమావాలంబు ప్రణవంబుకూఁకటి బలిమివే
రు। పెనుమొదల్ భువనమోహనమైనకాయంబు కరచతుష్టయముశా
ఖాచయంబు। వనమాలికయుఁబల్లవశ్రేణికౌస్తుభముసుమంబువినువాఁక
పువ్వుఁదేనె। పయినల్లులేతతీవియయలమేల్మంగభక్తులఁబోఁచుటఫలము
గాఁగఁ। గలుఁగునీపేరవెలసినకల్పకంబు। నామనంబనునందనారామసీ
మ। పాదుకొనుగాకసకలవైభవసమృద్ధి। జలజహితధామవేంకటశైల
ధామ॥ ౫

ఫలశ్రుతి.

౭౭౨॥ క॥ ఇదివేంకటేశుపేరిఁట। నొదవించువిలాసమెవ్వరొకదిన
మేనిఁ। జదివినవ్రాసినవినినను। మదికోర్కులుసంఘటించుమనుజులకె
ల్లన్॥ ... ... ❋

౭౭౩. చ॥ గణపవరాన్వయాంబునిధికైరవబాంధ
వుఁడప్పనార్యుల। త్సుణకవివేంకటార్యమణిసంత
తశోభనకీర్తిసంతతుల్। గణనకునెక్క
వేంకట నగప్రభుపేర నొనర్చెన
త్కవిప్రణుతవిలాసరా
జముధరఁదగనా
విధుతారకం
బుగన్॥

❋సంపూర్ణము.❋

విజయోస్తు. ఓం

శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

విజ్ఞప్తి.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము ౨౫౩ వ, పుటతోఁ బరిపూర్తియైనది. ఈపత్రికాచందాదారులలో నొకరగు మహారాజశ్రీ పొన్నాడ భానుమూర్తిగారు తాము ప్రాణపదముగ గడించియుండిన దీని మాతృకను ప్రప్రథమమునఁ బంపినదేగాక యిది ముద్రింపఁబడుచుండుతఱి నీకృతివిషయమై వ్రాయఁబడిన టీకగల యొకతాటియాకులవ్రాఁతప్రతిని తర్వాత మాకార్యస్థానమునకుఁ బంపిరి. దానిం బరిశీలింపఁగా నందుదహరింపఁబడిన కొన్నియుదాహరణములను నిఘంటువులను అలంకారవిషయములను గొంతటీకను అదివరకు ముద్రింపఁబడిన కొన్నిపద్యముల టీకతోఁ జేర్పవలసినట్లగుపడిన కతన గ్రంథముపూర్తియగునంతదనుక దానిం జేర్చుటకు ననువుపడక యిపుడు "శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము" అను శీర్షికనుంచి పంపియున్నాము గాన దానినీపత్రమువెనుక జేర్చికొనవలయునని విన్నవించుచున్నాము.

1—8—92
నెల్లూరు.

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
శ్రీ "అముద్రితగ్రంథచింతామణి" పత్రికాధిపతి.

శ్రీ శ్రీధరాయనమః

శ్రీ ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము.

ప - 71॥ ఈపద్యము నాల్గు చరణములలో శ్లేష. జారచోరదర స్థితి ...... నిత్యపరిశుద్ధుఁడగుట అనునది వ్యతిరేకము. తిమిరకబళనము న అనునది హేతూత్ప్రేక్షకాఁగా నిది శ్లేషవ్యతిరేకయుక్త హేతూత్ప్రేక్ష అయినది॥ ప - 140. శ్రీనాయక తావక ఖడ్గమనిన దింతే కానిఖడ్గభుజగమని ఫణివాచకము లేదుగాన యిదిఅస్ఫుటమనఁ బడును. ప - 141. ఖడ్గమేనిచ్చెనాయెననఁగా నిట పరిణామము. దీనిలక్షణము. క॥ "ధరలోనుపమేయమునను। నరుదుగనారోప్యమాణమగునుపమానం। బరయఁబ్రకృతోపయోగా। కరముగఁబరిణామమయ్యె"॥ప-142. ఉపాత్తక్రియానిమిత్తమున వేణివలెనందకమనునది స్వరూపోత్ప్రేక్ష॥ ప - 302. అంటితోగారుకేలు అనుపద్యము ఉపమానోపమేయవ్యత్యాసము. ప్రతీపభేదము. అంటితోఁగరికరమంటి యిది వ్యతిరేకాలంకారధ్వని, పొరయొత్తిముడింగి అనునది ధ్వని. ఉపమానము పొరయొత్తెనని చెప్పలేదుగనుక అంటితో నెదిరితే యెట్లపోవుననునది సంభావన. క॥ "ధరనుపమానముకన్నను। నరుదగునుపమేయమధికమాననసామ్యం। బురుభేదకారణంబై। యిరవుగవ్యతిరేకమయ్యె"॥ క॥ ఉపమేయమెచాలుక ధర। నుపమానంబేలయనఁగనౌనరుఁబ్రతీపంబు॥ ప-306. చెలికిరతనాలకమ్మలువెలసెక. అనునదిసొమ్ము. ఇది ఉద్దీపనభావాదులలోఁబేరు. "ఉద్దీపనంబు ప్రియంబును సొమ్మును జేష్టయు మదనాదులుననఁదగు"॥ ప-308. జిగిమోము......వాతెఱనునిచి అనునపుడు వాతెఱమాధుర్యము చెప్పలేదు గనుక రూపకాతిశయోక్త్యను ప్రాణితగ్యాత్ప్రేక్షాలంకారము. అను ప్రాణితమనఁగా బలియింపఁజేయుట. ప 351. హరినీమభాగ్యసూచన అను పద్యములో దయారసమనునది గుణస్వరూ

పము, ఇట్టనఁగా నుత్ప్రేక్ష॥ ప 369. సతతంబుకువలయాహితము అ
నుపద్యములోఁ గువలయబాధ సేయుచున్నాఁడనేది వ్యతిరేకము. ఇట్లు
సేయకుంటే సరివచ్చుననునది సంభావన॥ ప-373 భండనజ్యాఖండ అ
నుపద్యమునకు నిఘంటువులు. "భోగప్రబంధసుఖయోరుత్సాహే హేఃఫ
ణాంగయోః । రాగోనురాగే మాత్సర్యేలాక్షాదౌర క్తిమత్త్విషు । గాం
ధారథాపరాగాచ ॥ నానార్థరత్నమాలికా ॥ దానంగజమదే త్యాగే శు
ద్ధాఖండేవ రేత్రిషు ॥ నానా ॥ ప-388. మడికాసులనొంటియడుగు ని
క్కనిల్పి అను పద్యమునకును దాహరణము॥ క ॥ మురహరునికీర్తిబోలఁ
గ । హరుఁడుతపము జేయుచుండుననువస్తువుచే । సరిగా దాతనికీర్తికి।
హరుండుననువస్తువలరువ్యంగ్యంబగుచున్॥ ప-492. ఒదవుఁబోనొకచక్కఁ
కదళికాస్తంభంబు అనునది విభావన. కారణములేక కార్యము పుట్టిన
యెడల నిది విభావనాలంకారము॥ ప-501. ప్రతినచేఁగృష్ణసర్పముశ్లేష.
పరికరాంకూరమనఁగా విశేష్యసాభిప్రాయమై తేను. ఇందుకులక్షణము॥
గీ॥ పరికరాంకూరమటు గానఁబడవిశేష్య । మమరధర్మార్థకామమోక్ష
ములనొసఁగు । ద్విజులకెప్పుడు దాఁజతుర్భుజుఁడనంగ ॥ ఇది శిఖండి అ
నుష్పదము. ॥ అబద్ధములకునికామేఁగనుక అది హేతువు. మలీమసుల
కేఁదు అనేది అర్థాంతరన్యాసము. అదియేలాగంటే సామాన్యముచేత
సమర్థనము. ఇందుకులక్షణము ॥ గీ ॥ మహావిశేషంబుచేతసామాన్యము
నుత్ర । సక్తసామాన్యమునవిశేషముసమర్థి । తమగనర్థాంతరన్యాసమ
మరుచుండు ॥ ప-502. అద్రికిసింహమునకుఁ జెప్పఁబడి యీవిశేషణము
సాభిప్రాయమైనది గనుక పరికరాంకూరము. ప 545. మనసిజుఁడంబక
త్రయము, యిందుమనసిజబాణములన్ని యిట్లాయెను దానభయము లే
దనునటి కావ్యలింగము॥ ఇందుకులక్షణము ॥ గీ ॥ సాధనీయార్థమునుదీర్ప
జరుగుఁగావ్య । లింగమాత్మనుహరుఁడునాకుంగలండు । మందకందర్ప
యీడితిభిందనంగ ॥ ప-549. గోధరగోధరగోధర అను పద్యమునకు ని
ఘంటువులు. గౌఃక్రతౌవృషభేచంద్రేవాగ్భూదిగ్ధేనుషు(స్త్రి)యామ్ । ద్వ

యోస్తురశ్మిద్యుగ్బాణస్వర్గవజ్రాంబురోమసు ॥ నానా ॥ కృష్ణస్తుకేశవే వ్యాసేకోకిలార్జునకాకయోః । శూత్రేతామిశ్రపక్షాగ్నికవినీలగుణేషుచ । కృష్ణాతులస్యపింత్వల్యాంకృష్ణమారీచలోహయోః ॥ ఇతికేశవః ॥ కృష్ణా తుద్రాపదీనీవీహారకూరేషుకథ్యతే ॥ ఇతితారపాలః ॥ యమానిలేంద్ర చంద్రార్క విష్ణుసింహాంశువాజిషు । శుకాహికపిభేకేషుహరిర్నా ॥ అగ్నోనగశ్చభుజగేభాసౌభూరుహాభూధరే ॥ నానా ॥ యోగఃసవార్థసం ప్రాప్తౌ సంగతిధ్యానయుక్తిషు ॥ వపుస్థైర్యప్రయోగేచ విష్కంభాదిషు భేషజే ॥ ఇతిశాశ్వతః ॥ యోగాస్సన్నాహనోపాయం ధ్యానసంగతియు క్తిషు॥ ఇత్యమరః ॥ విస్రబ్ధఘాతినిద్రవ్యే పాయసన్నాహనేష్వపి । కా రణేపిచయోగస్యాత్ ॥ ఇతిశబ్దార్ణవః ॥ ప-560. గోపికాకోపనా అనే టప్పుడు ఏకశబ్దముమీఁద సూర్యునివంటి తేజముగలవాఁడనేటప్పుడు వలె నే అనేపదములేదు గనుక మిహిరభాభీష్మధామానేది లుప్తోపమ. ఆత పోద్గారి అనేది రూపకాతిశయోక్తి, మృగమదముచేత మేచకమయినద నేదే హేతువు, పదసరోజనుపమారూపకసందేహసంకరము, అను చె లికరాక్షీవచనముఖానిలములు యిది యథాసంఖ్యము, పవనములఁదలఁచి యిదిస్మృతి, మత్తశత్రుబలము పలాయనముగాఁబోవలయునని శత్రువు నువిడిచి తత్పక్షము పలాయనముచేస్తే ప్రత్యనీకము, అందుకుఁజెప్పేది అను అని హేతువు॥ప-801. హరికిలిక అనేపద్యమునకు " పఃపుమాక్ పవనేశైలే ప్రకాశేకాస్తుభేత్తణే । శుభలగ్నేథ॥ అనియును, ॥ కోబ్ర హ్మాత్మానిలార్కాగ్ని చిత్తధీయమకేకిషు। విష్ణౌవాహతశబ్దేథౌశితవర్ణేవ సౌద్యుతౌ ॥ హరులేవేథసిబ్రధ్నే పుంసికఃకంశిరోంబునోః । వ్యవహారే ద్యుతిధనయోఃస్త్రాతేషుచవిక్రయో॥ ప-814. ఘనకీర్తిజితశరఘ్నసారఅ నుపద్యములో సారభట్యుద్ధతా=ఆరభటితోఁగూడుకొన్నటువంటి=అ ద్భుతమయినటువంటి,ఆశరవార=రాక్షససమూహముయొక్క, "దాశత థీకీశరథీ । యాశరనిర్వపణవేంకటాచలరమణా " అనిప్రయోగము శ ర=బాణములను, వార=పోఁగొట్టువాఁడు. వృజ్ వరణే. వారయతీతివా

రః. చారచరాపదుద్ధారధార; చారచర—చరాచరసంబంధమైనటువంటి, ఆపత్—ఆపదలను, ఉద్ధార—ఉద్ధరించుటను, ధార—ధరించినవాఁడ॥ ప-823. స్తంభంబులూడవె అనేపద్యము జయలక్ష్మి నిన్నుఁ బొందితే సాత్త్వికోదయము, నీయందులేక వైరులయందుఁ గనుపించుననేదే అసంగత్యలంకారము॥ ప-824. భవదీయ బలరజఃపాళి అనేపద్యమునఁ గార్యము పూర్వార్థము, కారణమంత రార్థము॥ ప-864. దంష్ట్రిశరీరమాధవల అను పద్యమునకు దంశనేదంష్ట్ర - ణశదర్శనే - నష్ట్రఅనంష్ట్రఅనఁగా నశించినటువంటిదని అర్థము. దంష్ట్రిసదంష్ట్రే గాహేశార్దూలే మూషికేకిటా॥ నానా॥ ప. 865. వ్యఘ్రాభరణధర అనుపద్యమునకుధాతువు.

తృహహింసాయాం॥ విశేషనిఘంటువులు. ఝూరేఝురఝులశ్చాపి॥ అమరశేషము॥ స్యాద్గుచ్ఛస్తు స్తబకేగుచ్ఛోగుచ్ఛోగుళుచ్ఛకం॥ భల్లూకకపిభల్లూక॥ అనిచింతామణి॥ సైరిభకాసరశృంగి। శ్యామఃకృష్ణోరజస్వలా॥ అనిప్రతాపము॥ పారావతఃకలరవఃకపోతోరక్తలోచనే॥ ఇతిమాధవః॥ ధూమ్రాభఃచంచుచరణః కలహంసశ్చబంధురః। కాదంబోజాలపాదస్యాత్॥ ఇతిప్రతాపః॥ పుష్పంధయో బంభరశ్చ భసలః పుష్పలోలుపః। భృంగ భ్రమణ రోలంబ భయద భ్రమరాశయః॥ ఇతియాదవః॥ బర్హోస్త్రీ ప్రచలోకశ్చ కలాపశ్చ శిఖండకః॥ ఇతిజగుపాలకః॥ సీతా నభస్సరితిలాంగలపద్ధతౌచ సీతా దశాననరిపోస్సహధర్మిణీచ॥ ఇతితారపాలకః॥ భోగప్రబంధసుఖయోరుత్సాహేహిఫణాంగయోః॥ సురాట్ క్షత్రియయోఃనాభిః పుంసిప్రాణ్యంగకేద్వయోః। చక్రమధ్యేప్రధానేచ స్త్రియాంకస్తూరికామదే॥ ఇతిశబ్దార్ణవః॥ కిసాలయంకిసలయం కిసాలంకిసలంకిసం।కువాలయంకువలయం కువాలంకువలంకువం॥ అనిద్విరూపకోశము॥ఫలంఫలేధనేబీజేనిష్పత్తౌభోగలాభయోః॥ఇతిహలాయుధః.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసటీకానుబంధము

సంపూర్ణము.

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములోనితప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
		పీఠికాపత్రములలోని తప్పొప్పులు.	
౧	౨౯	వంతసముగు	వతంసముగు
౩	౧	లక్షణ	లక్ష్య
౪	౨౨	యప్పడుపుగూడు	యప్పడుపుఁగూడు
౫	౧	కొన్న పపక్షమున	కొన్న పక్షమున
౬	౫	వాసము	వాసరము
౬	౨౩	ప్రప్రంచ	ప్రపంచ
౮	౬	బాలవేంట	బాలవేంకట
౮	౭	సుషుప్తి	సుషుప్తి
౮	౧౨	వ్రాసియున్నారు	వ్రాసియేయున్నారు
౧౦	౧౯	సంప్కృతాంధ్ర	సంస్కృతాంధ్ర
౧౦	౨౩	వెంకటా	వేంకటా
౧౧	౭	మత్రిఁ	మంత్రిఁ
౧౨	౧౫	కాదు	కాదు.
౧౮	౨౦	జేయగలము	జేయఁగలము
౧౮	౨౧	కాబట్టి	కాఁబట్టి
౨౧	౨౨	నంగు	ననగు
౨౨	౮	"రథపదబంధ"మనియు	"రథపదబంధః"అనియు
౨౫	౮	జేర్చిచదివిన	ఁజేర్చిచదివిన
౨౫	౧౩	పద్యమల	పద్యముల
౨౬	౧౬	నిద్వత్క	విద్వత్క

౨౭	౧౪	సవసీసము	సమసీసము
౨౭	౧౬	కవియము	కవీయములో
౩౦	౫	సూారికవి	సూరకవి
౩౦	౧౭	నుదహదించిన	నుదహరించిన

✻ అవతారికాపత్రములలోనితప్పొప్పులు. ✻

౧	౭	....	తద్గుణాలంకారము
౧	౧౫	ఇల్లంట్రుఁపు	ఇల్లంట్రుపు
౧	౧౮	గాఁత	గాత
౨	౧౨	గాఁత	గాత
౩	౧౩	గాఁత	గాత
౩	౧౮	గాఁత	గాత
౪	౨౧	యతకడఁపుం	యతకడపుం
౫	౫	చెఱుకు	చెఱకు
౫	౭	దోచద	దోఁచద
౬	౩	వహరత్న	నవరత్న
౭	౩	తేఁట	తేట
౮	౮	దుఱక	దురక
౧౦	౨౫	వశిష్ఠ	వసిష్ఠ
౧౦	౨౫	శిష్ఠ	శిష్ట
౧౨	౧౩	నాణెఁపు	నాణెపు
౧౨	౨౧	ప్రభునకుఁ	ప్రభువునకుఁ
౧౪	౮	భవో	ఛందో
౧౪	౧౬	తేఁట	తేట
౧౪	౧౬	దేఁట	దేట

✻ కథాభాగములోనితప్పొప్పులు.

౧౯	౧౩	జేయబడిన	జేయఁబడిన
౧౭	౯	తుఱక	తురక
౨౦	౨	జైఱుకు	జైఱకు
౨౦	౧౩	నారసై	నారసైఁ
౨౨	౨౨	కాశెలు	కాసెలు
౨౧	౯	జూడగ	జూడఁగ

౨౧	౨౦	పధ	పథ
౨౪	౯	వికుత	వినుత
౨౫	౨౫	విన్కృలి	విన్కృరి
౨౫	౨౬	ధరబు	ధరంబు
౨౭	౨౧	జన్వనఁపు	జవ్వనపు
౨౭	౨౧	వ్రేతల	వ్రేఁతల
౩౨	౩	నిద్దఁపుటద్దఁపు	నిద్దపుటద్దపు
౩౨	౭	చొక్కఁపు	చొక్కపు
౩౨	౮	రఁపుసిబ్బఁపు	రపుసిబ్బపు
౩౩	౩	నిచ్చలఁపు	నిచ్చలపు
౩౩	౭	తానకఁపు	తానకపు
౩౩	౮	నవకఁపు	నవకపు
౩౪	౪	పదును	పదను
౩౫	౧౬	ముత్తెఁపు	ముత్తెపు
౩౬	౨	నిద్దఁపు	నిద్దపు
౩౬	౨	మొఱపఁపు	మొఱపపు
౩౬	౧౨	తేఁట	తేట
౩౭	౬	తేఁట	,,
౩౭	౮	నిద్దఁపు	నిద్దపు
౩౭	౧౭	,,	,,
౩౭	౧౮	పగడఁపు	పగడపు
౩౮	౧౩	చెఱుకులు	చెఱకులు
౩౮	౨౦	కాక	కాఁక
౩౮	౨౪	తూటలు	తూఁటలు
౩౮	౨౫	తీగ	తీఁగ
౩౯	౨౫	నీలఁపు	నీలపు
౪౦	౭	మెఱయదోఁగా	మెఱయఁదోఁగా
౪౧	౧	యుక్తి	యుక్త
౪౧	౧౧	దంతఁపు	దంతపు
౪౩	౫	సన్నఁపు	సన్నపు
౪౩	౧౭	టూరజఁపు	టూరజపు
౪౪	౫	చెఱుకులపండ్లు	చెఱకులఁబండ్లు

౪౪	౭	కపురఁపు	కపురపు
౪౪	౧౧	బింకెపు	బింకపు
౪౪	౨౦	కోర	కోఱ
౪౫	౧౯	వ్రాత	వ్రాఁత
౪౬	౧౪	చాటగు	చాటడుగు
౪౯	౮	కాశెలను	కాసెలను
౪౯	౧౮	కాశ	కాసె
౫౦	౯	సంగీతఁపుమేళఁపు	సంగీతపుమేళపు
౫౧	౨౫	గారఁపు	గారపు
౫౧	౨౬	సిబ్బెఁపు	సిబ్బెపు
౫౨	౧	నుడిగఁపు	నుడిగపు
౫౨	౨	రువారఁపు	రువారపు
౫౨	౨౫	మెరుపాని	మెఱుపాని
౫౪	౨౩	దోశెలు	దోసెలు
౫౫	౨౬	బృ ందములు	బృందములు
౫౬	౧౧	మానికఁపు	మానికపు
౫౭	౧౮	నీరాళఁపుం	నీరాళపుం
౫౭	౨౦	చెక్కడఁపు	చెక్కడపు
౫౭	౨౪	శిఖ	సిగ
౫౮	౨	కాశెల	కాసెల
౫౮	౩	జేగురు	జేగుఱు
౫౮	౧౮	సన్నఁపు	సన్నపు
౫౮	౨౭	రెక్కలు	ఱెక్కలు
౫౯	౧	బలితఁపు... జేగురు	బలితపు... జేగుఱు
౫౯	౩	మందఁపు	మందపు
౫౯	౧౭	గంధపు	గందపు
౬౦	౧౮	నిచ్చెనాయను	నిచ్చెనాయెను
౬౧	౨౧	గుణతా	గుణితా
౬౨	౨౦	కొమరుఁడు।బిల్వల	కొమరుఁడుచి।ల్వల
౬౨	౨౬	లాయఁపు	లాయపు
౬౩	౧౨	గుజ్జఁపు... తేఁట	గుజ్జపు... తేట

౬౪	౧౬	కొంచెఁపు	కొంచెపు
౬౬	౨	చయమ్ము	చయమ్ముల
౬౭	౪	పొగడపు	పొడుపు
౭౦	౯	చల్లుతా	ఘల్లువతా
౭౨	౨	మారువము	మావురము
౭౩	౨	సుద	తుధ
౭౩	౨౬	కుల్	కురుల్
౭౩	౧౦	నింద్రనీలపు	ఇంద్రనీలపు
౭౩	౨౩	కాచి	కాచు
౭౪	౨౨	ఖిన్కాళి	విన్కారి
౭౫	౧	పులుగు	పులుఁగు
౭౫	౧౭	చేయని	వాయని
౭౫	౨౪	నునుబొజ్జ	ఁగలబొజ్జ
౭౫	౨౬	యిత్తికతలయెన్ను	యిత్తిగతలనెన్ను
౭౬	౪	గుడుగుపాల్	గుడుగువాల్
౭౬	౭	వానగు...వాకున	వాయగు...వాకిట
౭౬	౯	చెక్కడగు	టెక్కగడగు
౭౬	౧౨	ఘనమ్మీను	ఘనమ్మీను
౭౬	౧౪	ముద్దియ	గద్దియ
౭౬	౧౫	మయిమ	యిమ
౭౭	౩	నీవుమహా	వీవుమహా
౭౭	౧౧	నేరుముసామి	శేరుమ్ముస్వామి
౭౮	౨౪	హైహయజుఙ	హేహయజుఙ
౭౯	౧౭	దోరెఁపు	దోరెపు
౮౦	౧౭	యదనునవదను	యుధనునధనుష్
౮౦	౨౩	హింఁతుదై	హితుఁడై
౮౩	౧౦	కుచ్చెలల	ఁగుచ్చెలల
౮౯	౭	గిరి	గిరివిషమసీసము.
౯౬	౧౫	ల్నయునాభిధ	దల్నయునాభిధ
౧౦౦	౭	పడకయుం	పడక
౧౦౩	౧౪	౩౬౩	౩౫౩

౧౦౬	౧౧	కపద	కపటద
౧౦౬	౧౬	విలసి...చరణ	వికసి...నచణ
౧౧౧	౧౫	సమరు	సమర
౧౧౨	౫	నాండల	నాదల
౧౨౦	౧౦	ఖవర్ణ	వర్ణ
౧౨౨	౧౭	లక్షోజ	లవక్షోజ
౧౨౫	౭	సాగదా	సేగదా
౧౨౭	౧౬	పేట్క్రా	పేడ్క్రా
౧౨౭	౨౮	మందమర్త్యో	మద్దమర్త్యో
౧౨౯	౩	సుప్వ	నిప్వ
౧౪౪	౮	టూక	ఠాక
౧౫౪	౨౩	చిలించ	చింలించ
౧౬౦	౭	తిరుపతి	తిర్పతి
౧౬౧	౧౭	జరియించె	జరించె
౧౬౪	౨౧	దీయక్కే	దియక్కే
౧౬౫	౮	ఏమసి	ఏమనిసీ
౧౬౫	౧౨	ఈలాగున	ఈలాగు
౧౬౬	౧౦	దీయమోవి	దియమోవి
౧౬౮	౯	స్ఫరిం	స్ఫరియిం
౧౬౮	౧౫	నవారి	వారి
౧౬౮	౨౩	దుఱుము	దుత్తుము
౧౬౮	౧౮	జెంపు	జెంపు
౧౬౯	౨౨	స్ఫూర్తిన	స్ఫూర్తిస
౧౮౦	౪	గనిగనె	గనినె
౧౮౦	౧౪	సీత్కృతి	పీత్కృతి
౧౮౧	౧౫	గట్టునే	గట్టునె
౧౮౨	౨౩	దిరాసేం	మదిరాసేం
౧౮౫	౧౪	కుమా	కుమారాగ్రణి
౧౮౫	౨౧	౨౦౬	౮౦౬
౧౮౯	౧౯	పాలవన	సాలవన
౧౯౦	౭	పాలా	సాలా

౧౮౪	౨	మున్నమొ	మునన్నము
౧౮౪	౩	దేవింప	దేలింప
౧౮౫	౧	రెంటికిని	రెంటికిం
౧౮౫	౩	పచ్చురమై	ప్పచ్చురమై
౧౮౫	౨౩	నను నుగాౢరి	ననుగాౢరి
౧౮౫	౨౪	నిగ్రంబు	నిగ్రహంబు
౧౮౬	౧	హింస। లెన్ని	హింసలెన్ని । అన్ని
౧౮౬	౧౪	కవేతనయాః	కవేరతనయా
౧౮౭	౨	వెంటసన	వెంటసని
౧౮౮	౧౯	పొడువే	పొడుము
౧౮౮	౨౦	వడనడ	వడినడ
౧౮౯	౨౭	నలంవే	లంవే
౧౯౨	౧౪	తలపడిల	తలపడిన
౧౯౪	౬	లక్ష్మోపతులు	లక్ష్మోపలతులు
౨౦౨	౩	సురభాతృ	సురభ్రాతృ
౨౦౩	౨౩	భవశుభకరణ	భరశుభకరణ
౨౧౨	౬	సిరికినిషీతికినివిరివిని	షీతికినివిసివినిసిరికిని
౨౧౩	౧౮	యతిమాత్ర	నతిమాత్ర
౨౧౪	౯	రంగ	రగల
౨౧౪	౨౦	సురపతి	సతపతి
౨౧౮	౨౩	నరవాహ	నగవాహ
౨౨౦	౫	భవ్యవర్య	భవ్య
౨౨౦	౬	వర్ణిరూఢ	వర్ణవర్ణిరూఢ
౨౨౦	౧౫	దారణీరాయుధా	ధా...రాయుధా
౨౨౦	౨౨	దిజ్ఞ్నాథ	దిజ...
౨౨౧	౨౦	మడుమ	నడు...
౨౨౩	౨౫	తిన్నపట్టు	తిన్న న...
౨౨౫	౯	వివేషము	విశేష...
౨౨౫	౨౫	నటస్థాన	నటన...
౨౨౭	౨౪	శరచక్ర	శయచ...
౨౨౯	౨౪	దారాపారా	తారా...

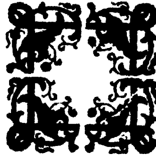
పు౩౦	౧౬	విరాజ	కవిరాజ
పు౪౧	౧౧	కటాక్షణమ్ముల	కటాక్షవీక్షణమ్ముల

శ్రీప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములోని తప్పొప్పులపట్టిక

సంపూర్ణము.

☞ ఈగ్రంథముయొక్క తప్పొప్పులపట్టిక నేర్పరుచుటయందు మఱియు దీని మాతృకలసంగ్రహించి శుద్ధప్రతినొనర్చుటయందు నీపత్రికాపోషకులలో నొకరగు మహారాజశ్రీ పిట్టివేంకటరెడ్డిగారు మాకు విశేషసహాయమొనర్చినకతన మేము కృతజ్ఞులమగుచున్నారము.

పూండ్ల-రామకృష్ణయ్య.

10886